

1
J O H A N N I S
L I G H T F O O T I

SS. TH. P.

*Aulæ Catharinæ apud Cantabrigienses
Præfecti, Canonici Eliensis,*

O P E R A
P O S T H U M A,

antehac inedita,

Q U O R U M

Syllabus pagina versa exhibetur;

C U M

INDICE NECESSARIO.

ULTRAJECTI,

Apud **G U I L I E L M U M B R O E D E L E T.**

M. D. C. XCIX.

OPERA
POSTHUMA.

Abel GUILLELMUM BORDLET.

M. D. C. XCIX.

P R Æ F A T I O E D I T O R I S

de hisce Tractatibus Miscellaneis.

Quandoquidem à manu mea prodeunt hæ Chartæ nunc primum impressæ, non abs re fore existimavi, si Lectorem ingenuum paucis interpellarem. Imprimis ac præcipuè, fide hominis Christiani studiosi nominis LIGHTFOOTIANI, vera hæc ac germana docti illius Viri esse scripta, cujus nomen præ se ferunt, affirmo testorque. Cum enim non tam multis abhinc annis nova Operum ejusdem reverendi Theologi, tam editorum, quam nondum ἐκδότων, cudenda foret Impressio, omnes ejus Pugillares, Commentarios, sparsasque schedas mihi tradidit gener ejus D. *Duckfieldus* Pastor *Aspedenæ* in agro *Hertsfordiensi* doctus juxta ac fidelis; ut inde quicquid ad rem facere videretur, quo ea Editio concinnatior & perfectior foret, exciperem. At quoniam eadem ut Lectoribus *Anglicanis* inserviret, maxime designata fuit, non paucae Exercitationes Latino sermone compositæ, luce aliàs dignissimæ, omissæ sunt. Et Voluminibus plusculum tumescentibus, suppressi visum est quasdam etiam patria Lingua scriptas. Mihi verò quidpiam studiorum tam docti Viri perditum iri pertæsum est, maximè cum sacrae Literaturæ scientiam tantopere promoverent. Quapropter ex scriptis prælibatis Volumen posthumum qualecunque apparare seriò institui, tempore opportuno in publicum emittendum.

Hinc, primum quæ hisce Chartis contenta sunt cum iis contuli quæ in Libris impressis occurrunt, & cæteris relictis, quæ aut nova, aut ad augenda explicandave quæcunque antea ab Auctore scripta sunt, selegi, selecta exscripsi, exscripta in distincta sua Capita & Classes disposui.

Quasdam quidem harum Dissertationum mutilas, nec ad finem optatum perductas agnosco. Attamen cum quæ extent tot habuerunt in se utilia & egregia, ea, ejus defectus causâ, omnino rejicere nolui; ne iis qui nostrum LIGHTFOOTIUM amant (quibus vel Fragmenta & Ἀνάλεκτα tanti Viri in pretio ac æstimatione habebuntur) deesse viderer.

Præterea, scire velim Lectorem, horum nonnulla rev. Auctoris fuisse mentem in lucem edere. Quâ causâ nitidè & eleganter ab eo ipso sunt descripta. Aliis verò occupationibus, aut morte ingruente, quo minus institu-

P R Æ F A T I O E D I T O R I S.

institutum hoc Reip. Literariæ tam proficuum perficere & consummare potuit, præventus fuit. Hujusce conditionis fuere Opuscula de LXX. Senum Interpretatione. Quâ de justum Librum edere seriò instituit, à doctiss. Professore D. *Johanne Buxtorfio*, ut videtur, animatus.

Non ita longè ante ejus obitum accesserunt ei quidam Bibliopolæ *Londinenses*, ut suas Anglicas in *Genesim*, *Exodum*, & cæteros Vet. Fœderis Libros olim editos, Enarrationes velit revisere & ornare, obnixè rogantes, quoniam iterum imprimere instituerunt. Quod cum primùm modestè declinavit Vir gravis, se & sua omnia depretians, ut indigna rursus mundo obtrudi (uti erat homo miræ humilitatis & modestiæ) quod autem ad illos, impensas fuisse ingentes, lucrum incertum; (sed cum instarent) tandem seipsum illorum desiderio obsequentem fore pollicitus est. Hujus incepti Specimen & Prælibationem præbet portiuncula illa de *Creatione*, manu illius pulchrè exarata. Et cum Viri literati & amici, ut in libros Vet. Testamenti Horas Hebraicas & Talmudicas scriberet, (sicut & in Evangelia feliciter fecerat) sæpe eum interpellarent, Annotationes, quæ hic se ostendunt in Libros *Mosis* & *Josue*, Apparatus consilii hujus esse videntur.

Alterius Classis Tractatiunculas hic videre est, quæ ad quosdam ejus antea excusos pertinebant labores, sed ab eo suppressas; non quod eas judicaret luce indignas, sed ne Codices mole sua nimium ingravescerent. Ea enim tempora (quando scil. bellis civilibus & Anarchia languescebat *Britannia* nostra) Literis & Literatis non adeo facilia fuere: atque inde non nisi parvæ molis libros tunc temporis imprimere ausi sunt Typographi. Quo pacto evenit, Auctorem nostrum plusquam par fuit brevitati studuisse, multasque Periodos, easque non levis momenti ab Exemplaribus suis defalcare & subtrahere consuevisse. Quæ Periodi, seu potius sectiones integræ, jam dantur & restituantur.

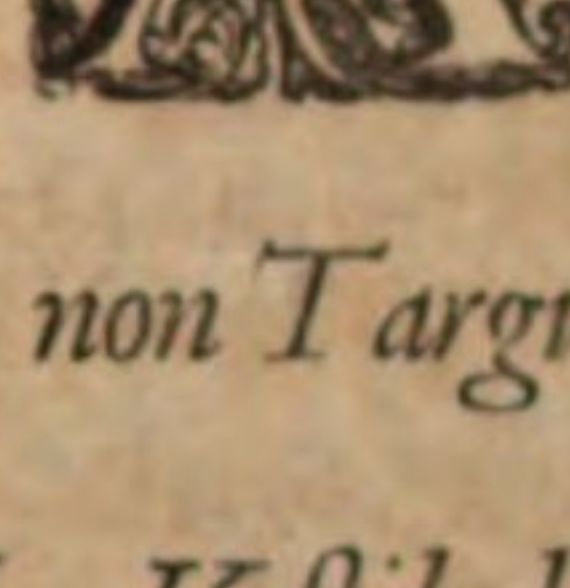
Et hæc tandem est ratio eorum Scriptorum, (nam de Exercitiis Academicis & Epistolis doctorum Virorum nihil est opus dicere) quæ Orbi Literario impræsentiarum bona fide offero. Quibus in evulgandis, cum ultimam Auctoris manum necesse sit deesse, operam & oleum meum, quale quale sit, Lector æqui boni consulat.

Duroliti apud *Trinobantes* in *Anglia*. vi. Calend.
Octob. MDCXCVIII.

JOANNES STRYP.

S Y L L A B U S
T R A C T A T U U M
I N H O C
O P E R E P O S T H U M O
C O N T E N T O R U M.

- I. *είψα* de rebus ad τῶν ὁ Versionem Græcam spectantibus. Pag. 1
- II. Versiones Prophetarum minorum, Græca & Vulgaris, nec non Targum, cum Hebræo fonte collatæ. p. 19
- III. Vestibulum Talmudis Hierosolymitani. p. 27
- IV. Index aliqualis Talmudis Hierosolymitani. p. 30
- V. Fragmenta Terræ sanctæ Historico-Chorographica & Topographica. p. 63
- VI. De Spiritu Prophetiæ. p. 75
- VII. Memorabilia quedam sub Ezra, & Synagoga ejus magna, sub duplici synchronismo digesta. p. 82
- VIII. Academiæ Jafnensis Historia Chronologicè distributa. p. 87
- IX. Annotationes Talmudicæ in quedam loca Geneseos, Exodi, Numerorum, & Josuæ. p. 90
- X. Pauca interferenda in quedam Horarium Hebræicarum & Talmudicarum loca. p. 101
- XI. Concio ad Clerum in Visitatione Episcopali. p. 105
- XII. Exercitia Academica, in quibus Oratio, & Determinatio in duas quæstiones. p. 111. 116
- XIII. De

SYLLABUS TRACTATUUM.

- XIII. *De Creatione.* p. 123
- XIV. *Itinera & Mansiones Israëlitarum in exitu ex Ægypto.* p. 125
- XV. *Dilucida expositio IV. priorum capitum Hoseæ.* p. 130
- XVI. *Dissertatio, qua ventilatur quæstio, an Cæna, in qua Judas accepit offulam, fuerit Cæna Paschalis.* p. 141
- XVII. *Disquisitio, an Johannes Apostolus Auctor sit Apocahypseos.* p. 145
- XVIII. *Promissiones divinæ, quæ Judaicæ Ecclesiæ datæ & ultimis diebus implendæ sunt, breviter collectæ ex Prophetis.* p. 146
- XIX. *Disquisitio de S. Jacobi Liturgia.* p. 147
- XX. *Fragmenta quædam Romanæ & Christianæ Historiæ.* p. 148
- XXI. *Literæ Buxtorfii & aliorum doctorum Virorum ad Lightfootum.* p. 170

ΛΕΙΨΑΝΑ

De rebus ad τῶν ὁ

VERSIONEM GRÆCAM SPECTANTIBUS.

Plendida de Versione ista exstat Historia apud *Aristeam* & *Iosephum*. Quæ adeo apud omnes obtinuit, (excepto quod de circumstantiis aliquibus sit a nonnullis dubitatum) ut is qui de ea disputaverit universo Antiquitatis consensui videatur se opponere: quod procul absit. Nos quidem per annos plurimos vetustatis posteriorumque sæculorum reverentia ac consensu moti, rem istam in dubium (dicam?) nè quidem ad examen vocavimus, indignum ducentes, illud non credere, quod credunt omnes. Ast tandem, oc-

casione quadam non indigna excitatis, ut rimatius historiam istam perpenderemus, illapsa est nescio quæ hæsitatio, & a priori credulitate nostra discrepantia: quam dum humillimè profamur, tenuitati iudicii nostri tribuat ingenuus Lector mallem, quàm pruritui novitatis, aut spiritui contradictionis.

Exscribemus ergo primò, ex *Talmudicis*, *Aristea*, & *Iosepho*, summulam aliquam istius historiæ; & deinde ea, quæ dubitationem nostram ex iis procreant, aperiemus.

I. De ista translatione hæc habet *Massecheth Sopherim*, (a) quæ ipsissimis suis verbis producemus, atque interpretationem nostram apponemus juxta; ut quantâ fieri potest luce res dijudicetur.

Cap. 1.
Artic. 7. &
8.

הלכה ז' מעשה בחמשה זקנים
שכתבו לתלמי המלך את התורה יונת
והיה היום קשה לישראל כיום שנעשה
העגל שלא היתה התורה יכולה
להתרנס כל צרכה:

הלכה ח' שוב מעש' בתלמי המלך
שכנס שבעי' ושנים זקני והושבם
בשבעים ושנים בתים ולא גלה להם
על מה כנסם נכנס לפל אחד ואחר
מהם אמר להם כתבו לי תורה משה
רבכם נתן המקום עצה בלב כל אחד

Articulus, vel Traditio septima. Historia est de quinque Senioribus, qui scripserunt *Ptolomæo* Regi Legem Græcè. Ac acerbus fuit iste dies *Israeli*, sicut dies quo confectus est Vitulus aureus. Quia Lex non potuit interpretationem recipere, secundum omnia ei necessaria.

Traditio octava. Rursus historia est de *Ptolomæo* Rege, quod congregavit LXXII. Seniores, atque eos disposuit in LXXII. domos; & non dixit eis, quare eos congregasset. Ingressus est ad singulos, & dixit, Scribite mihi Legem *Mosis* magistri vestri. Indidit Deus consilium in corda singulorum; ita ut con-

A

ואחר

ואחד והסימו דעתן דעת אחת וכתבו
לו תורה בפני עצמה ושלשה עשר
דבר שינו בה ואלו הן:

אלהים ברא בראשית:

וימר אלהים אעשה אדם בצלם
וכדמות:

ויכל בששי ושבות בשביעי:

זכר ונקבה בראם:

הבה ארדה ואכלה שם:

ותשחק בקרוביה לאמור:

כי באפס הרגו איש וברצונם עקרו
אבוס:

ויקח משה את אשתו ואת בניו
וירכיבם על נושא אדם:

ומושב בני ישראל אשר ישבו בארץ
מצרים ובארץ כנען שלשים שנה וארבע
מאות שנה:

ואל זאטוטי בני ישראל לא שלח ידו:

לא חמד אחר מהם נשאתי:

את צערת הרגלים:

אשר חלק ה' אלהיך אתם להאיר לכל
העמים תחת כל השמים אשר לא צוית
לעבדם:

formarent sensum suum in sensum unum.
Et scripserunt ei Legem per seipsam.
Tredecim autem res immutarent, quæ
hæ sunt:

1 Deus creavit in principio. Gen. i. 1.

2 Et dixit Deus, Faciam hominem in ima-
gine, & in similitudine. Gen. i. 26.

3 Complevitque Deus die sexto [opus
suum,] & requievit die septimo. Gen. ii. 2.

4 Marem & fœminam creavit eos. Gen.
v. 2.

5 Age, descendam & confundam ibi.
Gen. xi. 7.

6 Et risit inter propinquas suas, dicens.
Gen. xviii. 12.

7 Quia in ira sua interfecerunt virum, at-
que in voluntate sua suffoderunt praepe.
Gen. xlix. 6.

8 Et accepit Moses uxorem suam, filiosque
suos, atque equitare eos fecit super portancia
hominem. Exod. iv. 20.

9 Habitatio autem filiorum Israelis, qua
habitarunt in terra Egypti, & in terra
Canaanis, fuit quadringentorum annorum.
Exod. xii. 40.

10 Et in celebres filiorum Israelis non emisit
manum suam. Exod. xxiv. 11.

11 Desiderabile quicquam ab iis non tuli.
Numer. xvi. 15.

12 Parvipedem. Hanc phrasin posuerunt
pro ארנבת lepore. Levit. xi. 6.

13 Quæ divisit Dominus Deus tuus, ut lu-
ceant omni populo sub cælo, quibus non præ-
cepi, ut adorarent ea.

Hæc Massecheth Sopherim. Eadem etiam
Fol. 9. 1. Gemaristæ Babylonicæ in (a) Megillah, pau-
cis tantum variatis, quæ observabimus suo
loco. Glossator ibidem loci rationem red-
dit, cur hæc immutârint, his verbis.

Scripserunt, Deus creavit in principio,
nè diceretur, quod בראשית Bereshith Deus
est; & dua erant potestates, & prior creavit
posteriores.

Faciam hominem, nè inde concluderetur,
duas esse potestates, si scriptum foret, Facia-
mus.

Et opus suum complevit die sexto, ne
diceretur, quod Deus aliquid operatus est Sab-
bato.

בראו Marem & fœminam creavit eum: בראם.
Et non scripserunt בראם, (ubi corrigenda
est Massecheth Sopherim) quod sonaret Deum
creâsse duas personas, unumquemque marem,
atque unamquamque fœminam duas personas.
Scripserunt ergo בראו. Nam sic creatus est
homo in duabus personis.

Et risit inter vicinas suas, nè diceretur,
de Abrahamo non curat; nam scribitur quod
ille risit: de Sarah autem curat. Scripserunt
ergo בקרוביה, ac si diceretur, Abraham in
corde suo risit, ea autem, dixit, inter vicinas
suas.

על נושא אדם Super quod portat
hominem. Quod camelum denotat. Nè di-
ceretur, Mosi magistro vestro non erat equus
aut camelus.

הרגו שור (Hic iterum aliter Massecheth
Sopherim) Interfecerunt bovem. Nè di-
ceretur, Patres ergo vestri erant homici-
da, &c.

אשר ישבו בארץ מצרים ובשאר ארצות
Qua habitarunt in Egypto, atque in aliis
terrâs. Nè diceret, Mendacium scriptum est
in Lege. Nam ecce Kohath erat de descenden-
tibus in Egyptum. Si autem numeres annos
Kohathi, atque annos Amrami, atque annos
Mosis, omnes minime assurgunt ad quadrin-
gentos annos, &c.

Et

Et misit celebres e filiis *Israëlis*. Et in celebres filiorum *Israëlis* non emisit manum suam. *Exod. XXIV. 5. 11.* דִּגְנוּתָא *Dignitatem denotat*, נִפְיָא *Inferioritatem*. Inde forte is diceret, *Infimos inter vos misistis, ut faciem Dei requirerent.*

Non desiderabile quicquam. *Nè diceret, Asinum fortè non abstulit ab iis, at desiderabile aliquid aliud abstulit.*

Lucere omnibus gentibus. *Nam si non sic scripsissent, diceret, Tum filio Noachi permissa est Idololatria.*

Quæ non præcepi ut adorarent. *Nam si non scripsissent לעבד, hoc sonaret, Quæ non præcepi ut essent; diceretque ille, Tunc numina sunt, atque eo invito creata.*

Gemara. Et scripserunt ei Parvipedem: & non scripserunt ei אַתְּ הָאֵלֶּיךָ, quia nomen uxoris *Ptolomæi* erat *Arnebeth*. Ne diceret ille, *Irrident mihi Judæi, nomenque uxoris mei inseruerunt in Lege.*

Hæc Talmudici de re ipsa. Pompam rei describunt *Aristæas* & *Josephus*: quos vide. *Ptolomæum* scilicet studio instaurandæ ornandæque Bibliothecæ vehementissimo correptum, ut volumine Legis eam augeret, Epistolam misisse ad Pontificem *Judaorum*, *Eleazarum*, unaque donaria plurima immensissimi pretii, orantem, ut sex viros doctos ex singulis tribubus mitteret, qui Legem interpretarentur. Misit ille. Nomina missorum secundum tribus recitat *Aristæas*. Opus illi aggrediuntur, perficiuntque diebus septuaginta duobus. Honorarium singulis Rex donat tria talenta, & remittit ad suos.

II. Super totam historiam

I. Quærimus: Undè Regi tanta Legis *Mosaicæ* ariditas, ut tam immenso sumptu tantillum volumen coemeret? Si apud auctores citatos pondus auri argentique a Rege (ipsis referentibus) in hoc opus impensi numeres, computésque, facillimè credas, totam Bibliothecam istam *Alexandrinam* non tanti constitisse; imo vix totum vectigal *Aegypti* annuatim tantum valuisse. Num hoc ab eo tam profusè erogatum ob Religionem? Ob amorem erga Legem? Ob amorem erga *Judæos*? An ob meram libelli istius ambitionem, ut eo Bibliothecam locupletaret? Dentur hæc omnia. Poterat tenui admodum sumptu illud ipsum perfecisse, quod perfecit tam infando.

i. Refertur a *Massecheth Sopherim*, quod vidimus antea, Quinque Seniores antea ei Legem in linguam *Græcam* transtulisse: & quidnam vult ille ulterius? Versionem vult? Erat in manibus. Textum Orig-

nalem vult? Ab iisdem recipere potuit, a quibus & Versionem. Fateor ingenuè Historiam istam de quinque Interpretibus Legem *Græcè* pro *Ptolomæo* vertentibus apud me primum examen movisse de Versione. LXXII.

2. Erat jam *Judaorum* in *Aegypto* habitantium multitudo infinita. Erantque inter eos quamplurimi, qui utramque linguam callerent, possentque opus illud peregrisse, æquè ac *Judæi* accersiti è *Judæa*. Refert *Josephus* Versionem a LXXII. jam perfectam, propositam fuisse *Judæis* *Aegyptiis* cognoscendam, atque illos approbasse. Συναγαγὼν, inquit, ὁ Δημήτριος τὰς Ἰουδαίους ἀπαντας εἰς τὸ τόπον ἐῖσε καὶ μετεβλήθησαν οἱ νόμοι, παρόντων καὶ ἑρμηνέων, ἀνέγνω τέτταρες. Τὸ δὲ πλεονεξίας ἀπεδέξατο μὴ, καὶ τὰς διασεφίσαντας πρεσβυτέρους τὸν νόμον. *Demetrius advocatis omnibus Judæis in locum ubi Lex versa fuerat, presentibus etiam Interpretibus, perlegit codicem. Concio verò & Seniorum interpretationem approbavit. Poterant certè illi vertisse, qui poterant judicare de Versione. Et quare è longinquo Interpretes peteret Rex, cum è subditis propriis propè essent, qui in ista re poterant ei æquè satisfacisse? Cur illos tanto sumptu, cum hos potuisset minimo? Dicent fortè Judæi, munificentiam hanc Regis egregiam fuisse in honorem gentis, Legisque Judæicæ. Hoc ipsum est, quod suspicor, historiam tantæ pompæ & magnificentiæ esse merum commentum Judaicum, quo Legem suam, suosque honorent; cujus artificii satis illi periti. Ignoscat mihi Rex *Ptolomæus*, si *Judaicum* profusioris jactantiæ & grandiloquentiæ esse arbitrer, quàm ipsum liberalitatis innecessariæ.*

II. Quærimus: Quinam conveniat inter Historiam de tredecim tantum variationibus a LXXII. introductis, & Textum ipsum τὸ, in quo plus quam tredecies mille discrepantiæ a textu *Hebræo*? Ut alias omittamus, supernumeratio ista annorum Patribus addita ante τεκνογονίας, *Gen. v. & xi.* nonne hæc vasta discrepantia a textu? Et nonne hæc introducta est per LXXII? Non numeratur tamen inter tredecim variationes. Et qualesnam istæ variationes? Num afflatum divinum, quod ajunt, illæ spirant, quæ nugæ sunt potius, & ineptiæ? Num *Mosen* corrigere divinum quid spirat? Parum certè ponderis habent pleræque ex istis Versionibus, si modo ullæ ullum.

III. Quærimus, & miramur, quam fronte vel potuerint, aut ausi fuerint, Regi

Antiq. lib. 12. cap. 2.

Regi imponere Versione tam falsa, tam a fonte *Hebraeo* aliena, qualis est ea *Græca*, quam legimus, quamque secuti sunt omnes Patres, & tota Antiquitas. Hæccine gratitudo vestra, ô Seniores, Regi indulgentissimo, & super fidem erga vos liberali? Eum fallaciis atque imposturis deludere, qui de vobis genteque vestra tam benè meruit? Erogasti benè, ô *Ptolomæ*, innumera talenta tua, cum nihil reportes a cœtu ingratiſſimo quàm innumeras fraudes! Et vix credibile est ausos eos fuisse, si non gratitudine ac ingenuitate motos, at certè metu ac cura sui, tam apertè dolos ei neſtere, qui tam facile potuit & fraudem detegere, & ulcisci. Num adeo pueriliter credulum credamus Regem, ut absque quovis examine illud digereret, quod constiterat tanti? Vel tam longè a viris in utraque lingua doctis remotum, ut non posset Versionem ad examen vocare? Monstrum foret Regem prudentissimum, studiosissimum, viris doctissimis undiquaque stipatum, imposturis tam grandibus, tam infinitis irriti velle, absque scrutamine quovis aut trutinatione. Retulimus ante è *Josepho*, propositam fuisse Versionem jam perfectam, *Judaïs Egyptiis* cognoscendam; & num omnes in eandem fraudem conspirarunt? Hæccine in Regem fides? Hæccine salutis propriæ cura? Nunquàmne illum fraudes & irrisiones hæcce detecturum? Cavete vobis, ô *Judæi*, si detegantur; & cavete vobis, ô *Judaici* Historici, ne & fraus in vobis etiam detegatur.

In rebus ergo tam minimè inter se consistentibus, quid dicendum? Credere est credere incredibilia: negare est universæ Antiquitati contradicere. Miracula supponere est absque fundamento; totam historiam rejicere est absque ratione. Ex his angustiis ut nosmet extricemus, liceat bona cum venia, ut dicamus quid suspicemur.

I. Credimus quidem Versionem istam, quæ nomen τ ο portat, exaratam fuisse a Senioribus *Judaorum*; sed ambigimus an *Ptolomæo* Regi: multò magis ambigimus, an $\mu\epsilon\tau\ \pi\alpha\lambda\acute{\alpha}\iota\varsigma\ \tau\alpha\upsilon\tau\eta\varsigma\ \phi\alpha\upsilon\tau\alpha\sigma\iota\alpha\varsigma$, & stupendâ pompâ, quæ historiam ornat, & magnificat.

II. Conjectamur ex *Massecheth Sopherim*, quinque Seniores *Judaorum* in *Agypto* Legem *Græcè* Regi tranſtulisse, insciis Senioribus *Hierosolymitanis*; & facto, si præscivissent, non consensuris. Hinc illud, *Acerbus fuit dies iste Israël, sicut dies, quo*

confectus est Vitulus aureus. Rationem reddunt ii, modestam quidem, at non sine fallacia, *Quia Lex non potuit verti*, inquit, *secundum omnia ei necessaria*. Ast illud, quod revera punxit, hoc erat, quod nempe Lex, magnus ipsorum *Thesaurus*, in manus *Ethnicorum* jam pervenisset, atque iis innotesceret lingua sua. Nihil eos acrius momordit, quam *Gentiles* privilegiorum suorum sacrorum fieri participes.

III. Arbitramur Textum *Hebraum Ptolomæo* exscriptum æquè ac verſum. Nam eo sensu intelligendæ sunt tredecim istæ variationes, quas textui *Hebrao*, quem Regi tradiderunt, inseruerant. Nam 1. variationes istæ omnes non occurrunt in Versione *Græca*, imo vix una, præter eam *Exod. xii. 40*. 2. Memoria est, apud *Tannith* fol. 68. 1. *Talmud Hierosolymitanum*, trium Exemplarium Legis in atrio repertorum: quorum unum וישנה scriptum habuit, in *Exod. xxiv. 5*. Quod extra dubium remponit, *Hebræa* fuisse ista Exemplaria; & vocem istam, quæ una ex tredecim variationibus nominatur, textui *Hebrao* insertam fuisse: sic insertas etiam reliquas.

IV. Arbitramur Synhedrium *Hierosolymitanum* Exemplar istud Regi exscribi curasse, exigente id Rege, ut utrumque Exemplar secum haberet, & *Græcum* & *Hebraum*: *Græcum* a quinque Senioribus exaratum *Agypto-Judaïs*: *Hebraum* ab *Hierosolymitanis*. Nam sine observatione præteriri non potest, *Talmudicos* historiam istam de *LXXII*. Senioribus referentes, de exſcriptione Legis mentionem solum facere, non de Versione omnino. Sic *Massech. Sopherim*, *Quinque Seniores*, inquit, *Græcè exſcripserunt Legem*. At de *LXXII*. hoc tantum, *Dixit iis Rex, Exſcribite mihi Legem*. At de *Græcè* vertenda nihil. Sic & *Gemaristæ* prius allegati.

V. Hariolamur ergo, nihil aliud *Ptolomæo* præstitisse *LXXII*. istos, quàm Textum *Hebraum* Legis exſcripſisse, insertis tredecim istis variationibus. Jam verò an in *Agypto* id factum fuerit a Senioribus quibusdam in istam rem a Synhedrio missis; an *Hierosolymis*; atque inde per quosdam missum, sollicitè non inquirimus. Esto in *Agypto*, quod refert historia: ansam hoc præbuit splendidissimæ isti historiæ apud *Josephum*, & *Aristæam* (si modò historia ista *Aristææ*) ad posteros absque dubio traductæ, in honorem Legis & gentis. De quarum gloria nihil satis dictum arbitrati sunt *Judæi*, hodièque arbitrantur.

VI. Suspiciamus denique Synhedrium *Hiero-*

Hierosolymitanum, cum jam eo deventum foret, ut Lex sua lingua Ethnicis vernacula inter Ethnicos esset, necessarium duxisse aliquid de Versione totius Scripturae curare: nè & reliqua pars forsan ab aliquo, iis invitis, in *Gracam* transferretur; sicut jam Lex fuerat a quinque istis. Versionem igitur suo ex consilio aggrediuntur, ad placitumque suum: talem scilicet, qua, quantum fieri posset, Gentilibus imponeretur: ne nimium sensum saperent codicum sacrorum; & tamen praeventum foret, nè Versio aliqua alia irreperet. Hinc Versionis istius sanctio, (de qua & *Josephus*) non quidem tam ut gentem suam ad eam recipiendam pro authentica astringerent, quam ne quis aliam auderet.

VII. Versionem ergo istam apud Gentiles adeo obtinuisse, nihil mirum; utcunque locis infinitis (heu quam hiulcè!) a textu *Hebraeo* dissentientem, cum alia non essent Biblia, quæ ab iis legi possent, fontem *Hebraum* non callentibus, nec rivos etiam *Chaldaicos*, cum jam in linguam istam fons derivaretur. Valuit etiam plurimum apud Gentiles ad Euangelium conversos ipsissimum nomen authoris *Hebraei*. Hinc apud eos Librorum Apocryphorum pretium & receptio. Dum adhuc non prodissent volumina Talmudica, quæ amentiam & levitatem istius gentis adeo prodiderunt.

VIII. Cum lingua *Græca* edendum Novum Testamentum decreverat sapientia divina, duobus hisce præcursoribus & præludiis viam ei, ejusque receptioni præparavit & disposuit. 1. Diffeminatione lingue *Græcæ* per totum terrarum orbem, per victorias & colonias *Alexandri Magni*, & *Macedonum*. De qua re testimoniorum infinitorum, quæ adduci possent, vice, satis est illud *Seneca*, in consolatione ad *Helviam* matrem. [a] Videbis gentes populosque mutasse sedem. Quid sibi volunt in mediis Barbarorum regionibus *Græcæ* urbes? Quid inter Indos Persasque *Macedonicus* sermo? Nota illud. *Scythia* & totus ille ferarum indomitæque gentium tractus civitates *Achaia* Ponticis impositas littoribus ostentat. 2. Versione Scripturarum in istam linguam: quæ, quamvis fallacissimè a *Judaïs* istis interpre-

tibus ederetur, abundanter tamen summam & capita religionis continuit, atque impertivit, de vero Deo, de Ecclesia, de Lege, de Promissione *Christi*, de Vocatione Gentium, aliisque doctrinae divinae articulis. Ita ut quamvis veritatem textus in locis infinitis obscurare, atque a Gentilibus abscondere molirentur, summam religionis non potuerunt tamen abscondere. Sic causæ suæ providit & consuluit Deus, & futuræ editioni *Novi Testamenti*.

Alia de eadem materia 'Ανάλεκτα, quinque hisce generalioribus Capitibus disposita.

- I. *Biblia publicè lecta in Synagogis Hellenisticis non esse ᾤ.*
- II. *Hanc Versionem non fuisse ᾤ, ut vulgo perhibetur.*
- III. *Examinatur ista Josephi assertio, Versionem hanc contra omnes alias sancitam fuisse, gratamque imprimis genti Judaicæ.*
- IV. *Enumeratio specialis variorum hujus Versionis errorum.*
- V. *'Ανακεφαλαίωσις, duabus sectionibus.*

C A P. I.

Quod Biblia publicè in Hellenistarum Synagogis usitata non fuerint ᾤ. Contra quosdam, qui hoc factum fuisse asseruerant etiam Apostolorum temporibus.

I. rgumentor ab offensione, quam lectio sollemnis istorum Bibliorum *Judaïs* vulgaribus meritò pareret, ob miram a fonte *Heb.* discrepantiam: ideoque a Synhedrio non permetteretur. Nam *Judaum* supponamus in Synagoga *Hebraea* audire lectionem *Mosis* è textu *Hebraeo*; atque illico in Synagogam *Hellenisticam* digressum eundem ipsissimum locum audire lectum è Versione *Græcæ* in sensum planè contrarium. Num hoc quisquam toleraverit? Exemplamur pauca pro innumeris.

Hebr.

Gen. iv. 7. Nonne, si benè feceris, est acceptatio? & si non benè feceris, peccatum (i. e. sacrificium pro peccato) cubat ad ostium.

LXX.

Nonne, si rectè offeras, non autem rectè divides, peccasti? Quiesce.

Gen.v. 3. *Adamus vixit 130 annos.*
Vers. 4. *Vixit post genitum Seth 800 annos.*

Gen.XLVI. 27. *Omnes animæ erant 70.*

Jos.XII. 24. *Omnes reges 31.*

I.Sam.IV. 18. *Eli judicavit 40 annis.*

I.Sam.XI. 8. *Trecenta millia, & 30000.*

2. Sam.VI. 1. *Triginta millia.*

Judic. XX. 15. *Viginti sex millia.*

Adamus vixit 230 annos.

Vixit post genitum Seth 700. annos. Et sic de annis reliquorum Patriarcharum.

Omnes animæ erant 75.

Omnes reges 29.

Eli judicavit 20 annis.

Sexcenta millia, & 70000.

Septuaginta millia.

Viginti tria millia.

Plurima occurrunt istiusmodi: ut & infinita, quæ Versio Græca addit de suo. Unum pro multis, 2. Sam. XXI. 11. *Et nuntiatum est, quæ fecerat Respha, filia Saülis, καὶ ἐξελύθησαν, ἡ κατέλαβεν αὐτὴς Δαὶν ὑπὸς Ἰωά ἐκ τῶν ἀπορόνων τῶν γιγάντων.* Addamus & illud, quod in nullum quidem vertitur sensum, Esai. IX. 1. *Τὸ πρῶτον πῖε. Τὰ χυ ποίει χώρᾳ Ζαβλὼν, &c.* Justum volumen requirerent omnia.

Jam ergo, numnam credibile est, ullos fuisse in toto terrarum orbe Judæos, qui Versionem talem sibi eligerent, neglecto fonte Hebræo? Fingunt Talmudici, Joabum præceptorem suum interfecisse; ideo quod de punctatione unius vocabuli eum malè docuisset, & Zachar legisset pro Zecher, Deut. XXV. 19. Et certè quicunque accuratissimam curam, & præscriptionem Scribarum observaverit, de exacta lectione in Synagogis, non facile credet permissum fuisse Hellenistis a Magistris, Versione uti a veritate & puritate Hebrææ tam infinitis parasangis dissidentia.

II. Argumentum peto ex Constitutione Justiniani. Sunt qui in contrariam nostræ sententiam (ut probent scilicet Versionem LXX. Interpretum lectam fuisse in Conventibus Hellenistarum sacris) Constitutionem hancce, de qua dicturi sumus, in partes suas producant. Quibus an faveat, paucis exploremus, in medium prolatis verbis augustissimi Imperatoris, quæ videntur rem sub lite quàm proximè tangere.

Verum (a) enim vero, inquit, quamvis dum commentis inter ipsos interpretationibus se committunt, in hunc usque diem a recta sententia aberraverunt: quia tamen didicimus habere ipsos inter se controversiam, non sustinui-
mus eum tumultum relinquere ipsis incompotum. Siquidem per interpellationes, quæ ad nos referuntur, didicimus, quod ex ipsis [Hebræis] quidam sola lingua tenentur Hebræica, eaque utendum esse in sacrorum librorum lectione volunt: quidam etiam Græcam assumendam contendunt; & longo jam tempore ea de re seditiones inter se agitant.

Per Hebræos Imperatorem Judæos in ge-

nere intelligere, satis probat tota tela Constitutionis: & quidem moveri hanc contentionem inter Hellenistas præcipuè, est vero simillimum. Et ex verbis allegatis clare etiam patet, de re adhuc inter eos non esse decisum. Quidam Græcam Versionem assumendam voluerunt. Sed adhuc, quantum videtur, non assumpserant. Et si sic penderet res & lis temporibus Justiniani, vix credibile est lectionem Versionis LXX. temporibus Apostolorum tam placidè atque universaliter obtinuisse. Nec erat contentio hæc, cum orta foret, præcise de lectione Versionis LXX. sed de lectione alicujus Versionis Græcæ. Quod & è sequentibus liquet, cum Imperator ad LXX. restringit vel ad Aquilam, si Græcam velint. Permittens tamen interea cujusvis linguæ usum, quæ utilitati cedat audientium.

Vides obiter, unde ortæ Versiones istæ Aquila, Symmachi, Theodotionis, quinta, sexta: contendentes scilicet nonnullis, ut assumeretur lingua Græca in lectione librorum sacrorum. Jam vero, si LXX. tam diu, & tam absque controversia in usu & deliciis Synagogis fuissent, quàm inane erat istas Versiones exarari?

Ex præfata Constitutione videmus li-tem nondum compositam; nec quidem clarè liquet Græcam Versionem adhuc fuisse lectam omninò: Voluerunt eam assumi; sed an jam assumpserunt? Nam sic porro Imperator. Nos igitur de hac controversia edocti meliores esse judicavimus eos, qui Græcam etiam linguam in sacrorum librorum lectione assumere voluerunt; & [uno verbo] omnem denique linguam, quam locus accommodatiorem & magis familiarem reddat auditoribus.

Quid clariùs pro causa nostra? Sub lite res adhuc erat tot annorum centuriis, post ea tempora de quibus nos agimus. Et tum vix credibile est, istis temporibus rem esse tam molliter absorptam, ac supponunt contra sentientes.

Pergit Imperator, cum veniam & licentiam indulisset usûs cujusvis linguæ vernaculæ, & hæc subinfert, Neque facultas sit

Bav. ba-
thra. fol.
21.2.

a Novel.
146.

sit ipsorum Interpretibus, qui solam Hebraicam assumunt linguam, ut suo arbitratu malitiose hanc tractent, vulgi ignorantia suam tegetes improbitatem, &c. Posteaque. Unde hac a nobis praebita licentia, neque aliquibus omnino subdantur dispendiis, hi qui Graecam & alias linguas assumunt. Neque item ab ullo prohibebuntur. Neque qui Archipherecita, aut Seniores interim, aut etiam Magistri apud eos appellantur, licentiam habebunt, ut vasis quibusdam commentis, aut Anathematismis, id prohibeant: nisi velint corporalibus castigati poenis, atque insuper bonis spoliati, vel inviti consentire nobis.

Archipherecita videntur a פֶּרֶקִי denominari; nempe qui praecipui fuerint in tradendis & explicandis פֶּרֶקִי אֲבוֹת Capitibus Traditionalibus. Istique, ut apparet, reliquique, qui Rectores populi Judaici erant, summo conatu sese opposuerunt lectioni Versionis cujusvis Graecae; neque ullo modo permetterent, nisi autoritate devicti, & fulmine perterriti Imperatoris. Et putarne eos absque omni reluctatione eam permisisse in omnibus Synagogis Hellenisticis, sub temporibus Apostolorum?

Exemplo uno rem illustremus. Abba (a) Rab. Chalapha, vel Chelpatha, adiit Rabban Gamaliel ad Tiberiada, invenitque eum sedentem ad mensam Jochananis fœnerarii. Erat autem in manu ejus סֵפֶר אִיּוֹב חֲרֻמָּה Liber Jobi Targumizatus: isque in eo erat legens. Dixit ergo ille ei, Memini ego, quod Rabban Gamaliel avus tuus stetit aliquando super gradus in monte Templi: atque attulerunt ad eum librum Jobi Targumizatum. Fuitque ille Architectum, dicens שְׁקַעְרוּ תַּחַת הַנֶּרֶךְ Detrude eum subter murum. Isque, illo jubente, librum abscondit. R. Jose bar Judah dicit, quod convolverunt super eum massam luti. Unde Rabbi duo hic quaesivit. Numnam est lutum in monte Templi? Et numnam licet libros sacros manu perdere vel destruere? Imo, reponere possunt [libros tales in aliam scilicet linguam verfos] in loco aliquo cœnoso, aut תּוֹרְפִי, וְהֵן מְרַקְבִין מֵאֲרִיָּהּ, ut illi putrescant a seipsis.

Notes 1. Rabban Gamaliel, qui vulgò Jafnensis audit, fuisse Tiberiade. Quod certè non prætereundum. 2. Targum Jobi fuisse in rerum natura in diebus Rabban Gamalielis, magistri Pauli, & adductus est liber ad eum, ut probabile est, ut ad Praefidem Synhedrii, ut de eo sententiam ferret. Et 3. quod præcipuè notandum, quod non toleraverit ille, ut viveret istud Targum, sed terra & luto obvolvitur, ut ex seipso interiret, & marcesceret. Istamque historiam retulit R. Chalapha nepoti

ejus Gamalieli, ut & ille eadem acrimonia cum Targum isto ageret, quod illo ipso tempore manibus oculisque trivit.

Duo obiter etiam sunt notanda. 1. Targum istud fuisse in lingua Chaldaica, (ut agnoscit Gloss. in locum absque omni scrupulo) qua usi sunt Interpretes in Synagogis. 2. Librum Job ex libris istis fuisse, שְׁאֵין קֹרִין בָּהֶן Quos non legerunt in Synagogis: & tamen Versionem talem libri talis nullo modo tolerabit magnus Gamaliel. Et num credibile est ipsis istis temporibus, Legem & Prophetas in Versione Graeca ubique legi inter Hellenistas, imò in Synagogis Hellenisticis, quæ Hierosolyma? Imò, quod asserunt etiam sententiæ istius defensores, in Synagogis aliquibus Hebraeorum? Fruantur illi sensu & sententia sua: quibuscum & nos quidem aliquando, re non ut oportuit perpensa fatis, consensum contulimus; autoritate virorum tam doctorum moti: a quibus veniam petimus non tam dissentendi, quàm humiliter & modestè dubitandi, & fatendi multum apud nos valere ista, quæ protulimus in sententiam hanc nostram.

Sed ut revertamur tandem ad Imperatoris Constitutionem, & argumentum inde petitum concludamus. Num in re tam plana opus est commentatore? Cogita ævum Justiniani, & retrospice ad sæcula antecessanea. Planum est, non sine lite & controversia fuisse lectionem librorum sacrorum in Synagogis quavis lingua, nisi Hebraea: Senioresque & Magistros & Archipherecitas (quicumque tandem illi fuerint) summo nixu totisque viribus contendisse, ne alia lingua introduceretur. Et num credibile est, contrarium admissum fuisse temporibus Apostolicis? Idque absque, quod creditur, omni controversia? Si illud temporibus istis admissum sine ulla contentione, cur è contrario contenderent sæcula subsequenter? Et si contentio de ista re sæculis subsequentibus, cur non & temporibus Apostolorum?

Nec illud sine animadversione prætereundum, quod dicit, Quod commentis inter ipsos interpretationibus se committunt. Sunt hæc interpretationes Versiones Graecæ: deturque has lectas fuisse in Synagogis: at certe in earum numero non est Versio LXX. Nam eam planè istis opponit Imperator, cum qui lingua Graeca legunt, inquit, utantur interpretatione Septuaginta, quæ omnibus est exactior. Jam vero si Versio ista tam frequens, tam grata & accepta foret in Synagogis, a temporibus ipsis Apostolorum, unde, aut quare jam retrò ab ævo Justiniani

niani perierat ejus usus; ita ut non nisi auctoritate Edicti Imperatorii revivisceret?

III. Pauca ad *Tertulliani* & *Justini* auctoritates sufficient reponenda. Detur quod allegatur ex *Tertulliano*, lectam fuisse, cum ille ista scriberet, istam Versionem: non tamen sequetur illud quod asseritur, de temporibus Apostolicis. Et ut liberè loquar, quod sentio, credo equidem lectionem istam temporibus *Tertulliani* non fuisse ex electione *Judaorum*, sed ex severitate Imperatoris. Nam consultis historiis temporum *Severi*, sub quo floruit *Tertullianus*, planum est eum minime amicum *Judaïs* fuisse, quin torvum acerbumque. Ita ut non mirum sit, si ille non omninò illis permitteret lectionem Scripturarum in Conventibus sacris, nisi sub vectigali; idque etiam in Versione *Græca*. Non quod eligerent illi Versionis illius lectionem potius quàm textus *Hebrai*; sed quod statueret severitas *Severi*, aut Versionem istam legendam, aut nullam omninò tolerandam lectionem. Et forsan eodem tetendit hæc ejus restrictio, nempe nè gens ista, omnibus aliis contraria, sub ignota lingua leges & sacra sua occultaret: sed ut omnibus innotesceret, an periculosa imperio illi profiterentur, necne.

Nec quæ adducuntur è *Justino Martyre*, vel tempora ista attingunt, vel clarum faciunt Versionem istam in Synagogis lectam fuisse *Justini* sæculo, utcunque apud *Judeos* fuerit ista Versio, & in Synagogis reposita.

Et jam in unum collectis omnibus, quæ sunt dicta, arbitrum provocamus æquum Lectorem, an non magis probabile sit, etiam ipsos *Hellenistas* in Synagogis suis textum *Hebraicum* legisse temporibus Apostolorum, quam Versionem Septuaginta Interpretum. Quod pace virorum doctissimorum contra sentientium dictum velim.

C A P. II.

Quod hæc Versio revera non fuerit
LXXII. Seniorum, ut vulgo
perhibetur.

I. Uniam tam improbabile est, Regem *Ptolomæum* ullos omninò Interpretes ab *Hierosolymis* accersivisse. Nam 1. Eccur e longinquo petendi *Judai* ad opus hoc præstandum,

cum in *Ægypto* præsto essent, iique e subditis Regis, qui hoc possent? Refert *Josephus* Versionem a LXXII. jam perfectam, *Judaïs* *Ægyptiis* propositam fuisse cognoscendam, qui & eam approbarunt. Et nonne iidem & vertere potuerunt, qui approbare? 2. In Epistola Regis ad *Eleazarum*, inducitur ille Pontificem orans, ut sex viros doctos è singulis duodecim tribubus ad hoc opus mitteret; missorumque nomina tribunatim enumerat *Aristæas*. Ast undenam hi comparandi è duodecim tribubus? Secundum eorum sententiam præsertim, qui decem tribus a prima sua captivitate in hunc usque diem in terra locant non cognita. Et quare tam accurata electio è duodecim tribubus, cum è duabus centum forsan eligi possent satis idonei? 3. De Senioribus in LXXII. cellulas singulatim & seorsim dispositis, non est cur hæsitemus, cum explosum a doctis ferè omnibus jampridem sit illud commentum. Ut & illud de Spiritu Sancto eos in opere isto divinitus dirigente.

II. Quòd in hac Versione non occurrunt immutationes istæ tredecim, quas fecerunt illi Seniores, quemadmodum referunt Talmudici. Loca intueamur.

1. Scripserunt 5. Seniores, *Deus creavit in principio*. Gen. 1. 1. At in *Græco* textu, qui sub nomine τῶν ὁ obtinet, nulla talis est ordinis verborum immutatio.

2. Scripserunt פָּשַׁע *Faciam hominem in imagine*, &c. Gen. 1. 26. At in Versione nostra est ποιήσωμεν, *Faciamus*, numero plurali.

3. Scripserunt כִּלְ בִשְׁשִׁי *Complevitque Deus die sexto [opus suum] & requievit septimo*. Gen. 1. 2. Consonant hæc quidem cum Versione *Græca*.

4. Scripserunt בָּרָא *Marem & feminam creavit eum*. Gen. v. 2. At *Græca* habent Ἀρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. *Autus* numero plurali, *Eos*, non *Eum*.

5. Scripserunt בָּקָרָבָה *Et risit inter cognatas suas*. Gen. xviii. 12. *Græca* aliter, Ἐγέλασε δὲ Σάρρα ἐν ἑαυτῇ *Risit autem Sarra in seipsa*.

6. Scripserunt הָרָגוּ שׁוֹר *Interfecerunt bovem*. Gen. xlix. 6. *Græca*. Ὅλη ἐν τῷ θυμῷ αὐτῶν ἀπέκλειναν ἀνθρώπους *Interfecerunt homines*.

7. Scripserunt נושא בני אדם *Atque eos equitare fecit super quod portat homines*. Exod. 14. 20. *Græca* hic quidem non adeo distant, Ἀνεβίβασιν ἐπὶ τῇ ὑποζύγῳ.

8. Scripserunt, *Habitatio filiorum Israelis*, &c. fuit quadringentorum annorum. Exod. xii. 40. *Græca* ἡμετέραν τελευτήσαντων

καὶ τετρα. Quadringentos triginta annos. Cæte-
ra etiam confer.

C A P. III.

Examinatur ista Josephi assertio, Ver-
sionem hanc contra omnes alias
sancitam fuisse, gratamque impri-
mis genti Judaicæ. Ubi examen
instituitur de Aquila, ejusque Ver-
sione. Cui assuitur duplex Dissertatio ob argumenti vicinitatem.
I. Duæ editiones Hebraicæ in Octa-
plis Origenis. II. De Targumin.

X præfatis credimus, exa-
ratam scilicet esse Versionem
istam, quæ ᾤ nomen obti-
net, non in gratiam *Judæo-
rum*, sed in fallaciam Gentili-
bus: exarsisseque *Aquilam*, incitantibus
applaudentibusque grandibus istis Rabbi-
nis, aliam *Judaicam* commendandam; cum
jam viderent *Judæos* undique Græcizantes;
eosque & Gentiles, Versione ᾤ LXX. uten-
tes, *Christianos* fieri.

Hoc ergo insuper liceat quærere; Si
Versio ista ᾤ LXX. adeo contra omnes alias,
ut perhibetur, sancita foret, adeoque gen-
ti *Judaicæ* grata & accepta, ac refert *Jo-
sephus*, ecurr aliam moliretur *Aquila* pro
Judaicis? Et ecurr ea tam illis grata? Tal-
mudici enim frequenter Versionem *Aqui-
la* citant; Περὶ τοῦ ᾤ vide in marginem no-
tatas. (a) Sic laudatam *Aquila* etiam Ver-
sionem habes a *Bereshith Rabba*, (b) atque ab
aliis scriptoribus. At Versionem ᾤ LXX.
vix aut ne vix unquam.

^a Hieros.
Schab. fol.
3. 2. Joma
fol. 41. 1.
Megil. fol.
73. 2. Suc-
cab. fol. 53.
^b Fol. 14.
2. & 29. 1.
alibique.

Quisnam iste *Aquila* fuerit, docebunt
te *Epiphanius* aliique *Christiani*. At si in-
ter *Judæos* quæras, in incerto te relinquent,
an per עקילם velint *Aquilam* Interpretem
Græcum, an *Onkelosum Chaldaum*. *Hiero-
solymitani* dicunt, quod עקילם הגר *A-
quila* (c) *Proselytus* interpretatus est *Legem co-
ram R. R. Eleazaro & Josua*; atque illi eum
collaudarunt, dixeruntque, Pulchrior tu es fi-
liis hominum. At *Babylonici*, quod (d)

^c Hieros.
Megil.
fol. 71. 3.
^d Bab. Me-
gill. fol. 3. 1.

אונקלוס *Onkelosus Targum Legis* edidit ab
ore *R. Eleazaris*, & *R. Josue*. De quo dum
loquimur, & ista adducamus novitatis er-
gò, quod dicunt iidem *Babylonici* alio in
loco. Traditio (e) est, inquiunt, אונקלוס
הגר quod *Onkelos proselyta* dicit, quod
מעשה Cherubini [super arcam] erant
צעצועים *Ex opere motionum* [2. Par. 111. 10.]
id est, divertentes facies suas, sicut discipu-

^e Bav. Ba-
bra. fol.
99. 1. Vid.
Juchas.
fol. 72. 2.

lus, cum recedit a magistro suo. Gloss. *Ar-
tificio mobili compositi erant*, ut aliquando se-
ipsos invicem intuerentur; cum scilicet *Israël*
placeret Deo: cum vero non ad hoc vel il-
lud latus facies converterent. Sed de sensu
vocis צעצועים non hic quærimus: illud
quod notamus est, citari *Onkelosum* ex-
plicantem locum in libro *Paralipomenon*.
Gestit animus cognoscere quomodo verba
ista reddiderit *Targum* in istum locum;
quod brevi, ut speramus, in lucem editurus
est vir summa eruditione celeberrimus *Samuel Clericus*, *Oxonienfis*. Hæc obiter.

At nequaquam dubitaveris Versionem
Aquila Græcam a Talmudicis esse citatam,
nam citatur *Græcè*, in locis supra laudatis.
חירג עקילם *Esaï*. 111. 20. *A-
quila interpretatur* אסטמוכריאה Στοιμοχρη-
ται. Iterum, *Aquila interpretatur* לקבל
נברשתא *Contra Candelabrum*, *Dan*. v. 5.
לקבל למפרם *Contra Λάμπρας*, vel Λάμ-
πρδα. Iterumque, הוא ינהגנו על מות Ille
nobis dux usque ad mortem. *Psal.* XLVI 11. 14.
אחא נס"א *Aquila reddit* Ἀθανασία. עולם
שאין בו מות *Mundum in quo non est mors*.
Vide & cæteras citationes.

Jam quæro ego, si Versio LXX. sancita
fuerit pro summè authentica, & *Judaicis*
commoda, quare hæc non citata? Quare
Versione suorum repudiata, tam authori-
tativè publicata, sancita, applausa, ad
Versionem confugerent hominis singularis,
& non *Judæi*, sed *Proselyti*? Latuit certè
aliquis anguis in herba.

Hoc etiam adjecit velim, librum *Sy-
racidæ* Indice Expurgatorio damnatum,
honorificè tamen a grandissimis Magistris
aliquando citari, pariterque, ut diximus,
Versionem *Aquila*.

Prohibitionem videre est in Tract. *San-
hedr. Liber Ben Siræ* est prohibitus, quia in
eo scribitur, לא תנטוש נדרנא בודניה *Ne
desquames piscem a branchiis, ne pereat pellis
ejus, at torre eum igne, &c.*

Allegatum videlicet in eodem Tractatu.
Levis est gener, qui habitat cum socero, &
levior genero est itinerans, qui in domum suam
inducit itinerantem, & levior itinerante est,
qui respondet priusquam rem intelligat. Sed
redimus ad *Aquilam*.

Omissa curiosiori indagine de ipsa per-
sona, de ipsa Versione *Aquila* nobis res est
& sermo. Nec tam qualis ea fuerit, quam
quo motu ille tale opus in manus suscep-
erit. Nam si adeo *Judaicæ* genti in deli-
ciis fuisset Versio LXX. Seniorum, ac
de ea est communis sententia; fique, quod
dicitur a nonnullis, sanctione tam invio-
labili roboraretur, ut nefas cuiquam foret

aliam moliri, mirandum est *Aquilam* aliam aggredi velle. Si ea autoritate, favore, applausu emereret apud gentem *Judaicam*, quibus eminuisse eam persuasum sibi volunt *Iosephus* & *Aristas*; cur admissa alia, cur accepta, cur a *Talmudicis* citata, nulla interim de altera ista *Versione* habita mentione, saltem nulla ex illa producta citatione? Vix crediderim ego quosvis *Judaos*, neglecto textu *Hebraeo*, *Versionem* istam elegisse legendam publicè, quam allegatione ulla non dignantur Magistri sui.

Verba omnia: vix tanti apud ipsos valere *Biblia* ὅ, cum ea *Aquila* iis tam grata fuerint. Præsertim verò cum, ut testatur *Epiphanius*, hanc *Versionem* cuderet, Ἐνσκήψας τῇ ἑβδομηκοντάδύο ἑρμηνείᾳ, (a) *Adversus LXXII Interpretes omnem impetum conatumque dirigens*. Hæc in quæstione, quam discutimus, perpensione sunt digna.

a *Epiph. de velat. Ponder. Sect. 15.*

§. I.

De duabus editionibus Hebraicis in Octaplis Origenis.

DE iis sic idem *Epiphanius*: (a) Τετραπλάζον γάρ εἰσι τὰ ἑλληνικά, ὅταν αἱ ἑβδομηκοντάδύο, ἡ Συμμάχου, καὶ ἡ ἐβδομηκοντάδύο, ἡ Θεοδοτίου ἑρμηνεῖαι συναπταγμῶσαι ᾖσι. Τῶν πρὸς αὐτῶν ἡ τέτων σελίδων ταῖς δυσὶ ταῖς ἑβραϊκαῖς συναφθεῖσων ἑξαπλάζον καλεῖται. Ἐὰν ἡ καὶ πέμπτη, καὶ ἡ ἕκτη ἑρμηνεῖα συναφθῶσιν ἀκολουθῶς τῷ πρὶν ὀκταπλάζον καλεῖται. *Tetrapla* enim sunt *Græca*, quando *Aquila* & *Symmachi*, & *Septuaginta duorum*, & *Theodotionis* interpretationes conjunctæ fuerint. Ubi autem quatuor hæ columnæ duabus *Hebraicis* adjunctæ fuerint, *Hexapla* appellantur. Si vero etiam quinta ac sexta interpretatio conjunctæ fuerint ad illas consequenter *Octapla* vocantur.

Qualesnam fuerint duæ istæ *Hebraicæ* editiones, docet idem alibi his verbis: Ἐπὶ (b) ταῖς ἑλληνικαῖς ἑρμηνείαις δύο ὁμοῦ παρὰ τὰς ἑβραϊκὰς φύσει δι' ἑβραϊκῶν καὶ ἑλληνικῶν στοιχείων. *Ad Græcas Interpretationes duæ simul additiones Hebraicæ vocis, per Hebraica ac Græca elementa.*

a Ibid. Sect. 19.

b *Hæres. 64. Sect. 3.*

Hinc columnas varias in Octaplis sic ordinat & disponit *Petavius*.

<i>Hebraica propriis literis concepta.</i>	<i>Hebraica Græcis concepta literis.</i>	<i>Aquila.</i>	<i>Symmachus.</i>	<i>Septuaginta.</i>	<i>Theodotio.</i>	<i>V. Editio.</i>	<i>VI. Editio.</i>

Miratus sum aliquando, quid *Origenem* moveret, ut operam ita luderet, *Hebraicum* textum exscribendo *Græcis* literis. Nec in hunc usque diem mihi ipsi aliter satisfacere possum, quàm opinando, quod hoc non inusitatum apud *Judaos*, præsertim *Hellenistas*. Qui, ut videtur, nullo modo ferentes textum sacrum in *Synagogis* non lingua *Hebræa* legi, in gratiam & facilitatem legentium aliquando *Hebraica* exscripserunt *Græcis* literis, & in iis legerunt.

Vestigia aliqua hujus rei videre mihi videor in distinctione ista Magistrorum de libris sacris, כתובים בכל לשון *Scriptis quavis lingua*, & כתובים תרגום בכל לשון *Scriptis cum versione in quavis lingua*. Ubi per *scriptionem* quavis lingua intelligitur immutatio characteris tantum, non linguæ: textu *Hebræo* exscripto literis non *Hebrais*.

Disputant illi loco ad (a) marginem, an liceat *Sabbato* libros sacros eripere ab incendio, cum illud fieri non potuerit absque aliquo labore; & sic concludunt. *Veni & audi*: sic scribantur גופשית *Copticè* [vel *Ægyptiacè*] מדיח *Medicè*. אנברית *Transummanicè* עילמית *Persicè*. יונית *Græcè*. Eripiunt eos ab incendio. — *Rabbi Houna* dicit, Traditio est, חי' כתובים תרגום Si scribantur versi in quamvis linguam, eripiunt eos ab incendio. *R. Jose* dicit, Non eripiunt.

Vides clarè, ita distingui, ut diximus, & innui etiam vides transcriptos fuisse libros sacros aliis quidem characteribus aliquando, at retento tamen interea textu ipso *Hebræo*. Quod quare factum fuerit, si quærat, vix aliquid aptius promptiusve habes quod respondeas, quam quod hoc factum est, ut facilius legerentur in *Synagogis* ab iis, qui literas & lectionem

Hebrai-

a *Bab. Shabb. fol. 115. 1.*

AD LXX. VERSIONEM SPECTANTIBUS. II

Hebraicam non tam expeditè calluerunt. Nullo saltem modo negari potest hoc factum fuisse ex amore & cupidine retinendi textum *Hebraicum*.

§. II.

De Targumin.

COntrovertitur de temporibus Targumistarum. Junioritatem suam satis prodit *Jonathan* in Legem, dum mentionem facit קוסטנטינו *Constantinopoleos*, Num. xxiv. 24. At *Jonathan* Prophetarum Targumistæ assignantur tempora longè vetustiora. Talmudici Discipulum *Hillelis* eum pronunciant absque scrupulo, & *Shammao* notum & familiarem. (a) *Hilleli seni*, inquit, erant octoginta Discipuli. — Primus inter eos fuit *Jonathan ben Uzziel*, &c. Et referunt historiam *Hierosolymitani* (b) de patre *Jonathanis*, *Jonathanem* exheredante, & bona sua legante *Shammao*; qui & partem restituit *Jonathani*. *Babylonici* (c) verò, de homine quodam filios suos exheredante, & bona sua legante *Jonathani*; quem objurgaturus, quod partem aliquam filiis restituerat, adiit *Shammaem*.

Onkelosum coævum statuunt cum *Rabban Gamaliele*, *Pauli* magistro: quo (d) defuncto adolevisse eum dicunt ingentem pro eo massam thuris. Et tamen eum volunt esse filium sororis *Titi*.

Sed de tempore horum nec nos fatigabimus ipsos, nec Lectorem, ex instituto forsan aliquando de iis fufius dicturi: hoc tantum impræsentiarum adnotantes, quod referunt iidem Talmudici, quod (e) *Jonathan interpretatus est Prophetas*, ab ore *Haggai*, *Zacharia* & *Malachia*. Et *Onkelosus Legem*, ab ore *R. Eliezari* & *R. Josue*. Hinc merito quærimus, cur *Jonathan* etiam Legem non fuerit interpretatus? Et cur ille Prophetas tot annis ante editum Targum Legis? Erit mihi magnus *Apollo*, qui hæc solverit. Sunt quidam qui dicunt, eundem esse *Jonathanem*, qui Legem verterit: sed confutatur hoc satis ex iplo stylo. Cur *Hagiographa* etiam non verterit, ratio a *Gemaristis* redditur; quod prohiberetur cælitus: nempe quod in iis foret mentio de fine *Messia*; in libro scilicet *Danielis*, ut fateatur *Glossa*. Quod rem reddit magis suspiciosam, innuendo, de morte *Messia* jam tum celebrari famam, cum ille hoc aggrediretur. Et tali fabula obscuratur lux *Esaia* quinquagesimi tertii; ubi finis & mors *Messia* prædicatur satis.

Cum dicunt Patres traditionum, *Jonathanem* Targum suum accepisse ab ore *Haggai*, &c. Non coætaneum istis Prophetis venditant Targumistam; sed quod prophetica quasi traductione, a sæculo in sæculum, ad eum tandem derivaretur ista interpretatio, ac si ab ipsissimo eorum ore. At liceat mihi a te, ô *Jonathan*, vel a vobis, ô *Rabbini*, quærere, Unde (ut alia omittamus) ista Versio verborum *Zacharia*, CAP. xiv. 5. ונסתם ניא הרי in ונסתם חילא דטורי Et obturabitur vallis montium, pro, Et fugietis ad vallem montium? Quam Versionem amplectitur etiam Versio *Græca*: נסתם legendo pro נסתם. Num hoc ab ore *Zacharia* accepisti, ô Targumista?

Cumque dicunt iidem, *Onkelosum* ab ore *R. R. Eliezari* & *Josue* Targum suum hausisse, idem, ni fallamur, volunt, quod traducta fuerit ista interpretatio a monte *Sinai*, ut & eorum traditiones; & tandem a manu ad manum ad magnos istos Magistros pervenerit. Sed has nugas omitimus.

Ante elaboratas & editas has Versiones & Paraphrases, Legem & Prophetas interpretati sunt in Synagogis, pro captu & peritia Interpretis in utraque lingua. Qui non solum nuda verba nudis verbis reddidit, sed exspatiandi licentiam sibi non raro sumpsit. Exemplum occurrit (a) *Hieros. Sanhedr.* Aliud in (b) *Massech. Sopherim*, quod non præteribimus. *Rabbi Joseph interpretatus est verba ista*, Posthæc extulit Rex *Ahasuerus* *Hamanem* filium *Hammadathæ*, hoc modo. Posthæc extulit rex *Ahasuerus* *Hamanem* *Hammadathæ* *Agagum*, filium *Cosa*, filii *Aphletus*, filii *Dios*, filii *Diosot*, filii *Paros*, filii *Nidan*, filii *Baalcan*, filii *Antimaros*, filii *Haros*, filii *Herodus*, filii *Sagar*, filii *Nagar*, filii *Par-masta*, filii *Vaiezetha*, filii *Amalech*, concubina *Eliphaz*, primogeniti *Esau*. Confer Targum in *Esther*.

C A P. I V.

Enumeratio specialis variorum hujus Versionis errorum.

Φάσματα Versionis Græcæ, & a textu originali discrepantia, hæc serie subsequente apud *R. Authoris* *M. S.* digesta ac disposita, quo commodius ejus usui privato aut aliorum inserviret, occurrunt. In vestibulo

a Bav. Barbra, fol. 134. 1.

b Hieros. Nedarim, fol. 39. 2.

c Bav. Barbra, fol. 133. 1.

d Vid. Ju-chas, fol. 52. 2.

e Bav. Megill. fol. 3. 1.

a fol. 20. 3.
b Cap. 13.
halac. 6.

monendus est Lector, librorum Prophetarum & Hagiographorum errores tantummodo recensitos esse; omisso hic loci Pentateucho: qui quamplurimos alios praeberet. In aliis enim chartulis id opus fecisset doctiss. Author; ubi variationes τὸ αὐτὸ a libris Mosaicis separatim & distincte adnotasset, una cum iis, quae in Vulgari & τῷ Targum, cum Hebraeo fonte collatis, ei occurrebant. Quas hic annectere nimis foret. Nec catalogum sequentem inveniet Lector perfectum, quippe raptim & confusim ab Authore scriptum, ut inter legendum diversis temporibus observationes suas fecit. Quae impraesentiarum sub conspectu jacent, satis sunt superque.

I. Addita.

1. Paralip. ix. 44. Asa additus ad complendum numerum sex virorum. Vid.

Job. Cap. xix. 4. 17. Nota. xxiv. 18. 19. 20. 23. 24. xxx. 1. 4. xxxi. 8. 29. 30. 31. xxxii. 2. xxxvi. 28. xxxviii. 1. 2.

Psal. xviii. 35. xxvii. Titulus additur. xxix. Titulus addit. & vers. 1. xxxi. Additur Tit. xxxiv. 10. xxxviii. In Tit. Περὶ συββάτης. lxvi. In Tit. Ὁδὴ ψαλμῶν Ἀναστάσεως. lxxi. Tit. lxxvi. Tit. πρὸς τὸ Ἀσούριον. lxxx. Tit. πρὸς τὸ Ἀσσυρίαν. vers. 7. Ἀγία ψαλμῶν add. xci. xciii. xciv. xcvi. xcvi. xcvi. xcvi. xcix. Additi Tituli. cxiv. 15. cxv. 18. cxix. Tit. cxviii. 28. ubi vers. 21. repetitur. cxxxi. 4. cxxvii. Tit. cxxviii. Tit. Nota. cxlii. cxliv. cxlv. cxlvi. cxlvii. cxlviii. Titulos habent additos. cxlv. 13. Versus additur, ubi Num. abest. Nota. cxlvi. 8. cxlviii. 4. Denique additur Psalmus post cl.

Prov. i. 7. iii. 22. 28. iv. 10. 27. Sententia longa, inepta. vi. 8. Clausula prolixa. Vers. i. vii. 2. viii. 21. ix. 12. 18. Sententiae satis longae. xi. 13. Ἐν συνεδρίῳ 14. ὥσπερ φύλλα. 16. Clausula prolixa. xii. 11. Clausula iterum prolixa. 13. xiii. 9. 11. 13. 15. 19. xiv. 22. xv. 5. 18. 27. 28. 29. xvi. 1. 2. 3. 4. 5. 17. 30. xvii. 5. 16. Longa sententia. xviii. 8. 22. xix. 7. xxi. 8. 9. 14. xxvii. 20. 21. xxviii. 17.

Eccles. ii. 15. vii. 22.

Cantic. ii. 9. v. 8. vii. 6. 12.

Ezech. i. 7. iii. 13. iv. 4. v. 2. 4. 12. xvi. 30. xxviii. 26. xl. 44. 48. xli. 16. 22. xlii. 22. xliii. 24. Nota.

Dan. ii. 38. iii. 30. v. 4. in M. S. vi. 18.

Hos. ii. 12. viii. 13. xiii. 4. Nota.

Mic. i. 10. iv. 8. Ἐκ Βαβυλῶν & vi. 15.

Nabum. ii. 5.

Zephan. iii. 5. 17.

Hagg. ii. 9. Longa additio. 14. 15.

Mal. i. 1. 7. ii. 2.

II. Omissa ac periculose decurtata.

Job. xxx. 5. 6. 7. 13.

Psal. civ. 35. Hallelujah omis. & addita in tit. Psalmi sequentis. cv. ad finem, Hallelujah omis. cxiii. ad finem omis. Hallelujah, & addita in tit. Psal. sequentis. Pariter cxxv. cxxvii. in Tit. Solomon omis. cxxiv in Tit. David omis. Pariter cxxxi. cxxxiii. cxlvi. cxlviii. cxlix. cl. Hallelujah ubique omis.

Prov. iv. 5. 7. vii. 25. x. Titulus omis. xi. 4. vii. 29. xiii. 6. xiv. 1. 2. & c. xvii. 19. Nota. xviii. 8. xix. 1. 2.

Ezech. v. 14. 15. xx. 37. xxi. 42.

Jona, 1. 8.

Hagg. ii. 6. Vid.

III. Paraphrases.

Job. xvi. 15. xviii. 4. xxi. 25. 26. xxiv. 18. xxxvii. 6. 7. xxix. 18. 22. 23. xxxii. 23. 24. xxxiv. 8. sensu contrario. xxxviii. 34. 38. xxxix. 34. xl. 3. 6. xlii. 6.

Psal. xxxiv. 10. cxxxviii. 1.

Prov. v. 5. 16. 19. 23. vi. 8. 10. vii. 5. 10. ix. 17. x. 22. xi. 31. Nota. xv. 17. xvi. 28. xvii. 9. 10. 11. xx. 8. xxi. 9. יְיָ בְּיָדוֹ הָעֶלְיוֹן. Vid. ibid. vers. 10. xxi. 5. 20. xxvii. 15. 22. 23. Nota. xxx. 9.

Ezech. xviii. 11. xx. 3. 5. xxi. 3. 37. xxx. 5. xxxii. 17. xxxv. 8. xlii. 4. 5. 7. 10. xliii. 1. xlv. 20. 22.

Amos. vi. 5.

Zech. x. 8. 10. 12.

Mal. i. 11. 8.

IV. Reddita in sensum alienum.

Jos. xxiv. 1. 25. Shiloh pro Shechem.

1. Paralip. ix. 20.

Job. xv. 23. 24. xviii. 5. 7. Nota. 11. 12. 13. 14. 15. xix. 7. 26. 27. 28. 29. xx. 2. 6. 7. 10. 15. 17. 18. 19. 25. xxi. 11. 13. 19. 20. 34. xxii. 2. 4. 12. Nota. 15. 16. 21. Nota. xxiii. 8. 10. 12. xxiv. 5. 9. 11. 14. xxvi. 13. Nota. xxvii. 8. 10. 15. 18. xxviii. 4. 11. 18. xxx. 24. xxxi. 10. 26. Nota. xxxii. 19. Nota. 22. xxxiii. 13. 14. 15. Nota. 16. 17. xxxvi. 12. 16. 17. 19. xxxvii. a vers. 23. xxxviii. 17. Nota. 30. 34. 36. Not. xli. 1. 2. 3.

Psal. xxxii. 4. Not. xlix. 12. lv. 15. lviii. 9. lx. 6. lxxxiv. 2.

Prov.

xxxiii. 6. Psalm. xxiv. 6. xxvii. 8. lviii.
12. Ezech. i. 7. iv. 12. xx. 3. xxi. 3. Not.
& vers. 4. xxiv. 7. Dan. iv. 30. viii. 18. 22.

XIII. Reddita pro fama Gentis.

Job. xxxviii. 14. Nota bene. 21. xl. 14. Not.
15. xlii. 3. *Psal.* vii. 12. xxii. 30. Vid. xli.
13. lvi. 4. 5. 9. lviii. 12. lxviii. 13. *Lam.*
xii. 45. *Ezech.* vi. 9. xii. 12. xvi. 31. xix. 12.
14. xx. 26. 39. xxi. 12. 27. xxiv. 17. Nota.
xxv. 8. xxxii. 27. xxxix. 6. xli. 8. xlii. 3.
Dan. x. 13. *Mic.* ii. 3. Nota bene.

XIV. Literæ malè lectæ.

Psalm. xxix. 6. xxx. 8. xxxiii. 7. xxxv. 7. 16.
20. lx. 6. lxxii. 5. lxxv. i. lxxvi. ii. lxxviii.
69. מעברנה בארץ pro כארץ. lxxx. 7. וסחרה
legunt pro תעברנה. xc. 8. xci. 4. שך.
legunt יסחרה. xυκλωσφ. 6. שרו leg. 'Εξερυσνησάτω.
cv. 22. כנפשו. cix. ii. 'Εξερυσνησάτω.
pro ינקש. cxix. 85. cxxxi. 2. cxxxix. 9. ii.
cxliv. 3.

Prov. I. 21. III. 31. תקנא ἀτήσῃ. VII. 3.
 בן 22. אויל IX. 13. x. 21. 25. XI. 19.
 XII. 21. 23. XIII. 7. 19. 20. XIV. 7. 17. XV. 4.
 14. 15. 22. 33. XVI. 15. 16. Not. XVII. 9. 12.
 XIX. 23. 27. XX. 11. leg. עם pro αὐτῷ
 ὁσὶς. סער pro סער XXI. 12. XXII. 10.
 שער 7. לחם XXIV. 7. 9. XXV. 3.
 חסר. XXVII. 3. 13. XXVIII. 22.

*Eccles. VIII. 10. IX. 2. XI. 5. XII. 5. Cant.
I. 10. VII. 9. 12.*

Ezech. xxvii. 6. Not. 19. ין ^ר Oiv. 36.
xxxiv. 16. ad sensum contrarium. xxxvi. 12.
xlii. 3. xliii. 7. xliiv. 20. xlviii. 13.

Dan. viii. 25. xi. 24. pro מצרים le-
gunt מצרים.

Hof. II. 12. v. 11. צו $\approx$ ματαίων, leg.
 שו. XI. 9. ככה כהני legunt VII. 14. IX. 2.
 ר pro ר x. 12. רעת leg. רעת 14. שר pro
 שר XI. 7. Not. bene. XIII. 15.

Joël. i. 15. שד.

Amos. III. 3. נוערו *νωερίσων*, pro
9. Assur pro Ashdod. IV. 5. Nota, καὶ αἰνέ-
γνωσαν ἔξω νόμον, וקרא מחץ תורה pro
וקטר מחמץ תורה. VI. 10. ונשאו. VII. 1.
מפל pro גזי Not. VIII. 6. מכל pro
IX. 12. Not. bene.

Obad. vers. 5. Ἀπερίφρατος, נרמיתה pro
נרמיתה. Et vers. 13. ברעתו In ejus af-
flictione. τὴν συναγωγὴν αὐτῶν legunt. ערתו
הו' pro ה'ו. II. I. בכו בנו Mic. I. 10.
שטפ pro שבט' 14. תריע' pro תדעי 8. 9.
v. 5. VI. 10. עור.

Nahum. i. 6. 8. II. 2. 4. פרשים leg
פרשים. 12.

Habbac. II. 19. **רומם** *III.* 10, 12. *Zeph.*

II. 14. III. 7. מענה 9. ברורה γε-
νεὰν αὐτῆς. 17. יחריש καινιέ. Hagg. II.
20. הזרע legunt הזרע Nota.

Zech. i. 21. יהודה ii. 4. Videntur lege-
re pro פרייות פרוות . iv. 7. הראשה le-
gunt עונם עינם . v. 3. 6. legunt עונם עינם . viii.
12. זרע δέξω. leg. ידע . ix. i. מנחתו
leg. מנחתו . io. מים מים legunt מים . 12. מגיד
leg. מגיד . Not. xi. 7. 11. 13. 14. xii. 5. 10.
Mal. ii. 12. 13. iii. 8. יקבע leg. יעקב .
9. 15. iv. i. זרים .

XV. Vocales malè lectæ.

Psal. XLVII. IO. XLVIII. ult. LXXVIII. 13. נר
 pro xci. 3. הררך & יחד. LXXXVI. II. נר
 legunt Lau- xcii. II. cii. 9. רבר
 dant. civ. 16. ברושים Not. cv. 4. leg.
 עזו leg. עמך. cx. 3. עזו.

Prov. IV. 21. VI. 16. VII. 17. IX. 13. XI. 18. 21.
XII. 23. 28. Vid. Targum. XVII. 10. XIX. 6.
XX. 6. XXVII. 16. Eccles. V. 9. X. 17. XII. 9.
Cantic. I. 2. 3. IV. 8.

Hof. II. II. III. I. XI. IO. Amos. II. 8.
 חבלים IV. IO. באש v. 22. מר"אכם. VI.
 2. 3. מים pro מים. Jona. II. 6. סוף.
 Mic. v. 12. Nahum. I. 14. II. 4. III. 3. Habb.
 III. 5. Zeph. II. 3. III. 8. דיו. Hagg. I. II.
 חרב. Zech. I. 21. IV. I. מגרה XII. 5. XIV.
 5. Not. Mal. II. 3.

XVI. Numeri malè calcolati.

Job. XLII. 16. Prov. III. 15.

Ezech. IV. 5. 8. v. 2. 12. VIII. I. X. 21. XX.
I. XXXII. I. XXXIII. 21. XL. 42. 48. 49. XLI.
3. 4. XLV. I. 3. 5. 11. 12. 15. Not, XLVIII.
10. 13.

3. Zech. VIII. 21. אָתָּה יִשְׂרָאֵל

XVII. Versus malè conjuncti.

Pfal. xc. II. 12. xcII. 34. cII. 24. 25. cvi.
ult. & cvii. 1. *Halleluja.* cxxv. 1. 2. cxxx. 6.
7. cxxxix. 4. 5.

Prov. VII. 22. 23. XXV. 7. 8. Eccles. XII. 9.
10.

Hof. IV. II. 12. & 14. 18. v. ult. VI. 1.
 10. II. VII. 14. 15. VIII. 5. 6. IX. 12.
 x. 9. 10. XI. 1. Vid. 4. 5. & Not. benè.
Joel. 1. 17. 18. *Amos.* III. 12. 13. *Obad.*
 vers. 9. 10. 18. *Hab.* III. 10. 11. *Zeph.* 1.
 14. 15.

Liber *Jobi* Targumizatus erat *Chaldaicè* versus, id est, versus in linguam gentis vernaculam, in linguam, in qua reddebantur Lex & Prophetæ in Synagogis ab Interprete, unoquoque Sabbato. Et tamen Versionem istius libri, qui minimè legebatur in Synagogis, scriptam nullo modo tolerarunt, quamvis in vernacula sua lingua multò minus toleraturi Versionem Legis & Prophetarum in linguam remotiorem, & magis Ethnicam.

II. At evitari non potuit, quin verterentur. Nam jam versa fuerat Lex per Presbyteros quinque. Detur etiam per LXXII. Et erat etiam aliud inevitabile quiddam, quod a volentibus nolentibus Versionem efflagitavit. Nam suspiciosa & odiosa erat eorum religio ubique Ethnicis: & tamen implorabant illi ubique a Principibus, ut propriis legibus viverent regerenturque. At quisnam Princeps hoc concederet, ignorans omninò quænam forent istæ leges? Non potuit ergo Synhedrium magnum sanius sapientiusque saluti & incolumitati universæ gentis consulere, quàm libros suos sacros vertendo in linguam *Græcam*; ut scirent omnes, quidnam esset quod profiterentur.

III. Exaratam ergo credo *Græcam* Versionem, ut symbolum esset ac tessera religionis *Judaicæ*; reponenda in Synhedriis & Synagogis: quæ promeretur & ostenderetur *Ethnicis*, siquando res & necessitas hoc urgeret. Non quod ipsi *Judæi* eam adeo approbarent, sed quod idoneam eam satis sint arbitrati, qua obturarentur ora Ethnicorum.

IV. Non videre non potuit Synhedrium *Hierosolymitanum* libros sacros, etiam invitis, vulgari lingua tandem prodituros; nec prohiberi posse, quin quod manibus Ethnicorum ubivis tererentur: & quid ei agendum in re tanti ponderis? Forsan ita vertentur, ut ignominiam creet Versio sacro textui, forsân periculum genti, absque dubio nimiam cognitionem & apertionem sacrorum *Judaicorum* Ethnicis. Contra quæ omnia nullo modo potest caveri, si ipsum Synhedrium non provideat, ut edatur translatio secundum sua placita: in qua, quantum fieri potest, obstruatur contra omnia ista incommoda: & sua auctoritate, ne quis suorum exinde aliam moliretur. Hoc consilio, atque his auctoribus prodiisse Versionem *Græcam*, & ratio certe suadere potest, & quamplurima, quæ in ipsa Versione occurrunt, videntur innuere: de quibus suis locis.

V. Exulet præjudicium & præoccupatio

animi; & consulatur ratio, & quidnam ea ad hæc est responsura. Num *Judæi* passuri vel permissuri erant, ut Biblia *Græcè* versa Ethnicis communicarentur, si penes ipsos fuisset potestas impediendi? Num illi, cum impedire non potuerint, quin quod necessariò vertenda forent Biblia, Versionem exhibere voluerunt, quantum fieri potuit, puram, accuratam, & ut Ethnicis purum putum haberent verbum Dei sibi manifestatum? Utrobique respondebit ratio negativè. Et ratio negationis promptissimè petenda ab ipso *Judæorum* animo; qui toto corde inviderunt mysteria religionis & cognitionis Dei impertiri Gentilibus: atque omni nixu statuerunt, nè impertirentur. Cogita tantum, quam amara & odiosa iis foret ipsa apprehensio, & conceptus de Vocatione Gentium; & facile concipias, quantum & ab hoc fuerint averfi, & abhorruerint.

VI. De Versione ergo Bibliorum in linguam *Græcam* nonne liceat absque scandalo & noxa, & summa cum ratione, hæc conjicere?

I. Quod versa fuerint, non *Judæorum* gratia, sed *Gentilium*.

II. Quod non *Gentilium* gratia, ex favore aut charitate; ut illi participes fierent Veritatis & Scripturarum; sed quod obstrui non poterat, quin quod verterentur.

III. Quod cum Versio exaranda foret *Gentilium* gratia, non accurata exarata fuerit, & fidelis; sed quæ inservire poterat incolumitati *Judæorum* conservandæ, atque obturandis cavillationibus & suspicionibus Ethnicorum.

IV. Quod ea ita exarata, auctoritate Synhedrii sancita foret, non ut pura Versio, sed ut talis quæ sufficeret Ethnicis, ad exhibendam iis professionem *Judæorum*; & apud illos foret symbolum & tessera eorum fidei & religionis.

VII. Parum ergo me movet grande illud argumentum, quo canonicam & sacrosanctam Versionis *Græcæ* auctoritatem astruere conantur nonnulli: nempe quod eam sequantur Amanuenses sacri in Evangeliiis & Epistolis suis, in N. Testamento. Nam detur in manus vel *Judæi* vel *Gentilis* Novum Testamentum. Examinare cupit Gentilis allegationes istas, quæ adducuntur ab Evangelistis & Apostolis ex Testamento veteri. Ast *Hebraica* non callens, quonam ei refugiendum est, nisi ad *Græcam* Versionem, quam intelligit? Ita ut non tantum *ἐκ συγκαταβάσεως* foret, quod scriptores illi sacri *Græcam* Versionem sequerentur, sed ex pura necessitate: nam aliter impossibile

fibile erat, ut allegationes eorum ex Lege & Prophetis a Gentilibus examinarentur. Et detur in manus *Judaei* N. Testamentum. Queretur & cavillabitur ille, quod receditur in allegationibus a Textu *Hebraeo*. Ast adest quod promptissime ei respondeatur. Hæc ipsa Versio, quæ citatur, ipsissima vestra est, quam vos exarastis, & mundo proposuistis ut symbolum & tesseram religionis & professionis vestræ, ut ipsissima Biblia vestra.

§. I I.

*Solemnis hujus Versionis sanctionis
& applausus Judaici discussio.*

I. **P**OMPOSAM suam historiam de LXXII. claudit *Josephus*, cum mentione applausus, quo ab omnibus *Judæis* excipiebatur ista Versio, & solennis ejus sanctionis: quod *Demetrius* laudarent omnes ob eam ab eo ita productam, *ὡς μεγάλων ἀγαθῶν αὐτοῖς εὐρέτην γεγενημένον*. Et quod sancita foret, ut non emendabilis, omnibus consentientibus, in æternum absque aliqua immutatione duratura.

At quorsum hæc omnia? An adeo in deliciis *Judaicæ* genti *Græca* Versio? An ea nationi isti commendata, ut obtineret? Ut illud omittamus, quod antea dictum est, de dolore & jejuniis quotannis ob istam Versionem renovato, & illud, quod nullo modo Versionem aliquam toleraturi erant *Judæi*, si modo penes ipsos fuisset potestas prohibendi; hoc tantum impræsentiarum observetur, quod Versionem *Aquila Græcam* citent *Gemaristæ Hierosolymitani* semel iterumque, ut dictum antea; at quisnam ostendat Versionem τὸ ab iis citatam vel semel? Jam verò si ea auctoritate, favore, applausu apud *Judaicam* gentem emineret ista Versio, aut admissa alia, cur accepta, cur a Talmudicis citata, ista interim non citata?

II. Nam quicumque tandem illi fuerint, qui verterunt, (ego *Synhedrium Hierosolymitanum*, aut ab eo aliquos ad id operis deputatos, authores istius Versionis fuisse arbitror) cautè & astutè ab iis in quamplurimis locis vertendis est provisum. Et necesse erat, ut solenni sanctione & *Synhedrii* auctoritate res roboraretur, ne quis aliam Versionem molitus, cautiones & provisiones istas inanes redderet & irritas.

III. Ex Versionis lectione subolebit

tibi, ab iis ex composito de rebus hisce fuisse cautum & consultum.

1. Ut quantum fieri potuit Libri Sacri absque opprobrio forent & cavillatione Ethnicorum. Tredecim ista loca immutata in transcripto *Hebraeo*, de quibus diximus, hoc satis produnt, ipsis *Judæis* attestantibus, quoad seipsa: & tota quidem tela Versionis hic illic idem prodeat non parè. Ex hac ipsa causa enatam arbitror confusam istam numerationem, *Gen. v.* Eequanam, quæso, auctoritate reddiderunt *לך וך* in *Gen. iv. 12.* *σένων καὶ τέτρων ἑσθ* Sua tantum. Nam prægnans & conspicua ante oculos eorum non potuit non observari hæc objectio, si reddidissent, *Vagus eris & errabundus*. At nonne ille habitabat in terra *Nod*, atque urbem illic condidit? Hanc objectionem observant sui, *Sanhedr. fol. 37. 2.* Plurima hujus farinae occurrunt; hæc tantum nominamus, quæ in ipso Bibliorum limine.

2. Ut emollirentur quædam, quæ genti *Judaicæ* possent officere, vel quoad pacem, vel quoad famam suam, quæve offensionem poterant parere Gentilibus.

Talia sunt, Introductio duplicis *Cainanis* in *Gen. x.* & quinque animarum additarum ad septuaginta, quæ descenderunt cum *Jacobo* in *Aegyptum*, *Gen. xlvi. &c.* Nam cum vulgariter jactaretur a *Judæis*, septuaginta istas animas dignitate æquales fuisse omnibus septuaginta nationibus dispersis a confusione *Babylonis*, *Gen. xi.* ne hæc arrogantia periculum crearet, numerum utrobique illi in Versione *Græca* ita turbarunt, ut nec in *Gen. x.* Ethnicis invenire potuerint LXX. nationes; sed LXXI. nec in *Gen. xlvi. Exod. i. &c.* LXX. animas in familia *Jacobi*, sed LXXV. Huc referenda est & immutatio illa, eadem de causa, in *Deut. xxxii. 8.* *ἔστησεν ὁ θεὸς ἰθὺν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων ἑσθ*; pro κατὰ ἀριθμὸν ἡν Ἰσραὴλ. Huc spectat & illud, *Exod. iv. 6.* *καὶ ἐμνήθη ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὡσεὶ χιῶν*; omissa mentione lepræ ob honorem *Mosis*. Sic & ob honorem *Amrami*, *Exod. ii. 1.* *ἔλαβε τὸ θυγάτηρ αὐτοῦ*; nè observarent Ethnicis cum amitam suam duxisse. Quam rem & in *Exod. vi. 20.* sic colorant, *ἔλαβε θυγάτηρ αὐτοῦ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ*. Plura occurrunt & hujus quoque farinae.

3. Ut mysteria & nuda veritas Librorum Sacrorum quam minimè, quoad fieri poterat, patefierent Ethnicis. Hinc tot barbara in Versione, tot salebrofa, hiulca, addita, detracta, in sensum aliquando planè contrarium reddita, aliquando in sensum planè nullum.

Sub his & ejusmodi cautionibus & astutiis elaborata est ista Versio. Circa quam minima inter curas vertentium hæc fuit, ut prodiret interpretatio sincera & genuina; sed provisum præcipuè, ut Gentilibus imponeretur, & *Judaica* genti consuleretur de ejus gloria & incolumitate.

In istis verbis ante citatis, quod *acerbus fuerit iste dies*, quo prodiit Versio quinque Presbyterorum, *sicut dies quo conflatus est vitulus aureus*, nempe, quod *Lex non potuit*

verti secundum omnia ei necessaria, aut convenientia, quidnam tandem sibi volunt? Num hinc dolor, quod non verteretur, nec verti potuerit, clarè & dilucidè satis, ut Ethnici plenam & planam lucem ejus viderent? Quis hoc crediderit in optione fuisse unquam *Judeorum*? Ast inde mœror, ne non callidè satis, & cautè & astutè vertissent isti quinque, prout agendum erat cum Gentilibus.

VERSIO-

VERSIONES PROPHETARUM MINORUM,

Græca & Vulgaris, nec non Targum,

C U M

HEBRÆO FONTE COLLATÆ.

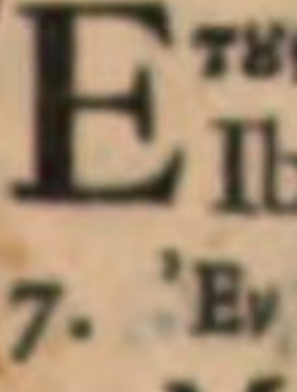
DANIEL. CAP. I.

3. *Ulg. De semine regio, & Tyrannorum. LXX. ὁ φοβησάμεν. Targ. הפרתמים. Targ. פתבב. LXX. τράπεζα. Vers. 16. Δεῖπνον.*
8. *Melzar. LXX. Ἀμελσαῖδ. M.S. Ἀμελσαῖδ.*

C A P. I I.

1. *Πνεύματι ἐγένετο ἀπ' αὐτοῦ. M.S. habet Ὁρασις ε. initio & fine capitis i. & Ὁρασις γ. principio cap. ii.*
27. *גזרין. LXX. Γαζαρηνῶν.*
32. *Ἀι χεῖρες additum.*
24. *Belteshazzar, Βαλτιάσιρ. M.S. Βαλτιάσιρ.*
35. *נשח הכון רוחא. LXX. τὸ πλῆθος πνεύματ.*
37. *Καὶ ἐχθρὰς τῆς θουλαίας additum.*
46. *מנחה מאנא. M.S. μαννά.*
49. *בחרע. Ἐν τῇ αὐλῇ.*

C A P. I I I.

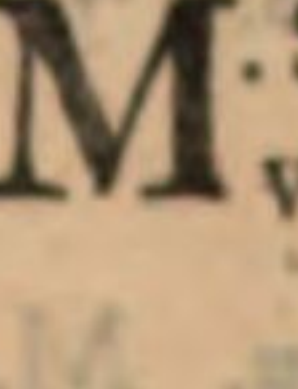
1. *τῆς ἐκλῆκας δεκάτης additum Nota. Ibid. Δια. Δειρά.*
17. *Ἐν ὑπνοῖς additum.*
22. *Magna pars abest, & suppletur a M.S.*

24. *Et Nebuchadnezzar audivit illos cantantes, additum.*
21. *Σαραβάρις. סרבללדון.*
27. *M.S. Et rex Dominum coram illis adoravit, additum.*
30. *Dignos habuit illos ut dominarentur super omnes Judæos in ejus Provincia, additum.*

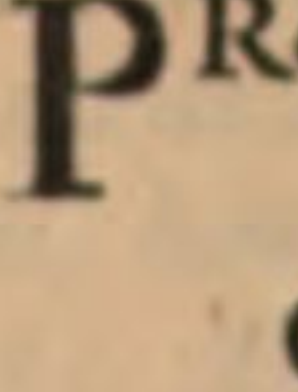
C A P. I V.

16. *Agna pars oblita, quæ suppletur a M.S.*
14. *Ἐπερώτημα שאלת.*
27. *Τὰς ἀμαρτίας ἐν ἡλεμοσύναις λύτρωσαι. Nota.*
33. *כנשרין Sicut aquilarum. LXX. ὡς λεόντων.*

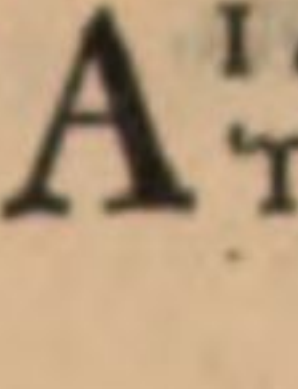
C A P. V.

4. *M.S. adjicit longam clausulam a vers. 23.*

C A P. V I.

18. *Rollia clausula addita.*

C A P. V I I.

18. *Ἰ ἀρρήσονται, additum.*
24. *Ἰπεροίσει κακοῖς, additum.*

CAP. VIII.

2. **E**N Σύσσις τῇ βάρει. *Susan* הכירה.
Ibid. ἐπὶ ᾧ ὕβρις (Ulai) abest.

9. Καὶ πρὸς τὴν δύναμιν. אל המורה ואר הכבי.

11. *Usquedum princeps militia liberaverit captivitatem.*

12. Καὶ ἐδόθη ἐπὶ τὴν θυσίαν ἀμαρτία. צבא.

16. Ουβάλ pro Ulai.

18. Π(π)ω ἐπὶ πρόσωπον. נדרמתי על פני.

24. Καὶ ἐκ ἐν ἰσχύι αὐτοῦ, oblitum. Suppletur a M.S.

25. *Fuxta suam mentem.* על שכלו. Zugs ὅς κλοῖς αὐτοῦ.

Ibid. ἐπὶ ἀπωλείας. על שר שרים יעמר. πολλῶν σήσεται. Legunt שר.

Ibid. ובאפס יר שבר. Καὶ ὡς ὡς χειρὸς συντελεί. 14. נצדק καθαρσθήσεται.

CAP. IX.

8. **E**N σοὶ κύριε ἐστὶν ἡμῶν δικαιοσύνη, additum.

26. *Exsolvetur ὁ χεῖσμα.* Pro, *Mefias excindetur.*

Ibid. ואין לו. Καὶ κείμα ἐκ ἐστὶν ἐν αὐτῷ. עם נגיד *Populus Principis.* LXX. Σὺν τῷ ἡγαμένῳ. עם.

27. *Ἀρθήσεται* με θυσία. Vid. M.S.

Ibid. ἐπὶ τὸ ἱερόν. על כנף.

תהך δωθήσεται.

CAP. X.

4. **T**ίγεις Ἐδδεκέλ.

9. **T**י כפות ועל abest. In M.S. illud reperitur.

Ibid. Κατανευγμένῳ. נרדם.

13. *Reliqui illum illic* [viz. *Michael*] *cum Principe Persia.* Pro, *Relictus fui illic.*

15. Κατενύγη. *Eram mutus.*

CAP. XI.

1. **A**Nno primo Cyri, pro Darii. לו oblitum.

4. *Ὁυκ εἰς τὰ ἔσχατα αὐτοῦ.* Pro, *Nec ad ipsius posteritatem.*

6. *Genitor ejus.* ה νεάνις.

31. *Brachia.* Σπέρματα. M.S. Βραχίονες καὶ σπέρματα.

38. *In gressibus suis.* *Ἐν ὁχυρώμασιν αὐτῶν.* במצעדיו.

CAP. XII.

4. *ἕως διδαχθῶσι.* Nota.

7. *Finietur.* חכלינה.

3. *Ut videant semper.* לדראין עולם.

13. Clausula adjecta.

H O S. CAP. I.

4. **O** *pro Domum Jehu.* *Ἰκον Ἰάδα.*

10. *Targum extravagatur.* Καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς ἡτῶν Ἰσραήλ.

CAP. II.

1. *Fratribus vestris.* לאחכים. *Τῷ ἀδελφῷ.*

6. *Lana mea & linum meum.* τα ἱμάτια καὶ τὰ ὀθόνια μου.

11. *Cessare faciam.* *Ἀποσρέψω.*

12. *Additio duarum clausularum.* Viz. Καὶ τὰ πτεῖνα ἔγραψα καὶ τὰ ἐρπετὰ τῆς γῆς.

15. *Pro, Janua spei.* Διανοῖξαι σύνεστιν. וענתה καὶ ταπνῶθήσεται.

16. *M. S. Ὁ ἀνὴρ μου.* בעל βααλείμ.

CAP. III.

2. *Nota.* להך שרים. *Νέβελ δίν.*

4. *Ἰσραήλ.* אין מצבה אין אפור ותרפים. *Οὐδὲ θυσιασθεῖς, ἐδὲ ἱερατείας, ἐδὲ δῆλων.*

2. *Targum excurrit.*

CAP. IV.

3. **C**um reptilibus terra, additum in Græco.

4. *Ὡς ἀνπλεγόμενῳ ἱερεῖς.*

5. *Νυκτὶ ἀμοίωσα τὴν μητέρα σου.* *Nota.*

9. *Targ. Faciam ex Laico Sacerdotem.* *Nota.*

10. *Fornicati sunt, & non dirigentur.*

14. Μετὰ τῶν τετελεσμένων. קרשות.

15. *Bethaven.* *Ὁικον Ὡν.*

CAP. V.

2. *Venationem capientes transfixerunt.* שחטה שטים.

3. *Israel non absconditus est a me.* *Ὁυκ ἀπέστη ἀπ' ἐμοῦ.* *Contra.*

7. *Καταφάγει αὐτὸς ἡ ἐρυσίς.* *Nota.* *אכלם חרש.*

Vulg. Cum patribus suis, pro Cum patribus.

8. *Tuba canite in Gibeah --- in Ramah.* *Ἐπὶ τὰς βουκλίας --- Ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν.*

Ἐξέστη Βενιαμίν. *אחרך בנימין.*

12. *Ταραχή.* *Κέντρον.* *עש רקב.*

13. *Rex Jareb.* *Ἰαρείμ.*

CAP.

C A P. VI.

8. **F**ædata sanguine. Ταράσσεσσε ὕδωρ.
Nota.

C A P. VII.

6. קרבו. Ἀνεκαύθησεν. ὁ ψὸν ἰσ-
lorum pistor dormit. Τῆνδε Ἐφεσὶν ἐρε-
πλήσθη.

8. Συνανεμίγνυτο.

12. לעתם. Θλίψεως αὐτῶν.

16. על לא. Vulg. Absque jugo. Vid.

C A P. VIII.

1. **T**Uba in ore tuo. Ἐκάλπον αὐτῶν, ὡς
γῆ. Notabene.

9. Conduxerunt amasios. התנו אהבים.
δώρα ἠγάπησαν.

10. Dolebunt paululum propter onus Regis
Principum. LXX. Κοπιάσσει μικρόν ὃ χελεῖν
βασιλεία καὶ ἄρχοντας.

11. Altare pro peccato. Θυσιαστήρια ἠγα-
πημῶν. נחל verum, pro eis ἀμαρτίαν.
Vid. vers. 12.

13. Clausula adjecta.

C A P. X.

11. לרוש. Neix. Nota. Insulse reddi-
tum.

12. נירו לכם ניר ועת לרוש. Φωλίσα-
τε ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως. Nota.

14. Ὡς ἄρχων Σαλαμάν ἐκ ὃ οἶκος ὃ Ἱερο-
σόλμ.

15. Sic fecit vobis Bethel. Gr. Ita faciam
vobis, ὁ domus Israël.

C A P. XI.

1. **V**Ocavi filium meum. Τα τέκνα αὐτοῦ.

3. Docui Ephraim ut incederet. Συνε-
πόδισα.

4. כחבלי ארם. Ἐν διαφθορᾷ ἀνθρώπων.
Integer versiculus valde insipide.

12. עד עם אל. Vulg. Testis de-
scendit cum Deo. Νὺν ἔγνω αὐτῶς ὁ Θεός. Le-
git עד. Nota.

C A P. XII.

1. **E**φραῖμ πονηρὸν πνεῦμα. Pro, Pascitur
vento.

4. Pro, Flevit eique supplicavit. Fleve-
runt & supplicaverunt mihi. Nota bene.

Ἐν οἴκῳ ὧν ἔυρησάν με. Pro, Invenit illum
in Bethel.

5. Vid. Targum. Confitens Jacobi Ange-
lum Deum.

C A P. XIII.

2. **M**æstate homines, pro Vituli defi-
ciunt.

3. כעשן מארכה. Ὡς ἀτμὶς ὑπὸ δα-
κρύων.

4. Magna additio.

5. ידעתך. ἐποιμᾶνον. Nota.

8. כלבא. σκύμνοι δρυμῶ.

9. תה διαφθορᾷ σὺ Ἰσραὴλ πῆς βοηθήσῃ; le-
gunt מ pro כ.

13. הוא בן לא חכם. Οὐκ ὁ υἱὸς σου ὁ
φρόνιμος.

14. Targum insulse se explicat: ac si vel-
let resurrectionem Christi negare.

15. ירעה ארץ. Diripiet. Καταξηρανεῖ
τὴν γῆν. Legunt ארץ.

C A P. XIV.

2. **O**Πως μὴ λάβητε. Legunt כל pro
כל.

JOEL. C A P. I.

5. **E**Τφροσύνη καὶ κατὰ additum. על
עסע. eis μέθην.

11. כורמים, κλήματα.

15. אהה. Οἶμοι, οἶμοι οἶμοι. שר משר.
ταλαιπωρία ἐκ ταλαιπωρίας.

17. Subsultaverunt vituli in præsepibus suis.
Pro, Semen corruptum est sub glebis.

C A P. II.

11. **I**Σχυρὸν ἔργα λόγων αὐτοῦ. Pro, Fortis
est qui adimplet ipsius verbum.

17. Inter porticum & altare. Ἀνὰ μέσον
τῆς κρητῖδος & θυσιαστηρίου.

6. Vulg. Omnes vultus redigentur in ol-
lam.

13. Et pœnitebit illum malo. Vulg. Et
præstabilis super malitia.

21. 22. תירא אל תאמר.

23. מורה βρώματα.

32. שרידים. Residui, Ἐυαγγελιζόμενοι.

C A P. III.

3. **E**Δωκαν τὰ παιδάκια πῆρταις. Pro, pro
meretrice.

4. Γαλιλαία ἀποφύλων. פלשתים.

8. Sabæis. ἐκ ἀιχμαλωσίαν.

11. Domine, defer huc fortissimos tuos. ὁ
πρῶτος ἐξω μαχητής.

14. Clamores auditi sunt. ἤχοι ἐξήχησαν.

Pro, *Multitudines, Multitudines*, הכנים
הכנים *in valle justitie.*

18. *Vallis Sittim.* ἡ χαμαῖς τῶν σχοίνων.
19. Ἐξ αἰδικίων ἡν Ἰσά. Nota.

A M O S. C A P. I.

1. Ἄγοι Ἀμὼς οἱ ἐγένοντο ἐν ἀκκαρέμ.
3. Ἐπελζον περίοσι σιδηροῖς τὰς ἐν γαστρὶ
ἐχέουσας ἢ ἐν Γαλααδ. *Serra ferrea dissecue-*
runt gravidas in Gilead.

5. Κατακόψω φυλὴν ἐξ ἀνδρῶν χαρράν.
תמר שבט מביח ערן.

Populus Syria ad Kir. Λαὸς Συρίας ἐπὶ κλη-
τῇ. *Cyrenai. Vulg. Sic Targ.*

6. שלמה גלותם בנהגלותם. αἰχμαλω-
σίαν ἔσθ' Σαλωμών.

11. Καὶ ἐλυμήνατο μητέρα ἐπὶ γῆς, καὶ ἤρ-
πασεν εἰς μαρτύριον φρίκην αὐτῆς. Nota bene.
Deest clausula prima: secunda non est sen-
fus.

2. *Bozrah.* Τειχέων αὐτῆς. *Falsus sen-*
fus æque ac versio. Quasi Teman esset
urbs.

C A P. I I.

V Id. vers. 6. 7.

8. *Gr. Et vestimenta sua alligantes*
funibus, faciebant velamina juxta altaria. Pro,
super vestimenta oppignorata.

11. *Nazarites.* Ἀγιασμένοι. *Targ. Do-*
ctores.

16. *Gr. Fortis non inveniet cor suum in*
potentatibus. Nudus persequetur.

C A P. I I I.

2. **T** *Arg. בכון אתרעתי. Pro, Cogno-*
vi vos.

3. *Si non convenirent inter se. εἰ μὴ γνω-*
ρίσωσιν ἐαυτοὺς.

10. *Nesciunt prestare justitiam.* נכחה. ἔκ
ἐγνω ἂν ἔσαι ἐναντίον αὐτῆς.

11. צר Tribulatio. Τύρε. Nota.

12. Vide. שרע oblitum, aut ver-
sum Ἱερεῖς, & adjunctum proximo ver-
sui.

In angulo lecti. Κατέναντι τῆς φυλῆς.

15. בית חורף. Οἶκον ἢ σελίπερον. וספו
Et peribunt. σπασθήσονται.

In Cap. I. ארמנות versum est θεμή-
λια.

C A P. I V.

2. **D** *Eus jurat. καὶ τῶν ἀγγέλων αὐτῆς. Iste*
versiculus insipide redditus.

3. *Or. τὸ Ῥομμαῖν. Vulg. Armon.*
Targ. Ultra montes Armenia.

5. Καὶ ἀνέγνωσαν ἐξω νόμον. Legunt וקרא
וקטר חמץ תורה, pro חמץ תורה.

8. *Dentes purgati.* Γομφιασμὸν ὀδόντων.

10. רבר θάνατον. באש factorem. Ἐν
πυρί.

13. יוצר הרים. σερεῶν βρόντην. *Ostendens*
homini quid cogitat. מהשיחו. Ἀπαγγέλλων
εἰς ἀνθρώπους ἢ Χριστὸν αὐτῆς.

C A P. V.

2. **T** *Arg. Non assurgat hoc anno.*

7. **I** *Invertunt judicium in absynthitem.*

Ο ποιῶν εἰς ὑφ' ἡμῶν κρίμα.

8. כימה וכסיל. πάντα καὶ μελασκόδάζων.

22. *Pacifica vestrarum rerum pinguium.*
מראכסם θηφάνειας.

C A P. V I.

1. שאננים. ἐξ ἄθεοδσι.

2. *Abi in Calneh.* Διὰ ἔχητε πάντες. Nota.

3. *Qui differunt malam diem.* הכנרים
יום רע. Ὅς ἐρχόμενοι εἰς ἡμέραν κακὴν. תגישון
שבת המס. Ἐγγίζοντες καὶ ἐφαπτόμενοι σαβ-
βάτων ψαδῶν.

7. Χρεμίσμους ἵππων ἐξ Ἐφραίμ. Nota.
מורה סרוחים.

12. אם יחרש בבקרים. εἰ σιωπήσονται ἐν
θηλείαις. Nota.

14. *Ab introitu in Hamath.* Τοῦ μὴ ἐιστελ-
θεῖν εἰς Αἰμαθ ἕως ἔσθ' χαμαῖς τῶν δυσμῶν.
ערכה. Falsè.

C A P. V I I.

1. **G** *R. Ecce genus locustarum mane ve-*
nientium; & ecce locusta una Gog
Rex.

3. *Dominum pœnitet, pro Dominum pœ-*
nituit. Sic vers. 6.

4. Μερὶδα κυρίως. M. S. rectè. Vid.

7. אנך Ἀδάμας.

9. *Loca excelsa Isaaci.* Βωμοὶ ἔσθ' γέλω-
τῇ.

12. *Hic comedunt panem.* Ἐκεῖ καταβίς.

16. *Jacob pro Isaac.* Vulg. *Super do-*
num Idoli.

C A P. V I I I.

V *Ers. 17. Cap. vii. & primus huic*
junctus.

1. קץ יצאש. Aucupis, pro aestatis.

3. *Cantilena templi.* Φαλνώματα.

6. מפל בר. Respuunt triticum. Ἀπὸ παν-
τὸς γεννήματα.

7. למעין pro munitione. Τοῖς ὑπομένουσιν αὐτὸν.

10. Insulſè.

12. מִים אֲמַשׁר . Legunt מִים אֲמַשׁר .

Nota. Vid. loc. Targum loquitur de man-
galibus Diglath & Perath. Targ. Nahum de
Beth Kofi.

C A P. I I.

1. מִפִּי עִי . Legunt מִפִּי עִי .

5. Φεύξονται ἡμέρας, additum.

6. שְׁעֵי הַנְּהִירוֹת . πύλαι τῶν πόλεων.

7. Huzab in captivitatē deportatur. Ἰ-
πὸς αἰσῶν ἀπεκαλύφθη.

10. Insipidè.

12. לֵבִיא Leo. Τῷ ἐισέλθειν.

C A P. I I I.

3. לגויה Corporum. Τοῖς ἔθνεσιν. Legunt
גויה.

6. כְּרֵא in sterco. Ἐἰς αἴδριγμα.

8. Εἴνε melior nutritia No? Ἐτοιμάσας με-
ρίδα, ὁρμήσας χόρδην, ἐτοιμάσας μερίδα Ἀμ-
μών. Targ. & Vulg. Alexandria.

9. פֹּט : קֶצֶה : אֵין . Duæ sententiæ. ὅσα
πέρας τῆ φυγῆς.

12. תֵּאֲנִים עִם בְּכוֹרִים . συκαῖ σκοπέ-
ῃς. Nota.

15. Clausula deest.

17. Ἐξήλατο ὡς ἀπέλεετο ὁ συμμικτός σκ.
אֵין Ubi illa? καὶ αὐτοῖς.

H A B A K. C A P. I.

5. Ἰδετε καταφρονῆται בְּגוִיִּם in gentibus.
Legunt בְּגוִיִּם vers. 13.

8. Lupi vespera. Græce Arabia. עֶרֶב .

C A P. I I.

11. כִּפִּים Tignum. Κάριον. Scarabæus.

14. עליהם legunt על ים.

15. Insulſè redditum. Sic vers. 16. Vid.

16. הערל . Σαλεύθη καὶ σείσθη. Le-
gunt ex תרעלה.

19. רומם legunt per ר . Nota. יורה
φαντασία.

C A P. I I I.

1. V Aldè insipidè, & additiones.

2. Κατασκίε δάσεως additum.

4. חֲבוֹן Absconsionem. Ἀγάπησιν.

9. Insulſè.

10. יחילו legunt cum י in initio pro
הרים Λαοί.

זרם מים עבר Inundatio aquarum transi-
vit. Σκορπίζων ὕδατα περείας.

ידיה φανλασίας. Legunt per ר .

12. Legunt חֲצֵר cum ר pro ר .

13. Legunt יסור pro סור cum ר .

14. Insipidè.

16. Legunt שמעתי pro שמרתי
Palpitarunt. Προσδύχης. &c.

17. ממכלה Ab ovili. Ἀπὸ βρόσεως.

19. כאילות instar cervarum. Ἐἰς συνίε-
λειαν. Nota.

18. Vulg. In Deo Jesu meo.

17. Targ. allegorizat. Babel, Madai,
Gracia & Roma (ad cadendum.)

Z E P H A N. C A P. I.

3. המכשיות Offendicula. Ἀσθενήσασι.

9. הרולג Εμφανῶς.

10. A porta piscium. Ἀπὸ πύλης ὀποκεν-
νῶντων.

12. Qui concreti sunt cum facibus suis.
Τῶς καταφρονῆτας ἐπὶ τὰ φεγγήματα αὐ-
τῶν.

Vid. 10. in Gr. & Targ. nomina por-
tarum.

11. Machtesh. Torrens Kidron. Targ.

C A P. I I.

2. V Id. & nota.

3. ענוה Humilitatem. Ἀποκρίνεσθε αὐτά.
Legunt ענוה .

5. כרתים Κρητῶν.

6. 7. Vid. Ἀπὸ προσώπου ἡν' ἴδα : addi-
tum.

9. ממשק חרור Stridor urticae.

Δαμασκός ἐκλελθμμένη. Nota benè.

14. חרב Desolatio. κῆρυκες. ערב .

C A P. I I I.

3. V Espertini lupi. Gr. Lupi Arabia.

4. Ipsius Propheta sunt πνύματα πόροι
פחוס leves.

5. לא יודע עול בשת Perversus non no-
vit pudorem. Καὶ ἔκ ἐγνω ἀδικίαν ἐν ἀπειτή-
σῃ. Et clausula adjuncta. Viz. καὶ ἔκ ἐἰς νεῖ-
κα ἀδικίαν. Nota.

20. אביא אתכם Reducam vos. Ὅταν κα-
λῶς ὑμῖν ποιήσω.

H A G G. C A P. I.

1. Z Erubbabel פחת יהודה ἐκ φυλῆς
Ἰῶδα.

13. ἈγγαῖⓈ ἀγγελⓈ κυρίⓈ ἐπ' ἀγγέλοιⓈ κυρίⓈ.

C A P. I I.

6. **P**Ræcipua clausula omiſſa.
10. 15. Duæ magnæ additiones.
Vid.

Z E C H A R. C A P. I.

8. **הַרְסִים בְּמִצִּילָה** *Myrthi in profundo.* Ἀναμέσον τῶν ὀρέων κατασκίων. בבבל. *Genus equorum additum.*

12. *Hoc septuagesimo anno, pro Illis septuaginta annis.*

21. Additio. לִירֵדָה *ad projiciendum,* legunt eis *חַיִּירָא.* יְהוּדָה legunt יהוה.

C A P. I I.

13. מִמֶּשֶׁן *ὅκ νεφελαῶν.*

C A P. I I I.

1. טֶשֶׁן *Targ. חֲטָאָה.*

4. Ποδήρη. *Nota.*

Targum infipidè vertit vers. 3. 7.

C A P. V.

T *Argum in allegoriam vertit totum illud caput.*

C A P. V I.

13. **כְּהֵן עַל כִּסְאוֹ** *Clauſula deest.* יֵרֶעֻס *ὅκ δεξιῶν αὐτῆ.* *Nota.*

C A P. V I I.

3. הָאֲכֵכָה *ἐιστλήλυθεν.*

C A P. V I I I.

2. **טֹל** *Ἰερουσαλήμ additum.*

19. **נְהַיִסָּה** *ἡ πτεγῆς, pro quarti.*

C A P. X.

1. **יִזְיִן** *φαντασίας. Nota.*

2. **עֹדֵן** *ἐξηραίνθησκον.*

Non pastor. ὅκ ἱασίς.

4. **קֶשֶׁת מִלְחָמָה** *Vide.* תִּשָּׁן *ἐν θυμῷ.*

C A P. X I.

2. **יַעַר הַבְּצוּר** *Δρυμόδς σύμφυτῷ.*

5. **לֹא יִחְמוֹר** *ὅκ ἐπασχον ὡδὲν ἐπ' αὐ- τοῖς.*

7. **לֹכֵן עֲנִי** *ἐῖς τὴν χανσανίην. Nota. & 11.*

13. **אֲדָר הַיָּקָר** *χωνδότηριον. Magnificum pretium. σκέψομαι, ἐῖ δόκιμον ἐστῖ.*

10. &c. *Targum extravagatur.*

C A P. X I I.

3. **אֲבָן** *καταπαλόμενον, pro, Lapis o- neris. ἐμπάζων ἐμπάξεται, pro Con- cidetur.*

5. **אֲמִצָּה** *Robur. Ἐυρήσωμεν. Sic Tar- gum. Nota.*

10. **אֲנִי** *ὡς κατωρχήσαντι. רִקְרוּ. Tar- gum. Rogabunt a facie mea, eo quod transla- ti fuerunt.*

C A P. X I I I.

1. **מְקוֹר** *Fons. Πᾶς τόπος. Legunt מקום לחטאה* *ἐῖς μετακίνησιν. Videntur legisse per ה.*

נָרָה *χωρισμόν. M. S. βανλισμόν. Tar- gum de Lege hoc intelligit.*

4. *Induentur pelle Cilicina, quia mentiti sunt. Cujus contrarium verum.*

5. **הַקִּנִּי** *Vir genuit me a juventute mea.*

7. **פֹּסְטִי** *Pastorem meum. Ποιμένας M. S. re- cte.*

5. *Adam exemplum meum. Vulg.*

6. *Targum plane mutat sensum. Et vers. 7.*

C A P. X I V.

4. **נִסְחָם** *φα- γεθήσονται ter legunt. נסחם sic Targum semel. Nota.*

Azal. ἱασόδ.

6. *Non lux, nec frigus, & gelu.*

10. **וְרֵאמָה** *Ῥαμα. Turris Hananiel. פִּקּוּם.*

17. *Non habebunt pluviam. Καὶ ἔτι ἐκεί- νοις πρῶτηθήσονται.*

M A L. C A P. I.

1. **עַל יְדֵי** *ἐπὶ τὰς καρδίας ὑμῶν, additum. Nota.*

4. *Vide.*

26 VERSIONES GRÆCA, &c. PROPHETAR. MINOR.

7. Clausula addita a vers. 12.

9. וְיִנְי וְיִנְי & miserebitur nostri. Δεήθητε αὐτῶν.

10. Infusē.

C A P. I I.

2. Clausula adjuncta.

11. בְּנֵי חֵלֶם ἐγκαταλείψῃ. Duxit uxorem Dei extranei. Ἐπετίδυσεν εἰς θεὸς αἰδοτέας.

15. וְיִנְי καλόν. Vid. & nota.

16. וְיִנְי ἐνθυμήματα.

C A P. I I I.

9. וְיִנְי תֹהוֹת τὸ ἐτὼ συνέλεσθῃ. Ille versiculus insipide redditus.

11. Increpabo devorantem. Διασελῶ ὑμῶν τὴν βρωσιν.

VESTI-

VESTIBULUM TALMUDIS HIEROSOLYMITANI.

Non promptum est vastatam tam acri bello terræ faciem verbis depingere. In ea, quæ de hac re copiosè egit *Josephus*, commentetur cuiusvis imaginatio, & animus, prout ei dictaverit dolor & commiseratio. Thema satis amplum, aptumque conceptibus istiusmodi efformandis, exhibet Scriptura Sacra, cum Urbis Gentisque istius everSIONem eo phrasiologiæ genere exprimit, quo & ultimam mundi ruinam & consumptionem. Exempla hujus idiomatis habes quamplurima, quibus ad proprium hunc eorum sensum non rite observatis & intellectis, non parum erratur in Textus explanatione; atque hispida quædam, & prorsus a mente Spiritus Sancti aliena introducuntur. Vide & perpende *Deut. xxxii. 22. Jer. iv. 23. Mat. xvi. 28. & xxiv. 29. 30. 35.*

Quamvis in excidio *Hierosolymitano*, belloque per totam terram antea grassante, perierit numerus hominum innumerabilis, atque oppida & urbes prope infinitæ: tantum nihilominus abfuit Gens a totali & consummata deletionem, ut undique adhuc restaret innumera multitudo, quæ se pacatè *Romano* nutui dedidisset, & pace & sedibus suis quietè frueretur. Ita ut Templum & Metropolin quidem desiderares; verum Terram habitatoribus repletam, compositum Synhedrii, Synagogarum, Populi statum illico cerneret. Nec facile foret dijudicare, utrum comptior apud eos esset religionis *Judaicæ* facies, a Templi & Urbis funere, an tempore fatale illud

vulnus præcedente, hoc solum excepto, quod perierat pompa ad Templum. Sedatior certe erat Populi status, & liberior a tumultu.

Incolas terræ primo in *Israëlitas*, & *Cuthæos*, & Ethnicos tripartiaris. Quam trichotomiam frequentissimè observare licet apud Talmudicos. *Græcis* adeo refertæ sunt pleræque urbes, præsertim vero nobiliores, ut linguam istam pro vernacula asserere videatur istud axioma: (a) *Quatuor sunt linguæ nobiles, quibus utitur mundus. Et hæ sunt, Vernacula ad cantum, Romana ad prælium, Syra ad luctum, Hebræa ad orationem.* Quod a *Midras Tillin* allegatum sic profertur: (b) *Tres sunt linguæ, Romana ad prælium, Græca ad orationem, Assyriaca ad preces.* Quæ tres quidem istæ sunt, quibus inscriptam Servatoris crucem asserunt Evangelistæ. Memorabile etiam est illud, quod in Codice eodem *Megillah* extat, quod nempe *Cæsareæ* auditi sunt *Judæi* Phylacteria sua recitantes Hellenisticè.

Sub *Cuthæorum* nomine, & *Christianos* & *Samaritanos* comprehendunt *Judæi*, titulo in odium *Christianorum* excogitato. Inde ambiguitas, qua non dignoscas, de illis an de istis sint verba, cum loquantur de *Cuthæis*.

Samaritæ quibus odiis in *Judæos* arserint, quibusque de causis, supervacuum est memorare. Odii hujus *τὸν μίσθον* & in Lege & in lingua *Samariticis* non possum non suspicari. Dixit Rabbi *Eliezer Ben R. Simeonis*, *Dixi ego Scribis Samaritarum, Falsificastis vos Legem vestram, absque ullo prorsus vobis inde accrescente emolumento. Nam in Lege vestra*

a *Megil.*
fol. 71.
col. 3.

b Fol. 25. 4.

scripsistis **אצל אלוני מורה שכם** Juxta planitiem Moreh, qua Sichem. Nonne satis patet fuisse Sichem? At vos non explicatis a pari, cum nos a pari explicemus. Hic dicitur Planities Moreh; & dicitur alibi Planities Moreh. Quid Planities Moreh dicta alibi nisi Shechem? Ita etiam Planities Moreh hic dicta vult Shechem. Videatur Textus Samaritanus ad Deut. xi. 30. ubi sic legitur.

Nec illic solum, sed & per totum usque Pentateuchum adeo differt Textus Samariticus ab Hebræo, non tam sensu quidem, quam vocabulorum scriptione, ut hoc sibi proposuisse Samaritas videatur, se Legem quidem Mosaicam retinentes, ea qua fieri potuit differentia a Lege Judæorum Mosai- ca habituros, modo sensum plerumque retineant. Quod & in eorum lingua forsan etiam possit animadverti. Perlege enim Versionem Pentateuchi Samariticam, atque hoc, ni halluciner, observabis, Samaritas, cum non possent ob locorum vicinitatem, & cognationem gentium, non uti lingua Judæorum, ea tamen deflexione atque immutatione dialecti usos, ac si eadem cum eis loqui aspernarentur, atque eandem linguam facerent non eandem.

Ut terra Israëlita Christianis fuerit seminata, non opus est, ut, multis illustrando, vel nos vel Lectorem fatigemus, cum id satis pateat in Sacra Pagina. Perpeffi sunt, ut inde etiam satis patet, acerrimam persecutionem a Judæis ante everfas Hierosolymas; qua isti non tam Christianos exciderunt, quam seipfos.

Judæi, de quibus sermo noster, seipfos dividunt in **תלמידי חכמים** Discipulos Sapientum, & **עם ארץ** Vulgus; id est, in Religiosos, & Laicos: eaque distinctione tam acri, ut Discipulo Sapientum in multis non licuerit communicare cum homine vulgari.

Fuerunt e Sacerdotibus, qui **כהן עם הארץ** Sacerdotes Laici vocarentur: qui nempe Scholastica educatione carerent, atque inter doctos & religiosos non haberent locum. Cum enim totum semen Aaronis erat Sacerdotale, & Sacerdotes non facti, sed nati essent, non mirum si inter eos reperirentur & rudes & pauperes. Hinc illa distinctio: **עני ישראל ועני כהנים**

^a Hieros. Trumoth. fol. 44. 1.

מקלטין (a) Pauperes Israëlita, & pauperes Sacerdotes colligunt. Et **כהן וכהן עם הארץ** Sacerdos Clericus, & Laicus Sacerdos. (b) Nam non tam eruditio Sacerdotem constituit, quam genus & sanguis procreavit. Et qui eruditione caruit, opibus ut careret etiam fere fuit necesse. Nam cautum est, **נותנים תרומה לכהן עם**

^b Col. 2.

הארץ (a) Ne detur oblatio Sacerdoti Laico. ^a Bab. Redditurque ratio, Quia quicumque oblatio- ^{Sabb. fol. 90. 2.} nem dat Sacerdoti Laico, est ac si leoni daret: de quo dubitari potest, an calcaturus sit pedibus, & comesturus, an non. Ita de Sacerdote Laico dubitari potest, an comesturus sit in munitia, an in immunditia.

Religiosam totam quidem gentem dixeris, suo more. Eo quod Traditiones ritusque ceremoniales, ut plurimum, colerent, atque amplectarentur, & retinerent mordicus. Atqui quia indocti, & Legis-traditionalis non periti, in infinitis istis observationum apicibus non potuerunt non infinites errare; ideoque quasi pro nihilo religionis habita est eorum religio ab iis, qui omnem religionem in istis apiculis collocarunt.

De schismate Sadduceorum hic non curiose agemus. Easdem ceremonias, ut plurimum, cum Phariseis observarunt; licet non iisdem forsan nixi fundamentis.

In Pharisaismo, qui statuta Gentis erat religio, observanda primo occurrit dissensio ingens Scholarum, *Shammaana* & *Hilleliana*: quæ eousque crevit, ut ad cædem & sanguinem sit perventum. Infinitis in locis comperies apud Talmudicos dissidentes has Scholas, & vix consentientes unquam. Dissensionum harum fructum aliquem habes Talmude Hierosolymitano in Tract. Schabbath. (b) Ad cameram Chani- ^b Fol. 3. ^{col. 3.} nia Ben Ezekia Ben Garon accesserunt Shammaani, & Hilleliani, ut eum visitarent. Dirus fuit iste dies Israëlitarum instar diei, quo factus est Vitulus aureus. Shammaani adstiterunt ab infra, & quosdam ex Hillelianis interfecerunt. Traditio est, sex ex illis ascendisse, reliquosque illic adstiterunt cum gladiis & hastis, &c. Fuit hæc pugna, ut ex computo authoris Juchasin colligendum videtur, ante dirutum Templum. Nam hunc Chaniniam sub Templo vixisse refert. (c) Diremptas ^c Fol. 57. has rixas fingunt tandem voce cœlesti.

(d) Nam prodit, inquiunt, Bath Kol in d Hieros. ^{Beracoth. fol. 3. 2.} Jabneh, dixitque; Et Horum verba, & Horum sunt verba Dei viventis. At Traditio est secundum verba Scholæ Hillelis. Ex eoque tempore quicumque transgressus fuerit in verba Scholæ Hilleliana, reus est mortis. Quæ Historia etiam recitatur in (e) Sotah. ^e Fol. 19. 2.

Fingunt ergo periculum mortis quibusdam obtigisse, quod actitarent contra normam Hillelianam. (f) Dicit Rabbi Tarphon, incedens ^f Berac. in ^{Mishnah} ego in via, inclinavi ad recitanda Phylacteria pro more Shammaano, & periclitatus sum a ^{Babylon. cap. 1. Hal. 3.} furibus. Dixerunt ei, Quia transgressus es in verba Scholæ Hilleliana. Desunt hæc a Mishnah Hierosolymitana. (g) Idem R. Tar- ^g Hieros. ^{phon}

Shevi'it. *phon* inducitur periclitans, eo quod quædam ageret secundum Scholam *Shammaanam*.

a Trum. Vocatur *Shammaanus* שמותי (a) *Sham-*
fol. 43. 3. *mothi*. Quæ vox שמתה *Shammatha*,
Naz. iv. fol. id est, *Anathemati*, adeo est cognata, ut
55. 4. ali- ab *Hillelianis* in contumeliam *Shammaa-*
bique. *nis* impositum videatur.

Pharisaorum septem fuerunt species, pro-
b Fol. 13. 2. ut enumerantur in (b) *Beracoth*, & in (c) *So-*
c Fol. 20. 3. *tab*: non quod in tot distinctas classes par-
 tirentur, prout distinguuntur ordines Fra-
 trum apud Pontificios; sed quod ex distin-
 ctis principiis amplecterentur *Pharisaïsimum*.
 Nonnulli ex utilitate mundana: hunc vo-
 cant פרוש שכמי *Pharisaum Sichemitam*:
 nonnulli ex zelo; nonnulli ex timore; non-
 nulli ex amore, &c.

חלמירי חכמים *Discipulos Sapientum* di-
 stinguas in *Discentes*, & *Docentes*. Nam &
 summi Doctores etiam hoc nomine insi-
 gniantur, viz. חלמירי חכמים.

Doctores, aut ad minimum doctiores,
 in חכמים & חכמים distinguas; hoc est,

in *Collegas* vel *Socios*, & *Rabbinos*. In u-
 troque *Talmude*, præsertim hoc nostro,
 occurrit infinita mentio de חברי רבנן
Collegis Rabbiorum; & aliquando de Col-
 lega hujus vel illius Rabbini: quod, ut
Lexica docent, doctos denotat; ad magi-
 sterium quidem evectos; qui docti quidem
 essent, atque etiam docerent, sed qui non
 adhuc ad publicum docendi vel judicandi
 munus essent promoti. Exemplo hoc uno
 illustretur. חכמים מהו ליכנס לקירוש חרש

(a) Num *Collega* ingrediuntur ad statuendam
Neomeniam? Dixit R. *Hoshaiah*, Cum ego
 fui חבר *Collega*, induxit me R. *Samuel Ben*
 R. *Isaac* ad statuendam *Neomeniam*: Ego au-
 tem ignoravi, num e numero essem, necne. Et
 paulo post. An *Collega* ingrediuntur ad em-
 bolizandum annum? Hinc discamus, nempe
 ex exemplo *Rabban Gamalielis*, qui dixit,
 Conveniant ad me septem Seniores in cameram.
 Ingressi autem sunt octo. Quis huc, inquit, ingres-
 sus est absque venia? Dixit *Samuel Parvus*, E-
 go ingressus sum absque venia, &c.

a Hieros.
Sanhedr.
fol. 18. 3.

INDEX ALIQUALIS T A L M U D I S HIEROSOLYMITANI.

DE sex Classibus Talmudicis, quas שש סדרים *Sex Ordines* vulgo vocant, Talmud Hierosolymitanum quatuor tantum habet, & unum Tractatum, eumque deficientem e quinta: concluditurque ab Edentibus Venetiis, עד כאן אשכחנא מהאי תלמודא ולאנא טובא לשלחא : אגרינ ואגרינ בכל דוכתין : *Hucusque invenimus de hoc Talmude; industriaque plurima usi per epistolas & nuncios per omnia loca missos:* Laboravimus, at non invenimus, nisi has quatuor Classes. Eas ergo typis mandavimus, &c. (a) Dicit quidem Author *Juchasin* sibi affuisse quatuor tantum Classes². è Talmude *Babylonico*: ast extabant duæ aliæ, ad manusque nostras pervenerunt. Extabant etiam aliquando procul omni dubio & duæ aliæ e Talmude hoc nostro; at quo infortunio in publicum non prodierint, promptius est deplorare, quam definire.

סדר זרעים

CLASSIS PRIMA, five ZERAIM.

De Seminibus.

CONTINET TRACTATUS XI.

I. מסכת ברכות BERACOTH.

Tractatus de precibus & gratiarum actionibus.

COdex *Beracoth*, qui Talmudis Hierosolymitani hujus Classis primus est, *Babylonico* est ultimus: hac, ut videtur, ratione, quod omnes præter hunc Tractatus in *Babylonico* desiderant *Gemaram*: atque ideo huic *Gemaram* habenti præponuntur: ast in *Hierosolymitano* habent omnes *Gemaram*.

BERA-

B E R A C O T H.

C A P. I.

DEterminatur de tempore recitandi Phylacteria, precesque adjunctas. Matutino, a jam lucente aurora ad exortum solis; aut, cogente necessitate, ad horam tertiam, i. e. nonam nostram. Vespertino, a tempore coenae Sacerdotum, usque ad finem vigiliae primae: vel, cogente necessitate, ad mediam noctem, imo ad auroram.

Mundus futurus & Dies Messiae idem denotant. *Halac. ult. Dicunt Sapientes. Cum dicitur, Dies vitae tuae, mundum hunc innuit. Cum dicitur, Omnes dies vitae tuae, innuit Mundum futurum, ut inducantur Dies Messiae.* Vid. Epistolam ad Hebraeos, cap. 11. vers. 5. Ubi *Mundus futurus & Dies Messiae* idem sonant.

Recitarunt Phylacteria & preces Phylactericas in Synagogis; quamvis ante horam, qua conventum est in Synagogis, elapsa jam esset hora recitandis Phylacteriis praestituta. Quod fecerunt, inquit R. *Josi*, *Non ut praestarent officium, sed ut perstarent in oratione.* Observetur illud, quod dicit Servator noster de precibus in Synagogis hypocriticis, & vanam gloriam aucupantibus, *Mat. vi. 5.* Cui haec bene perpensa faciem aliquam praefertunt.

Copiose disputatur de initio diei & noctis: & quid sit illud temporis, quod *Judais* vulgo vocatur *בין השמשות* *Inter soles.* Nempe ex quo occidit sol, usquequo proficiscaris ad dimium milliariis.

צריך לקרות שמע בביתו בערב בשביל להבריא את המזיקין *Necesse est ut recitet homo Phylacteria in domo sua vespere ad fugandos Demonas.* Dicit itaque videntur *φυλακτήρια* duplici ratione. 1. Quasi dicas *Observatoria*; eo quod erant memorativa Legis, de ejus studio atque observatione admonentia. 2. *Conservatoria*; quia ab excacato populo vim habere reputabantur ad fugandos malos Spiritus.

Unctio aegrotorum licita Sabbato. *Permisit R. Meir mixtionem vini & olei atque unctionem aegroti Sabbato.* At cum ipse aliquando egrotaret, nosque ei ita facere aggredieremur, inquit R. Simeon Ben Eliezer, *ille non permisit.* Occurret aliquoties in progressu nostro mentio de unctione aegrotorum, quae apud *Judaeos* pro medicinali, eaque naturali curatione, usitatissimè est adhibita. Res animadversione digna in locis quibusdam Novi Testamenti perlegendis, praesertim *Jacobi* cap. v. vers. 14.

Traditiones laudibus evectae ad blasphemiam usque.

Prodiit Bath Kol in Jabneh [quae determinaret de controversiis in Scholas *Shammaeanam & Hillelianam*] dixitque, *Et horum verba, & horum, sunt verba Dei viventis.* At *Traditio est secundum verba Scholae Hillelianae*; ex eoque tempore quicumque transgressus fuerit in verba Scholae Hillelianae, reus est mortis. Repetitur haec historia. Oraculo aequè futili ac vafro inter *Franciscanos & Dominicanos* determinari praetendebatur controversia.

C A P. II.

Fol. 4. Quod falso notatur figura *ה*. Agitur de modo recitandi Phylacteria, & precum ordine: de animi intentione, inter loquendum licentia, pronuntiatione, &c.

Mentio occurrit de *עול מלכות שמים* *Jugo regni caelorum*, contradistincto a *Jugo praecepti*.

Tabi, vel *Tebi*, servus *Rabban Gamalielis*, a Domino plurimi habitus. *Tabitha* nomen foeminae *Act. ix.* est ejusdem etymologiae.

Elisha cum alis. Quicumque non est talis, qualis *Elisha cum alis*, ne induat Phylacteria. Historiam de *Elisha cum alis*, nominisque rationem habes *Midr. Tiltlin.* Fol. 42. 1.

Justi etiam in morte dicuntur vivere; sicut scriptum est, *Dixitque ei, Hae est terra, de qua juraui Abrahamo, Isaaco, & Jacobo* *לאמור* [Dent. xxxiv. 4] *מה חל לאמור*

מִיָּמֶיךָ? Quid sibi vult מִיָּמֶיךָ? Dicit ei [Mosi] Abi & dic patribus, Quodcumque ego promisi vobis, præstiti filiis vestris. Nota & confer Mat. XXI. 32.

Confessio Gemaristarum notanda: Messiam jamdudum ante sua tempora fuisse natum. Quæritur de nomine Messiae. R. Tanchum dicit, Nomen ejus est David. [ex Psal. XVIII. 50.] R. Joshua Ben Levi dicit, Nomen ejus est גֶּרְמֵן Germen [Zech. III. 8.] R. Judan Ben R. Ibbu dicit, Nomen ejus est Menahem Παγκλητός. Atque huic, quod loquitur R. Judan, suffragatur illud, quod occurrit Judæo cuidam aranti. Cujus cum bos mugiret, Arabs quidam itinerans, mugitumque audiens dixit, Solve, o Judæe, boves tuos, & solve aratra tua; nam ecce vastatum est Templum. Mugit bos iterum; atque iterum sic Arabs; O Judæe, Judæe, Liga boves tuos & aratra tua; nam ecce natus est Rex Messias. Cui Judæus: Quodnam est ejus nomen? Menahem, inquit ille. Et quodnam est nomen patris? Ezekiah, respondit Arabs. Cui Judæus, At undenam ille? Respondit alter, E palatio Regis Bethlehem Judæ. Abiit ille, & vendidit boves, & vendidit aratra, factusque est mercator fasciarum infantilium, vicatim proficiscens. Cum primum ad urbem istam accessit, mulieres ab eo emerunt: at mater Menahemi nihil emit. Audivit vocem mulierum dicentium, O mater Menahemi, O mater Menahemi, affer quæ hic venduntur filio tuo. At illa, Strangulationem apprecor hostibus Israël: quia quo die ille est natus, vastatum est Templum. Respondit ille, At nos sperabamus, prout ad pedes ejus vastatum est, ita etiam ad pedes ejus edificandum fore. Dicit illa, Deest mihi pecunia. Cui ille, At quare hoc ei obesset. Affer illi hinc coempta; & si non adsit tibi hodie pecunia, post aliquot dies rediens recipiam. Post aliquot dies rediit ad istam urbem, dixitque ei, Ut valet infantulus? Respondit illa, Ex eo tempore, quo me vidisti, venerunt venti & tempestates, atque e manibus meis eum abriperunt. Dicit R. Bon, Quid opus est, ut discamus ab Arabe? Nonne plana est Scriptura? Et Lebanon corruet præ potenti [Es. x. 34.] Et quid deinde sequitur? Enascetur germen e stirpe Jessai [Es. XI. 1.]

Tempus adventus Messiae tam lucide definierant hebdomadæ Danielis, ut eum isto tempore adventurum expectaret gens creditura: Luc. III. 15. & XIX. 11. & negare nequeat etiam gens perfida. Matris ejus paupertatem, ac cunabulorum humilem conditionem (tanta est veritas, & prævalet) etiam hi negare non possunt, qui Messiam expectant fastuosum. Quod hic de Arabe, primo nati Messiae indice, dicitur, fortassis est umbra quædam historiæ de Magis, ex Arabia adventantibus, primumque nuntiantibus natum esse Messiam. Mat. cap. II.

Adducitur parabola isti admodum similis, quæ est apud Matthæum, cap. XX. vers. 1. 2. &c.

Laudes egregiæ R. Bon: R. Simonis bar Zabid: & R. Levi bar Sifai.

R. Cahna mortem duobus prædicat; quod & secundum ejus dictum evenit. Historia hæc est. Cum huc [Tiberiada] adventaret, vidit eum quidam, dixitque ei, Quenam vox cæli? Cui ille, Decretum judicii hujus viri signatur. Et sic ei evenit. Pariter alteri idem querenti idem respondit: quod & evenit. Dicit ergo Cahna, Quare huc adveni interemptum filios terra Israël? Eamus & descendamus eò unde advenimus. Descendit ergo ad Babylonem, &c. Cum nuntiatum esset R. Fochanani, Quare, inquit ille, abiit non impetrata venia. Nota impetrandam veniam.

Lanio quidam Tiberiensis carnem non venderet, nisi pecuniam accipiens colaphum etiam impingeret ementi. Ob quam R. Zeira oblatam contumeliam malo fato cito periit.

Nebulo etiam quidam R. Fissam deridens feriensque, malo fato ab eo devovetur: quod & evenit. Nonne magicas artes sapiunt hæc ultiones? In medio profectò fere est, an historiam arguas mendacii, an homines magiæ. Cum illud recognoscis, quod dicitur a Servatore, Mat. XXIV. 24. Exsurgent Pseudoprophetae, qui magna signa edent, ac miranda. quodque ab Apostolo, 2 Thess. II. 9. utroque de præstigiatoribus Judaicis loquente: plurima, quæ in progressu nostro obviam ibunt mirandæ activitatis, ad magiam potius referas & veneficia, quàm historias totaliter falsitatis incuses.

C A P. III.

4

DE immunitate lugentium & feretro subeuntium a Phylacteriis recitandis, pro tempore. Servorum, foeminarum, & parvulorum, perpetuò. Gonorrhæo quousque liceat orare, &c.

Quædam memorantur ad ritus funebres spectantia: præsertim כפ"ת המטה de inclinatione lecti, ex eo tempore, quo mortuus efferreretur e porta atrii domus; aut, ut dicit R. Joshua, ex quo obturaretur גולל Lapis sepulchralis [λίθου & μνημείου, Luc. XXIV. 2.]

Hal. 2. קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולנמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו Cum jam cadaver sepelierunt, atque revertuntur, si recitationem precum ordiri ac perficere possunt, antequam ad turmam accedunt, ordiantur. Gloss. in Babylonic. Ad Turmam: Quia lugentem consolati sunt, cum a sepulchro redirent corona circumstante.

Gemar. מאימתי כופין את המיטות A quo tempore inclinant lectos? R. Eliezer dicit, Ex quo mortuus effertur e porta atrii domus. R. Joshua dicit, Ex quo obturatur גולל Lapis sepulchralis. Cum mortuus esset Rabban Gamaliel, efferrereturque funus e porta atrii, dicit R. Eliezer discipulus ejus, Inclinate lectos. Et cum occluderetur lapis sepulchralis, R. Joshua dixit, Inclinate lectos. Vespere Sabbati erigit lectum: egressu Sabbati inclinat, &c.

6

Quid sit inclinatio lecti, & unde. Unde lectorum inclinatio? R. Crispa nomine R. Johananis dicit, Ex hoc quod dicitur וישבו אחו לארץ Et confederunt cum illo ad terram [Job. 11. 13.] Super terram non dicitur, sed לארץ Ad terram: rem denotans prope a terra. Hinc est quod incubuerunt lectulis inclinat.

Traditio. Decem pocula ebibunt in domo luctus. Ante cibum duo, quinque dum comedunt, & a cibotria. Et paulo post. Cum moreretur Rabban Simeon ben Gamaliel, tria insuper addiderunt. At cum videret Synhedrium, quod hinc inebriarentur, contra hoc decreverunt, &c.

R. Chaiiah bar Aba sacerdos scandit sepulchrum, [ex cujus contactu pollutio] ut conspiceret regem דוקליטנוס Diocletianum praterentem. Nam dicit R. Jannai, Sacerdos potest se polluere ad videndum regem. Quisnam fuerit hic Diocletianus, quaeremus suo loco.

3

In diebus R. Joshua bar Levi aggressi sunt quidam mulierum ablutiones [טבילה Baptismos] e medio tollere; eo quod foeminae Galilaeæ præ frigiditate aquarum sterilecerent. Dicit illis R. Joshua ben Levi, Num rem e medio tollere molimini, quæ Israëllem obsepit a transgressione?

Monet R. Josi bar Chelpathab quendam natate volentem, ne aquæ periculo sefe objiceret. Non auscultanti prædicit eum ex aqua non rediturum. Quod & evenit.

C A P. IV.

7

DE tempore precum matutino & vespertino. Oratio R. Nechonia ben Haccanah ad ingressum suum in Synagogam, & egressum.

Octodecim orationes recitandæ unoquoque die. Orandum versa facie ad Sanctum Sanctorum.

2

R. Barachiah Phylacteria recitavit post horam tertiam, [nonam nostram, cum jam elapsa esset hora Canonica Phylacteriorum.] נמר כבר קיבל מלכות Dicere possumus, quod antea in se susceperat regnum cælorum, suo tempore. Quid sibi hic velit regnum cælorum enucleet Lector.

בבל זוטו של שלום: Babel est infima pars mundi.

4

Historia de ratione & modo præficiendi R. Eliezer ben Azaria in Academiæ. Recitatur etiam hæc historia Taanith, fol. 64. 4.

8

Quæritur quare preces quotidianæ fuerint numero octodecim. Respondit R. Joshua ben Levi, Pro numero Psalmorum ab initio libri, ad Psalmum qui inci-

E

pit,

a Berac.
fol. 9. 2.
lin. ult.

Fol.

Col.

pit, עֲנֵה ה' בְּיוֹם צָרָה Exaudiat te Dominus in die tribulationis. Si quis autem tibi dixerit, quod sunt novemdecim, respondeas illi, Quare fremuerunt gentes, non est ex illis. Commentantur hic Gemaristæ Babylonici. (a) Beatus est qui non ambulavit, & Quare fremuerunt gentes, constituunt unam tantum portionem, [unum Psalmum.] Prout ait R. Samuel bar Nachmani, Dicit R. Jochanan, Unamquamque Scripturam portionem, quam in deliciis habuit David, inchoat cum אשר Beatus; & terminat cum אשר Beatus: ut, Beatus vir qui non ambulavit; & desinit in, Beatus unusquisque fidens in eo.

3 Ne quis oret nisi disposito corde ad Sanctum Sanctorum. Ad quodnam Sanctum Sanctorum? R. Chaiiah Rabba dicit, Ad Sanctum Sanctorum superius.

Varia etymologiae nominis Moriah.

R. Jochanan dixit, Vidi ego R. Fannai stantem & orantem in plateis Zipporis, progredientemque per quatuor cubitos, & orantem orationem addititiam. Confer Mat. VI. 5. Amant orantes conspici in plateis.

C A P. V.

4 S Tandum in oratione summa cum reverentia. Non resalutandus rex, etiam si salutaverit. Non excutiendus serpens etiam cruri circumplexus.

9 1 : אֲנִשְׁפּוֹתָה דְּקִסְרִין : Ἀνίσταται & Caesarea assurgit R. Chanina & R. Joshua ben Levi praterentibus. Cumque coargueretur a suis, quod Judaeis assurgeret, Vidi, inquit, facies eorum, sicut Angelorum.

Præfectus Antiochia assurrexit R. Jona, & R. Josi: suisque, eo quod ita fecisset criminantibus, respondit, Facies horum vidi in pralio, & vici. Benè docti sunt Judaei in sua, suorumque encomia: atque ut Doctores suos laudibus efferant, nec verbis parcant, nec veritatem aut modestiam reverentur.

R Bon obversa cervice coram tribunali Ethnico incedenti, cum eapropter mors ei intentaretur, scintillæ ignis e cervice exsistentes inimicos a cæpto deterrent.

R. Chanina ben Dusa orans a serpente est morsus. Quem licet non excussit, sed manserit immotus, serpens est mortuus, ipso nihil patiente. In æquilibrio mihi est, an historiam accusem mendacii, an homines magiæ.

2 : בְּרִיתִי לְאֶבְרָהָם : τῇ Διαθήκῃ ἔδωκα τῷ Ἀβραάμ. Nota vocem Græcam רִיתִי Gemaristis familiarem.

4 Rabban Gamaliel mittit ad R. Chaninam ben Dusa de filio suo ægrotante. Recedit paulum Chanina in locum secretiorem, rediensque sanitatem prædicat puero. Magum aut Astrologum suspicor.

C A P. VI.

D E variis formulis gratiarum actionis ad esum fructuum, rerumque aliarum, è terra non nascentium. Quando, quotiesque teneatur unusquisque. (si plures convescantur) pro se gratias agere, & quando unus quis pro omnibus. Super vinum sic εὐχαρισεῖ, בְּרוּךְ הַבוֹרֵא פֶּרִי גֶפֶן, Benedictus sit ille, qui creavit fructum vitis. Γέννημα τῆς ἀμπέλης, Matt. XXVI. 29.

I 4 Describitur aliquantenus forma prandii ad receptionem viatorum. Ubi agitur de פֶּרֶפֶרֶת & מִנְמֵר, edulio quodam delicatiori, appetitus excitandi causa adhibito, & suffitu quodam aromatico post cibum. Item de lotionem manuum ante cibum.

C A P. VII.

C Um plures convescuntur חֲבִיבִין זִמֵּן unire gratiarum actiones tenentur, & numero plurali dicere Benedicamus.

II I : הַטּוֹב וְהַמְּטִיב : formulæ orationis institutæ post cædem ad Bitter. Rabb Houna dicit, Ex quo sepulchro dati sunt occisi ad Bitter, statuta est benedictionis

nis

Col. *Fol.* *nis formula* הַטִּיב וְהַטִּיב. Quasi dicat, Benedictus sit Bonus & Benefaciens Deus. טוב Bonus, quia cadavera non fœtuerunt: & טִיב Benefaciens, quia tradita sunt sepulchro.

- 2 Historia de Simeone ben Shetah, & Janna rege, & trecentis Nazaraeis, quæ etiam adducitur in Nazir. fol. 53.3. ita se habet. Trecenti Nazarai accesserunt in diebus R. Simeonis ben Shetah. Adit ille Jannaum regem, dixitque, Adsum hic trecenti Nazarai, quibus opus est nongentis sacrificiis: Dones tu illis dimidium ex tuo, & donabo ego dimidium ex meo. Misit ille ei quadringenta & quinquaginta. Prodiit rumor malus, dixitque, Non dedit ex suo omnino. Audiit rex Jannai, & succensuit. Timuit Simeon ben Shetah, & fugit. Post dies aliquot advenerunt Satrapæ nonnulli e regno Persia ad Jannaum regem. Qui dum comedentes confederunt, dixerunt illi, Intelligimus quendam hic fuisse sapientem, qui coram nobis eloqueretur verba sapientia. Enarravit illis rem totam. Dixerunt ergo ei, Mitte & accerse eum. Misit, fide data. Accessit ille, & seipsum collocavit inter regem & reginam. Cum ab eo quæreretur, Quare sedes inter regem & reginam? Respondit ille, In libro Ben Syra scribitur, Extolle illam [sapientiam] & te extollet, atque inter Principes te collocabit. Dixit rex Jannai, Date illi poculum ad benedicendum. Recepit poculum, dixitque, Benedicamus pro cibo, quem comedit Jannai, & socii ejus. Dicit ei, Tu adhuc perstas in perversitate tua, &c. Nota. Citat ille hæc verba ex libro Ben Syra, Extolle sapientiam, & te extollet, &c. Num liber hic Ben Syra sit liber Ecclesiastici, Sirachidis?
- 3 כוס ברכה Poculum benedictionis, ut tractandum.

C A P. VIII.

- 4 **C**Anones quidam Shammeani atque Hilleliani inter se discrepantes, de modo & ordine consecrationis dici, vini, aromatum: de manuum lotionem ad epulas solennes, in introitu Sabbati, aut dierum festorum. Quatenus respondendum Amen post Cuthaum benedicentem. Respondent Amen post Israëlitam benedicentem. At non respondent Amen post Cuthaum benedicentem, nisi cum auditur tota benedictio.

I I 1 Agitur multis de lotionem manuum.

icium 2 Oleum aromaticum fundi solitum in caput ministrantis ad epulas solennes. Schola Shammeana dixit, שמן ערב בימיו וכוס בשמאלו Oleum aromaticum conditum dextra tenet, & poculum vini sinistra. Recitat primum benedictionem super oleum, & deinde super poculum. Schola Hilleliana dicit, Oleum in dextra, & poculum in sinistra. Recitat super oleum aromaticum, & illinit capiti ministrantis. Si autem ministrans sit discipulus Sapientum, illinit parieti: quia indecorum est discipulo Sapientum aromata olere. Confer Mat. xxvi. 7.

Non benedicunt super aromatibus noctibus Sabbati Tiberiade: nec super aromatibus ad ingressum Sabbati Tsippore. Quia non adhibentur, nisi in alium finem: ad vestes scilicet suffitu suaveolenti fumigandas & edulcorandas, ut rem explicat Gemara Babylonica. Berac. fol. 53. 1.

Non respondent Amen orphanum, nec Amen decurtatum, nec Amen raptum. Amen orphanum est, cum dicitur Amen, & rationem quare dicatur dicens non cogitat.

C A P. IX.

- 4 **E**jaculationum formulæ ad conspectum quorundam locorum, fulgurum, &c. ad auditum tonitru, ventorum, calamitosi rumoris, &c. Non irreverenter se habendum ante portam Templi Orientalem. In montem Templi non ingrediendum cum baculo, calceis, zona, nec cum pulvere pedibus adhærente. Confer Mat. x. 10.

Disputatio inter R. Samlai, & quosdam, quos חֲסִידִים Hereticos Gemaristæ vocant, sed qui videntur quidem fuisse Christiani. Et videtur disputatio eorum instituta ad asserendam Personarum Trinitatem in Deitate. Adducuntur istæ clausulæ,

Fol. 12

Col. 2

clausulæ, ברא אלהים *Creavit Elohim*, & נעשה אדם *Faciamus hominem*.
:אין האשה מצווה המצוה: *Mulier non precipitur de precepto*. Quod de præcepto ad externa quædam spectante intelligendum.

:אותם שפשטו ידיהן בזכור: *De iis qui manus suas in stercore* [i. e. in Idololatria] *expanderunt*, tamen est spes. Et statim: "הרואה אותם מזבלין לעז" *Quicumque viderit quosvis stercorantes Idololatriæ* [i. e. colentes Idolum, eique sacrificantes] *dicat*, *Sacrificans diis alienis Anathema erit*. Animadvertatur, ut Idolo, sub foetido nomine *Stercoris*, convitientur, quo reddatur odiosius. Applica huc nomen *Beelzebul* apud Evangelistas: non quod Scribarum aut Librariorum oscitantia irrepperit L pro B, ac si *Beelzebub* scribendum, sed quod secundum communem hanc dialectum dictum sit.

In more fuit Rabban *Gamalieli* foeminas intueri.

Omnibus diebus R. *Simeonis ben Jochai*, non visa est Iris in nube. Laudes summæ R. *Simeonis ben Jochai*, sed proprio ore prolatae.

Verba adhibita dum circumciderent infantem: quædam a parente, quædam ab astantibus. At is, cui munus benedicendi vel orandi incubuit, sic dixit, *Benedictus sit ille, qui sanctificavit dilectum ab utero, & statutum posuit in carne ejus*, וצאצאיו חתם באות ברית קדש *Et sobolem ejus sigillavit signo fœderis sancti*. Circumcisio sigillum, *Rom. iv. 11*.

Septem species *Pharisaorum*. Enumerantur etiam *Sotah*, fol. 20. 3.

Non respondebant *Amen* in Templo: at dixerunt, *Benedicta sit gloria regni ejus in sempiternum*.

Sicut infanti sugendum est unaquaque diei hora, sic unicuique *Israélite* laborandum in Lege unaquaque diei hora. Confer *i Pet. 11. 2*.

II. מסכת פאה P E A H.

Tractatus de Angulo agri demessi pauperibus relinquendo.

C A P. I.

15

1

Qualis & quota Anguli portio relinquenda. Ex quibus rebus debeatur talis Angulus.

Agitur de quibusdam rebus, quarum non definitur statuta mensura.

R. *Ishbab* omnia sua pauperibus distribuens, reprehenditur a Rabban *Gamalielle*.

Monobazes rex, thesauros suos erogans in pauperes, arguitur a suis. Factum defendit ex variis Scripturæ locis. In quarum applicatione videre est, quam edoctus fuerit a Magistris suis eleemosynam pro *justitia* habere.

Historia de *Damah* filio *Nethinae*. Perdita est aliquando jaspis *Benjamitica* & Rationali. Cui similem habuit iste *Damah*. Pactum est cum eo de ista emenda centum denariis. Cumque eam petens patrem suum dormientem reperiret, pede uno in arculam, ubi reponebatur jaspis, reclinato, aut clavem arculæ manu tenentem, nulla prece, nullo pretio persuaderi potuit, ut expergefaceret. Quam in parentem reverentiam multum celebrant *Gemaristæ*; eamque eadem ipsa nocte remuneratam a Deo fingunt, pariente vacca sua vitulam rufam, ob quam recepit immensum pretium. Repetitur hæc historia in *Kiddushin*, fol. 60. col. 2.

Mater R. *Ismaelis* eum tanquam filium inobedientem coram Rabbiniis accusat, eo quod eam non permitteret pedes ejus lavare.

Dixit R. *Abon*, qui posthumus, *Solutus ego ab honorando patrem & matrem*. Nam cum eum utero gestaret mater, pater est mortuus, m terque cum pareret.

Quidam cibans patrem suum gallis pinguibus, factus est filius *Gehennæ*.

Honor parenti a filio debitus. *Ut cibet & potet eum, ut vestiatur & calcietur eum, & eum introducat atque educat*, si sit opus. Confer *Mat. xv. 4*.

Quidam exosculatus est pedes R. *Jochananis*. Quisnam hic? inquit R. *Jannai*.

Fol. *Col.* **Jannai**, simul confidens. Respondit, Semel ad me accessit querens de filio, ut eum enutriret. Ego autem ei dixi, *צור כנשתא עלוי* *Urge Synagogam contra eum.* Confer *Mat. xviii. 17.* Dic Ecclesia.

Cogunt filium nutrire parentes.

Legenda de mirabilibus comitantibus mortem *R. Samuelis bar R. Isaac.*

Artabanus misit gemmam pretiosissimam ad *R. Judam*: pro qua ille remisit schedulam, quam postibus januarum affigunt.

16 *1* Quidam prunas ardentes relictas ad Festum Scenopegiæ, inextinctas reperit ad Festum Paschatis.

3 *חניות* Tabernæ filiorum *Hanun* vastatæ triennio ante Urbis excidium.

C A P. I I.

4 **Q**Uænam agrum ita partiuntur, ut duplicem pauperibus Angulum debeat. Quatenus teneatur ager ad talem Angulum, si demetatur a furibus, aut Ethnicis, aut proculcetur a brutis.

Determinatio cujusdam quæstionis super hanc causam, inter *Rabban Gamaliel*em, & *R. Simeonem*, virum è *Mizpah*, in conclavi *Gazith*. *Gamaliel* iste fuit magister *Pauli*.

17 *1* Laudes Traditionum. *כמה הלכות נאמרו למשה בסני וכולהן משוקעות במשנה* *Quædam Traditiones dictæ sunt Mosi in Sinai, quæ omnes absorbentur in Mishnah.*

C A P. I I I.

2 **V**ARIÆ quæstiones decisæ. An debeat Angulus ex areis frugum inter oleas nascentium: an ex agro variegato sationis & messionis: quatenus ex fructibus partitæ conditionis, &c. *פרוסבור*.

3 Fabulosa de duobus fratribus *Judaïs* ex *Ascalone*; quibus *Hierosolymas* ad Festum profectis, duo Angeli, ipsorum forma induti, domum eorum sunt tutati.

De *שכיב מרע* & de ejus visitatione. *אי זהו שכיב מרע* *Quisnam est præ morbo decumbens?* Si non adhuc prævaluerit in eum morbus, mos est, ut propinqui ingrediantur ad eum visitandum confestim, remotiores non nisi post triduum. Si vero invaluerit morbus, utrique confestim.

אי זו היא דייחיקי *Quidnam est דיאחיקי?* *Mea mihi permanente & sumo.* Cum autem morior, cedant vel sumo *טף N.*

אי זו היא מתנה *Quidnam est Donatio?* Ecce omnia mea data sunt *טף N.* ex hoc tempore. Confer *Heb. ix. 17.*

Lis de donatione a sorore *R. Gorionis* primo ipsi concessâ, at postea fratri juniore. Determinatur coram *R. Immai*.

C A P. I V.

18 *1* **A**Ngulus relictus non a domino demetendus, sed a pauperibus. Idque non falcibus, ne sibi invicem nocerent.

Fructus quarundam arborum primo a domino colligendi: & dein ex iis *פאה* pauperibus distribuenda. Atque hoc ne pauperes turmatim in arbores scandentes periclitentur.

שלוש אובעיות כיום *Tres manifestationes adhibende unoquoque die*: hoc est, Mane, Meridie, & ad *Minchah*, [i. e. ad horam tertiam pomeridianam] agri demessi possessor signo aliquo pauperibus indicium fecit, quo cognoscerent, Angulum sibi relictum esse. Mane, propter nutrices, & lactantes infantulos, ut, dum adhuc dormirent infantes, prodirent illæ collectum. Meridie, propter puerulos, quorum mos est meridie egredi. Et ad *Minchah*,

chab, propter senes. Perpende, an non huc aliquatenus respiciat illud quod dicitur *Mat. vi. 2. Tuba clangunt in plateis, ad eleemosynas, &c.*

חמשה אחים מתו בחמשה חליקי אגוזים *Quinque fratres mortui sunt è quinque arboribus nucum.*

2

Incola Beth Namer מלקיטין אותה עם החבל Pauperibus angulum emensi sunt fune. ונותנין פאה מכל אומן ואומן Et angulum dederunt ex unaquaque serie. Hoc est, Funiculo mensurario metientes, unam portionem è centum concesserunt pauperibus; eamque ex unaquaque manipulorum serie.

C A P. V.

4

Manipulus in agro fortuna, aut ex oblivione relictus, quatenus cedat pauperibus.

Pauperes decimant & comedunt.

C A P. VI.

19 1

Discutitur adhuc de manipulo ex oblivione in agro relicto: Quisnam cedat pauperibus: quis non.

3

הארוסה אשתו והנשואה *Fœmina desponsata habetur pro uxore. אשתו Desponsata est uxor, & nupta est uxor. Vid. Mat. i. 20. Ne timeas recipere Mariam uxorem tuam. Et Deut. xxi. 23. 24.*

C A P. VII.

4

Racemi olivarum ac vitium, quales ac quousque ad pauperes pertineant. Variè determinatur a Scholis *Shammaana & Hilleliana* de כרם רבעי quoad varios casus. Quid sibi velit כרם רבעי observabimus alibi.

20 1

R. Josi dicit, אין שכחה לזיתים Non est oblitum de olivis [i. e. Oblivione relictum in olivis non debetur pauperibus] R. Simeon bar Jachim dicit: Non hoc intelligit R. Josi nisi in initio: quia non erant oliva. Nam venerat Adrianus improbus, & vastaverat totam terram. Nunc vero cum sunt oliva, est ex illis oblitum: pauperibus dandum.

Racemi in Zippore septem libras pendentes.

Historiæ variæ, nonnihil hyperbolicæ, quibus magnificatur fertilitas terræ *Israëlis*. Quam tamen in sterilitatem miseram immutatam in diebus suis agnoscant Gemaristæ, ob habitantium peccata. Non inconsonum videatur hæc de ipsis adduxisse.

R. Abhu, R. Josi ben Chanina, & R. Simeon ben Lachish, itinerantes per vineam quandam, pomum *Perficum* oblatum a vinitore receperunt. Ex quo ipsi & servi ipsorum comederunt ad satietatem; & erat quod redundaret. Post aliquod tempus, illuc iterum accedentibus illis obtulit ille duo vel tria in vola manus. Numnam hæc, inquiunt illi, ex eadem arbore? Sunt, ait ille. Tum recitarunt, *Terram fertilem in salsedinem convertit propter iniquitatem habitantium in ea.*

Dixit R. Jochanan, Fructus vilissimus, quem comedimus in juventute nostra, melior fuit optimo, quem nunc comedimus in senectute. Nam in diebus ejus immutatus fuit mundus.

סאה ארכליה *Modius Arbelitanus. R. Chaiia bar Ba dixit, Modius Arbelitanus exhibuit modium simile, modium farina, modium furfuris, & modium furfuris crassioris; & adhuc modium furfuris crassioris, & modium etiam furfuris crassissimi. At nunc vix unus modius ex uno modio constat.*

2

Continuantur historiæ de terræ fertilitate. Botrus bovem æquiparans magnitudine. Vulpes nidificans in culmine rapæ. Mira sinapis magnitudo.

Dicit

- Fol. Col. Dicit, R. Simeon ben Chelpatha, *Caulis sinapis mihi fuit in fundo meo, in quem scandi possit, ac si quis scanderet in ficum.*
 R. Chaniniah condidit Beth Midrash in Zippore pretio mellis venundati.
 3 Septem anni elapsi sunt, dum Israëlita terram Canaanitidem subderent, & septem, dum partirentur.

C A P. V I I I.

QUoto tempore post pauperum in agro spicilegia, & in vineis racemationes, liceat cuivis, quæ potest, illinc colligere. Quousque fides habenda pauperibus dicentibus, hoc ex spicilegio est meo: ita ut a decimatione absolvantur.

De mensura decimæ pauperibus datæ: & portione pauperibus itinerantibus data. Ad quos pertineat eleemosyna, ad quos non.

- I Agit hic Gemara copiose de פָּרְנָסִין Parnasin, [Diaconis] quibus incubuit cura pauperum. Lectu dignissima, & quæ, ni fallor, plurimum faciat ad enodationem 1. Tim. III. 13. & v. 17. Nonnulla exscripsisse non pigebit.

: תמחוי בכל יום קופה מערב שבת לערב שבת: Ex scutella eleemosynaria distribuebatur unoquoque die: ex arca eleemosynaria tantum vespere Sabbati. Ex scutella, cuivis: ex arca, non nisi pauperibus istius civitatis. R. Chelbo nomine R. Babai Zabda dicit, Non constituunt minus, quam tres Parnasin. Nam video ego de rebus pecuniariis non nisi a tribus dijudicatum: multo magis de judiciis de vita.

Non constituunt duos fratres Parnasin. R. Josi adiens Capharam, voluit illis instituire Parnasin. Ast illi in se non receperunt. Accessit, dixitque coram iis, Ben Bebai fuit prefectus loro. Cum is ergo, qui præfesset tantum filo, connumerari mereretur cum optimatibus istius seculi, [Vid. Shekalim cap. 5.] quanto magis illi, qui præsunt vitis animarum? Hoc, ni hallucinor, faciem præfert verbis Apostoli, 1 Tim. III. 13.

R. Haggai, cum Parnasin institueret, urfit in eos Legem, dicens, Omne regimen, quod datur, datur a Lege. Per me reges regnant, & principes dominantur, &c. Πρωτεύουσας. Vid. 1. Tim. v. 17.

R. Lazar fuit Parnas [Diaconus.] Aggressi etiam sunt R. Akibam ad Diaconatum promovere.

Familia quædam Hierosolymis de stirpe Ornani Jebusæi. משפחת אנשיכרם.

Hillel senex dedit pauperi cuidam בן שוים equum & servum.

Galilai Presbytero cuidam attulerunt indies libram carnis volucrum.

- 2 Historiæ variæ. De mendicis in vasis aureis & argenteis comedentibus.

De crumena denariis referta, appensa collo mendici mortui, a R. Jochanane, & R. Simeone ben Lachish; eo quod petenti dum viveret non dederant.

R. Jacob bar Aidai, & R. Isaac Diaconi, denarium dant R. Chame, patri R. Osbaia. Nota paupertatem Rabbini.

R. Chime bar Papa quodam tempore obviam venit רבהון ררודיא. Interpretationem doctis relinquo.

Nehemiah è Shihin donat nummum pauperi; quo emit ille carnem, quam sic helluatur, ita ut moreretur. Dixerunt ergo, Ite & plorate occisum a Nehemia.

Nabumi Gimzensis miserrima conditio, ob negatam pauperi eleemosynam, atque in seipsum execrationem. Nabum Gimzensis munus quoddam portans in domum soceri sui, rogabatur a mendico quodam ulceroso occurrente, Da mihi aliquid, quod est præ manibus. Cui ille, Cum redeo, dabo. Reversus mortuum eum invenit. Dixerat autem coram illo: Oculi, qui te vident, & nihil dant, excæcentur: Manus, quæ non extenditur ad aliquod tibi dandum, excindatur: Pedes, qui non currunt ad tibi dandum, confringantur. Quæ ipsi ita evenerunt. Adiit eum R. Akibah, dixitque, Eheu! quod te videam in tali statu. Cui ille, Eheu! quod te non videam in tali statu.

INDEX ALIQUALIS

III. מסכת דמאי D E M A I.

Tractatus de rebus, de quarum decimatione dubitatur.

C A P I.

3 **E** Numerantur variae arbores, quarum fructus sunt דמאי *De-mai*. Inter alias, plures ficus silvestres. Atque hinc una ratio hujus ambiguitatis circa decimationem, quod silvestres essent, & communis juris.

4 Historiae satis ridiculae: praesertim de mirandis nonnullis eventibus, cu-
& ram aut negligentiam decimandi & separandi, quae separanda aut deciman-
da essent, priusquam comederentur, comitantibus.

22 1 Acta quaedam mira R. Phinehas ben Fair.

C A P. II.

2 **D**E quibus sit decimatio דמאי *Demai*. Quibus modis approbet se quis, ut sit נאמן, i. e. cui credas se hoc vel illud decimasse. Conditiones חכר *Religiosi*, Pharisei, aut Discipuli Sapientum. Inter alias, Ne comedat cum plebeio.

3 : ישראל כותי *Israelita Cuthaeus*. An Christianum hoc velit, an Samaritanum, judicet Lector.

Herbae quaedam venales *Casarea* באין מרר המלך *Adducta a Monte Regis*.

Rabbi solvit oppida quaedam ab obligatione דמאי *Demai*, nempe, Bethshan, Casaream, Beth Gabrin, & Caphar Tsemach. Eoque quod olera recipere anno septimo [relaxationis anno exeunte] licitum statuerit, (Apicem quendam Traditionalem) coronam hinc sibi honorariam fore gloriabatur, aequalem honori Ezekiae debito ob contritum aeneum serpentem.

Hortus Sifera, i. e. Judaei cujusdam ab eo occisi; cujus hortus ab eo abreptus est. R. Josua ben Levi in mandatis dedit puero, Ne emas mihi olera, nisi proveniunt ex horto Sifera. Cui quidam, Ito & dic magistro tuo, quod hic non est hortus Sifera, sed Judaei cujusdam, quem ille occidit, atque eum ab eo abripuit. ואין בעית מחמרא על נפשך אתשרי לחכרך: Sique tu vis teipsum gravare, [Δεσμεύειν φορτίον, Mat. XXIII. 4.] at solve tamen socio tuo.

R. Josi de Caphar Dan.

4 Nomina plurima locorum ad ipsos limites terrae Israeliticae.

Ne ministret חכר *Religiosus* ad mensam plebei, nisi sint omnia rite decimata.

Eò curiositatis adigebant eos canones de non comedendo, nisi quae essent decimata, & e quibus Thruma fuerit rite separata, &c. ut mirum ferè fuerit eos inedia non fuisse confectos.

23 1 חכר, qui fuit Publicanus, amovendus est ab ordine suo. Olim dixerunt, Religiosus, qui fuit Publicanus, amovendus est ab ordine suo. At postea dixerunt, Quoto tempore fuerit Publicanus amovetur: at si se Publicanatu abdicet, habeatur pro Religioso.

C A P. III.

DEmai a quibus comesum. Cura Eleemosynariorum, ne, quae recipiunt, distribuuntve, non decimentur.

Cura incumbens omnibus de decimatione.

2 עניי חכרים *Pauperes e Religiosis*, aut Scholasticis.

E decima secunda non exigunt eleemosynas pauperibus in Synagoga. Nota, mo-
ris

Fol.
Col.

ris fuisse, eleemosynas colligere in Synagoga. Confer 1. Cor. XVI. 2.

נבא צדק כים לא יטו מכריון Proclamabant frequenter quid datur. כררר שמכריון בחול אבל גובין בצניע ונתנן לחוך חיקו ונו: *Qui colligunt eleemosynas, non proclamant die festo, sicut proclamant die profesto: sed colligunt clanculum, & reponunt in sinum, &c.* Quære, an hæc faciem non præferant verbis istis, *Mat. VI. 2. Hypocrita tuba clangunt, cum præstant eleemosynas in Synagogis.*

3 אוצרה של יבנה: *Thesaurus Jafnensis. R. Joshua ben Kibai dicit, Omnibus diebus vite mea versiculum hunc legi, Et asperget mundus immundum. Tandem didici מאוצרה של יבנה a thesauro [doctrinæ] Jafnensis.*

C A P. I V.

4 **Q**ui recipit fructus ab homine, cui credi non potest an decimaverit, necne, interroget eum Sabbato: quo die concludi potest eum non audere mentiri præ reverentia diei.

24 1 Scrupuli de comedendo cum homine, cui non credatur de decimatione, &c. שבת של פרוטגמא: *Sabbatum τὴν προσηγορίαν.*

Perlecto hoc Capite, liquere videtur, *Judeos* ad convivia invitatos, accessisse, ut plurimum, die Sabbati. Non solum quod isto die ex traditionali consuetudine summis dapibus uterentur, sed quod, præ ipsa diei reverentia, non nisi vera se audituros existimabant ab invitantibus, num fructus comedendi rite decimarentur, necne. Qua de re eos, si viri נאמנן credibiles non essent, interrogare tenebantur. Quam curiositatem abolet Apostolus, quamvis de alio exemplo loquatur, cum ait, *Comede quod coram te proponitur, nihil interrogans conscientia ergo.*

In urbe, ubi *Judæi & Gentiles*, Eleemosynarii pauperes utriusque gentis curabant. *Traditio. In urbe, in qua fuerunt Gentiles & Israelitæ, eleemosynarum collectores exigebant & ab Israelitis, & a Gentilibus: & aluerunt pauperes Israelitarum, & pauperes Gentilium: & visitarunt agrotantes Israelitas, & agrotantes Gentiles: & sepelierunt mortuos Israelitas, & mortuos Gentiles: & consolati sunt lugentes Israelitas, & lugentes Gentiles.*

2 *Traditio. Ingreditur quis urbem, & invenit illic societates hominum. Dicit, Quis hic est נאמן? Quis est hic qui decimat?*

C A P. V.

4 **C**uriosissima quædam de decimatione fructuum receptorum a pistoribus, Samaritanis, Gentilibus, &c.

In diebus R. *Hoshaia* ambierunt Montem regis liberare a quibusdam decimis.

C A P. V I.

25 1 **D**E decimatione agri conducti, aut elocati ea conditione, ut dominus recipiat dimidiam, aut tertiam, aut quartam partem fructus. Quomodo decimatio inter dominum & conducentem determinanda. Eadem etiam discutiuntur de olivis conductis, aut elocatis.

קרנני שקיבל שרה מירושלם: *Kartanus [i. e. Villicus] qui conducit agrum ab Hierosolymitano. Vid. locum Halac. 4. in Commentariis.*

Moderatiores è Schola *Hilleliana* secuti sunt decreta quædam Scholæ *Shammaana*. צנוע בה היו נוהגין כרבני בית שמא: *Modestiores e Schola Hillelis secuti sunt decreta Scholæ Shammaana in re, de qua hic agitur. Hal. 6. Commentatores modestos צנוע eos vocant, qui voluntarie graviora Scholæ Shammaana decreta in se susceperunt.*

Regulæ de portione hæreditatis inter discipulum Sapientum & plebeium fratres, inter Ethnicum & Profelytum fratres.

INDEX ALIQUALIS

עקילם הנר *Aquila Profelytus divisit hereditatem cum fratre suo Eschnico: sed usum fructum abdicavit ad mare salsum.*

CAP. VII.

- 26 I **C**Uriosissimæ quædam regulæ de decimatione, ubi non creditur, rite jam esse decimatum. Difficile dictu, num hæc magis Lectorem torqueant, ut intelligat, an risum moveant intellectæ.
R. דוסת' *Dositheus ben R. Jannai.*

IV. מסכת כלאים KILAIM.

Tractatus de Homogeneis & Heterogeneis.

CAP. I.

- 4 **Q**uænam grana sint heterogenea, quæ non. Et qui fructus, & quæ bruta, &c. Quænam arbores quibus arboribus commiscendæ, &c.
: החטים והזונין אינן כלאים זה בזה *Triticum & zizania non sunt heterogenea. Nota.*
27 2 R. *Lazar ben Thaddæi.*
Agitur de satione diversorum generum, &c. ubi hæc occurrunt. *Fatur hoc R. Simeon ben Lachish de seminante juxta mare, super petram, super rupes, aut super lapides duos. Confer Mat. XIII.*
R. Ba קרחניא *Carthagenus, aut Carthagenensis. Quære.*

CAP. II.

- 3 **V**icesima quarta pars *Seah* [Sati] feminis heterogenei non toleranda cum *Seah*.
Ager tritico satus, cum possessorem sationis poenitet, sub quibus legibus hordeo ferendus. De satione agri, multiformibus aut variis areolis.
קרחת בשרה *Calvitium agri.* Cum scilicet relinquuntur loca quædam feminibus nuda, & quædam interjacentia feruntur. De his regulæ.
4 : באמת אמרו *In veritate dicunt.* Dicit R. *Lazar*, Ubique dicitur, In veritate dicunt, ea fuit *Traditio Mosi* è *Sinai*.
Quidam fulci in agro vocabantur זנב הסוס *Cauda equina*: eo quod in extremitatibus se mutuo contingerent.
28 2 Quinque observanda de cucurbita *Graca*.

CAP. III.

- D**E satione areolarum in hortis, & quousque eadem areola variis seminibus feri possit.
Regulæ de satione cucumerum, cucurbitarum, cæparum, &c. ita ut non inter se commilcerentur.
R. *Josi ben Hahhoteph Ephratai.*

CAP. IV.

- 29 I קרחת הכרם *Calvitium vineæ*; loca vitibus vacua, quæ ferenda, quæ non.

Copiose

Copiosè agitur de vineis. De vitium ordinibus, vineæ areolis, &c.

C A P. V.

3 **Q**uot vites constituent vineam. Quando fossa per vineam deducta ita eam dividat, ut duas vineas denominet. De satione intra torcular.

C A P. VI.

30 1 **ערים** vineæ qualis: lectulus vel area quatuor aut quinque vitium in ordine ita plantatarum, ut aream conficiant. Plurima curiosa satis, atque satis inutilia hic disputantur.

2 Mortuus polluit ad quatuor cubitos in loco publico.

C A P. VII.

4 **P**almites, aut ramos nonnullos vitis, deprimit deflectitque vinitor in terram, terraque obtegit. Quæritur, an liceat in ista terra aliquid seminare.

Quænam vineæ conditiones, & partes obligent, atque obligentur ad decimas.

צמר גפן *Lana vitis*, vel lanugo. *Hal. 2.*

C A P. VIII.

31 3 **H**eterogenea vineæ, frugum, vestium, brutorum, quousque licita, quousque non.

Curum agens, ubi bruta heterogenea conjugantur, pariterque curru vectus, vapulent quadraginta plagis.

3 **נרים הבאים מליבוי** *Profelyti advenientes è Libya*, num tenentur expectare usque ad tertiam generationem. **לוב היא מצרים** *Libya eadem est cum Egypto.*

Albedo a viro, [mari.] Ab illo enim sunt cerebrum & ossa & nervi. A femina rubedo. Ab ea enim cutis & caro & sanguis. Spiritus autem & anima & spiratio a Deo.

C A P. IX.

4 **H**eterogenea vestium, quænam sint, & quæ non.

הריכי המת אין בהן משום כלאים *Indusia mortui non tenentur de lege heterogeneorum.*

32 1 **R. Hilleli ben R. Valas** fuit vestis triginta myriadibus denariorum æstima-
ta, quam dedit Rabbi [*Judea.*] In qua cum ille heterogenea reperiret, il-
lam combussit.

R. Mena fuit vestimentum valens triginta myriadas denariorum, &c.

Tria in mandatis data a Rabbi [*Juda*] jam morituro.

2 **אנטוניוס** *Antoninus* interrogans *Rabbi* de re quadam. Tota ista columna est historica.

R. Jochanan moriens præcepit, *Nè me induatis nigro indusio, nec albo. Si surrexero inter justos, non pudeam; si inter impios, non superbiam.*

Cura ridicula **R. Jeremie** de sepultura sua cum indusio & calceis, &c. ita ut paratus sit in occursum *Messia*, cum advenerit.

Historia de vita & morte *R. Judea*. Tredecim annis doluit dentibus. Unde

ortus hic dolor ridicule redditur. Atque quomodo sedatus: apparente scilicet ei *Eliâ*, sub forma *R. Chaijah Rubbah*.

Septemdecim annis sedit *Tsippore*. Miranda mortem ejus comitantia. Dies non declinat. *Bath Kol* beatitudinem eum lugentibus pronuntiat.

Quendam tamen excipiens, qui se exceptum cognoscens, e tecto se precipitat, atque obit.

Egregiæ laudes *R. Houna*, & *R. Chaiia Rubba*.

R. Josi jejunavit octoginta jejunia, & *R. Simeon ben Lachish* triginta, ut videret *R. Chaiiam Rubbam*, [vel Magnum.]

R. Houna mortuus affertur *Tiberiada* sepeliendus. Refertur historia mixta & mira.

3 *Ambulabo coram Domino in terris viventium. Et nonne sunt alia terra viventium præter צור Tsur, & socias ejus, & Cesaream, & socias ejus? R. Simeon ben Lachish, nomine bar Kaphra, terram innuit, cujus mortui primum revicturi sunt in diebus Messia. Tsur non Tyrum denotat, sed oppidum quoddam in Galilæa.*

Agitur de reviviscentibus *Israelitis* in diebus *Messia*.

De Angelo mortis in quosdam frendente, historiæ duæ.

Cupiunt *Judei* in terra *Israelis* mori, aut mortui eò deferri.

Septem maria ad ambitum terræ *Israelitica*.

Mentio *Diocletiani*.

כְּנֶשֶׁת עֲתִיקָה דִּסְרוֹנִין *Synagoga antiqua Serongia*, aut *Serongiorum*. Una e *Synagogis Tiberiensibus*. *R. Chaiiah* dicit, Quicumque ascenderit in montem *Jeshimon*, inveneritque in mari *Tiberiadis* ad formam cribri, iste est fons *Miriama*. Dicit *R. Jochanan*, Eum mensurarunt *Rabbim*, atque ecce jacet ex adverso porta media *Synagoga antiqua Serongia*.

V. מִסְכָּה שְׁבִיעִית SHEVIITH.

Tractatus de anno septimo Deut. xv. i. &c.

C A P. I.

33 1 Q Uousque liceat arare בְּשָׂרָה אֵלֶּיךָ in agro arborum, anno septimum præcedente. Ager arborum est אֵילָנוֹת לְבֵית סֵאֵה Cum tres arbores sunt intra spatium *Beth Seah*. בֵּית סֵאֵה *Beth Seah* est funda quadratura quinquaginta cubitos habens unoquoque latere. Quando totam hanc quadraturam arare liceat, quando non.

Synhedrium unum non potest dissolvere decreta alterius, nisi ei præemi-neat sapientia & numero.

Sabbatum ingreditur ad occasum solis.

Pentecoste est tempus anni, fructibus quodam modo criticum.

2 Libatio aquæ ad Festum *Scenopægiæ* præscripta est *Mosi* ad montem *Sinai*.

C A P. II.

3 Q Uousque arare liceat בְּשָׂרָה לָכֵן in agro frugum, anno sexto. Usquequo fundum stercoreare, plantas amputare, fumigare, &c.

Ex hoc capite plurima ediscas ad artem vinitoris, aut hortulani facientia. Plurima etiam seminum & fructuum genera, de quorum decimatione agitur, atque usu aut prohibitione anno septimo.

C A P. III.

34 2 D E stercoreatione agri. Quoto anni septimi tempore fimus in agrum egerendus, & qui illic disponendus. De caulis ovium conficiendis ad agri stercoreationem. Quousque opera in lapidicinis in agro eo anno licita, & quousque amotio lapidum, &c.

CAP.

C A P. I V.

4 **D**E mutua & gratuita collectione lapidum, lignorum, stipulae, &c. ex agris.

Quinam agri ferendi anno septimum insequenti. Quinam fructus anno septimo comedendi.

Curiosa quaedam circa caedenda & amputanda ligna, ne impingatur in prohibitiones de anno septimo.

35 1 **לוליוס ופפוס** Lolius & Papus fratres martyrium subierunt potius quam de aqua in vase vitreo picto, iis oblata, biberent. Si imperet Gentilis Israelita, ut transgrediatur aliquod preceptum, exceptis istis de idololatria, scortatione, & sanguinis effusione, transgrediatur potius quam mortem subeat. At vero **נרבים** cum publice res agitur, etiam de precepto levissimo ne ei auscultet. Prout fecerunt Lolius & Papus fratres. Quibus cum offerretur aqua in vase vitreo picto, respuerunt. At illico occisi sunt. De his occurrit mentio (a) iterum.

Gentilibus non precipitur sanctificatio nominis divini.

a Taanith
fol. 66. 1.
Megill. fol.
70. 3.

R. Abba bar Zemina fartorem egit Roma. Cujus dominus carnem ei offerens, mortem interminabatur, nisi comederet. Quod cum negaret, acriter retorfit alter, Notum sit tibi, quod si comedisses, occidissem. Nam aut Judeus, Judeus esto; aut Syrus, Syrus.

2 R. Tarphon periclitans a quibusdam. Per vitam vestram, inquit, nuntietis in domo Tarphonis, ut parentur ei indumenta sepulchralia. Quod cum audirent hominem cognoscentes, remissionem ab eo implorarunt.

אשר forma salutationis, quibusdam non dicenda. Confer 2. Johan. v. 9.

Arbor fructus suos immaturos excutens, colore rubro inficienda, & lapidibus oneranda, ut pudefiat.

3 R. Josi ben Chanina exosculatus fornicem [aut rupem] Aconis dixit, Hucusque est terra Israelitica.

Morienti in septennio & Gog nulla portio in mundo futuro.

Infantes Gentilium, & exercitus Nebucadnezaris non revicturi. Infantes Israelitici revicturi: si modo nati fuerunt, ut dicunt quidam: Alii, si fari potuerunt: Alii, si circumcisi sunt: Alii, si respondere poterant Amen in Synagoga.

C A P. V.

: **בנות שוח** ficus quaedam, quae fructus non decoxit ante tertium annum. Quomodo ad legem de anno septimo reducenda.

An caepas terra abscondere licet isto anno. Et si ad ingressum istius anni terra abscondantur, an & quomodo eradicandae. Quae instrumenta isto anno non vendenda.

4 Num **בנות שוח** fructum faciunt unoquoque anno, an semel tantum in triennio? Unoquoque anno fructum ferunt: at fructus non maturescit, nisi post triennium. Ast uidenam quis [tempus ejus] dignoscat? Quotus scilicet fructuum annus. R. Jonab dicit, Ex alligato filo Samuel dicit, Ex fragminibus quibusdam appensis.

Multa continet haec columna de tempore protrusionis foliorum, & fructuum, & maturitatis quarundam arborum, non inutilia lectu. Fortassis lucis non parum exhibebunt obscuritati isti in Marc. XI.

36 1 **אשר** salve quibusdam non dicendum. R. Chinnah bar Papa, & Samuel bar Nachmani, cum quendam septimo anno orantem praterirent, dicit ei R. Samuel bar Nachmani **אשר** salve. Cui R. Chinnah, Prohibitum est dicere **אשר** salve, aranti anno septimo. Confer 1. Johan. v. 9.

C A P. V I.

2 **Q**uænam terrae Israeliticae portio subdatur legi de anno septimo. Ex quo usque Judaei Syriam habitantes.

Caepae sexti anni, septimum ingressae, quando comedendae, quando non.

Fol.

Col.

Quædam è terra non exportanda.

Limites terræ *Israelitica* sub Templo secundo descriptæ.*Josua* terram *Canaanitidem* ingressus, permisit volentibus e terra migrare.Migrarunt ergo *Girgasai* in *Africam*.

Quædam ad chorographiam terræ facientia.

Antoninus munificus erga *Rabbi*.

CAP. VII.

a Cap. 9.
halac. 2.

37

I

QUænam res subdantur legi de anno septimo; & quæ requirant *ביעור*.
 Quid hoc sit, vid. *Rambam* in Comment. ad (a) *Sheviith*, & *Lexica*.
Si quis anno septimo collegerit de fructibus terra, aut leguminibus, & domi
reposuerit, de illis comedere permittebatur, quamdiu in terra, vel arboribus reperie-
bantur fructus de illa specie. Ut primum vero defecit ista species in agro, proferre
atque amovere ea tenebatur, qua domi reposuerat, & publici juris facere. Et hoc
est ביעור.

CAP. VIII.

4

I

CURA & cautio de fructibus anni septimi. Anno septimo ea, quæ pro-
 priè ad victum hominis aut bruti pertinent, ab isto ulu non alienan-
 da. Quæ ad unctionem pertinent, ad istum usum restringenda.

De cura circa venditionem fructuum istius anni: & ad quæ pretium isto-
 rum fructuum impendendum.

38

I

*Qui capite dolet, aut quem invasit scabies, ungat se oleo.**Mentio de unctione pedum.*

CAP. IX.

3

I

QUædam immunia a decimatione.

Tres terræ partes, *Judea*, *Galilaa*, *Peraa*, quomodo sub lege *ביעור*,
 de qua proponuntur articuli imprimis curiosi.

Distinctio inter *שומר* & *מופקר*, i. e. fructus in agris liberos, & fructus
 in hortis custoditos vel domi repositos.

4

I

R. Simeon ben Jochai latebat in spelunca quadam tredecim annos, donec
 corpus ejus fieret rubiginosum. Exiens tandem, atque ad ostium speluncæ
 sedens, vidit aucupem aucupantem, & rete extendentem. Audiit *Bath Kol*
 dicentem, *ימוס* [*Eripe te*,] atque evasit volucris. Tunc ille, *Avis sine cæ-*
lo, [i. e. Deo] non perit, multo minus homo. Confer *Mat. x. 29*.

Historia de eodem purificante Tiberiada.

CAP. X.

39

3

DIScutitur, de quibusnam rebus sit relaxatio anno septimo.

פרוזבול *πρὸς τοὺς ἱερεῖς* instituitur ab *Hillele*, & quare. Quid sit, & de
 quibus rebus.

Quando cessaverint jubilæi.

R. Josi, cum redargueretur, quod jam prohiberet, quod antea permise-
 rat, respondit, *הכשרתי הכשרתי* *Si permisi, permisi*.

V I. מסכת תרומות TRUMOTH.

Tractatus de separatione fructuum pro Sacerdote, &c.

C A P. I.

- 40 1 **Q**uibus non liceat fructus separare: surdo & muto, fatuo, parvulo, separanti non sua, alienigenæ, muto, ebrio, nudo, cæco, gonorrhæo. De modo separandi, & de quibus ista separatio. Determinatur, quinam sint חרש *surdi*, & שוטה *fatui*.
 2 Omnes filii R. *Jochananis ben Gudgode* fuerunt muti.
 Signa fatui vel lunatici. *Vagatur nocte, pernoctat inter sepulchra, vestes suas lacerat.* Confer *Marc. V. 2. 3. &c.*
 4 שתי ושיכור *Bene potus & Ebrius*, qui differant.

C A P. II.

- 41 1 **A**n liceat separare de fructibus mundis pro immundis, & contra. De quibusdam ex ignorantia commissis, vel ex præsumptione. Regulæ quædam de fructuum separatione. כל מקום שיש כוהן תורם *Ubiunque est Sacerdos, fit separatio de optimo.*
 3 R. *Jochanan Sandelar.*

C A P. III.

- 4 **S**eparatio fructuum emarcescentium, aut vini acescentis, quousque ferenda. Quomodo de fructibus suis comparticipes oblationem separent. Ordo separandi primitias, Thrumas, decimas, &c.
 42 1 חוקין חוץ לחומה *Vapulant extra muros.* Vid. etiam (a) *Biccurim.*
 2 אבה פנימון *Abba Penimon.*

a fol. 65. 31

C A P. IV.

- S**ubtilia plurima de separatione fructuum. Oculus bonus separat unum è quadraginta. Medius unum è quinquaginta. Malus unum è sexaginta.

C A P. V.

- 43 2 **S**i satum separatum immundum decidat in plura fata munda; aut satum mundum in immunda; quid agendum. Cabus continet viginti quatuor ova. Satum [*Seah*] nonaginta sex ova.
 3 Non cessit, vel confessa est Schola *Shammaana Hilleliana*, nisi in re una. Quæ continetur Capitis hujus *Halac. 4.*
 שכותי *Shammaanus.*

C A P. VI.

- Q**uid ab eo compensandum sit, qui comedit fructus separatos, cui comedere non licet. *עני ישראל ועי כהנים מלקטין: Pauperes Israëlita, & pauperes Sacerdotes colligunt. &*
 44 1 כהן הכר וכהן עם הארץ *Sacerdos Clericus, & Sacerdos Laicus.* Nota. Cum

Fol.

Col.

Cum totum semen *Aaronis* esset sacerdotale, non mirum, si intra istam stirpem reperirentur non pauci, qui paupertate laborarent, & qui ab eruditione & bonis literis essent alieni. Nam non tam tunc temporis eruditio Sacerdotem constituit, quam genus & sanguis procreavit. Hinc Sacerdotes quidam a Rabbiniis edocti; atque ipse summus Pontifex aliquando de munere suo opus habuit doctore. *Foma.*

C A P. VII.

SI foeminae, pueruli, servi, quibus non licet *Trumah* comedere, eam comedant, quid compensandum.

3 : ר' אימי בבלי"א בשם רבנן דתמו : *R. Immai Babylonius nomine Rabbino- rum ibidem, &c.* Scholis *Judaicis* & *Babylonicis* non infrequens fuit communicatio. Ita ut non solum hinc inde migrarent multi, se invicem visuri, & de rebus consulturi; sed & mortui non raro è *Babylone* in *Judaam* sepeliendi apportarentur. Vid. (a) *Talm. Bab.*

a Megil.
fol. 6.1.

22

: כשם שאין ממון אצל מיתה כן אין ממון אצל מכות : *Sicut pecunia non occurrat morti, ita pecunia non occurrat plagis.* Poena capitalis & flagellatio non redimenda nummo, sed infligenda.

C A P. VIII.

45

1

ET adhuc agitur de comestione *Truma*.

2

R. Akibah & *R. Tarphon* disputant acriter in *Fabneh* de confracto receptaculo quodam mensurario. Concluditur tamen a *Tarphone*, *Qui a te se separat, o R. Akibah, est ac si se separaret a vita sua.*

3

R. Jannai ben R. Ismaelis ægrotans visitatur a *R. Zeira*, & *R. Hoshaia*, & *R. Bon bar Cahna*, & *R. Chananiah*, חבריהון רבנן Collegis Rabbino- rum. Infinitis vicibus in *Talmude* hoc nostro occurrit hæc phrasiologia, חבריהון רבנן, & non raro absolutè רבנן. De חבר videantur *Lexica*. Hi, de quibus agitur, ad ordinem quidem Rabbinitus promoti sunt, sed ad dignitatem judiciariam non adhuc admissi. Observari possunt multiplicia visitationis ægrotorum exempla apud *Talmudicos*; at nulla sine Scholastica, aut Theologica [prout illi Theologiam æstimarunt] aliqua disceptatione.

: מרי שמועתא ומרי עובדא : *Dominus auditionis, & Dominus operum.*

: אלו רי דאתון מרחמין שמועתא ולא מתניתא : *Nisi vos amaretis Auditionem & non Traditionem, &c.* Nota.

R. Chaiiah bar Titi.

Lanio quidam *Zipporiensis* vendidit *Israëlitis* cadavera & dilaniata. Vespere quodam Sabbati bibit vinum, atque in tectum ascendens decedit, estque mortuus. Cum canes sanguinem lingerent, interrogatus est *R. Chanina*, Num canes abigerentur, respondit, *Scriptum est, Carnem in agro dilaniatam non comedetis, canibus projicietis.* Furatus est iste canes, atque *Israëlitis* dedit comedendos. Permittite ergo ut canes sua comedant.

4

Agitur de venenis. In diebus *R. Jeremie* infectæ sunt ut res דסורה רונה *Schola magna*. Primo bibentes non sunt mortui, at mortui sunt bibentes secundo.

46

1

: יין חוסם עד שלשה ימים : *Vinum ebullit per tres dies.*

Historiæ variæ. De serpente reperto juxta vas vini.

De *R. Jochanan ben Nuri*, & *R. Jochanan ben Bruchah*.

De venenosis, & inde morientibus.

De duobus canibus. Cum pastores lac mulxissent, accessit serpens, & de eo comedit, vidente cane, at non videntibus illis. Cum illi illud edere aggredierentur, signis indicare nixus est canis, nè comederent. Quæ cum illi non intelligerent, ipse edit, & est mortuus.

De cane, qui furem prehensis testiculis emasculavit. Quidam invitans Rabbinum, juxta eum assidere fecit canem. Cum ille ex opprobrio factum judi-

Fol.

Col.

judicaret, Non, inquit alter: at ego cani digna rependo. Nam ille inter ingredientes nuper prædatores, qui uxorem meam abigere adorti sunt, unum testiculis prehensum emasculavit.

- 2 *Ulla bar Koshab*, a Romanis persecutionem passus, fugit *Lyddam*. Historia ita se habet. *Ulla bar Koshab*, quæsitus a regno [*Romano*,] *Lyddam* se contulit ad *R. Joshuam ben Levi*. Venerunt ergo illi, atque urbem obsederunt, hæc dicentes, Si eum non tradideritis nobis, civitatem diruemus. Adiens eum *R. Joshua*, verbis ita demulsit, ut seipsum dederet. Solitus fuerat *Elia* ipsi revelari, jam vero non. Jejunavit quædam jejunia, & revelatus est ipsi. Frequentius occurrunt apud Talmudicos historiae de apparitionibus *Elia*. Quas non tam pro fabulis habeo, quam phantasmata Diabolica hæc fuisse suspicor, genti excæcatae, & nimis Magiæ & præstigiis deditæ, satis convenientia. Diabolo se in Angelum lucis *Elia* transformante, eò facilius delusi sunt, quò *Elia* expectarunt avidius.

Historia de *Rabbi Issai* ab hostibus illaqueato, liberato a *R. Simeone ben Lachish*. Item de *Zeir bar Chinna* liberato, &c.

Agitur hoc loco super hanc quæstionem, An tradere liceat *Israëlitam* unum occidendum, ut librentur plures. Confer *Johan. xi. 50*.

Historia de filiis *R. Juda Nasi*, cædentibus *Diclot* porcorum custodem. Qui postea evasit rex *Diocletianus*. De quo plenius alibi.

C A P. I X.

- 3 **S** Eminans id feminis, quod *Trumah* fuerat, ex ignorantia, terram iterumvertere tenetur, & semen perdere, quantum potest, ne germinet.

Pauperes possunt decimam suam vendere Sacerdotibus.

Bos triturans, quomodo os habeat non obturatum, & tamen ne comedat de *Trumah*.

- 47 2 *Seah* continet quatuordecim *Logos*. *Log* continet duas libras. *Libra* centum זין.

C A P. X.

- 4 *R. Prignori Casariensis*.

V I I. מסכת מעשרות MAHSEROTH.

Tractatus de Decimis.

- 48 3 **Q** Uænam decimanda. כל שהוא אוכל ונידוליו מן הארץ *Quodcunque cedit in cibum, quodque custoditur*, [i. e. quod non est communis juris] quodque è terra nascitur.

Quoto tempore fructus decimandi.

- 4 *Jonathan ben Harsha* איש גונסר *Vir Genezaritanus*.

Desunt cætera, usque ad Classẽm secundam.

INDEX ALIQUALIS

סדר מועד

CLASSIS SECUNDA, five MOED.

De Temporibus statutis.

CONTINET TRACTATUS XII.

I. מַסַּכַּת שַׁבָּת SCHABBATH.

Tractatus de Sabbato.

- 2 3 **D**E רְשׁוּיֵה שַׁבָּתוֹ distinguishendis. Quatuor illæ Col. 4.
Carmelith quid. כֶּר יוֹסְטִינִי Filius Iustini.
3 1 Thermæ Tiberiadis. R. Joshua ben Levi ægrotans lavat in Thermis Tiberiadis, innixus humeris R. Chaiia bar Ba.
כְּנֻשְׁתָּא עֲלִיָּתָהּ Synagoga superior. R. Mesha, & R. Samuel ben Rabb Isaac, יְחִבִּין אוֹכְלִין בְּחֶדְרָא מִן כְּנֻשְׁתָּא עֲלִיָּתָהּ Confederunt comedentes in quadam Synagoga superiori. Quid sibi velit Synagoga superior? An Beth Midrash, an aliquod Synagogæ coenaculum, quærat. Nam in ipsa Synagoga edere aut bibere non licuit.
2 Lingua destruit mundum. Ut Jacobi cap. III. 6.
Occidere pediculum Sabbato, est ac si occideres camelum.
Semel in septennio immutatio mundi.
Spectrum cuidam religioso visum. Viz. Spiritus ei apparuit meditati de his verbis, Ne tibi de teipso fidas usque ad senectutem.
3 Scala quædam spiritualis. Eandem habes Shekalim, fol. 47. 3.
Pugna acerrima inter Shammaanos & Hillelianos, ad cameram Chanania, ben Ezekia ben Garon, cum illuc accederent, ut eum visitarent. Dirus fuit iste dies Israël, instar diei, quo factus est vitulus aureus. Shammaani adstiterunt ab infra, & quosdam ex Hillelianis occiderunt. Traditio est, sex ex illis ascendisse, reliquosque illis adstitisse cum gladiis & hastis. Traditio est, de octodecim rebus determinasse eos, &c. Viz. de buccella Gentilium, & de eorum caseo & oleo, &c. Obstupescas, o Lector, de tam horrenda strage, de rebus tam futilibus facta; & gentem dementatam agnoscas.
4 De venenis, & quibusdam ab eo mortuis. In diebus R. Jeremia inquinata [vel contagione infectæ] sunt cupa Schola magna. Primo bibentes non mortui sunt: at secundo bibentes sunt mortui.
גִּיְיָתָא דְּסַדְרָה רֹבָא Cupa Schola magna.
In tribus locis R. Judah Princeps vocatur Rabbothenu. In casibus de repudiis, de oleo, & de sandaliis. Eum ergo vocarunt כֶּר שְׂרִיָּא Synhedrium solutivum. Nam omne Synhedrium, quod tria evacuat, vocatur בֵּית דִּין שְׂרִיָּא Synhedrium solvens. Dicit tamen R. Judah ben R. Ismaëlis, Synhedrium ejus ab illo dissensisse in articulo de Repudiis.
Isaac bar Samuel bar Martha descendens ad Nisibin, reperit illic R. Samlai Australi sedentem, & sic docentem, Rabbi atque Synhedrium ejus solverunt oleum. [i. e. permiserunt comestionem olei Gentilium.] Samuel in se recepit, & comedit. Raf non comedit. Dixit ei Samuel, Comede, ne ego in te scribam, זִקְן מַמְרָא Quod sis Presbyter contumax. Ursit eum, & comedit.
Hillel & Shammai statuerunt de lotionem manuum. R. Josi ben R. Bon dicit, Sic tradita fuerat doctrina in manus eorum; at ipsi ejus fuerant obliti. Prostabant illi secundi, & statuerunt secundum sententiam priorum.
4 1 : אַנְטִיפַטְרִיס nomen loci. Forte Antipatris.

אֲסִדְרִין

- Col. 2** **Fol. 2** **אוסרין ומתירין** *Ligantes & Solvemes.*
3 **אכילה בן דרוסא**
4 **Circumcisio vix nisi interdiu.**
4 **R. Chaiiah Zipporiensis.**
5 **2** **Gamaliel זנא.**
5 **2** **Satan non accusat, nisi tempore periculi: & tribus præsertim locis. Cum**
3 **scilicet vir proficiscitur in via solus: cum dormit in loco tenebricoso solus:**
4 **& cum proficiscitur ad mare magnum.**
4 **Non navigandum inter festum Tabernaculorum, & Dedicationis.**
4 **R. Jochanan Sandelar. R. Papa.**
7 **2** **תרא' Thaddæus.**
7 **2** **הלכות השבת כהררים תלוין בסערה: Ambulationes in Sabbato sicut mon-**
3 **tes pendentes a pilo.**
4 **Enumerantur hic plurima ornamenta muliebria. Ita ut, ex capite hoc**
4 **& benè perpenso, foeminam Hierosolymitanam ferè pingas vestitam & or-**
4 **natam.**
8 **1** **Inter alia memoratur עיר של זהב Civitas aurea, vel ירושלם דזהב Je-**
8 **rusalem aurea: i. e. Coronula quædam aurea, quam capite gestabant femi-**
8 **næ nobiles, ad formam civitatis Hierosolymitanae elaborata. R. Akibahuxo-**
8 **ri sue confecit civitatem auream. Vidit eam uxor Rabban Gamalielis, & invidit.**
8 **Maritum suum adiit, eique nuntiavit. Cur ille, Num tu ea mihi factura es, quæ**
8 **illa illi? Nam vendidit illa capitis sui ornamenta, maritoque largita est; quo ille**
8 **studio Legis incumberet.**
8 **1** **Agitur de sandaliis & calceis, quibus uti licet Sabbato. De clavis cal-**
8 **ceis infixis, & quot in Sabbato gestandis.**
8 **De pedum unctione. Ne ungat quis pedem suum, dum est in calceo, vel san-**
8 **dalio. Ast ungat pedes, & tunc induat calceos.**
8 **אין קורין פסוק על גבי מכה בשבת: Non recitant carmen super vulnus Sab-**
8 **bato. Istud etiam, quod recitatur super Mandragoram, prohibetur. Si dicat quis,**
8 **Veni & recita versiculum hunc super filium meum, aut impone illi librum, aut im-**
8 **pone illi phylacteria, ita ut dormiat, prohibetur.**
8 **חנני: אומרים היו שיר Psalmus contra occursum infaustos. פנועין בירושלם**
8 **Traditio. Recitarunt Psalmum occursum infaustorum Hierosoly-**
8 **mis. Dicit R. Judah: Aliquando post occursum talem: aliquando cum non adhuc**
8 **occurrisset. Quisnam autem est Psalmus occursum? Psal. III. Domine, ut mul-**
8 **tiplicati sunt inimici mei. Etiam totus Psalmus. Et Psal. XCI. Qui habitat**
8 **in secreto altissimi, usque ad vers. 9.**
8 **3** **Versio Aquile citatur. וכת' נפש חירג' עקילם אסטו מוכיאה. Συμφορία.**
8 **3** **Agitur hic de plurimis rebus, quas gestare solebant Judæi pro remediis**
8 **contra quosdam dolores: & de mustitationibus quibusdam super vulnera.**
8 **3** **החושש אוזנו נותן שמן על גבי ראשו ולוחש: Qui dolet auribus, oleum det**
8 **super caput suum, & mustitet.**
8 **3** **Ova locustarum quarundam appenderunt ad aures, ob dolorem aurium:**
8 **dentem vulpis ad collum, ob dolorem dentium.**
8 **3** **Cavent ab incantationibus Amorrhæorum adhibendis; at sua habent. Vide**
8 **ut de hac re disputent post medium columnæ. כל שהוא כרפא אין בו**
8 **Unumquodque, quo medentur, non est ex consuetudine Amorrhæo-**
8 **rum. ררני דרגיבת משו דרכי האמרי. Nota ibi.**
8 **3** **אר' אלעזר Bath Kol ridicula, & vafre admodum observata. ר' אלעזר**
8 **3** **Dicit R. Eliezer, Sequuntur auditum Bath Kol.**
8 **3** **Quid hic sibi velit Bath Kol exemplis pluribus indicatur. Sortibus Virgilia-**
8 **3** **nis, de quibus frequentissimè Romani historici, non fuit omninò absimilis.**
8 **3** **Duo tantum exempla ex pluribus, quæ hic adducuntur, adducemus. R.**
8 **3** **Jochanan & R. Simeon ben Lachish desiderarunt videre faciem Samuelis, [Do-**
8 **3** **ctoris Babylonicæ.] Sequamur, inquiunt, Bath Kol. Juxta Scholam ergo iti-**
8 **3** **nerantes, audierunt vocem puerorum, dicentium, ושמואל Et Samuel**
8 **3** **mortuus est. Hoc observarunt, & sic evenit.**
8 **3** **R. Jonah & R. Josab iverunt visitatum R. Acha ægrotantem. Sequamur,**
8 **3** **inquiunt, auditum Bath Kol. Audierunt foeminam quandam vicinæ suæ di-**

- centem, *Extinguitur lucerna. Cui altera, Ne extingatur, nec extingatur lucerna Israël.* Ita
- 4 Dispergenda olim *Bath Kol* in tentoriis iustorum, dicens. *Quicumque operatus est cum Deo, accedat, & mercedem suam recipiat.*
- 9 Observet Lector, ad ultimas Gemaræ lineas, ut negent Filium Dei. Sparfim in hoc folio agitur de triginta novem *אבות המלאכות*: Laboribus præcipuis non suscipiendis Sabbato. Et de *אב & אב* *וולד הטומאה* *Immunditiis magis & minus principalibus.*
- 1 Parvulus captivus inter *Gentiles* non novit forsan fundamentum Sabbati. Adultus captivus inter *Gentiles* oblitus diei, quid faciat, ut celebret Sabbatum? *Rabh & Samuel.* Unus dicit, *Numeret sex dies, & celebret Sabbatum.* Alter, *Celebret Sabbatum, & tum numeret sex dies.* *R. Isaac bar Eliezer, nomine Rabh Nachman bar Jacob, dicit, Numeret sex dies, & celebret Sabbatum: Quinque, & celebret Sabbatum: Quatuor, & celebret Sabbatum: Tres, & celebret Sabbatum: Duos, & celebret Sabbatum: Unum, & celebret Sabbatum.*
- 2 Disputatur copiosè, quo reatu teneatur violans Sabbatum, aut Sabbata, ex ignorantia, aut præsumptione. Unde asseratur numerus triginta novem laborum. Inter alia hæc adducuntur: *אנה הרברים דבר דברי רבוי*. *R. Chaninah Zipporienfis nomine R. Abhu, אלף Unum denotat: למ"ד Triginta: ה"א Quinque: דברי Unum: דברי Duo.* Hinc quadraginta, excepto uno, labores, de quibus scribitur in Lege. *Rabini Cesarienses dicunt, Non deest quicquam e loco suo. אלף Unum. למ"ד Triginta, ה"א Octo.* *לא מתמנעין רבנן דרשן בין ה"א וח"ה* *Non enim distinguunt Doctores nostri mystici inter ה"ה He, & ח"ה Cheth.* Notetur hoc de alternatione gutturalium: quam nullibi copiosius observare licet, quam in interprete Pentateuchi Samaritano.
- 3 *R. Fochanan & R. Simeon ben Lachish, per triennium & dimidium in hoc caput de Laboribus, operam dederunt: & filii R. Chaijah Rubbah per spatium semestre.* Discutitur fusè de *פרט & כלל*. Synhedria non judicabant Sabbato.
- 4 Qui ex oblivione fundamenti Sabbati, aut conscius Sabbati, operatur Sabbatis multis, ad quot sacrificia tenetur. Subtilia quædam de proferendo aliquid necessarium Sabbato, cui simile reponitur. *אבות ותולדות הטומאה: Immunditia, principalis & minus principalis.* Immunditia principalis est ex reptili, & gonorrhæa. Principalis polluit omnia; minus principalis non polluit nisi edulia, & vasa fictilia. עיריין quinam.
- 10 1 *R. Ba Kartagena. בא קרטגנא.* Viginti quatuor. Viginti & quatuor res de levioribus Scholæ *Shammaana, & gravioribus Hilleliana.* Agitur de laboribus derivatis: i. e. qui cadunt sub aliqua classe principaliorum. Sic etiam Col. 2.
- 4 Quæstio de Paschate cocto in *Thermis Tiberiadis.* Agitur de scriptione vel literæ unius Sabbato. Inter alia hæc adduntur, *היה דלת ועשאו רי"ש ור"ש ועשאו דל"ת* *Si sit Daleth, & ille formaverit in Resch, vel Resch, & ille formaverit in Daleth, reus est.* Quantilla non exportanda Sabbato.
- 11 1 Quæritur de mensura poculorum, quæ ebiberunt ad Pascha, aliaque convivio sacra. Et qualitate vini. *מצוה לצאת בין ארום* *Præceptum est, ut viris rubido præstet officium.* Vinum rubrum requiritur in sacris. *ארבעה כוסות שאמרו ישן רביעית יין באיטלקי.* *R. Chaijah dicit, טיטרטין ורביע.* *R. Abon dicit, טיטרטין ורביע.* *R. Judah ben R. Illai rubentis faciei.* Cui matrona, *Signior, Signior, Aut tubibis vinum, aut es fœnerator, aut nutriris porcis.* At ille, *Rumpantur ilia hujus fœmina; nihil horum ego facio; at doctrina mea illustrat faciem meam.* *R. Abhu & R. Fochanan Tiberiade.* *R. Abhu descendit Tiberiada: viderunt discipuli R. Fochananis faciem ejus splendentem. Dixerunt coram R. Fochanane, Invenit R. Abhu thesaurum. Dixit illis, Quare? Cui ille, Quia facies*

fol. Col. facies ejus lucet. Dicit illis, Forte audivit **הרתא אורייתא** *Novam Legem*, &c.

אצבעיים על אצבעיים כמה הוא שיעורו של כוס: *Quanta mensura poculi?*
אצבעיים על רום אצבע ומחצה שליש אצבע: *Quadratura duorum digitorum, profunditatis digiti & dimidii, & tertiae partis digiti.*

לונא ראורייתא תומנחא עתיקתא דמורי"סא דציפרין *Log, quantum?*
חצי שמינית מברנית הישנה *Logus Legis est antiqua octonaria Tisporiensis. Est dimidium veteris octonariae Tiberiensis.*

2 **שתי פרשיות שבמוזה:**

3 *Baithus ben Zumim.*

Spiritus malus infidens calamo è canna.

4 *Idola nomina probrosa.*

12 1 **מקצת ענה ככולה:**

2 *Unctio vivorum [Sabbato] licita; mortuorum non ita.*

13 3 **בולושיא ופגניא:**

4 *Ben Satda.*

14 2 **Quinque occidenda Sabbato.**

3 *R. Judah ben Titus. טיטס.*

Mussitantes. לוחשין

Unus & nonaginta novem.

Unctio aegrotorum.

Reliqua hujus Classis desunt.

סדר נשים

CLASSIS TERTIA, sive NASCHIM.

De Mulieribus.

CONTINET TRACTATUS VII.

I. מסכת יבמות JEVAMOTH.

Tractatus Jevamoth, sive de Fratriis.

2 2 **Q**UINQUE vocati **ב"ר ד' יוס' ז"ס** *Be R. Jose.*

3 *R. bar א"כו* *Filius Nigri Crispi.*

3 1 *Cuthai fratriantes.*

Scribae Cuthaorum.

בית קושש & בית נקיפי & בית צבועים & בית ענובי

Filii istarum familiarum, existentes בני צרות *Filii concubinarum, evadunt in summum Pontificatum.*

בכור שטן: *Primogenitus Satana: i. e. Subtilis.*

Historia R. Duse ben Hircani.

2 **Recipiunt Profelytos** **מן הקרדוין ומן התרמוריים** *e Karduensibus & Tadmoraïs.*

4 **שניות** *quaenam.*

6 2 *R. Tarphon sepeliens uxorem.*

7 1 *Martha filia & Baithus.*

4 **Filiis tribus morientibus ex circumcissione, quartus non circumciditur, nisi post aliquod tempus.**

8 1 *Fruges Ascalonis.*

4 *R. Joshua ben Levi Laodicea: i. e. Lydda.*

גר תושב הוא כגוי לכל דבר:

Circumcisio etiam inviti.

Infans baptizandus.

Samaritanus nè occidat *Israëlitam*.

Multi præputium retraxerunt in diebus *Ben Cozba*.

Infans ægrotans non circumcidendus usque dum valeat.

R. *Romanus Rhodum* missus a *Rabbi Judah*.

R. *Josi Sidonius*.

R. ל'ונט' fortè R. *Leon*.

סומכוס *Symmachus*.

: המנהג מבטל את ההלכה *Consuetudo obtinet contra Traditionem*.

: לעזר שמות' R. *Lazar Shammaanus*.

R. *Akiba* in *Nehardea*.

: ארסקינס מלכא. In cujus tempore inquisitio in *Zipporienses*. Vide etiam hanc historiam in *Sotah*, fol. 23.3.

ארסקינס *Antiochia*. *Berac*. fol. 9.1.

Levita viatica, baculus, calcei, pera, liber *Legis*.

I I. מסכת סוטה S O T A H.

Tractatus de muliere adultera.

Discutitur de quibus rebus repudium licitum.

R. *Lazar ben Thaddai*.

Congregatio Pascha celebrans in immunditia.

Discutitur spatium temporis את "חרות" *cum femina*.

Historia de R. *Meir*, & femina incantatrice.

Mensuræ variæ.

Historia de *Papo ben Juda*.

Philistæi metuerunt sibi a *Samsone* viginti annos post ejus mortem.

: סאה ארבליתא *Seah Arbelitana*.

Historia de R. *Judah* & R. *Tarphon*.

Tabula in atrio Templi appensa, in qua scripta Sectio Legis de uxore mœchante.

R. *Meir* discipulus R. *Ismaëlis*.

Fœmina quædam ter aquis amaris probata.

Historia de R. *Lazar ben Azaria*, & matrona quadam.

: חסיד שוטה & ערום רשע: quinam.

: בת קול: in *Fabneh*.

Nutricis quando nuptiæ secundæ licitæ.

Ornanis Jebusæi cranium sub Altari.

Non sepeliunt intra limites urbis *Leviticæ*.

Septem species *Phariseorum*.

Quo sæculo vixerit *Jobus*.

Moses scripsit librum *Jobi*.

: ר' אבמרי: R. *Abmari*.

Phylacteria Hellenisticè recitata *Cæsarea*.

Lingua *Syriaca* non contemnenda.

Quatuor linguæ nobiles.

Pentateuchus *Samaritana* citatur ad *Deut. xi. 30*.

Benedictiones & Maledictiones in *Garizim* & *Ebal*.

Quingentæ septuaginta sex fœderationes in Lege.

: חמש השנ': i.e. *Exodus*.

Nomina tribuum quomodo gemmis inscripta in Rationali *Aaronis*.

Duo Rabbini steterunt super lapides, quos tulerunt *Levitæ* e *Jordane*.

Duæ arcæ. Viz. una, in qua frusta Tabularum fractarum; & altera, in qua Tabulæ solidæ.

De oleo unctionis, & de unctione Regum & Sacerdotum.

Mensura Tabularum Legis, & Arcæ.

Sculptura Tabularum.

Fol. 23
Col. 1De habitaculis in *Sharone*.Fol. 24
Col. 2Variæ historiæ de *Bath Kol*.De *Samuele Parvo*.

Natura rerum mutata ab excidio Templi.

Col. 3

Ornamenta sponfarum.

De literatura *Græca*.

III. כְּתוּבָת מַסַּכַּת C H E T U B B O T H.

*Tractatus de Contractibus.*Fol. 24
Col. 4**J**udicia capitalia non vespere Sabbati, aut diei festi.Fol. 25
Col. 1*Moses* instituit septem dies nuptiales, & septem dies lugubres.Diversi ritus sponsalium *Galilææ* a *Judæa*.

Col. 2

מִנָּה צוּרִי :

Col. 3

Persecutio in *Judæos*.

Nuces sparsæ inter pueros ad venditionem agri, atque ad quasdam nuptias.

Fol. 27
Col. 3

Mors בֵּית אֶרֶם & בֵּית אֶרֶם differunt.

Fol. 28
Col. 3

בֵּית אֶרֶם של כוהן גדול :

Fol. 29
Col. 2

בֵּית אֶרֶם & בֵּית אֶרֶם distinguuntur.

Galilæis fama sua curæ, *Judæis* nummus.Fol. 30
Col. 1*Israëlitæ* tenentur ad pascendum mancos suos.

Officium atque opera uxoris erga maritum.

Col. 2

Martha filia *Baithus*.

Col. 3

Maria filia *Simeonis ben Gorion*.Fol. 32
Col. 3Tria decreta *Simeonis ben Shetah*.*Hillel* & *Shammai* statuerunt de puritate manuum.

Col. 4

R. *Bon* & R. *Abon* idem.R. *Justitha* & *Justinah*.Fol. 34
Col. 2Historia de R. *Jose*, & uxore.

Col. 3

ר' חֲנִינָה חֲבֵרִין דְּרַבִּינִין :

R. *Josi Sidonius*.

Col. 4

Rabbi moriens tria præcepit.

Fol. 35
Col. 1

Quædam de sepultura.

Ridiculæ quorundam Rabbiorum curæ de propria sepultura.

Col. 2

Mira quædam mortem Rabbi comitantia. Tota ista columna est histo-

rica, & ferè tota sequens.

Col. 3

Septem maria circundantia terram *Israëlis*.דְּיוֹקְלִיטְיאָנוֹס *Diocletianus*.Quadringentæ sexaginta Synagogæ *Hierosolymis*.

IV. כְּתוּבָת נִדְרִים N E D A R I M.

*Tractatus de Votis.*Fol. 36
Col. 4**H**istoria de *Simeone Justo*.Fol. 37
Col. 1

: קֶרֶבֶן forma voti vel juramenti.

Col. 2

Vanè vovens vapulat.

Col. 3

Galilæi in nonnullis distincti a *Judæam* habitantibus.Fol. 38
Col. 4: דְּיוֹקְלִיטְיאָנוֹס מַלְכָּא. Quære an hoc *Julianum* non velit.

Col. 1

Esau ejiciendus e Paradiso.

Col. 4

R. *Judah* non permittit *Christianum* extinguere ardentem *Judæi* domum.Fol. 39
Col. 2Octoginta paria Discipulorum *Hillelis*.*Jonathan ben Uzziel* a patre exheredatus.

Col. 4

Rabbi permittit adducere fructus ab *Ethnicis*.Fol. 40
Col. 1

De Intercalatione anni.

Fol. 2

Epistolæ R. Judæ.

Acta in אִישָׁא.

בשר הנבים *Caro locustarum.*

Quinque genera frumenti dicuntur פת.

Prohibitum est jejunare ad horam sextam, Sabbato.

ת scriptum pro Adar secundo.

Ridicula voti solutio atque impia.

R. Simeon ben Eliezer, minister R. Meir, a baculo ejus edoctus.

V. מסכת גיטין GITTIN.

Tractatus de Libellis repudii.

43 2 **N**omina Judæorum extra terram Israëliticam sunt sicut nomina Gentilium.

Mors repentina discipuli cujusdam: eo quod doceret coram magistro, prædicta a R. Eleazaro.

4 R. דוסיתא *Dositheus.*

45 1 R. Lazar ben Azaria docens בכרם in Jafne.

3 Vir binomius. Unius nominis in Judæa; alterius in Galilæa.

4 Cessantibus jubilæis, non defuit tamen שמיטה *dimissio.*

Quando defierunt jubilæi.

47 2 R. Gorion.

סקריקין *Sicarii.*

3 Quousque pax cum Ethnicis.

Salutationes ישר.

48 3 קורדיקוס *Cardiacus*, & שוטה *Fatuus*, quinam.

R. Judah, & Confessus ejus, vocatur בר" שריא & רבותינו.

Disputat ille cum Rabbis.

הת"הרות cum foemina.

49 1 Forma desponsationis.

VI. מסכת נזיר NAZIR.

Tractatus de Nazaræis.

51 2 **A**bsalom fuit Naziræus.

3 Historia de Simeone ben Shetah, & quodam Naziræo.

52 2 R. Papias.

Helena regina sub Nazireatu viginti quinque annis.

53 2 Quadraginta plagæ, excepta una, & מכות מדרות.

3 Nahum Medus absolvit Naziræos.

54 2 Trecenti Naziræi in diebus Simeonis ben Shetah.

Historia de Simeone ben Shetah, & rege Jannai.

Liber Syracida citatus a Simeone ben Shetah.

3 Maria Tadmora.

54 4 אבר מן החי *Membrum de vivo.*

55 4 Rabbi Eliezer שמותי, i.e. Shammaanus.

De sepultura lapidati, vel suspensi.

פכסס *Fosi ben*. Crus ejus a Chirurgo abscissum.

56 1 De morte R. Judæ Nafi.

דוקלניוס מלכא, i.e. Rex Diocletianus.

Non inquirendum de Traditionibus coram feretro.

R. Akibah sepeliens mortuum.

3 באמת quid sibi velit.

Adamus creatus e terra, ubi postea Altare.

57 1 Sacerdos ערל *preputiatus.*

Fol.

Col.

Milites comedentes Pascha.

: היתר חכם : *Sapiens solvens.**Cushan Rishathaim* idem qui *Laban*.

קבר החום quid.

De sepulchris.

Sepulchrum *Davidis* atque *Hulda* intra *Hierosolymas*.

VII. מכת קדושין KIDDUSHIN.

Tractatus de Desponsationibus.

- 58 2 **F**OEmina *Hebraea* non desponsanda coitu.
 4 "בש" & "בה" Scholæ, *Shammaana* atque *Hilleliana*, quamvis discor-
 des, connubia tamen inter se contraxerunt.
Bath Kol in *Jafne* Scholæ *Hillelianae* attestatur.
- 59 1 *Targum*, vel Versio, *Aquila* citatur.
 3 *Haran* sexennis generat, *Caleb* decennis, atque *Achaz* undecennis.
 4 Jugum regni coelorum, & jugum carnis & sanguinis.
 Servus solvit corrigiam calceorum domini.
- 60 3 Mos in vendendis agris, nuces spargere.
 Sicli Legis סלעין, Prophetarum ליתרין, Hagiographorum קנטרין.
 : מרני *Maroni*. Quidam habitans *Hierosolymis*.
 : קולבון *Kolbon*.
- 61 1 Audiens doctrinam a filio filii sui est ac si audisset e monte *Sinai*.
 2 Reverentia atque officium filii erga patrem.
 Historia de *Damah ben Nethinae*.
 R. *Tarphon* officiosus in matrem.
 Mater R. *Ismaëlis* quæstæ de filio.
 Filii debent nutrire parentes.
 3 Exosculatio pedum.
 4 Angelus unus hominem excusans auditur præ nongentis nonaginta novem
 accusantibus.
- 62 1 : שלוחו של אדם כמותו :
 3 *Manah* constitit è pluribus denariis singularibus.
 4 Macula ad quantitatem Asarii *Italici*.
- 63 1 סומכוס *Symmachus*.
 4 Mors R. *Meir*. Discipuli ejus prohibiti ab ingressu a R. *Juda*.
 Formula desponsationis.
 קדושין & סומפון distinguuntur.
- 64 3 Spurius non vivit ultra triginta dies.
 Spurius quis.
 Profelytus circumcidendus & baptizandus.
- 65 2 Puellula baptizata non adhuc triennis.
 3 Profelyti varii. Plurimi in diebus *Davidis* & *Salomonis*.
 : משפחת צריפה : *Familia Zeriphæ* trans *Jordanem*.
 Tredecim urbes absorptæ inter *Cuthæos*.
- 66 4 R. *Judah ben Papus*.
 1 Baptismus Sabbato.
 Coelebs & foemina, nè doceant discipulos. Fol. 55. i.
 Quibus opificiis non erudiendi liberi.
Abraham præstitit totam Legem.

INDEX ALIQUALIS

סדר ישועות

CLASSIS TERTIA, five JESHUOTH.

B A B Y L O N I C I S

סדר נזיחין five NEZICHIN.

De Pœnis aut Mulctis.

CONTINET TRACTATUS IX.

I. סכנת בבא קמא B A V A K A M A.

Tractatus de Damnis.

2 3
& 3 1
& 7 2
3 3
6 1

Symmachus סומכוס.

חסידים הראשונים :

Imperium Romanum, quærens a Rabban Gamaliele de Lege.

Venditio an licita Sabbato.

II. סכנת בבא מציעא B A V A M E Z I A.

Tractatus de Litibus.

7 4
8 3
4
10 1
11 3
11 1

Διαθήκη ריחיקי.

Reponenda usque dum advenerit Elias.

Præceptor præponendus patri.

Historia de Simeone ben Shetah.

Historiæ variæ de restitutione rei perditæ, & repertæ.

Historia jucunda de Alexandro Magno, atque alio rege.

מן הסכנה ואילך : A tempore persecutionis & porro.

Judah בר ingrediens Synagogam amovit a se sandalia, atque amisit.

ריס quanti sit spatii.

Baithus ben Zumin.

De usuris aut fœnore.

גר תושב האמור בעבר עכרי : quis sit, obscurum.

R. דוסתאי Dosithaus ben Fannai.

III. סכנת בבא בתרא B A V A B A T H R A.

Tractatus de Venditionibus, & Emptionibus.

12 2
4

Quanto temporis spatio quis fiat ut cœteri cives.

Lis inter R. Jonathanem & Romanum quendam.

Vendens domum tradit ementi clavem. Vendens gregem tradit ementi ducem gregis.

Plures

- Plures foveæ in una caverna sepulchrali.
 Partes torcularis, & balnei.
 Qui dat donum det oculo bono.
 De mortuo reperto in agro.
 : רב אנגרמוס *Rabb* constitutus Inspector mensurarum.
 Caveæ sepulchrorum quales.
 : דייחיקי *Διαμικη* morientis.
 Sapientes *Ethnicorum*, & *Cuthæorum* citati.
 Rabbini & R. *Justini*.
 : דייחיקי מבטלת דייחיקי
 Duo dicta & *Hanan*, & septem & *Admon*.
 Historia de כרוני quodam *Hierosolymis*.
 : בן אצאי *Ben Azzai* *חבר* Collega, & discipulus R. *Akiba*.
 De forma & modo scribendi libellum repudii.
 Statutum Rabban *Gamalielis* senioris.

I V. מַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין S A N H E D R I N.

Tractatus de Synhedriis.

- 17 4 **Q**uænam judicanda a Triumviratu; quænam a Confessu viginta trium Seniorum; quænam a Synhedrio magno.
 Synhedrium magnum constituit e Senioribus LXXI. Unde numerus hic asseritur: item unde numerus XXI I I.
 18 1 Cui fundamento nitatur Confessus Triumviralis, disputatur. *Gemar*.
Annis quadraginta ante vastatum Templum ablata sunt judicia capitalia. Et pecuniaria etiam in diebus Simeonis ben Shetah. Est hic error Librarius: nam debet esse, R. Simeonis ben Jochai: prout verius scribitur, fol. 24. col. 2.
 Disputatur quousque iudicium unius, aut duorum, sit legitimum iudicium.
 : אמת : מהו חותמו של ה"קבה : אמת : *Quodnam est sigillum [vel conclusio] Dei? Veritas. Ubi varia luduntur de voce אמת.*
 2 : אם קיבלו עיריהן דן אפילו יחד : *Si litigantes ita in se susceperint, iudicat vel unus. Confer 1. Cor. vi.*
 3 Disputatur ad verticem columnæ, num liceat חברין [*Collegis*] adesse ad intercalationem anni. Adducitur exemplum *Samuelis Parvi*. Hinc aliquantulum intelligas quid sibi velit חבר.
 Tres Bucoli intercalant annum.
 Plurimi in *Lydda* pereunt ex fascinatione.
 4 Epistola Rabban *Gamalielis* senis, & Synhedrii de intercalando anno.
 Sex acta *Ezekie*.
 19 2 : אונטוס הגמון :
 4 Summus Pontifex flagellatus.
 Discordia inter *Resh Lachish* & R. *Judan*.
 20 3 Literula *Jod* non peritura a Lege.
 Josi Interpretes in Synagoga *Tiberiadis*.
 21 2 *Papus* & *Lolienus*.
 23 1.2 De lapidatione.
 3 Epistola *Hierosolymitanorum* ad *Alexandrinos*.
 Historia satis fabulosa.
Simeon ben Shetah suspendit octoginta præstigiatrices.
 24 2 Filia Sacerdotis ob adulterium vivicomburio extincta.
 R. *Lazar* ambulans cum *Rabbi*.
 25 1.2 Scissio vestimentorum audita blasphemia.
 4 *Ben Sada* lapidatus.
 Balneum *Tiberiadis*.
 Historia de Mago.
 R. *Lazar*, & R. *Joshua*, & R. *Gamaliel* *Roma*.

27	2	Historiæ nonnullæ de incantationibus.
28	1	Execrationis formula.
		Libri <i>Ben Sirah</i> & <i>Ben Laanah</i> reputandi tanquam extranei.
		Unctio pedum.
	3	<i>Manasseh</i> rex occidit <i>Esaïam</i> .
	4	הר השלג <i>Mons nivosus. Hermon.</i>
29	3	<i>Antoninus</i> Imperator profelytus: colloquens cum Rabbi.
		Ante everfas <i>Hierosolymas</i> viginti quatuor species Hæreticorum.
		<i>Israelis</i> tres transmigrations.
		<i>Daphne Antiochia.</i>
30	1	Rabbi quis, qualisque.
		Quædam de R. <i>Tarphone.</i>

V. מַסֶּכֶת מִכּוֹת M A C C O T H.

Tractatus de Plagis.

	4	עֲרִים זֹמָמִים qui, & qualiter puniti.
		Paucissimi a Synhedrio morte mulctati.
31	3	De migrantibus ad civitates refugii.
		Matres Pontificum victum & vestitum largiuntur profugis ad civitates re-
		fugii, ne filiorum suorum mortem apprecarentur.
	4	Varia de civitatibus refugii.
32	2	De modo flagellandi.

V I. מַסֶּכֶת שְׁבוּעֹת S H E V U O T H.

Tractatus de Juramentis.

33	1	A gitur de expiatione.
	2	Dies expiationis & mors, expians omnia peccata.
		At blasphemia non expiationem admittit, nisi difficulter.
34	1	שֵׁעוֹר הַשְּׁתַּחֲוִיָּה quot cubiti, quantum temporis requiratur ad incurva-
		tionem religiosam.
		שְׁלוֹם עַלֶּיךָ רַבִּי salutatio Discipuli ad Magistrum.
		De juramento falso, & vano, &c.
	3	Quidam vapulat, & cogitur juramentum vanum violare.
	4	<i>Diocletianus Tiberiade.</i>
		Serpens devorans camelos.
		Vane jurans vapulat.
		Viginti quatuor בִּלְיִיתַא vastatæ ob vanum juramentum.
36	1	Dimidium <i>Pruta.</i>
37	1	Periculum juramenti. Historia.
	2	Judices <i>Nahardea.</i>
	4	Quidam non idonei ad testificandum.
34	4	R. <i>Chaija bar Lolien.</i>

V I I. מַסֶּכֶת עֲבוּדָה זָרָה AV O D A H Z A R A H.

Tractatus de Idololatria.

39	1	A liquid gestum in <i>Bethshan.</i>
	2	Historia de <i>Feroboamo</i> illustrata.
		R. <i>Judan</i> princeps oblatum respuit aurum.
		Servi empti in nundinis.
	3	Mundus creatus in mense <i>Tisri.</i>

		Historia de <i>Januario</i> , & duodecim ejus filiis.
		Quædam de <i>Roma</i> , <i>Remo</i> , & <i>Romulo</i> .
		De <i>Israelitis</i> , & <i>Gentilibus</i> concivibus.
40	1	Inscriptio <i>Diocletiani</i> in foro <i>Tyri</i> . Tria fora nobilia. מוקין מופין מולין וגו'.
		<i>Ethnicus</i> quidam cum <i>Rabban Gamaliele</i> .
		<i>Ethnica</i> conspecta a <i>R. Gamaliele</i> in Atrio <i>Gentium</i> .
		Historia de <i>Rabban Gamaliele</i> solvente vota.
	2	<i>Israelita</i> ne sit <i>Ethnico</i> . <i>R. Simeoni</i> vineæ in monte regio, quas voluit elocare <i>Ethnicis</i> . Testa <i>Adriani</i> .
	3	Filii <i>Noe</i> subjugandi sub omnibus præceptis <i>Legis</i> . Mundus non potest consistere absque triginta justis.
	4	Quinam morbi & dolores periculosi; & quousque sanandi <i>Sabbato</i> . Incantationes in nomine <i>Jesu</i> . Tria privilegia domus <i>R. Juda</i> .
41	1	<i>Tonfor</i> quidam occidit omnes <i>Judeos</i> , qui eum adierunt tonsuræ ergo. גר חוזר לסיוארו <i>Profelytus</i> redit ad fermentum suum.
	3	<i>Lanio Zipporiensis</i> vendit <i>Judeis</i> carnes prohibitas. Trecentæ oves <i>R. Juda ben Shammua</i> laceratæ a lupis.
		Traditiones verbo scripto prælatæ.
		Quidam veneno pereuntes.
42	4	Rabbi aliquando vocatus <i>Rabbothenu</i> .
	2	Pantheon <i>Rome</i> .
		אין בינינו ולצדיקים <i>Non est differentia inter nos & justos</i> : id est, mortuos.
	3	Varii eventus ad mortem quorundam <i>Rabbinorum</i> .
43	1	Idola nominibus probrosis appellanda.
44	1	Tempus erit cum omnis idololatria in verum cultum transibit.
	2	אשר <i>salve</i> , quibusdam non dicendum.
		Omnia bona, quibus fruitur mundus, sunt ob gratiam <i>Judeorum</i> .
	3	<i>Baithus ben Zwin</i> .
	4	ניפוליס <i>Neapolis</i> . <i>Shechem</i> .
		סמרטקי <i>Samaria</i> .
		דיקליטינוס <i>Diocletianus Tiberiade</i> .
		<i>Samaritani Casarienses</i> .
45	2	ענה quantum temporis.

VIII. מסכת הוריות HORAIOTH.

Tractatus de Sententiis per judices.

45	3	כל גוף, i. e. Totum corpus præcepti.
46	1	הוריה debet esse in conclavi <i>Gazith</i> .
		או כולן יעשו בשמחה או כולן יעשו במהורה.
	2	<i>Synhedrium</i> est oculus populi.
47	1	ממזר ת"ח חכם קודם כוהן גדול עם הארץ: <i>Summus Sacerdos</i> vapulat.
		<i>Sacerdos unctus</i> vapulans a <i>Confessu triumvirali</i> : ac etiam <i>Princeps</i> peccans.
		Mirandum de oleo sacro.
		<i>Rex</i> non ungitur, nisi ad fontem. Nec nisi cum controvertitur de regno.
		<i>Sacerdotes</i> non ungendi in reges.
		Quinque res defuerunt Templo secundo, quæ adfuerunt primo.
	4	<i>Ben Elam</i> vices supplevit summi Pontificis.
		Septem filii <i>Kamith</i> . Omnes ministrarunt in summo Pontificatu.
		<i>R. Tarphon</i> Doctor omnis <i>Israëlis</i> , & tamen errans.
		<i>Sacerdos claudus</i> salpizans in Templo.

Fol. 48
Col. 1ממנין וקנים בפה: *Promoveant presbyteros verbo.*

De luctu pro mortuis.

Historia de *Aba Judah* sua vendente, & dante R. R. R. *Eleazaro*, *Josua*, *Akiba*.

2 Magister Traditionum patri præferendus.

Historia de puero *Judæo Romæ* in lupanaribus, & R. *Josua*.

Ordo dignitatum. חכם regi præferendus.

משניות נדרות quales R. *Houna*, R. *Hoshaia*, & *Bar Kaphra*.בער אנדה שאינו לא אוסר ולא מתיר לא בטמא ולא מטהר: *Expositor mysticus*, vel *Allegoricus*, nec ligans nec solvens, nec mundans nec immundans.*Bath Kol* in *Fericunte*, & in *Jabneh*.בולווטיא ופגניא in *Zippore*.

I X. מסכת נדה N I D D A H.

Tractatus de Purificatione.

49 1

Vivente R. *Lazaro*, traditio fuit secundum R. *Joshuam*: mortuo, secundum R. *Lazarum*.

בתולה לדמים & בתולה לבתולים:

בתולת שקמה } אדם
 } ארץ2 De servis non dicitur *Abba* & *Imma*.

Anus dicitur אימא.

Famuli & famulæ *Rabban Gamalielis* dicti אמא טביתא & אמא טבי4 *Tabitha*.

50 4

סנרל in partu quid.

R. *Judah* vocatus *Rabbothenu*, & ב"ד שריא.

51 2

Filiæ *Sadduceorum* *Sadduceizantes*, habendæ pro *Cuthais*.

Non ulterius progreditur Talmud *Hierosolymitanum* [quod dolendum] quam ad initium capitis quarti Tractatus *Niddah*. Concluditur illic hoc modo ab edentibus: *Huc usque invenimus de hoc Talmude: operamque summè navavimus, epistolas nuntiosque per omnia loca mittentes; at non invenimus, nisi has quatuor Classes, &c.*

FRAGMENTA TERRÆ SANCTÆ

Historico-Chorographica

E T

TOPOGRAPHICA.

C A P U T I.

De spatio Terræ Sanctæ.

Yperbolica sunt, quæ dicuntur a Magistris de spatio Terræ. Quod scilicet erat *מאות פרסה על ד' מאות פרסה*

Utrinque quadringentarum leucarum. De hac re sic disputat Glossa in locum ad marginem citatum. (a) Homo itinerari potest decem leucas uno die. Ecce quadraginta dierum iter. Ast ab Hierosolymis ad Jordanem, qui limes erat terræ, iter erat tantum unius diei. Superest ergo iter triginta novem dierum. Dicit itaque potest, quod cum vinetis & nemoribus absorpsit quadringentas leucas: ast ea quæ habitabatur non erat tanti spatii.

Solidius aliquantulum Gemarista, qui latitudinem terræ extendunt ad Euphratem. Deo, inquiunt, supplicant pro pluviis tertio die mensis Marheshvan. Rabban Gamaliel dicit, septimo istius mensis. Qui est quindécim diebus post festum Scenopegia; ut externus incola terræ Israeliticæ accedat ad fluvium Euphratem: atque cum antè non prehendant pluviae.

At propius longè ad scopum accedit textus Misnicus: in quem isti hæc sunt

commentati. *Quandiu, inquit, tenetur quis ad publico praconio declarandum de re amissa, quam ille reperit? Donec omnibus vicinis [loco isti, ubi res reperta] innotescat.* R. Judah dicit. *Tribus festis, & septem diebus post festum ultimum. Ut tribus diebus recedat quis [a Festo] ad domum suam, quæsitum an is aliquid amiserit: & tribus diebus redeat Hierosolymas; & die uno notum praconio faciat se aliquid amisisse.*

C A P. II.

De locis quibusdam Judææ.

- I. Pauca ad Hierosolymas spectantia. § 1. Urbis Aquatio. § 2. Ritus circa cineres Vacca rufa. § 3. Familia quadam Hierosolymitana. II. Hebron, Macpelah; an locus creationis Adamica, ac sepultura. Ager Damascenus. III. Pulvis albus in montano Judææ. IV. Utres Lydenses & Bethlehemitica. V. Varia.

I. Pauca

(a) Bab. Bav. Me-
zia. fol. 28.
1.

I. *Pauca ad Hierosolymas spectantia.*

§. I.

Urbis Aquatio.

A Quatio urbis quidem inter miracula fere potest recenseri; urbem tantam, imò urbem talem, in solo arido & petroso fitam, aquis non caruisse: urbem talem, inquam, in qua semper multitudo hominum confertissima & ter in anno infinita: in qua infinitæ ablutiones, immersiones, consersiones, βαπτισμοί, πλυσμοί, idque cum tanta curiositate circa aptitudinem aquarum in res istas, ut longe facilius satisfactum foret necessitati circa usum aquarum, quam isti curiositati.

(a) *Shekalim. cap. 5.* Inter (a) quindecim ממונים Praefectos in Templo, quibus cura rerum demandata ad cultum publicum facientium, erat

(b) *Maimon. in Kele Mikdash. cap. 7.* הממונה על המים Praefectus aquis. Cujus (b) munus erat fontes & puteos effodere, fontes publicos curare, ita ut suppeteret aqua habitantibus Hierosolymam atque iis qui adscenderunt ad Festa. Huc forsan allusum est in titulo isto, Ἀγγελος τῶν ὑδάτων, Apoc. xvi. 5.

(c) *Avot. R. Nathan. cap. 6.* Praefecturam tuam tibi non equidem invideo, ὦ Δεῖνα, miror magis unde rem istam praestiteris fere absque miraculo. (c) Quod quidem fingitur de נקדימן Nicodemo, isti muneri praeposito. At erant quæ opus sublevarent.

Non opus est quicquam dicere de fonte & stagno Siloami, de fonte Draconis, de natatoria Bethesda, unicuique notis ex Sacra Pagina: celebrantur duo Aquæductus, aquas a longè derivantes, unus in Templum, alius in Urbem.

1. *Aquæductus ad Templum a Fonte Etam.*

Mireris merito, unde aquæ fatis in Templo, ad lavandos Sacerdotes, proluenda viscera victimarum, abluendum atrium, atque ad usus fere alios innumeros circa coctionem & ablutionem. At ducendus es primum ad fontem Etam, si eum investigare possumus. De quo sic Magistri.

(d) *Zevach. fol. 54. 2.* (d) Scribitur, Exsurges, & adscendes ad locum, &c. [Deut. xvii. 8.] Unde innuitur, quod Templum excelsius erat omni terra Israelitica, & terra Israelitica excelsior omnibus terris. At non norunt ex hoc, ubinam. Adduxerunt librum Josue, ubi per totum describitur, Descendit limes, adscendit limes, & desinit limes. At in tribu Benjaminis scribitur, Adscendit, sed non scribitur, Descendit. אמר

שמע מינה הכא הוא מקומו : Dixerunt ergo, Hinc disce quod iste est locus. סבור Videretur idoneum, ut edificarent ad fontem Etam, quia excelsior erat. At dixerunt, Deprimamus ipsum paulatim: quia scribitur, Habitabit super humeros ejus [Benjaminis Deut. xxxiii. 12.] Gloss. Super humeros, non super caput. Edificemus ergo Hierosolyma, quæ est aliquantulum depressior.

Et alibi. עין עיטם (e) Fons Etam (e) Foma. est excelsior pavimento atrii viginti tribus cubitis. fol. 31. 1. Et ut Hierosolymitani in eodem Tractatu, Derivabatur inde canalis in mare aneum.

Quo sensu intelligendum sit illud, In tribu Benjaminis scribitur, Adscendit, sed non scribitur, Descendit, quære a Glossatore.

Qui & fontem Etam eundem esse opinatur cum aquis Nepthoe, Jos. xviii. 15. non longe ab Hierosolymis in limite Benjaminico. Ast in Cippis Hebraicis, editis nuper a viro nunquam satis laudato, doctissimo D. no Hottingero, Etam statuitur versus Hebronem, his verbis. In via, Hebronem inter & Hierusalem, est fons Etham: unde aquæ promanant per tubos usque ad piscinam magnam Hierosolymitanam.

Respondeat suis Scriptor iste, quicumque is fuit, qui monumenta ista funebria collegit, respondeat, inquam, suis; qui absque omni hæsitazione Etam statuunt in tribu Benjaminis; ille vero in meditullio quasi tribus Juda. Illi aquæductum ab Etam derivant in Templum & atria; is vero eum, ut videtur, absorbet in piscina in Urbe. Nec convenire possunt ea, quæ dicit (ut de nomine non litigemus) cum Aquæductu Pilati. Nam eum a quadringentis stadiis petitum asserit Josephus. (a) (a) De Bel.

Nos ergo Talmudicos hic sequamur, lib. 2. cap. 14. & canalem eorum ab Etam in atria Templi, non contententes, an ea Benjaminidis foret, an Juda.

A latere Atrii meridionali erat Porta, cui nomen שער המים (b) Porta aquarum. (b) Midd. Et quare ita dicta? Quia per eam inferebatur phiala aquæ, quæ adhibebatur ad libationem in festo Scenopegia. R. Eliezer ben Jacob dicit, Quia per eam aqua manant, &c. Verissimè quidem, ô Eliezer. Nam subtus hanc Portam ductus est canalis, qui se evacuavit in Conclave scaturiginis contiguum; atque inde per trochleam, aliterque, distributus in labrum, balnea subter terram, balnea super portas, locum ubi emundata viscera victimarum, alibique, ubicunque erat opus, aquam ad omnia necessaria suppeditavit affluentissime. Ea, quæ

quæ sordes ex usu contraxerat, per sentinam (per quam & sanguis) subterraneam descendit in vallem Kedronis. Ea autem, quæ pura & intacta redundavit, & fluxit assidue, a monte Templi promanavit in plateam, de qua ante, & sic per Portam Aquarum etiam fluxit in vallem eandem.

2. שוקת יהוא Cisterna, vel Aquarium Jehu.

Præter Aquæductus a longius petitos, & fontes aquæ viventis in ipsa urbe, curæ summæ erat civibus, cisternas frequentes habere, propriasque, aut aquis pluviarum repletas, aut ab aliqua alia scaturigine.

In historia ista Nicodemi, quam modo primis tantum digitis attigimus, hæc referuntur. (a) Quod cum adscenderent Israelitæ ad festum, & non suppeteret iis aqua, ut biberent, adiit ille nobilem quendam, & dixit, Mutuo da mihi duodecim fontes aquarum in diem talem, & ego tunc reddam tibi duodecim fontes aquarum, aut duodecim talenta, &c.

Verum celebrior nulla erat in tota urbe cisterna, quam ista, de qua jam agimus, שוקת יהוא Cisterna Jehu. De qua sic Traditionum Patres loco ad marginem, שוקת יהוא היתה בירושלם (b) Cisterna Jehu erat Hierosolymis, excavataque erat in congregatione aquarum. Omnesque purificationes, quæ erant Hierosolymis, factæ sunt ad eam. כל טהרות שהיו בירושלם נעשו על גבה. Et misit Schola Shammaeana, atque eam dilatavit. Gloss. Aquarium lapideum excavatum erat, positum sub canali, qui aquas effudit de monte, & vocatum erat שוקת יהוא Aquarium Jehu. מטבילין כתובה In eo se tinxerunt, quamvis in eo non forent quadraginta Sææ aquarum. Erat tamen congregatio aquarum completa juxta illud, commisteque sunt aquæ e fonte, per concavum quendam canalem. Quem Schola Shammaeana dilatavit.

Dolendum est, quod plura de hac re non ibi tradantur, memorabili quidem & notanda: cum huc universaliter confluerint omnes purificationes; ea autem non foret usque adeo iusta aquarum congregatio, ac efflagitarunt Canones de re ista.

§. I-I.

Ritus circa cineres vaccæ rufæ.

Antequam aquis Hierosolymis, & speciatim Siloami, valedicamus, observemus illud in Parah. (c) Atria erant Hieroso-

lymis, adificata super rupem, fundo inferius excavato, ob evitacionem sepulchri latentis. Atque illuc adduxerunt fæminas gravidas, quæ ibi pepererunt & enutrierunt filios suos. Adduxerunt etiam boves, super quorum dorsa insederunt pueri, cum poculis lapideis in manibus ipsorum. Cum accederent ad Siloam, descenderunt, & impleverunt pocula, & readscenderunt in dorsa boum, &c.

Pueri isti illi erant, qui adspersuri erant immundos ex mortuo aqua purificationis, cui infusi erant cineres vaccæ rufæ. Et adhibita est ista cura (dicam?) an curiositas, ut insiderent bobus, ne ipsi ex contactu sepulchri inquinarentur. Siloam, unde hausta aqua, erat ipse fons, vel rivus inde fluens. Unde Rambamo נהר ניגר Fluvijs vel fluentum desluens dicitur.

Pergunt pueri vecti bobus in montem Templi, vel in Atrium gentium: atque ibi a bobus descendunt. Quia illic nihil periculi a sepulchro latente. Nam in istius periculi evitacionem excavatæ erant aræ atriorum subius, excisis in rupe inferius cavernis.

Ast unde erat, quod permitterentur descendere de bobus, cum perventum esset ad fluentum Siloami? R. Josi quidem dicit, quod non descenderunt omnino, sed insidentes bobus, demissis fune vasculis, hauserunt aquam. Verum qui descensionem eorum concedunt, hac ratione concedunt, nempe quod propter humiditatem loci nulla potuit esse suspicio sepulchri. Nam quis tali loco sepeliret?

Reliquum historiæ nescio quæ consuitur. At qualis qualis ea tandem, eam accipe ipsorum verbis Magistrorum. In porta atrii dispositus erat קלל של חטאת Cadus cinerum vaccæ rufæ. Adduxerunt ergo זכר של Agnum masculum, & funem ligant inter cornua ejus; & alligant virgam cum ramo ad finem funiculi. Quem ramum induunt in cadum. Et tum flagellant arietem, & ille cedit retro. Tum puer accipit & sanctificat, quantum ei visum fuerit.

Sensus rei, ut docent Commentatores, hic est. Si quis tangeret cineres vaccæ rufæ, ille inde factus est immundus. Puer ergo, qui adspersurus erat immundum, nequaquam illi tangendi. Sed hac arte cineres extraxerunt ad rem sufficientes, ramulo scilicet cornibus vervecis aut arietis annexo, & in cadum vel ollam cinerum indito, ut cum aries ictus subito retro cederet, ramulus ex cado violenter retractus aliquid cinerum spargeret super boves. Quos puer inde in poculum suum aquæ verrens, sic confecit &

& commiscuit aquas istas purificatrices.

Numerum vaccarum combustarum sic computant. *Moses combussit unam. Et Ezra unam. Simeon Justus duas. Et Jochanan summus Pontifex duas. Elioenai* [cod. alter *אלהו עני*] *filius Hacceph, Chanamiel Mizri, & Ismael ben Phabi, singuli unam.*

§. III.

Familie quedam Hierosolymitane.

REm gratam mihi fecerit, quicumque hanc clausulam reddiderit interpretatione certa & indubitata. מעשה כמרני אחד שהיה רר בירושלם:

Bis occurrit apud Talmud *Hierosolymitanum* locis ad marginem adscriptis, cum hac historia. (a) *Exemplum*, vel historia, est de Meroni quodam, qui hospitatus est Hierosolymis. Erant illi facultates multe, quas cum partiri vellet inter suos, dixerunt ei, Hoc tibi non licet, nisi coëmas aliquid fundi. Quid fecit ille? Abiens coëmit rupem juxta Hierosolymam, & dixit, Septentrionalem ejus medietatem dono תן N. cum centum cadis vini. Meridionalem תן N. cum centum cadis olei. Adducta est causa ista coram Sapientibus: atque illi eam approbarunt.

(a) Kid-dusbin. fol. 60. 3. Et Bava Bathra. fol. 17. 1.

Vox מרני ea est, de qua hæsito. Proprium nomen esse vix persuaseris, partim quod ita definit in 'Jod, ut patronymica, partim propter adjunctam vocem אחד, quæ non usitate nominibus propriis affigitur, sed patronymicis usitatissimè. Reddidi Meroni, secundum quod scribitur ad litteram in textu Talmudico. At reor certe reddendam Meronita: verum quo sensu dicere non auserim. Si Maronita dicerem eo sensu, quo vox ea vulgo intelligitur, exploderetur fortasse: & quo alio, quæro. Si non a Meron, [cujus mentio Jos. XII. 20.] vix uspiam alias invenies. Et quæro, an locus iste nomen illud eousque retinuerit.

Æquè obscura fere sunt ista, quæ in ipsissimo eodem loco memorantur, versa tantum pagina, (b) unde ista desumimus de Aquario Jebu.

(b) Jevamoth. fol. 15. 2.

Interrogarunt R. Joshuam. Quid dicendum de בת צרת Filia Rivalis. Dicit ille, De hoc dissentiunt Schola Shammaeana & Hilleliana. Secundum quamnam Scholam, inquiunt, ergo est Traditio? Quibus ille, Quare caput meum interponitis inter duos montes magnos? Hoc est, inter dissensiones magnas inter Scholam Shammaeanam & Hillelia-

nam. Vereor ergo, ne cerebrum meum elidant. At hoc ego testor de duabus familiis magnis, quæ erant Hierosolyma. משפחת בית צבועים מכית עכנאי Familia scilicet Beth Zeboim de Beth Acmai. ומשפחת בית קופאי מכית מקושש Et familia Beth Kophai è filio Mekoshesh: quierant filii rivalium; & quidam ex iis tamen erant summi Pontifices, & ministrarunt super altare.

Refertur res eadem ab Hierosolymitanis; sed hoc modo.

משפחת בית ענוכי מכית צבועים:

(c) Beth Anubai è Beth Zebuim.

(c) Hieros. Jevam. fol. 3. 1.

משפחת בית נקיפי מכית קושש Beth Nekiphi è Beth Koshesh.

Variata vides plus minus reliqua, excepta solum בית צבועים, quæ an eadem sit cum בית צבועים in 1. Sam. XIII. 18. quis dixerit? Ubi notandum est, quod Chaldaus pro צבועים habet אפעם, qua ratione incertum. Et prout loco citato est mentio ג' צבועים Vallis Zeboim, sic apud Talmudicos est mentio הר צבועים Montis Zeboim; in hac Traditione. (d) Non afferunt primitias ante Pentecosten. Incola Montis Zeboim attulerunt primitias suas ante Pentecosten. At non receperunt eas ab illis, propter illud quod scribitur in Lege; Et festum Messis, primitias operum tuorum, quæ seve- ris in agro.

(d) Bie-cur. m. cap. 1. hal. 3.

(e) Mentio est etiam de מנור צבעי. Quæ an huc pertineat, latet. Sensus traditionis hic est: quod fuerint ex his familiis quidam, uxoribus secundis nati, qui summum Pontificatum gererent. Vide quid de צרת dicatur a Magistris in Jevamoth. (f) Desumitur vox a 1. Sam. I. (f) cap. 1. 6. ubi Peninnah erat צרת Hanne.

(e) Hieros. Tannib. fol. 69. 1.

II. Hebron. Machpelah: an locus creationis Adamica, aut sepultura. Ager Damascus.

Adamum in Canaanitide creatum fuisse Judæorum est sententia: at volunt illi in Moriah. (g) Habitavit, inquiunt, in monte Moriah. Nam porta horti Edenis contigua erat Moria. Inde sumpsit eum Deus, atque illuc eum reddidit. Et, (h) Vulgo receptum est locum, ubi altare struxerunt David & Solomon, ipsissimum fuisse locum, ubi altare suum construxit Abrahamus, ligavitque Isaacum: Ipsissimum etiam locum, ubi Noachus suum struxit, cum egrederetur ex arca. Ibi quoque altare fuisse Caini & Abelis. Ibidemque Adamum primum sacrificium obtulisse, cum crearetur: atque inde fuisse creatum.

(g) Midr. Till. in Psalm. IV.

(h) Maim. in Berh Habbebir. cap. 2. Juchas. fol. 9. 1.

An Christianorum fuerit inventum, eum creatum fuisse Hebrone, prope Macpelah, an

an aliorum, non inquirimus: hoc tantum non possum non observare, *Judaos* cum creatum velle *Hierosolymis*, sepultum *Hebrone*; *Christianos* creatum cum *Hebrone*, sepultum *Hierosolymis*.

(a) *Juchas. fol. 5.* Dicta (a) est spelunca *Macpelah*, [vel *Duplicata*, inquit *Judeus*,] quia profundam eam & perplexam fecit *Adamus*, ne arca ejus, a posteris aliquando inventa, occasionem praeberet *Idololatriæ*.

(b) *Vid. Baron. ad annum Christi 34.* Et (b) *Traditio* est, inquit nonnulli *Christiani*, corpus *Adæ*, primi hominis, ibi sepultum esse, ubi crucifixus est *Christus*.

Eum quidem aliquam vitæ suæ partem transegisse in terra sancta, atque illic obiisse, probabilius credi potest, quam illic fuisse creatum. Nam cum hortus *Edenis* foret in *Babylonia*, mirum supra modum videretur, *Adamum* in *Palestina* creatum fuisse illuc transferendum.

Colorem aliquem commento de *Agro Damasceno* exhibuisse videtur rubedo terræ, nomini *Adami* concolor. Quam glebam ego quidem adhibitam ab hominibus arbitrarer, ut figulinam, ad creandas ollas potius, quam a Deo ad creandum *Adamum*.

III. Pulvis albus in Montano Judææ.

Targumista ad *Judic. IV. 5.* opulentiam *Deboræ* illustrans, inter alia dicit, quod erat ei עפר חור בטור סלכא *Pulvis albus in monte Regis*, vel in montano *Judææ*: nam isto titulo vulgo insigniebatur istud Montanum, ut demonstravimus alibi. Jam inde quæro ego, an pulvis albus in isto Montano rarus fuerit, an ex communi gleba soli? Esto vel hoc, vel istud, argillaceus certe erat, ut colligere licet ex distinctione ista *Talmudicorum* de figulis

(c) *Hieros. Mezia. fol. 11. 4.* operantibus בעפר לבן (c) In pulvere albo, & בעפר שחר In pulvere nigro. Et si fuerit ex communi gleba soli, tamen in opes & utilitatem cessit, eo quod esset figulinus. Si vero rariore foret, cessit multo magis. Et si solum Montanum vulgo & ubique albesceret pulvere, tum notabilis magis erat locus ille, qui vocatur *Ager Damascenus*, eo quod adeo rubesceret. Et si e pulvere vel luto albo vulgariter conficerentur vasa testacea, rariora & pretiosiora viderentur ea, quæ e rubro.

IV. Utres Lyddenses & Bethlehemitici.

(d) *Cap. 2. Hal. 2.* In (d) *Traçtatu Kelim* sermo est de חביות לודיות ובהמות *Utribus Lyddensibus & Bethlehemiticis*. Discutitur loco citato

hæc quæstio, Vasa testacea, si immunda, non purificabantur nisi fractione. Jam vero quæritur, quousque etiam fragmenta pro immundis sunt æstimanda: & concluditur, מכרי סכת קטן וער קרור, הרקור Si tantum liquoris continere aliquod fragmen posset, quantum ungeret infantem; & ultra ad mensuram parvi lebetis. מקרירות הרקור וער חביות לודיות ברביעית Alebetibus parvis usque ad utres *Lyddenses*, si fragmen contineat quartanam. ומחביות לודיות וער חביות להמיות Atque ab utribus *Lyddensibus* usque ad utres *Bethlehemiticos*, si fragmen contineat dimidium ט' Log. Gloss. Ollas, vel urnas, a *Lydda* allatas facere solebant a mensura *Seæ* usque ad mensuram ט' Log. Allatasque a *Bethlehem* facere solebant a mensura duarum *Searum* ad mensuram *Seæ* unius.

Judica, Lector, an figulinum opificium non exerceretur *Lydda* & *Bethlehemi*: illic ex gleba *Sharonis*, hic ex gleba, vel luto, *Montani Regalis*; ad quod quantum *Bethlehem* vergeret, non opus est demonstratione.

Adeo ut ego de gleba ista *Agri Damasceni* nihil aliud concipere possim, quam quod figulina foret, & in istum usum vulgari totius montani gleba celebrior, utpote colore forsitan diverso & rariori. Raritas coloris rarum peperit, ut videtur, istud commentum.

Confer cum iis, quæ diximus de opificio figulino *Bethlehemi*, ea quæ dicta sunt, 1. *Paral. IV. 23.* Hi sunt figuli habitantes in plantationibus, & in sepibus, apud Regem in operibus ejus. Et quære an *Bethlehem* nuncupata non fuerit a *Jashubi lehem* illic nominato.

V. Varia.

I. (c) Non recipiunt a *Pastoribus* lanam, aut hædos: nec fructus a custodientibus arbores. [Nè forte fuerint furtiva] At recipiunt pannum laneum a feminis in *Judæa*, & lineum in *Galilæa*, & vitulos in *Sharone*. Gloss. Nam hæc fuerunt opificia faminarum, atque ipsa confecerunt.

Præcipue vero celebratur *Bethshan*, in primis limitibus *Galilææ*, ob sindonem. כן פשתן הדקים הבאים מבית שאן (f) (f) *Berebt. Rab. Sect. 19.* *Sindon* tenuis a *Bethshane*, כן פשתן: Erant & linæa *Arbelitana*.

II. Loco ad marginem, agitur de marito uxori & filiis alimoniam & hæreditatem providente, post mortem suam. Si sic scripserit (g) את תהא יתבא בבית' Tu, (g) *Chetub. fol. 52. 2.* uxor, habitabis in domo mea, & sustineris

taberis de opibus meis, quousque duraverit tua viduitas, hoc obtinuit ut debitum. Homines Hierosolyma sic scripserunt. Homines Galilæa scripserunt sicut homines Hierosolyma. At homines Judæa scripserunt, Hoc esto, usque dum heredes dent tibi dotem tuam.

Notandum quidem, incolas Judæa ita in diversum ire a consuetudine ab Hierosolymitanis usitata; in qua tamen cum Hierosolymitanis consensum est a Galileis.

(a) Beresh. Rab. Sect. 41. III. עמק השדים (a) Vallis Siddim [Gen. XIV.] Bereshith Rabba est עמק שוה Vallis Shaveh. Vocatur etiam Vallis Succoth, מטוכך, quia obumbrabatur arboribus, vitibus, ficibus, malogranatis, corylis, amygdalis.

IV. Adullam מ״ס LXX. in Jos. x. 3. eadem est cum Eglon. Nam pro Debir rex Eglon reddunt illi Dabin rex Adullam. Arabs, Dobir rex Ascalon. Samaritanus Gerar reddit per Ascalon, Gen. XX. 1.

(b) Bab. Avodab Zarab. fol. 23. 2. (c) Hieros. Peab. fol. 15. 3. Ascalonitam (b) fuisse referunt Gemaristæ Damam ben Netbina. Nam ex mentione istius loci historiam istam memoremus non contemnendam. (c) A quo, cum deperdita e Rationali inter duodecim margaritas foret jaspis Benjamitica, coëmere voluerunt aliam ei similem grandi pretio. Et fuit ille גוי אחד באשקלון Ethnicus ex Ascalone. Nota primò, jaspidem fuisse margaritam in Rationali, Benjaminis nomine insculptam. Est ea fundamentum primum in nova Hierosolyma, Apoc. XXI. 19. propter Paulum Apostolum Gentium, Benjamitam. Secundò, excidisse & deperditam fuisse margaritam e Rationali, mali erat ominis certè, (erat hoc autem sub Templo secundo) & quod aliam coëmerent ab Ethnicis, dignum est observatione. Sed hæc in transitu.

(d) Beresh. Rab. Sect. 58. V. Quatuor (d) nominibus nuncupata est Kiriath Arba; iste & Mamre, & Eschol, & Hebron.

VI. תקוע אלפא לשמן Tekoa excellit quoad oleum. Abba Saul dicit secundum ei locum obtinet רגב בעבר הירדן Ragab ultra Jordanem. Obiter notem Argob, Deut. III. 13. a Samaritano Interprete reddi ריגובאה Rigobaah; quæ forsan eadem est cum Ragab hac nostra.

Pergunt Talmudici. Et misit Joab ad Tekoam, atque inde petiit faminam sapientem. Quid sibi vult mentio Tekoæ? Dicit R. Jonathan, Ideo quod רגב בשמן זית Sueti forent oleo oleagino, ideo femina prudens inter eos est reperta. [O egregiam & solidam rationem!] Erat aliquando, cum אנשי לודיקי Laodicenses [i. e. Lyddenses] opus haberent oleo: atque instituerunt sibi de-

putatum, qui coëmeret. Dixerunt ei, Ito & affer nobis oleum centum myriadibus. Profectus est ille Hierosolymam. Dixerunt [Hierosolymitani] ei, לך צור Ito ad Tsur. [Gloss. Non ad Tyrum grandem, sed ad locum alium ejusdem nominis.] Profectus est ergo ad Tsur. Dixerunt illi ei, Ito לנוש חלב ad Gush Chalab [in Aseritide.] Profectus est ad Gush Chalab. Dixerunt illi ei, Ito ad N. in isto agro, &c.

VII. (e) R. Jonathan itinerans Hierosolymam versus, ut preces suas illic funderet, Transiit per montem עבר בהרין פלטאנוס [Gerizim] המהיה חר שמר״ Vi- dit eum Samaritanus quidam, & dixit, Quonam tu tendis? Et ille, Hierosolymam, ut fundam preces. Nonne satius foret, inquit alter, in benedicto hoc monte orare, quam in maledicta ista domo? Et ille, Unde est benedictus? Respondit alter, Quia aquis non obiectus est in diluvio. Jonathan nihil respondit, nam res occultata fuit ab oculis ejus. At Asinarius ejus eum confutavit a verbis istis, Atque omnes montes sublimes erant cooperti, Gen. VII. 19. Descendit ergo Jonathan ab asino, atque eum equitare permisit per tria milliaria. Historia, præsertim vero stultitia Rabbini, ridenda. At non prætereunda tamen sine Chronica aliqua observatione. Nam si Jonathan iste celebris ille Jonathan Tiberiensis fuit, quod probabile, computato ejus tempore, notatione dignum est, tot sæculis ab excidio Templi, & Judæos & Samaritas loca ista coluisse, ut adhuc sacra; Judæos Hierosolymam, Samaritas Gerizim.

VIII. (f) Ibid. Sect. 54. R. Meir ivit למעלה ad Mahalam, & vidit omnes illic habitantes, quod essent crine nigro [nemine inter eos incanescente.] Dicit ergo iis, Vos de familia Eli certe estis: de quo dicitur, Omnis multitudo domus tuæ morietur in virili ætate, 1. Sam. II. 33.

Mahala ista, ubicunque ea fuit, quam proximè accedit ad sonum Mohaile, ubi præsidium Romanum, ex equitibus sagittariis indigenis, de quo mentio ex Notitia Imperii.

C A P. III.

De Galilæa, ejusque oppidis pauca.

I. Galilæa in genere, ejusque limites. II. Tribus Zabulon. III. De situ Chammathæ Gadare, Tiberiadis, Gennesaritidis, Capernaumi, Magdala, Dalmanuthæ, Hippæs, Gadare, Bethsaidæ, Canæ. IV. Quædam de Tiberiade. V. Quadra-

dratura fluens lacte & melle. VI.
Varia.

I. Galilea in genere, ejusque limites.

(a) Schab. fol. 77. 2. I. **D**E Galilæa jam agimus. Et primò, Paupertatem Galilæorum observamus, ex ista Traditione. Infunditur collyrium in vinum aut oleum. At (a) Abai dicit, כנלילא שנו In Galilæa aliter faciunt. Ubi Glossa. Galilæi erant pauperes: & parci erant vini & lactis. Collyrium ergo infuderunt in aquam solum.

(b) Gloss. in Avodah Zarab. fol. 5. 2. Secundò, Festivitatem eorum extraordinariam, ex verbis istis Glossatoris, (b) In Galilæa soliti erant festivari valde. Nam agit Gemara eo loci de festivatione die ultimo festi Scenopegiae, & primo Paschatis, & Pentecostes, & anni, & addit Josi Galilæus, In Galilæa etiam vespertiis diei Expiationis.

(c) Bava Kama. fol. 80. 1. Mentio (c) est de quibusdam familiis in Galilæa superiori, ideo devastatis, quod pecora sua pascere in saltibus alienis, a se remotioribus, quum suos haberent sibi propinquos: & quod judicarent judicia pecuniaria per unum hominem.

(d) Sanhedr. fol. 71. 1. Dicit (d) R. Simeon, Caphar-Aconensis, Profectus sum aliquando in Galilæam, & vidi locum שמיצנין אוחו quem notis aliquibus pinxerant. Nam dixerunt, quod lapides aliqui leprosi erant illic repositi.

(e) Kelim. cap. 1. fol. 2. (e) Memorantur inter vascula nominata in Tractatu Kelim הפכים גללים Lenticula Galilæa: confectæ, ut ait Glossa, in Galilæa.

(f) Hieros. Megil. fol. 70. 1. II. Rabbi (f) Simeon ben Lachish dicit, Omnes civitates, quas numerat Josua, cinctæ muris erant. R. Josi bar Chaninah dicit, Eas memorat, quæ vicina erant לספר finibus extremis. Suffragatur Scriptura דר R. Josi in Jos. XIX. 32. Et limes eorum erat ab Heleph, &c. & vers. 15. Kattah, & Nahalal, & Shomron, & Iralah, & Bethlehem.

1. Patet aperte oppida hæc Kattah & Nahalal, &c. reputari a Gemaristis סמוכות לספר vicinas ultimis finibus Zabulonis. Jam vero ספר non nude ultimos fines denotat, sed audi auctorem Aruch. ספר inquit, est terra Ethnicorum, vicina terra Israelitica. Et civitas vicina mari vocatur ספר. Sic verba ista זכלון לחוף ימים ישכון redduntur על ספר ימא. Digna sunt hæc quæ notentur ab authoribus tabularum: & scrutetur Lector, an oppida ista ita ab iis disponantur. In tribu autem Zebulonis vix invenias, ubi ea contigua terræ Gentilitiæ, cum ab Oriente terminaretur Jordane, ab Austro Issachariide, & Nephthali-

tide ab Aquilone, & mari mediterraneo ab Occidente. Ubi ergo disponenda sunt hæc oppida secundum Gemaristas? Non longe a mari mediterraneo prope limites ultimos Zabulonis versus Occidentem. Nam de vicinitate earum ad terram Ethnicam vix intelligas, si non terra Tyro-Sidonia, ut Zabulonitidi contigua, sit intelligenda.

2. Vox שמרון Shimron, Jos. XIX. 15. Talmudicis est שומרון Shomeron, & Syro Interpreti Shomrin. Itemque יראלה Iralah Josue, iis est יראלה Irala; & Interpreti Syro עראלה Arala. Rationem diversitatis hic non scrutabimur.

Pergunt Gemaristæ in Jos. XIX. 33. אילון Elon est צעננים Zaanannim. Sic Targum in Judic. IV. 11. דמין אדמי Adami est דמין הנקב Nekeb est צירחה Fabneel est לוקים Lacum est כפר ימה. Et vers. 15. oppida in confiniis Zebulonis, inter alia, numerantur hæc. קטת Kattath est קטונית, LXX. קטונית. נהלל Nabhalal est שמרון Shimron est סימונייה, LXX. סימונייה. יראלה Iralah est בית לחם Bethlehem est בית לחם צרייה.

II. Tribus Zebulon.

(g) Bab. Megil. fol. 6. 1. Loco (g) ad marginem appposito disputant Babylonici de situ Zipporis, & tribu Zebulonis quædam, quæ exscribere non gravabimur. Kitron, inquiunt, est Zipporis. At Kitron est in portione Zebulonis, sicut scribitur, Zebulon non expulit habitantes Kitron, nec habitantes Nahalal. At vero Zebulon murmuravit propter conditionem climatis sui, sicut dicitur זכלון עם הרף נפשו למוח Zebulon est populus qui exprobravit animam suam usque ad mortem. Quæ ratione? Quia Nephthali erat על סרומי Super altitudines campi. Dixit Zebulon coram Deo sancto benedicto, Domine universi, fratribus meis dedisti agros & vineas, mihi vero dedisti montes & colles. Illis dedisti terram, at mihi dedisti maria & fluvios. Dicit ei, Hæc omnia conveniunt tibi in חלון Murice: sicut dicitur, Et occulta abscondita maris [Deut. XXXII. 19.] Occulta, id est, Murex. Abscondita, id est, Tarrith piscis. Maris, id est, Vitrum album. Regerit ei, Unde hoc mihi innotescet? Respondit, Ibi sacrificabunt sacrificia justitiæ. Hoc tibi signum erit. Quicumque a te [muricem] eripiet absque pecunia, nequaquam ipsi proderit in negotio suo. Si ergo supponas Kitron esse Zipporim, unde habuit Zebulon obmurmurare ob clima suum? Nam Zipporis affluit valde bonis. Sique dicat, quod non erat fluens

fluens lacte & melle, dicit R. Levi, quod fluens lacte & melle de Zippore dicatur, sexdecim scilicet miliaribus undequaque. Hæc forsan faciem aliquam præbebunt detectioni situs Zipporis.

III. De situ Chammatha Gadara, Tiberiadis, Gennesaritis, Capernaumi, Magdale, Dalmanutha, Hippës, Gadara, Betsaida, Cana.

(a) Hieros. Kiddush. fol. 64. 3.

CUM (a) legimus de quibusdam proficiscentibus ad Chammatham Gadara, ut R. Jonathan, & R. Juda Nasi **חמטא דגדר** Chammatham Gadara. Itemque R. Immai & R. Judan Nasi; vix intelligas Chammatham, quæ erat intra Nephthalitida, vicinissima Tiberiadi: sed potius Chammatham istam, (partem scilicet ejus) quæ erat a ripa Jordanis Gadarena. Nam si Chammatha proprie dicta foret intelligenda, sic absque dubio diceretur, *Profecti sunt isti Tiberiade Chammatham*. Sicut dicitur, (b) *Olim Tiberienses incedebant per totam Chammatham Sabbato*. At cum additur *Gadara*, videtur fieri in distinctionem partis illius, quæ ultra Pontem in regione Gadarena.

(b) Id. Erubb. fol. 23. 4.

(c) Id. Avod. Zar. fol. 45. 2.

Exemplum aliud adducamus, vel potius totam historiam istius, quod memoravimus antè. (c) R. Immai profectus est cum R. Judan Nasi **לחמטא דגדר** Ad Chammatham Gadara. **ושאלון כסף מן אילין דאוסינו** Et illi nummum efflagitarunt ab. Interrogarunt R. Jeremiam, qui dixit. *Convenit. הטביל* Baptizavit, quia venit ab impuritate Ethnicorum ad puritatem Israelis. Mancæ versionis ignoscas, Lector: nam fateor me non assequi quid sibi velit **דאוסינו**, nec quo referenda sit vox **הטביל**, nec adest interpres. Si tutum foret **דאוסינו** Diosenos legere, & incolas urbis, quæ Dios audiit, intelligere, [quæ urbs eadem ferè erat cum Hippo] rei, quam tractamus, quadraret non malè. Rabbini isti venerunt in Chammatha partem istam, quæ erat in ripa Jordanis Gadarena; & nummum efflagitarunt a quibusdam, qui Dion habitabant, quæ urbs Ethnicorum erat, & ea vicina admodum Chammatha: & nummum receptum **הטביל** R. Jeremia, aqua tinxit, quia venit ab impuritate Ethnicorum, &c. Sed hæc somniamus tantum, omnino incerti quid certi historia ista velit.

Pontem supra Jordanem hic non supponere foret ridiculum. Et suppositioni tali suffragantur Talmudici, ut videbimus suo loco.

Tiberias adeo vicina erat Chammatha,

ut (d) quoad iter Sabbaticum Chammathenses & Tiberienses constituerent quasi civitatem unam. Eratque contigua mari: nam (e) ab uno ejus latere mare erat ei pro muro.

(d) Hieros. Erubb. ubi supra.
(e) Bab. Megill. fol. 6. 1.

Et jam iudicium tuum, ô Lector; intruere tabulas, & dic fodes, an secundum situm, quem assignant illæ Tiberiadi, Chammath, quæ ei tam propinqua, dici possit Chammath Gadara absque grandi solœcismo; cum secundum tabulas totum mare interfaceret inter Tiberiadem & regionem Gadarenam.

Regionem Gennesaritin statuimus vicinam Tiberiadi, fide authoris Aruch. Nam (f) dicunt expositores, inquit ille, *Quod Gennesaritis est locus vicinus Tiberiadi, in quo sunt horti & paradisi*.

Et Capernaum collocamus intra Gennesaritin, fide Evangelistarum, Mat. xiv. 34. & Marc. vi. 53. collatorum cum Johann. vi. 22. 24. 25.

De situ Magdale, quacum & conjungimus Dalmanutham, hæc breviter. Est cur trans Jordanem fuisse opineris, partim quod mentio sit **מגדל גור** apud Talmudicos, & partim ex verbis Josephi, qui refert, (g) Archistrategum a Rege Agrippa missum, ut obsideret **Μαγδαλα φρεσιον**, non potuisse obsidione eam circundare, **ἐν δὲ τοῖς φανεροῖς τὴν πόλιν ἐπεδρέμοντες ἐπολιόρκουν τὴν Γάμαλα**. ac si Magdala & Gamala ab eodem littore forent, ac non multum ab invicem distarent. Et aliquid etiam in rem istam videtur elici posse ex hoc, quod tradunt Talmudici, (h) quod Magdalenses adscenderent in Chammatham, perque totam Chammatham perambulant usque ad vicum extremum, usque ad pontem: idque permittente R. Juda Nasi. Quod & videtur ibidem sic exprimi, *Licuit permittente Juda Nasi Gadarensibus descendere in Chammatham Sabbato, &c.* Nuncupatis, ut videtur, Magdalensibus nomine Gadarensium, quod erat a ripa Jordanis Gadarena, non quod revera forent Gadareni.

(g) Jos. in vita sua.

(h) Hieros. Erubb. fol. 23. 4.

Obiter notetur, quod perambulant usque ad Pontem (vel Fornicem,) qui supra Jordanem absque dubio. Nam tot urbes nobiles, ab utraque Jordanis ripa intra mutuum quasi conspectum sitæ, pati non potuerunt, ut ponte careret fluvius in loco, ubi pons tam necessarius.

Et primo a Ponte perrectum est per regionem Magdalensem, in qua & erat Dalmanutha. Nam dum Evangelista unus locum istum vocat (i) **μέση Δαλμανουθά**, quem (k) alius **Ὀρεα Μαγδαλα**, liquido patet, Dalmanutham fuisse locum aliquem intra

(i) Marc. viii. 10.
(k) Mat. xv. 39.

intra tractum & regionem *Magdalensem* a *Zalmon* ita dictam, idque dialecto *Syrorum*: quibus non alienum erat illud pronuntiare *Dalmon* & *Dalmanutha*, quod *Hebraizans*, quis referret *Zalmon*, & *Zalmanutha*.

* Decad.
Chorogr.
cap. v. §. 2.

Et *Zalmon* istum, de qua ex *Talmudicis* sermonem habuimus* alibi, merito credimus esse hunc locum, tam vicinum *Tiberiadi*: ubi erat *Academia Sapientum*, ad quos confugere, ut de re dubia determinarent, erat promptissimum. Et dicitur in utroque exemplo* allegato, quod se contulerunt ad *Sapientes* de rebus quaesituri. Et habuit *Magdala* etiam ipsa *Sapientes* suos. Nam, ut hoc obiter notem, vix uspiam situm est *Synhedrium*, ubi non loca aliqua, non admodum distantia, florent *Scholis* celeberrimis. Sic cum *Synhedrium* sederet in *Jabneh*, celeberrima erat *Schola* in *Lydda*, duodecim milliariibus distante; & in *Bekin*, quæ erat inter *Jabneh* & *Lyddam*. Atque ita, cum *Synhedrium Tiberiade*, *Schola* una *Chammatha*, alia *Magdala*, ut alias non inquiramus.

Distabat *Hippo Tiberiade* triginta stadiis. Nam sic *Josephus*; Ἡ δὲ σὺν πατρὶς, ὡς ἴσμεν, κειμένη ἐν τῇ Γεννησαρίτι λίμνῃ, ἢ ἀπὸ χύσας Ἰππὸς μὲν σάδια τεσσαρὼν. (a) *Patria tua* [*Tiberias*] ὁ *Iuste*, lacui *Gennesaritico* adjacent, distat ab *Hippo* triginta stadiis.

(a) *Jos.*
in vita sua.

Josephus loco jam citato dicit *Tiberiada* distitisse Γαδάρων σάδια ἑξήκοντα a *Gadara* stadiis sexaginta. Et distabat *Gadara Scythopolis* secundum *Itinerarium* M. P. XVI. De *Gadara* dicimus illa inter urbes *Decapolitanas*.

(b) *Jos.*
de Bell.
lib. 2. cap.
13.

Bethsaida, postea *Julias*, a *Philippo* restaurata, vel condita ἐν τῇ κατὰ Γαυλανίτι κῆ, (b) inquit *Josephus*. Ut si jam a me quaeras, cur *Bethsaidam*, contra omnium *Tabularum* morem, & fidem, disponam ultra mare in regione *Gergesena*, *Josephum* provoco: qui dicit, quod erat in *inferiori Gaulonitide*. Quid planius? Ita ut non mirari non possim, omnes authores *Tabularum* hoc non observatum præterisse, & *Bethsaidam* ex adverso littore in *Galilæa* statuisse. Suspicio eos eosdem duces hic secutos fuisse, quos secutus est *Biddulphus* noster, circa ipsissimum istum locum; nempe istos, qui loca peregrinantibus ostendunt, ex traditione potius, & conjectura, aut consuetudine, quam certo iudicio, aut autoritate.

(c) Id. in
vita sua p.
631.

Cana Galilæa *Joh.* 11. 1. distabat plurimum a *Tiberiade*, (c) testante *Josepho*, eratque sita, ut ex eodem colligi potest,

ex adverso *Juliad* *Betharamphtha*, ab altera ripa *Jordanis*. Nam dicit, (d) *Syllam* (d) *Ibid.* *Agrippæ* Ducem custodiis vias obstruxisse, & eam quæ ducit ad *Gamalam*, quæ ab eadem ripa erat cum *Julia*, [a *Julia* autem castra posuerat hostis quinque tantum stadiis] & eam, quæ ducit ad *Canam*; ne subsidia aliqua provenirent a *Galilæis*. Ita ut videatur *Cana* sita fuisse ex opposito *Juliad* cis *Jordanem*.

IV. Quædam de *Tiberiade*.

DE *Tiberiade* plurima diximus alibi. Ad damus hic pauca.

Fama istius loci ob florentem illic *Academiam* omnibus est nota; at prætulerim ego vel *Scholam* unam ibi sitam toti *Academice*, si modo quidem illic foret sita: quod dicunt *RR. Johanan* & *Eliezer*. Nam ajunt illi. Quod (e) *Jobus* fuerit inter adscendentes à *Babylone*, בית מדרש בטבריא, quod *Schola* ejus in *Tiberiade*. Concive vestro fruimini, o boni, si modo cum nacti estis: & gratias aliquas agite *Tabulis*, & descriptoribus terræ nonnullis, aliquantulum vestro faventibus; dum (f) *Jobum* *Trachonitida* incolentem comminiscuntur, at sua tantum fide. Cui in hac re ego quidem parum fido.

(e) *Ba-*
bra. fol.
14. 1.

(f) *Vid.*
Borchard.
cap. 4. §.
11.

Synhedrium ad *Tiberiada* transtulit *R. Judah Sanctus*, qui filios habuit *RR. Gamaliel* & *Simeonem*, & nepotem *R. Judan Nasi*. Filium is habuit *Hillelem Nasi*, ab *Hillele* magno decimum, (g) *Intercalationis* *Emendatorem*. De quo, & de qua re, plurima *Rabbini*.

(g) *Vid.*
Tjemach
David. &
Maim. in
Kiddush.
Hodesh.
cap. 5.

Eo obeunte, evanuisse *Synhedrium* dicunt omnes: an vero & *Academia Tiberiensis*, merito dubitatur. Inde proditisse suspicamur *Targum* in *Legem Jonathanis*: qui vel ipse sibi adsciscit nomen *Uzzielis*, vel ab aliis habet inditum: cum tamen *Constantinopolin* memoret in *Num.* xxiv. 24. Nisi forte *Uzziel* habuerit patrem, alium ab illo magni *Jonathanis* patre. Nam est mentio (h) *R. Uzzielis ben Choniah* in *Talmude Hierosolymitano*. Quod conscriptum post tempora *Constantini*, ostendimus alibi cur possit credi.

(h) *Hieros.*
Sotab. fol.
23. 3.

Erant *Tiberiade* רבא בושטרה דטבריא & רבא אלטס דטבריא. Quæ quid sibi velint, conjice, si datur, ex his historiis.

Rabb (i) *Honna* dicit, עיקין הוינן מן קוסי נורנא *Fugimus aliquando ab exercitu*, רבא בושטרה דטבריא in speluncam istam.

(i) *Beresb.*
Rab. Sect.

Tiberiadis. Erantque candela in manibus nostris; & cum illa caligarent, novimus quod foret dies; cum lucerent, novimus quod foret nox.

(a) *R.*

(a) Ibid.
Sect. 34.

(a) R. Simeon ben Lachish sedit, לע' באוריתא כחמין ע' נומן (ut כחמין ע' נומן, I. Tim. v. 17.) כהר אילט' in loco quodam in Tiberiade. Venerunt inde due femina, quarum una alteri dixit, Benedictus sit ille, qui nos eduxit ex aura hac insalubri. Ille eas compellavit, & dixit, Unde vos? Cui illa מן מזגה Mizgah. Et ego sum Sapiens e Mizgah, & non sunt illic, nisi due columna. [forte duo Sapientes.] Benedictus sit ille, qui loco dat decorem propter habitantes.

(b) Hieros.
Sbeviith.
fol. 35. 3.

Quid sibi velit vocabulum אילט' proprio suo sensu non assequor, nec in manibus est commentarius, qui doceat. Non dispari admodum sono est vox אילט' in historiola ista. (b) R. Chaiia bar Ba fuit מתענל באילט' Quæ quid sit quaero.

(c) Id. Ho-
raioth.
fol. 48. 1.

Est & historia alia de eodem (c) R. Chaiia bar Ba eleemosynas praestante במרש רטברא in Midrash Tiberiadis: atque aderant illic מן אילן דבר סני' Quidam de Bar Selene; & dedit ille libram auri. R. Chaiiah Rabbah eum accepit, ac juxta se sedere fecit. Bar Selene videtur esse nomen loci: ut & ברת חורן Berath Hauran in fabula ista; (d) Mare Tiberiadis sese in duas partes divisit coram R. Chaninah רבת חורן de Berath Hauran. Locus erat forsan iste in Auranitide ultra Jordanem. Chaninah iste fuit celebris Magus, si nomen non fallat.

(e) Id. Nid-
da. fol.
50. 2.

(f) Id. Me-
zsa. fol.
11. 2.

(g) Bab.
Sambedr.
fol. 93. 1.

Mentio est de כס"א טבריא (e) Poculis Tiberiensibus: ut & de (f) mensuris Tiberiensibus: & fragmentum de Daniele derivante נהרא רבא בטבריא (g) Fluvium magnum in Tiberiada. An Euphratem, an potius Jordanem velit fabula, quære, si tanti sit.

V. Quadratura fluens lacte & melle.

(h) Hieros.
Biccurim.
fol. 64. 2.
Bab. Me-
gill. fol.
6. 1.

Celebratur a Talmude utroque, quod (h) Per sexdecim milliaria a Zippore erat terra fluens lacte & melle. De re ipsa mentionem habuimus obiter antea. E-mensuremus jam aliquid de ejus spatio.

I. Zipporis erat Zebulonitide, attestantibus Babylonicis loco ad marginem supra scripto. Kitron, inquiunt, est Zipporis. At Kitron est in portione Zebulonis; sicut dicitur, Zebulon non expulit habitantes Kitron, nec habitantes Nahalal. At vero Zebulon murmuravit propter conditionem climatis sui, &c.

II. Jam vero propior erat Zabulonitis Samaria, quam Nephthalitis, quippe quod interjaceret. Tiberias autem, quæ in Nephtha-

litide, distat tantum xv. m. pass. a Scythopoli; quæ erat limes ultimus Galilææ versus Samariam. Sic Josephus, (i) Patria (i) Jof. in vita sua. tua, (Tiberias) ô Juste, ἀπέχου Σκυθονί-λεως στάδια εἴκοσι ἢ εἰκατὸν distat a Scythopoli stadia centum & viginti. Et (k) Gali- (k) Id. de Bello. læ limes ab Austro est Σαμαρείας τε ἡ Σκυθό- lib. 3. cap. πλεις, Samaria & Scythopolis. Ita ut necesse sit, ut partem aliquam hujus quadraturæ, de qua agimus, ab eo scilicet latere, quo vergit ad Meridiem, requiras intra Samaritidem: isthac forsan exporrectam per aliquot milliaria.

Distabat Zipporis a Tiberiade, secundum Benjaminem, פרסאות ה' Quinque Parsis: quæ secundum vulgarem computum exsurgunt ad viginti M. P. De qua re hic non disputabitur. Utcunque, ubicunque ea in tribu Zebulonis, emetiris inde sexdecim milliaria versus Meridiem, & procedis intra Samariam, partemque ejus aliquam quadraturæ huic fertili & amœnæ, de qua loquimur, necesse est ut assignes.

Quod & multo magis est faciendum in quadratura ista vineæ quadriennis, de qua mentionem habuimus antea. Nam pars ista, quæ ab Hierosolyma exporrecta est ad spatium itineris diarii versus Aquilonem, ad Sichemum, quæ est Neapolis, usque est extensa. Nam ut Itinerarium, A Neapoli עקרבת אליא M. P. XXX. Et cum מצפון Acrabath pro limite ejus Septentrionali statuatur, Acrabatinen Toparchiam habes in Samaria (l) apud Josephum.

(l) Jof.
de Bell. lib.
2. cap. 21.

III. Sexdecim milliaria a Zippore versus Aquilonem si emetiaris, in meditullium Nephthalitidis procedis; quam distinguere fere potes in amœnam hanc regionem, & terram Chabul, de qua diximus alibi. Si totidem miliaribus pergis a Zippore ad Orientem, quatuor aut quinque desinunt miliaribus, antequam pervenis ad Jordanem. Si ad Occasum tendis, versus Ptolemaida vel Aconem.

Dum hæc recognosco de amœnitate Galilææ, si mihi persuaderi posset, quod nonnullis est persuasum, Ituream fuisse intra Galilæam, ego hanc quadraturam respuerem; nomenque deductum arbitrarer, vel ab עתור locupletando, vel עטור coronando; ideo quod tali affluentia ditaretur, coronareturque. Nam eandem phrasilogiam adhibent Magistri: לעטור עוקור De coronando plateas Hierosolymitanas frugibus. Sed quaerenda est Iturea alibi.

VI. Varia.

I. R. (m) Samuel bar Nachman dixit, Equi- (m) Beresh Rabb. Sect. 9. ravi aliquando super bajulos avi mei, [nam

[nam ille profectus est ex urbe sua ad כפר חנן Caphar Chanan, per viam Bethshanis] & audiui R. Simeon ben Eliezer sedentem, & praelegentem verbis R. Meir, הנה טוב מאד הנה טוב מות.

(a) Shevith. c. 9. hal. 1.

Caphar Chanan idem sonare videretur cum Caphar Chananiah. Quae (a) terminus erat Galilae superioris, eam disternans ab inferiori: quod & alibi observavimus. Verum an haec illo nomine etiam dignosceretur, necne, observandum est hoc, quod dicitur a Rabbino, Quod processerit ad Caphar Chanan per viam Bethshanis, cum Bethshan limes ultimus fuerit Galilae inferioris, eam dissecans a Samari-tide. Lectori relinquitur hoc pensitandum. Hoc inpraesentiarum de Caphar Hananiah notemus, quod e Gemaritis non potest non notari; quod ibi fuerit עפר שחור.

(b) Baba Mez. ia. fol. 74. 1.

(b) Pulvis niger figulinus. Nam agentes de pacto cum figulis de hoc aut illo vasculo conficiendo, peculiare quid observant de pulvere nigro in Caphar Hananiah, & vicinitate ejus; & in Caphar Sichin, & vicinitate ejus.

(c) Sanhedr. fol. 14. 1.

II. De Usha & Zepharaama situ res non adeo claret. Has civitates non multum ab invicem distitisse, est quod arguat, ex historia ista de Baba ben Judah, (c) Quod sedit inter duos montes magnos, inter duas urbes magnas, atque inter duos limites Sab-baticos [istarum urbium, & ut videtur, non multum distantes] inter Usham & Zepharaamam, atque ordinavit, & promovit quinque Presbyteros. Ast ubinam sitae istae urbes, est in obscuro. Tralatum est Synhedrium a Jabneh ad Usham, & reductum ab Usha rursus ad Jabnen, ut fatentur omnes: at quod Rabban Gamaliel senior [Praeceptor Pauli] fuerit in Usha, quod asserit R. Solomon, atque approbat Author Fuchasin, non vulgare est; & situm loci in dubium vocat eo magis. Sed in ista re jam non immorabimur.

(d) Hieros. Horaioth. fol. 48. 1.

III. בר סלני Bar Selene. (d) R. Chaiia bar Ba elemosynam praestitit in Beth Midrash Tiberiadis. Aderat ibi quidam בן אילן בר סלני de incolis Bar Selene, qui dedit libram auri. Vox בר praepositur nominibus nonnullorum locorum. Hinc obiter corrigas Latinum Interpretem, qui ita reddit, Ad Cadcor רבר ועמא filii Zahama, & ad Cadcoi filii Sanigora. A quo liceat mihi bona cum venia & non iniqua conjectura dissentire; & reddere, Ad Cadcor, quae est extra Zahamam, & ad Cadcoi, quae est extra Sanigoram. Et ratio conjecturae duplex. 1. Propter adjectionem particulæ ך, qua non opus erat, si

hic significaret filium: nam proprie diceretur רבר ועמא &c. 2. Vox בר aliquando locum denotat. Vides enim, ut בר סלני respondeat רבר ועמא. In (e) Bereshith Rabba videtur vocari בית סלני Beth Selone. Dux quidam interrogavit בן אילן רבית סלני Quendam de Beth Selone, dicens, Quisnam post nos adipiscetur principatum? Protulit ille chartam, & scripsit, ונא אחיו וידו אחזה. Et postea prodiit frater ejus, manu ejus prehendente calcem Esavi. Quasi diceret, Post vos Edomaeos [Romanos] nos Israelita possidebimus regnum. Si סלני & בית סלני idem velint, quod opinor, vides etiam בר & בית idem velle. Et tum, si velis, verba sub manibus reddas, Ad Cadcor, quae est Beth Zahama, & ad Cadcoi, quae est Beth Sanigora.

(e) Sect. 63.

C A P. I V.

Pauca de Urbe & Ecclesia Romana.
Ubi quaeritur, Fueritque Petrus
Romae, necne.

I. Infandum erat olim proprium nomen urbis Romae, atque ignotum erat proprium Numen.

(f) Traditur etiam proprium Romae nomen; veruntamen vetitum publicari. Quandoquidem quo minus enuntiaretur, ceremoniarum arcana sanxerunt; ut hoc pacto notitiam ejus aboleret fides placita taciturnitatis. Valerium denique Soranum, quod contra interdictum eloqui id ausus foret, ob meritum profanae vocis, neci datum. Inter antiquissimas sane religiones sacellum colitur Angerona: cui sacrificatur ante diem duodecimum Calendarum Januariarum: quae diva praesul silentii istius prænexo obsignato ore simulachrum habet.

(f) Solin Polyhist. cap. 1.

(g) Ipsi Romani & Deum, in cujus tutela urbs Roma, ut ipsius urbis Latinum nomen, ignotum esse voluerunt.

(g) Macrobi. Satur. l. 3. c. 9.

(h) Verrius Flaccus authores ponit, quibus credat, in oppugnationibus ante omnia solitum a Romanis sacerdotibus evocari Deum, in cujus tutela id oppidum esset: promittique illi eundem aut ampliorem locum apud Romanos cultumve. Vide modum rei apud Macrobi. loco citato. Durat in Pontificum disciplina id sacrum. Constatque ideo occultatum, in cujus Dei tutela Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent.

(h) Plin. Nat. Hist. l. 28. 2.

II. Verum, enarrante Spiritu Sancto, oraculo veritatis, nomen infandae hujus urbis

urbis est *Babylon*: non Latinum quidem, sed proprium maximè. *Apoc. xvii. 5.* In fronte ejus nomen scriptum, *Mysterium Babylon magna*, &c. An sub voce, *Mysterium*, denotetur tantum *Romam* esse mysticam *Babylonem*; an etiam alludatur ad occultationem proprii nominis hujus urbis, ut grande mysterium, Lectori relinquimus: hoc tantum advertentes, etiam in Scholis *Judeorum* non ignotum fuisse hoc *Romæ* nomen, æque ac in Sacris Patris traditum. (a) Dicit R. Levi, *Eo die, quo duxit Solomon filiam Pharaonis uxorem, descendit Michael princeps magnus de cælo, & cannam magnam defixit in mari, circa quam excreverunt humida gleba [aut vireta], feceruntque locum istum sicut saltum; atque iste est locus Roma. Die, quo erexit Jeroboamus duos vitulos aureos, condita sunt duo tuguria in Roma. Condiderunt ea, & corruerunt. Affuit ibi vir quidam prudens, nomine Abba Kolon. Dicit iis, Nisi petatis aquam ex fluvio Euphrate, commisceatisque cum cæmento, & sic adificetis, non stabiliuntur. At illi, Quis petet inde aquam? Ego ipse, inquit ille, & petiit. --- Aquam istam commiscuerunt cum intrito, atque adificarunt, & stetit edificium. Et vocarunt illud, רוֹמָא בָבֶלֶן Roma Babylon. Gloss. Excelsæ commixtionis, vel confusio-*

(a) Midras
Cantic. in
cap. i.

III. Dum grandem illam controversiam meditor, *Fuerit Petrus Romæ, necne*, non possum non illud recognoscere, quod olim traditum ab Authoribus supra memo-

ratis. Et quisnam jam Divus ejus sub Christianismo? Fingitur *Petrus*, sed nihil incertius. Fingitur ille hic sedem, martyrium, sepulchrum habuisse: sed fingitur tantum, non probatur. Contrarium probare non arduum. Nam, ut cætera omitteremus, quam absurdum est statuere, Ministrum præcipuum Circumcisionis sedem suam figere in Metropoli præputiatorum, *Roma*?

Dum primos Ecclesiæ *Romana* Fundatores quæro, occurrit illud *Act. ii. 10.* *Οἱ ἐπιδημοῦντες Ῥωμαῖοι, Ἰουδαῖοι τε καὶ προσήλυτοι.* Quos, vel quorum aliquos saltem, ad fidem *Hierosolymæ* conversos, & *Romam* tandem ad suos reversos, ego minimè dubito, prima Ecclesiæ istius jecisse fundamenta. Inter quos erant *Andronicus* & *Junias*, *Rom. xvi. 7.* *Celebres inter Apostolos, & qui fuerunt in Christo ante Paulum.* Per hosce homines, *Hierosolymis Romam* redeuntes, perlatum absque dubio in *Romam* est nomen & fama *Petri*, [cum tamen ille ipse urbem istam nunquam inviserit] quem illi viderant *Hierosolymis* tam magna ætitantem.

Hierosolymis recessit ille tandem in *Babyloniam*, [unde primam suam dictat *Epistolam*] atque illic inter Circumcisionem, *Judeos* & *Israelitas*, reliquum ætatis suæ transigit, & tandem martyrio diem claudit in *Babylone Chaldaica*, non in *Babylone mystica*.

TRACTATUS

DE

SPIRITU PROPHETIÆ.

I. *Adamus Propheta, aliiue longa serie ad Templum secundum.* II. *Urim & Thummim.* III. *Origo Traditionum.* IV. *Prophetia rediuviva, atque ejus simia Magia.* V. *Excidium Hierosolymitanum, nobilissima Epocha in Paginis Sacris.* VI. *Quonam anno Vespasiani Excidium istud.* VII. *Compendium anni cladis Hierosolymitanæ.*

§. I.

Adamus Propheta, aliiue longa serie ad Templum secundum.

N ipsissimo eodem capite Epistolæ ad *Corinthios* primæ decimo quarto, unde desumpta est occasio disserendi de lingua in lectione Scripturarum in Synagogis usitata, oritur etiam similis occasio aliquid dicendi de *Prophetia* & divino afflatu. De qua re non tam dicentur omnia quæ dici possunt, quam quæ non sunt adeo vulgariter dicta.

I. Erant Prophetæ ab initio mundi *Luc. 1. 70.* Chorum duxit ipse *Adamus*, non dum esset innocuus, & ante lapsum, (nam tunc temporis nec spiritum sanctificationis habuit, nec spiritum Prophetiæ, sed perfectione creationis tantum est nixus, & quoad sanctitatem, & quoad scientiam) sed cum jam peccaverat, facta ei promissione *Christi*, data est ei fides in promissione,

& sanctificatus est per spiritum sanctitatis, & per spiritum afflatus.

Hinc nomen *Eve* ab eo inditum Prophetico dictamine, quod *Vitam* sonat; sic *LXX.* Ἐκάλεσε τὸ ὄνομα τῆς γυναικὸς αὐτοῦ ζωή. Et quod melioris vitæ per *Christum* se participem factum sentiret, & quod semen *Christi* crediturum nosceret, cujus matrem pronuntiavit *Evam*. Ei jam credenti versa omnia in bonum sentit, etiam quæ amara & acerbissima in censura sua de eo Deus denuntiaverat. Maledictionem terræ, ut respiceret cælum: inimicitiam serpentis, ut amicitiam Dei: expulsionem e terrestri Paradiso, atque ab arbore vitæ, ut ad cœlestem anhelaret, & arborem vitæ *Christum* in medio Paradisi Dei.

II. Ut eodem afflatu Prophetico donati & ditati fuerint Patriarchæ, ab *Adamo*

ad *Mosen*, non opus est demonstrare. Ad-
ditum ei est donum miraculorum, Pro-
phetisque subsequentibus, edendorum,
cum foret opus.

III. Non cessavit divina ista dos in ca-
ptivitate *Babylonica*, sed in *Ezechiele*, *Da-
niele*, aliisque floruit nobilissimè. Veritus
est sanctissimus *Habbacucus*, nè, migrante
populo, migraret ab eo etiam hoc donum.
Hinc ista precatio cap. III. 3. Domine, opus
tuum vivifica in medio annorum; in medio an-
norum notum fac. Medium istud annorum
erat spatium septuaginta annorum capti-
vitatibus: quod ante se habuit septies septua-
ginta annos ab initio *Samuelis*, qui singu-
lari ratione nominatur ut primipilaris Pro-
phetarum *Act.* III. 24. & post se se-
pties septuaginta annos ad mortem *Chri-
sti*, quando consignata est *Visio* & Pro-
phetia.

IV. Rediit etiam divinus iste afflatus
cum reducibus in terram *Israëliticam*; vi-
guitque in prima ista generatione. Re-
dierunt enim è *Babylone* Prophetæ pluri-
mi, atque affuit Prophetia inter popu-
lum, usque dum consignaretur Canon Ve-
teris Testamenti. Claruit *Synagoga*, ut
vocatur, *Ezra* magna Vatibus pluribus &
insignibus. Et hic memorabile est illud
(a) *Megill.* *Hierosolymitanum*, quod (a) Octoginta quin-
que Seniores (quorum plures, quam triginta,
erant Prophetæ. Quod notetur.) dimica-
bant contra statutum *Estheræ* & *Mardochei* de
fol. 70.4. festo *Purim*, ac si foret innovatio. At tan-
dem illuxit illis Deus, &c. Nota in *Sy-
nagoga* ista, quæ dicitur constitisse è cen-
tum & viginti Senioribus, plures quam
triginta fuisse Prophetas, maioremque *Syn-
hedrii* partem institutionem *Purim* non ap-
probasse, donec iis tandem foret a Deo
satisfactum.

At detur vacillare aliqua ex parte fidem
hujus Traditionis, notum tamen satis &
exploratum est, viguisse Spiritum Prophe-
ticum primo isto ævo a reditu è *Babylo-
nia* super varios, qui & *Amanuenses* fa-
cti sunt isti Spiritui. Ita ut non pauci de
Libris Sacris isto sæculo conscriberentur,
&, quod non prætereundum, lingua *He-
bræa*, cum ea apud vulgus admodum de-
suesceret.

V. Defunctis ultimis istis Prophetis,
cessavit & Prophetia; & recessit, ut fa-
tentur ipsi *Judæi*, a populo: & successit
illi, si iis fides, *Bath Kol*. Nam sic illi;
(b) *Hieros.* *Quinque* (b) hæc defuerunt in Templo secun-
do, quæ adfuerunt primo. *Ignis* (de cælo.)
fol. 65.1. *Arca*. *Urim* & *Thummim*. *Oleum unctio-
nis*. Et *Spiritus Sanctus*. Secundum quod

scribitur, *אֶרְצָה כּוֹ וְאֶכְכֶּרָה* *Hagg.* I. 8.
Scribitur *אֶכְכֶּרָה* deficiente ה litera (nu-
merum quinarium denotante) ob quinque
hæc, quæ defuerunt sub Templo secundo.

Ignis cœlestis, *Arca*, & *Oleum unctio-
nis* nunquam apparuerunt sub Templo
secundo; at de *Urim* & *Thummim* potest
quæri. Et de Spiritu Sancto sic iterum
iisdem *Judæi*: A morte (c) Prophetarum (c) Idem,
posterorum, *Haggai*, *Zacharia*, & *Malachiæ*,
desiit ab *Israële* *Spiritus Sanctus*. *Ni-* 24.2.
hilominus usi sunt *Bath Kol*. Priorem par-
tem Traditionis nemo jure negaverit: at
posteriori de *Bath Kol* non æqua fides. Sed
istam rem hic non discutimus. Sed de
Urim & *Thummim* mox dicentur pauca.

Continuatum igitur est donum Prophe-
tiæ, usque dum perfectus foret signa-
tusque Canon Veteris Testamenti, & ex-
inde desiit. Ita & nos opinamur de de-
fitione donorum Spiritus Sancti, cum per-
fectus foret Canon Testamenti Novi. Hoc
obiter de priori non possumus non notare.
Sententiam istam de LXX. Interpretibus, eos
scilicet divino afflatu doctos ductosque
Versionem suam conflasse, non solum
non adeo tutæ esse consequentiæ, sed &
cum §. II. duplici pugnare *Judæorum*
axiomate, Viz. *Desiit Spiritus post mor-
tem Malachiæ*. Et, *Non habitat super quem-
vis extra terram Israëliticam*.

§. II.

Urim & Thummim.

I. Quam variæ sint sententiæ de O-
raculo per *Urim*, tædio foret re-
citare. Contra istam de literis in Ratio-
nali, in syllabas & verba extuberantibus,
quibus legi posset oraculum exhibitum,
objiciunt ipsi *Gemaristæ*, quod literæ
Tsade & *Teth* (d) non afforent inter lite- (d) *Bab. 70-
ma. fol. 73.*
ras nomina tribuum compingentes: qua-
rum si usus foret in responso exhibito,
quomodo defectus iste suppleretur? At-
que objici etiam insuper potest, si iste
modus foret edendi oraculi, quare cessa-
vit Oraculum per *Urim* sub Templo se-
cundo? Nam affuit Pectorale cum marga-
ritis, & nominibus tribuum, ita ut sub
Templo primo.

II. Quænam autem erat ejus rei ra-
tio? I. Legitima successione derivatus est
summus Pontificatus a patre ad filium per a-
liquot generationes, eo modo quo sub Tem-
plo primo. Summus (e) Pontifex ministrat in (e) *Bab.*
octo

Joma. fol. 71. 2. octo vestimentis: & Sacerdotes privati in quatuor: in Tunica, Femoralibus, Cidari, Balteo. Summus Sacerdos addit, Pectorale, Ephod, Pallium, Laminam. Et in his scitantur per Urim & Thummim. 3. Aderant & gemmæ in Pectorali. Hinc historia de (a) jaspide Benjaminis e Pectorali perdita. Cui similem habuit Dama ben Nethine: quorum pactum est de ista cœmenda centum denariis, &c. 4. Aderant & eadem causæ scitandi, quæ olim. Et quare tandem non investigatio per Urim, ut olim?

Resp. Fateor inter omnia, quæ de hac re dicuntur, mihi maximè arridere ea quæ dicuntur a Magistris loco antè citato. Ajunt illi, כל הכהן שאינו מדבר ברוח הקדש ושכינה שורה עליו אין שואלין בו:

(b) *Bab. Joma. fol. 73. 2.* Ab isto Sacerdote non scitandum erat [per Urim,] qui non loqueretur per Spiritum Sanctum, & super quem non habitaret divinus afflatus. Verissimè quidem, quantum ego judico. Nempe quod responsum a Deo foret Sacerdoti de re aliqua sciscitanti, non visibili aliquo indicio, nec quidem audibili aliquo sono, sed divino afflatu.

Atque hinc silentium Oraculi per Urim & Thummim sub Templo secundo, quia non erat Pontifex afflatus. Non aderat Urim, quia non aderat Spiritus Sanctus. Huc tendunt ista *Nehem. vii. 65.* Usque dum exsurgat Sacerdos cum Urim & Thummim. Josuam Josedechi afflatum Spiritu Sancto non negatur. At post eum, quemnam Pontificem dixeris ita afflatum?

(c) *Hieros. Joma. fol. 42. 3.* (Quæ comminiscuntur Talmudici (c) de *Simcone Justo*, (d) & *Josephus de Hyrcano*, & sua fide solum nituntur, & non benè cum Traditione quadrant, de cessatione Prophetiæ a morte *Malachia*.) Inde ergo iste scrupulus de quibusdam, qui puritatem sanguinis sui sacerdotalis non potuerunt manifestare, an illis de sacris comedere liceret, non erat solubilis, quia non aderat Pontifex afflatus, qui a Deo responsum de hac re reportaret. Erat Pontifex, qui rationale, margaritas, & nomina tribuum in pectore gestaret, quique in Templo coram Arca se sistere potuit, ut de hac re quæreretur: & quare ei non responsum est per Urim? Nempe quod ille non donatus esset Spiritu Prophetico. Inde etiam illustratur illud de *Caiapha Joh. xi. 51.* Cum Pontifex esset istius anni prophetavit. Istius anni miraculosi, & in quo consignanda erant Visio & Prophetia, effundendusque Spiritus Sanctus modo & mensura inauditis. Eum tunc in-

vadit Spiritus Prophetiæ pro tempore, quem afflatus non norant senserantque antecessores ejus Pontifices, per plurima retro sæcula.

§. III.

Origo Traditionum.

Defunctis Prophetis, & recedente jam a populo Spiritu Prophetiæ, novum oracularitatis genus excogitavit Pater mendaciorum, grande scilicet istud mysterium Traditionum. Nam gens Prophetiæ fueta, & divinis Vatibus, non benè se habuit, oraculis istis orbata, & privata privilegiis. Fuerat, cum recurrere potuit ad hunc aut illum Prophetam, vel de futuris quæsitura, vel de abstrusis. At jam evanuit genus istud Doctorum cœlestium, & non ultra est in rerum natura. Hic opportunitatem nactus est figmentorum cufor, populum decipi facilem decipere ultro, & perfecta deceptione. Per ministros ergo suos suadet, traditam fuisse in montem *Sinai* Legem oralem, oracularem, divinissimam, quæ a *Mose* ad ista usque sæcula a manu ad manum tradita, incorrupta permaneret perveneritque, cum Lege scripta æqualis dignitatis, autoritatis, puritatis.

Absorpsit hoc venenum natio, quæ nesciit carere oracularitate, pleno gutture, deceptione sua adeo contenta, ut jam videretur quidem non opus habere ulterius veris Prophetis, nec *Satanas* ipse certè falsis. Nam quamvis magni isti Traditionum Patres Spiritum Prophetiæ in iis tradendis sibi non adrogarent, eas tamen ipsas pro oraculis venditabant, receptis a monte *Sinai*. Atque hinc minus mirum, quod in tota ista temporis intercapedine, a morte Prophetarum ad adventum *Christi*, vix foret, qui se pro Propheta venditaverit, cum Patres Traditionum oracula effarentur, atque infallibilitate quasi inflata magisterialiter pronuntiarent.

Non miror *Chaldaum* Paraphrasten vocabulum נביא Prophetam toties reddere per סופר Scribam; cum ipsi Scribæ æquali autoritate cum sanctissimis Prophetis, cum ipso *Mose*, sua traderent. Et mutuo eum scabiunt quoque Scribæ, dum ejus interpretationem eadem etiam autoritate adstruunt, ut receptam ab ore (e) *Haggai, Zacharia, & Malachia* Prophetarum.

(e) *Bab. Megil. fol. 3. 1.*

Hinc prima mali labes, ac pariter ultima, ruinæ *Judaica* Alpha & Omega, toxicon a primo isto, per omnia, ad hoc usque sæculum imbibitum, quo demerantur; ut Traditiones Divinis Oraculis coæquent, imò præferant, & Verbum Dei per eas inane reddant. Hinc prima populi istius rejectio, atque hinc pariter ejus obduratio in hunc usque diem.

Summa hujus sectionis hæc est. Post discessum Spiritus Sancti increbuit gradatim nox Traditionum, quibus ut oraculis dum crederet gens fatua, & religione sua excidit, & favore Dei. *Mat. xv. 8. 9. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. Frustra autem colunt me, docentes doctrinas, mandata hominum.*

§. I V.

*Prophetia rediviva. Ejus simia
Magia.*

EX oriente aurora Evangelii, exorta est etiam lux Prophetica, & rediit Spiritus Sanctus, radiis quam unquam antea illustrioribus. Nec mirum, cum eluceret *Sol justitiae*, & in divino suo lumine & vigore prodiret, gentes omnes illuminaturus.

Non necesse est de donis Spiritus effusis sub temporibus Apostolorum loqui, cum ea omnibus sint notae Sacris Paginis. Ea imitari nixus est Pater deceptionum falsis suis miraculis & oraculis, per *Ψευδοπροφήταις*, *Ἀντιχρίστis*, & *Ψευδοπροφήταις* suos editis: de quibus prædixerat veritatis Oraculum, Dominus *Jesus*, & post eum Apostoli.

Nam tot & tanta & talia docuerant Traditionum Patres de regno *Christi* terreno, pomposo, & fastu terreno turgentis, de excussione tunc temporis jugi *Ethnici*, & florenti statu *Judaorum*; ut, cum jam afforet tempus *Messiae* a Prophetis definitum, exurgerent plurimi, nomen & titulum Prophetarum, imo ipsius *Messiae*, sibi vendicantes, populo gaudia promittentes, & ambientes libertatem gentis a jugo *Romanorum*, & promissa sua miraculis magicis diabolicisque roborantes. Exemplis hujus rei innumeris scatent *Paginae Sacrae*, & *Talmudicae*. Quæ ipsissima res contra ipsos testimonio esse possit, tunc exsurrecturum verum *Messiam*, quum beatissimus noster *Jesus* appareret. Nam cum a cessante multis retro sæculis

Prophetia non fuisset qui se sub titulo Prophetæ venditaverit, ecurr tandem isto sæculo protruserunt se tot sub isto nomine, nisi quod inde opportunitatem se nactos esse sunt opinati, quod tunc temporis expectabatur, credebaturque, adventus *Messiae*?

Prodeunte ergo Evangelio, comitata est Prophetia; increbuitque indies, donec tandem consignaretur Canon Novi Testamenti: & exinde evanuit ut non necessaria, cum jam illuminasset splendor Evangelicus universum terrarum orbem.

§. V.

Excidium Hierosolymitanum, celeberrima Epochæ apud Paginas Sacras.

CUM de Spiritus Sancti decessu ab Ecclesia *Judaica* quædam locuti simus, & quemadmodum eam inundarunt Traditiones putidæ de desolatione ejus infanda, meritò & fataliter sequente, aliquid insuper addere visum est.

Deum habitationem urbemque suam, loca sibi dilectissima olim, tam dira & fatali demolitione diruere, populumque proprium, supra omnes mortales olim charum amatumque, plagis supra mortaliū omnium plagas feralibus & tremendis sic exscindere, non mirum, si hæc a Paginis Sacris coloribus depingantur atris admodum & luctuosus.

I. Inter quos præcipuus est, & qui oculos animumque maximè afficit, cum describitur istud excidium ac si excidium foret totius universi, & dissolutio compagis totius machinæ mundi in die extremo.

Talia cœlestis Oratoriæ schemata sunt ista. *Hierem. iv. 23. Adspexi terram, & erat vacua & informis; & cœlos, & non erat lux in eis. Vidi montes, & ecce movebantur, & omnes colles conturbati sunt. Intuitus sum, & non erat homo, & omne volatile cœli recessit.* Crederes totum mundum ad pristinum suum chaos & informitatem relabi; cum nihil aliud hæc verba sibi velint, quam perditionem istius gentis solum & urbis, ut patet lucidissimè in sequentibus. *Adspexi, & ecce Carmelus desertus, & omnes urbes ejus destructæ sunt a facie Domini, &c.*

Mat. xxiv. 29. 30. Sol obscurabitur, & luna non edet splendorem, & stellæ cadent de cœlo, & potestates cœlorum concutientur. Tunc apparebit signum filii hominis in cœlo,

lo, &c. Hæc, inquit, planè dissolutionem totius universi eloquuntur, & extremum iudicium. At perpende benè inter alia vers. 34. & extra controversiam est, hæc dici solum de excidio Hierosolymitano: Amen, dico vobis, Nequaquam præterierit hæc generatio, usque dum hæc omnia fiant.

Ejusdem styli & Rhetorices sunt ista 2 Petr. III. 10. Cæli cum stridore præteribunt, elementa vero æstuantia solventur, terraque & quæ in ea sunt opera exurentur, &c. Quis hæc absque omni dubio non intellexerit de conflagratione mundi in die iudicii? At confer Deuter. XXXII. 22. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad Inferni novissima: devorabitque terram cum germine suo, & montium fundamenta comburet. Hagg. II. 6. Adhuc unum modicum est, & ego commovebo cælum, & terram, & mare, & aridam. Heb. XII. 26. Ego movebo non solum terram, sed & cælum. Et observa per elementa intelligi Mosaicam, Gal. IV. 9. Col. II. 20. ut & de quibusnam temporibus Apostolus loquatur; & tum non dubitaveris eum non loqui, nisi de conflagratione Hierosolymorum, subversione gentis, & annihilatione Oeconomiae Mosaicæ.

Paria sunt ista Apoc. VI. 12. 13. Sol factus est ut sacculus cilicinus, & lana tota facta est ut sanguis; & stellæ cæli ceciderunt: & cælum recessit, sicut liber convolutus, &c. Ubi si observaveris plagas antecedentes, quibus Deus, secundum frequentissimas comminationes suas, gentem istam perdidit; gladium scilicet, vers. 4. famem, vers. 5. & pestem, vers. 8. contulerisque verba ista, Et dixerunt montibus & petris, Cadite in nos, &c. cum Luc. XXIII. 30. Tunc dicere incipient montibus, Cadite in nos, & collibus, Cooperite nos: elucebit fatis per phrasiologias istas intelligi istius gentis & urbis tremendum iudicium & excidium.

II. Huic gemina est forma ista loquendi, qua dies tempusque vindictæ istius, & excidii, vocatur *Dies Domini*, & *Adventus Christi in nubibus*, & *gloria*, ac si de extremo Iudicio foret sermo.

Act. II. 20. Priusquam veniat dies Domini magnus & terribilis. Observetur, ut Prophetiam istam Joëlis applicet Petrus ad ista tempora, & absque commentario videbis, quid sibi velit per istum *diem Domini*.

Eodem sensu sumendum est & illud 2 Thess. II. 2. Ac si dies Christi appropinquaret. Nam loquitur Apostolus illic loci de Apostasia grassatura ante excidium gentis, & Antichristo Judaico vivis coloribus patefaciendo.

Eodem pertinent hæc & huiusmodi, Mat. XVI. 28. Sunt ex his stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo. Et cap. XIX. 28. Cum sederit Filius hominis in throno gloriæ suæ, sedebitis & vos in thronis, &c. Et cap. XXIV. 30. Tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus, &c. Et Johan. XXI. 22. Si velim ut maneat donec ego veniam, quid illud ad te?

Idem volunt & ista Heb. X. 37. Adhuc enim modicum quantumcunque, & qui venturus est veniet. Jacob. V. 9. Ecce Iudex stat præ foribus. Apoc. I. 7. Ecce venit in nubibus. Et cap. XXII. 20. Ego certe venio cito. Et plura istiusmodi, quæ omnia ad adventum Christi in vindicta contra gentem Judaicam sunt intelligenda.

III. Hisce phrasiologiis consona est ista, qua tempora excidium istud antecedentia vocantur *אַחֲרֵית הַיָּמִים* ultimi dies, aut ultima tempora, id est, ultimi dies aut tempora Oeconomiae & gentis Judaicæ. Nam illo sensu intelligenda est ista forma locutionis in plerisque Sacræ Paginæ locis, ubicunque occurrit, si quidem non in omnibus. Ut Esai. II. 1. Hos. III. 5. Et 1 Tim. IV. 1. 2 Tim. III. 1. 2 Petr. III. 2. Atque alibi infinites. Testem provoco Sanctum Petrum verba Joëlis interpretantem, In ultimis diebus effundam de Spiritu meo, &c. Hoc nunc adimpletur, inquit Petrus; & nequitiam referendum est ad dies ultimos mundi, sed ad dies ultimos Hierosolymæ. Quærisne etiam quinam ultimi isti dies, de quibus Apostoli Paulus & Petrus 2 Tim. III. & 2 Petr. III. Respondet Sanctus Johannes I. Johan. II. 18. Multi Antichristi jam sunt: unde scimus quod ultimum tempus est. Et vide 1 Pet. I. 20. Christus manifestatus est in temporibus hisce ultimis.

Huc spectant etiam ista & istiusmodi 1 Cor. X. 11. In nos fines sæculorum deveniunt. 1 Pet. IV. 7. Omnium finis imminet, &c.

IV. Pari consonantia tempora excidium Hierosolymitanum subsequenter vocantur nova creatio, & novi cæli & nova terra. Esai. LXV. 17. Ecce creo novos cælos & novam terram. Quandonam illud? Perlege caput, & comperies Iudeos excisos & rejectos; & exinde est nova ista creatio, mundi videlicet Evangelici inter Gentiles. Vide & Esai. LI. 16.

Ejusdem sensus sunt ista 2 Petr. III. 13. Nos vero secundum promissionem ejus expectamus novos cælos & novam terram. Conflagratura sunt cælum & terra, Ecclesiæ & Reip. Judaicæ; & elementa Mosaicæ igne

igne absumuntur : at nos istis absumptis, secundum promissionem istam per *Esaïam*, expectamus novum sæculum, & novam creationem, status Evangelici inter *Gentiles* : in quo habitabit justificans justitia : cum per fidem justificabuntur illi qui olim tam longe erant a justitia. Idem vult *Apoc. XXI. 1.* Vidi autem novum cælum, & novam terram : primum enim cælum & prima terra praterierunt. Et illud *Rom. VIII. 19. 20.* &c. de mundo *Ethnico* anhelante & suspirante ad partum novæ creaturæ.

Huc pertinent ea quæ dicuntur de *עולם הבא* mundo futuro, cum ad tempora *Messia* referuntur. Nam erat excidium *Hierosolymæ* *תלם* & *איון*, *Mat. XXIV. 3.* finis sæculi *Judaici* (vel *עולם* istius, per quod duratura erant *Mosaica*, de quibus dicitur quod futura erant *עולם*) & exinde exordium novi mundi & sæculi, regnante *Christo* inter *Gentiles*, & universis gentibus sub sceptro Evangelii sui sese submittentibus.

Hic igitur obiter notemus, duriores esse istam interpretationem, quæ in ultimis diebus vagæ & generaliter reddit, in diebus Evangelii, ex quo scilicet incepit prædicatio ad finem usque mundi. Durior, inquam, est interpretatio tempora ista, quæ novi mundi, aut novæ creationis titulo insigniuntur, vocare ultimos dies.

§. VI.

Quonam anno *Vespasiani* excidium urbis.

FAcile decipi potest Lector a verbis *Josephi* istis ; *Ἐάλω μὲν Ἱεροσόλυμα ἔτη δ' ὀκτώτῳ & ὀνέσπασσαν ἡγεμονίας.* (a) *Capta est Hierosolyma anno Imperii Vespasiani secundo.* Nam non periit *Hierosolyma* anno *Vespasiani* secundo, secundum computum, quo anni ejus inscribuntur Fastis Consularibus; sed secundo jam inchoato anno, ex quo ab exercitu declaratus fuerat Imperator.

Et cautè etiam de hoc anno legendus est *Tacitus*. Fronti libri ejus quarti Historiarum hæc inscribuntur. *Hæc gesta illo ipso anno, cujus pars postrema & Consules habuit Imp. Vespasianum II. & Titum F.* Et hæc referuntur cap. ix. ad annum U. C. 823. Interea *Vespasianus* iterum ac *Titus* Consulatum absentes inierunt. Quæ ut planius intelligas, retrosilias paulum per spatium anni & dimidii ad mortem *Neronis*. Nam turbida ista tempora, quæ inter-

cesserunt inter obitum *Neronis* & imperium *Vespasiani*, non solum totum orbem bellis & tumultibus inquietarunt, sed & ipsos Fastos confusis numeris & nominibus. Unde cautè, & ut *Historicum* decuit, *Dion Cassius*. (b) *A morte Neronis usque ad principatum Vespasiani annus intercessit, diesque viginti duo.* *Ἐγρηται δὲ τὸ & μὴ πῶς ἀπαριθμῆναι, &c.* Quod idcirco scribendum putavi, ne errore ducerentur ii, qui numerum temporis ad eos, qui principatum obtinuerunt, referrent. Non enim sibi succedere invicem, sed vivo adhuc & regnante altero, quisque eorum se tum Imperatorem esse credidit, quum primum in ipsum quasi prospectasset Imperium. Itaque dies eorum non ex successione mutua numerandi sunt, sed accurata exactaque ratione temporis.

Extinctus (c) igitur est *Nero* quarto Idus Junii, sub Coss. C. *Silio Italico* & *Marco Valerio Trachalo*. (d) Non minus mirum ostentum cognovit nostra ætas anno *Neronis* supremo, pratis oleisque intercedente via publica in contrarias sedes transgressis, in agro *Marrucino*, prædiis *Vectii Marcelli* res *Neronis* procurantis.

Galba cum excipiens, secundum *Dionem*, regnavit menses ix. dies xiiii. hoc est, ab eo tempore, quo primum declaratus est Imperator ab exercitu, vivente adhuc *Nerone*. At accuratius, secundum *Suetonium* & *Eutropium*, periit mense Imperii sui septimo: ipso scilicet initio novi anni, mense *Januario*. Et turbidus hic annus tria habuit Consulatum paria, & quatuor Imperatores.

Initium anni insignitum est Coss. *Serg. Galba* Imp. ii. & *Tito Vinio Crispino* : at statim ab initio anni perit *Galba*.

Galba occiso, atque *Othone* & *Vitellio* pro Imperio conflictantibus, substituuntur Consules, *Quinctius Atticus*, & *Cn. Cæcilius Simplex*.

Regnavit *Otho* dies nonaginta, & devictus a *Vitellio* propria manu se confodit, circa finem *Aprilis*. Et jam securum se de Imperio arbitratur *Vitellius*, cum *Calendis Julii Vespasianus* declaratur Imperator a legionibus in *Aegypto*, & *V. Julii* in *Judæa*.

Et jam conquassatur bello civili totum Imperium. Diripitur ipsa *Roma*; & incendio perit *Capitolium*. At tandem perit etiam *Vitellius* Decembr. iiii.

Suffecti illico sunt Coss. *Vespasianus* & *Titus* absentes. Et exacto isto mense, & *Calendis Januariis* jam adventantibus, continuatur Consulatus eorum in annum sequentem. Iste ergo annus Fastis inscribitur annus primus *Vespasiani*.

Verè

(a) De Bell. l. 7. c. 47.

(b) Dion Cass. l. 66.

(c) Vid. Baron. An. Christi. LXX. (d) Plin. l. 2. c. 28.

Verè itaque dicitur quidem a *Josepho*, quod excisa est *Hierosolyma* anno ejus secundo; nempe ex quo declaratus est Imperator. Ast annus ejus erat primus post mortem *Vitellii*, & secundum computum Fastorum.

§. VII.

Compendium anni cladis Hierosolymitanæ.

Istius anni, istiusque cladis hoc accipe compendium.

(a) *Joseph. de Bell. l. 4. c. 42.*

Orto (a) jam vere *Vespasianus* & *Titus* *Alexandria* discedunt. Ille *Romam* versus, hic ad bellum *Judaicum*.

(b) *Ibid. l. 6. c. 31.*

(b) *April. 8.* lux prodigiosa altare circumfulget nocte.

(c) *Ibid. l. 5. c. 11.*

(c) Obsessæ ad festum Paschatis *Hierosolyma*. Vacca vitulum enixa ad Altare. Porta Templi Orientalis ἀντιστάτως aperta.

(d) *Ibid. c. 20.*

(d) *Mai. 7.* primus murus capitur.

(e) *Maj. 12.* incipiunt *Romani* χεῖματα (e) *Ibid. c. 30.* conficere.

(f) *Maj. 21.* currus & phalanges apparent in æthere. (f) *Ibid. l. 6. c. 31.*

(g) *Maj. 25.* *Rabban Simeon*, Præses Synhedrii, & *R. Ananias*, Sagan Sacerdotum, interficiuntur, si modo interfecti hoc anno. *Ananiam* istum ego eundem esse suspicor cum acerbo Judice *Pauli. Actor. xxii.*

(h) *Jun. Festo Pentecostes* auditur vox (h) *Ibid. l. 6. c. 30.* è Templo, *Migremus hinc.*

(i) *Jul. 1.* a prima urbis obsidione ad hunc diem, efferuntur ab una porta 115880. mortui. (k) *Rabban Jochanan ben Zaccai* vivus effertur ac si mortuus, & sic aufugit ad *Cæsarem.* (i) *Ibid. l. 6. c. 37.* (k) *Avotb R. Nathan. c. 4.*

(l) *Jul. 5.* arx *Antonia* capitur. (l) *Jos. ubi antel. 6. c. 6.*

(m) *August. 9.* conflagrat Templum vesperi, & 10. absumitur. (m) *Ibid. c. 22. 23.*

(n) *Septembr. 8.* urbs perit, (o) die Sabbati. Et referentibus *Judaïs*, a *Turno*, aut *Terentio Rufo*, foditur tandem aratro. (n) *Ibid. c. 24.*

(o) *Dion Cass. l. 66.*

MEMORABILIA

Quædam sub

EZRA, ET SYNAGOGA

Ejus magna, sub duplici

SYNCHRONISMO DIGESTA.

Otatu dignum est illud *Ezr.* cap. 11. ubi recensito familiarum redeuntium numero ad triginta millia vix accrescente, summa totalis ad quadraginta duo millia prodit, *vers.* 64. præter

servorum & ancillarum septena millia, *vers.* 65. Qua numerationis inæqualitate, aut stemmata impurioris stirpis includere edocemur, aut multos è decem tribubus una cum *Judaïs* reduces supponere.

C Y R U S.

Hebd.
Danielis
Cyri.

2

2

Jaciuntur Templi fundamenta mense secundo, mensuris ab ipso *Cyro* præstitutis, a primatibus *Judaorum* de hac re edocto. Dum res peragitur, a plurimis plauditur, a quam multis fletur, a Sacerdotibus & *Levitis* canitur voce & tuba.

3

3

Ante finitum annum præcedentem, quo jacta sunt fundamenta Templi, id rei officiose & sedulo negotiantibus *Judaorum* hostibus, intercurrit obex & impedimentum, quo minus procedat opus. Ita ut ipsissimo hujus anni primo mense *Daniel* jejunio ob hoc se conficiens de temporibus *Persicis*, *Gracis*, & *Syro-Gracis* edocetur. *Dan.* x. & xi.

Notatur hic annus, tertius *Cyri*, *Dan.* x. 1. Qui & primus *Artaxerxis* etiam est dicendus, *Cyro* ad bellum (*Scythicum* forte) profecto, in regimen deputati. Hic *Artaxerxes* dictus etiam est *Ahasuerus*.

Artaxerx.
Ahasuer.

2

4

A R T A X E R X E S A H A S U E R U S.

3

5

Convivium magnum *Ahasueri*. *Esth.* 1. 3.

4

6

5

7

6

8

7

9

8

10

Esther coronatur in reginam, in mense *Tebeth*. *Esth.* 11. 16.
Promovetur *Haman*.

Hebd. 1.
excurrit.

Pericu-

	Artax. Abasuer.	Hebd. Daniel.	
	9	11	
	10	12	
	11	13	
	12	14	Periculum <i>Judeorum</i> ab <i>Hamane</i> . Instituitur <i>Purim</i> . De quo contenditur ab octoginta quinque Senioribus. E quibus plures quam triginta erant Prophetæ. (a)
Hebd. 2. excurrit. (a) Hieros. in Megill. fol. 70. col. 4.	13	15	
	14	16	Cur quatuordecim tantum annos huic Regi assignemus, patebit insequentibus.
	Darius		
	1	17	Non possum ego non arbitrari <i>Artaxerxen</i> , qui ædificationem Templi edicto impediverat, ducta jam in uxorem <i>Esthera</i> , eaque genus & stirpem suam declarante, <i>Judeis</i> ita favisse, ut vel edictum illud retraxerit, vel aliquo indulgenti nutu ita demonstraverit, ut iis licuerit, si modo vellent, reædificationem Templi resumere. Atque ad hoc opinandum his inducor argumentis. Primò, quod <i>Ezr. vi. 14.</i> memoretur permissio <i>Artaxerxis</i> . Secundò, quod <i>Haggæus</i> moram ædificandi ipsis <i>Judeis</i> adscribit. Inter quos conducti quidam erant ab hostibus, qui malo consilio rem perturbarent atque impedirent. Quod & factum est usque ad initium regni <i>Darii. Ezr. iv. 5.</i> Legatur hic <i>Haggæus</i> Propheta, de calamitatibus, quibus hoc interstitio laboraverint <i>Judei</i> ob neglectum Templum. <i>Hag. i. 9. 10. 11. & 11. 17.</i>
(b) <i>Hag. i. 15.</i> (c) <i>Hag. 11. 1.</i> (d) <i>Zech. 1. 1.</i> (e) <i>Hag. 11. 10. 20.</i> (f) <i>Zech. i. 7.</i>	2	18	(b) Resumitur ædificatio Templi, hortantibus <i>Haggæo</i> & <i>Zacharia</i> , mense sexto, die vicesimo quarto. (c) Mense septimo, die vicesimo primo, die scilicet ultimo Scenopegiae, gloriam Templi secundi prædicat <i>Haggæus</i> . (d) Mense octavo, exordium Prophetiæ <i>Zachariae</i> . (e) Mense nono, die vicesimo quarto, impuritatem populi accusat <i>Haggæus</i> , & tamen bona præmittit. (f) Mense undecimo, die vicesimo quarto, occurrunt Visiones <i>Zachariae</i> . A conflagratione Templi ad hunc annum <i>Darii</i> secundum, prout computavimus, sunt anni LXX.
(g) <i>Zech. VII. 1. 3.</i>	3 4	19 20	Hoc (g) anno adveniunt quidam e <i>Babylone</i> ad Templum oraturi, ac scitaturi de jejuniis. Num, inquiunt, jam, cum exsurgit Templum, jejunandum est mense quinto, prout jejunavimus per annos septuaginta? Ex quo flammis absumptum est Templum, mense quinto. <i>Jer. LII. 12.</i> Hinc non immerito annos <i>Artaxerxis</i> ad quatuordecim reduximus, ut hæc quadrarent. Mense * nono, die quarto, fit verbum Domini ad <i>Zachariam</i> .
* <i>Zech. VII. 1.</i> Hebd. 3. excurrit.	5 6	21 22	Perficitur ædificatio Templi mensis <i>Adar</i> die tertio. Celebratur Dedicatio. <i>Ezr. vi. 15. 16. &c.</i>
	7	23	Celebratur Pascha. <i>Ezr. vi. 19.</i>
(h) <i>Hieros. Taanith. fol. 65. col. 1.</i>	8 9 10 11	24 25 26 27	(h) Quinque hæc defuerunt in Templo secundo, quæ adfuerunt primo. Ignis e cælo. Arca. Urim & Thummim. Oleum unctionis. Et Spiritus Sanctus. Secundum quod scribitur <i>וְאֵלֶּיךָ יָשָׁב אֲרָצָה כּוֹ וְאֵלֶּיךָ יָשָׁב אֲרָצָה</i> [<i>Hag. 11.</i>] Scribitur deficiente ה litera וְאֵלֶּיךָ, ob quinque, quæ sub Templo secundo defecerunt.
Hebd. 4. excurrit.	12 13	28 29	

ARTAXERXES.

Hebd. 5.
excurrit.*Ezr. VII.
8. 9.
Ezr. X.Hebd. 6.
excurrit.Hebd. 7.
excurrit.(a) Hieros.
Megill. fol.
74.4.(b) Hieros.
Megill. fol.
71.2.3.

Hebd.	30
Daniel.	31
Artax.	32
1	33
2	34
3	35
4	36
5	37
6	38
7	39
8	40
9	41
10	42
11	43
12	44
13	45
14	46
15	47
16	48
17	49
18	
19	
20	

Ezra Hierosolymas, mille quingentis *Judeis* plus minus comitantibus; post iter quadrimestre accedit.

Separatio populi ab uxoribus alienigenis. *

NEHEMIAS diplomate regio munitus adit *Hierosolymas*. Mense *Nisan* diploma procedit. *Neh. 1.*

Menfibus *Jiar*, *Sivan*, *Tammuz*, iter conficit, parat in ædificationem.

Initio mensis *Ab* orditur opus.

Vicesimo quinto die mensis *Elul* perficiuntur moenia. *Nehem. 6. 15.*

Mense *Tisri* jam inchoato, *Ezra* publicè Legem legit, explicatque. *Nehem. VIII. 8.* Et legerunt in libro Legis explanatè, &c. In quem versiculum sic Gemara utraque: (a) ויקראו בספר תורה זה מקרא Et legerunt in libro Legis. Is fuit Textus. מפורש זה תרגום Explanatè: Illud fuit Targum. ושמו שכל אילו טעמים Et apposuerunt intellectum: Isti sunt accentus. ויבנו במקרא Et intellexerunt Textum: Ista fuit Masoreth.

Non inconsonum erit hic aliqua de Textu, quem legit *Ezra*, e scriptoribus *Judaicis* observare; atque aliqua de interpretatione, quam exhibuit. De illius scilicet caractere, & de hujus idiomate.

I. *Ezram* quidem Legem literis *Hebraicis* (quas *Assyriacas* vulgo vocant *Judai*) exscripsisse in confesso est omnibus: hoc tamen quibuscumque opinantibus, alio caractere, *Samaritico* scilicet, prius eam, idque a prima ejus exhibitione ad montem *Sinai*, fuisse exaratam.

De hac re sic *Hierosolymitani*. (b) Dixit R. *Jochanan* de Beth Gubrin, Quatuor sunt lingue nobiles, quibus utitur mundus: & hæ sunt. Vernacula ad cantum. Romana ad bellum. Syra ad luctum. *Hebraea* ad orationem. Et sunt qui dicant, *Assyriaca* ad scripturam. *Assyriaca* scripturam (i.e. literas, vel characteres) habet, sed non linguam habet. *Hebraea* linguam habet, sed scripturam non habet. Elegerunt sibi linguam *Hebraeam* caractere *Assyriaco*. Quare autem vocatur אשורי? Ideo quod sit character benedictus. R. *Levi* dicit, Quia in manu eorum adscendit ex *Assyria*. Traditio. R. *Josi* dicit, Idoneus fuit *Ezra*, per cujus manum Lex daretur, ni prævenisset *Moyses*. Quamvis autem per manum ejus Lex non dabatur, scriptura tamen (i.e. literarum formæ) & lingua data sunt per ejus manum. *Ezr. IV. 7.* Et scriptura *Epistolæ* scripta erat *Syriacè*, & reddita *Syriacè*. *Dan. V. 8.* Et non potuerunt legere scriptum. Ex quo ostenditur scripturam, (i.e. characterum vel literarum formam) eo ipso die datam esse. R. *Nathan* dicit, Lex data est in confractione (i.e. literis rudioribus, vel disjunctioribus.) At res ipsa est, ut dicit R. *Josi*. Rabbi dicit, Legem datam fuisse *Assyriacè*; cumque peccarent, versam esse in confractionem. Cumque in diebus *Ezra* digni essent, versam esse illis iterum in *Assyriacam*.

Et

Et paulo post. R. Simeon ben Eliezer dicit nomine Eliezer ben Parta, isque nomine Lazar Hammodaei, Lex data est scriptura Assyriaca. Unde probatur? Ex hoc quod dicitur, **וְהָיוּ הַיְּהוּדִים כְּכָל הַמְּדִינָה** *Ita ut litera Vau in Lege fuerit similis columna, &c.*

(a) Bab. Sanbedr. fol. 21. 2. &c.

De hac etiam re agunt *Babylonici*, & iisdem fere verbis, hæc etiam superad-dentes: (a) *Data est Lex Israel scriptura Hebraica, & lingua sancta. Dataque est iterum eis in diebus Ezra scriptura Assyriaca, & lingua Syra. Elegerunt Israelitis scripturam Assyriacam & linguam sanctam: scripturamque Hebraeam & linguam Syram reliquerunt להדיעות Idiotis. Quinam sunt להדיעות Idiotæ? Rabb Chasda dicit כותאי Samaritani. Quanam est scriptura Hebraea? Rabb Chasda dicit לכונאה. Glossa, Literæ majusculæ, quales sunt istæ, quæ schedis membranaceis collo appensis, vel postibus inscribuntur. Et paulo post. Quare appellatur scriptura Assyriaca? Quia adscendit cum iis ex Assyria. In hac scriptura, inquit Rabbi, data est Lex Israel. Cum peccarent, versa est in confractiorem. Cum converterentur, hæc iterum restituta est iis, &c. Ubi sic Glossa iterum: Et scribet sibi Rex Mishneh Torat (Deut. xvii. 18.) Inuit hinc Moses magister noster, scripturam (vel literarum formam) in diebus suis usitatam olim immutandam: ab Hebraea in Assyriacam, quæ data est iis in diebus Danielis. Venit Ezra, eaque scripsit Legem, scriptura scilicet Assyriaca. Hac scriptura data est Lex Israel in diebus Mosi: cum autem peccarent sub Templo primo, Legemque contemnerent, versa est illis in confractiorem.*

In hæc Talmudica liceat breviter hæc annotare.

I. **כתב עברית** Scripturam Hebraeam non sic denominari, eo quod fuerit Hebræorum, id est, Israelitarum, propria; sed quod fuerit scriptura של בני עבר הנגר Transammanorum, vel habitantium ultra Euphratem. Quod etiam asserit Glossa citata. In unam linguam, Syriacam veterem, coaluerunt Chaldaei, Mesopotamiani, Assyrii, Syri. Assyrii eadem lingua cum istis usi sunt, at non eadem literarum figura. Ashur forte a patre suo Semo traductum habuit Alphabetum, & usi sunt Semi filii, Israelitæ. Transseuphratenses suum (quo etiam usi videntur Canaanai) confusione Babylonica potius debent. Assyriorum & Transseuphratensium, id est, Chaldaeorum, diversissima fuit origo; cum illi Semi filii fuerint, hi Chami. Diversi pariter his adscribuntur scripturæ characteres. Transseuphratensibus

isti, qui etiam dicuntur Samaritici, atque etiam Hebræi, id est, Transammani. Assyrii Assyriaci, id est, quibus nunc scribitur Lex, & vetus Testamentum.

II. Talmudicorum ergo de protographo characterē Legis communior & sanior sententia hæc est. 1. Conscriptam esse Legem a Mose eadem scriptura Assyriaca, quæ & postea usus est Ezra, atque omnia ab Ezra in posterum sæcula. 2. Quamvis ob peccatum populi, & negligentiam circa Legem sub Templo secundo, inaverit scriptura Transseuphratensis, quæ & Samaritica, hanc tamen non pro originali & primo characterē Legis agnoscendam, sed degenerem potius, & supinam characterum prototyporum negligentiam. 3. Ezram primævas Legis literas, i. e. Assyriacas, restituisse.

De lingua, qua Ezra Legem interpreta- II. tus est ad captum vulgi, non opus est ut pluribus perquiramus. Nam Israelitas intra LXX. captivitatis annos, amissa sua lingua Hebraea, Syriaca, i. e. Chaldaica, usos, & in confessio est apud omnes, & res ipsa probat. Nam non solum per omnia subsequētia sæcula hæc pro vulgari est habita, sed & ab ipsis Ezra temporibus statuti sunt in Synagogis Interpretes, qui, cum Lex in Fonte legeretur, verbum verbo Syriacè redderent, ut a vulgo intelligeretur. Canones מדרש מחרנים interpreti præscriptos vide in Megillah, cap. 4.

כנסת הגדולה :

Synagoga Ezra magna.

I. Tempus illud omne, quod intercessit inter reditum populi è Babylone & præfecturam Simeonis Justii, quod quidem totam Imperii Persici durationem, ulteriusque, absorpsit, Chronologia Judaica sub temporibus Synagogæ magnæ circum-scribit.

II. Illico a reditu, num statim fuerit Synhedrium, dubitari potest, & ob instabilem & incompositam adhuc populi conditionem, & quod quidam è nobilioribus cum Zorobabele adscendentes, ut expeditionem præsentia sua cohonestarent, in Babyloniā aut Persiam sunt brevi reversi: ut Mardocheus, Ezra, &c., secundum quosdam, ipse Zorobabel, &c.

III. A primo Cyri, ad adventum Ezra, diplomate regio roborati, annos numeramus fere quadraginta. Qua temporis intercapedine non sine regimine vixisse, &c.

Defunt quædam.

Artax.	Dan.	Hebd.
21	50	
(a) <i>Ju-</i>	22	51
<i>chas.</i> fol.	23	52
13. 1.	24	53
	25	54
Hebd. 8.	26	55
excurrit.	27	56
	28	57
	29	58
	30	59
(b) <i>Neb.</i>	31	60
xiii. 6. 7.	32	61

בֵּית דִּינוֹ שֶׁל עוֹרָא הוּא הַנִּקְרָא כְּנֶסֶת הַגְּדוּלָּה :

(a) *Synagoga Ezra magna*. De cujus prima institutione tempus non patet: ac sub hoc titulo regimen totum gentis comprehendunt scriptores *Judaici*, a tempore reditus è *Babylone*, ad præfecturam *Simeonis Just*i.

NEHEMIAS (b) in *Persiam* redit: non ita multo post *Hierosolymas* iterum reversus. Eo absente *Eliashib* summus Sacerdos cameras Templi temerârat, eas *Tobia Ammonita* præparando, &c.

Hinc non immerito colligi potest, *Ezram* ante hoc tempus esse defunctum: ejus aliter autoritate & suasu isti malo fuisset occursum. De eo, atque de ejus Schola, hæc non possunt præteriri.

I. *Ezra* fuit filius *Seraia*. *Ezr.* vii. 1. qui periit cum Urbe & Templo. 2. *Reg.* xxv. 18. Ita ut, si vel filius posthumus nasceretur, quinquagesimum tamen annum ageret, cum e *Babylone* esset reversus. Quibus, additis quinquaginta annis aliis, a reditu ad perfectam urbis & mœnium ædificationem sub *Nehemia*, *Artaxerxis* vicesimo, centenarium hunc *Ezram* dixeris, etiamsi non natum eum esse dixeris, nisi post obitum patris. Senex admodum certè obiit: quique, ut *Mosi* par, ob Legem restitutam, a *Judaïs* prædicatur, ita senio & ætate quidem non erat admodum dispar.

II. Quid ab eo præstitum sit quoad Legis & Sacrorum Codicum restorationem, prædicatur potius quàm probatur. Et in viri honorem hac in re dicuntur multa, quæ personæ dignitatem eloquuntur magis, quàm rei sapiunt veritatem.

Nobilem eum fuisse Legis Doctorem, & prodit Sacra Pagina, & nullo modo est negandum. At non obnubilet hic viri splendor coævorum Prophetarum radios, *Hag-*

gai, *Zacharia*, *Malachia*. Quos post ejus obitum vixisse, ratio aliqua est, cur opineris.

III. Librum suum conscripsisse *Ezram* non est cur negemus: Librosque Paralipomenon conscripsisse eum, nec affirmabimus, nec inficiabimur. Ad quam rem statuminandam observentur quinque vel sex istæ generationes memoratæ post captivitatem, 1. *Par.* iii. 19. At vero illum vel de Canone decrevisse, vel Exemplaria emendasse, & fixisse Textum, non solum non est unde affirmetur, sed est etiam unde asseratur in contrarium. Nam rimatius aliquantulum rem perpende.

Prima & primaria Textus correctio est quoad *Keri* & *Chetib*. Jam vero, 1. Ista correctio orta videtur ex comparatione duorum pluriumve Exemplarium, *Babylonici*, ut videtur, & *Hierosolymitani*. 2. Cum ergo occurrat sæpiusculè apud Libros Paralipomenon, apud *Zachariam*, *Haggæum*, *Malachiam* alternatio ista *te Keri* & *Chetib*, quânam, quæso, hujus rei observatio & correctio *Ezra* adscribi potest? Aut si scripti, & ab eo visi, cum quonam tandem Exemplari comparatio hanc produxit variationem? Cum, præter *אַתְּרֵיגְרָפִּים* manu ipsorum Prophetarum conscriptum, vix fuerit aliud Exemplar.

Artax.	Dan.	Hebd.
33	62	
Hebd. 9.	34	63
excurrit.	&c.	&c.

Redit *Nehemias*, & corrigit crimen *Eliashib*, *Ezra* jam aut mortuo, aut non valente.

ACADEMIÆ JAFNENSIS HISTORIA

Chronologicè distributa.

FRAGMENTUM.

EXcisus Hierosolymis, a Tito victore impetravit Rabban Jochanan ben Zaccai, ut Jabneh Synhedrium iterum reciperet, retineretque. Quo ab eo concesso, præfedit illic primo ipse Jochanan, & post eum Rabban Gamaliel secundus, Simeonis filius. Ac post eum R. Akibab. Claruitque hic locus præ omnibus Academiae sedibus, excepta solum novissima Tiberiade.

in adagium abierit. שהיו יושבים שורות שורות ככרם Quod consideant seriatim instar vineæ. Referturque (b) tercentenas Scholarium classes illic extitisse, vel ad minimum octoginta. (c) Distabat Jabneh (de qua etiam mentio 2. Paralip. xxvi. 6.) ab Azoto duabus Parsis, id est, octo miliaribus: vocataque est tandem איבולין Ivolin. Quem titulum civitati Gath attribuunt nonnulli.

Liceat hic aliquantum expatiari in Historiam Jafnensem, & Syllabo brevi tempora Synhedrii illic statim compaginare.

morh. cap. 8. & R. Sal. ibi. (b) Hieros. Taanith. fol. 67. 4. (c) R. Benjamin in Itinerario.

(a) Jeva-

Ita ut כרם ביבנה (a) Vineæ Jafnensis

Anni	Christi	Vespas.
LXX	I	

(d) Joseph. de Bello. lib. 6. 26. (e) Taanith. cap. 4. hal. 7. & Maimon. ibi. cap. 5. (f) Bab. in Taanith. fol. 29. 1. (g) Gloss. in Maim. in Taanith. cap. 5.

(b) Joseph. de Bello. lib. 6. 42. (i) Dion Cass. lib. 66.

Flammis perit Templum ἡμέρας δεκάτης Λαίᾳ μνηστή, Die (d) decima mensis Augusti. Quod tamen scriptores Hebraici uno ore כתשעה באב (e) Ad nonum mensis Ab adscribunt, non ad decimum. Quem nodum sic solvit Gemara Babylonica. (f) Nono, inquiunt, cum jam advesperasceret, flammæ Templo admovent, quæ per totum diem decimum exarserunt. Ecce etiam quid dicat Rabban Jochanan, Si ego non vixissem in isthoc ipso saculo, non adjudicasssem nisi ad diem decimum, in quo maxima pars Templi est absorpta. Quæ & adducit Glossator in Maimonidem, hæc insuper addens. (g) Apud Talmud quoque Hierosolymitanum Rabbi N. & R. Joshua ben Levi jejunarunt diebus & decima & nona.

Excisa est urbs (h) octavo Septembris, (i) die Sabbati.

RAB-

Christi	Vespas.		
			RABBAN JOCHANAN <i>ben Zaccai. Joannes, Actor. IV. 6.</i>
(a) <i>Avotb. R. Nathan. cap. 4.</i>	LXXI	II	I Synhedrium magnum collocatur in <i>Jabneh</i> , (a) impetrante illud Rabban <i>Jochanane</i> a <i>Tito</i> .
(b) <i>Taanith. cap. 4. hal. 7.</i>			(b) <i>Turnus Rufus</i> (<i>Josepho</i> (c) <i>Terentius Rufus</i> <i>Ἀρχὸν τῶν ἑσπέρων</i>) aream Urbis & Templi fodit aratro.
(c) <i>Jos. de Bel. lib. 7. cap. 7.</i>			(d) Periclitatur Rabban <i>Gamaliel</i> , filius Rabban <i>Simeonis</i> , in excidio urbis pereuntis. De qua re historiam habes miram, si modo veram, in locis ad marginem notatis.
(d) <i>Bab. Taanith. fol. 29. 1.</i>	LXXII	III	2 (e) Rabban <i>Jochanan</i> instituit cantum tubæ in <i>Jabneh</i> in initio anni.
(f) <i>Juchas. fol. 53. 2.</i>			Confident & versantur cum Rabban <i>Jochanane</i> in <i>Jabneh</i> , I. Filii (f) <i>Betira</i> , ætate maximè provecti. Si modo iidem illi fuere, (g) qui <i>Hillelem</i> in principatum præfecerunt, quod creditur.
(e) <i>Rosb. Hashanab. cap. 4. hal. 1.</i>			II. Rabbi <i>Eliezer ben Ezech</i> . De quo (h) alta encomia eduntur a Rabban <i>Jochanane</i> , & interpretantem eum audierunt mystica de curru divino <i>Ezechielis</i> .
(f) <i>Juchas. fol. 14.</i>			III. Rabbi (i) <i>Eliezer</i> filius <i>Hircani</i> ; Author libri, qui inscribitur <i>Pirke Eliezer</i> . Ubi eorum nomina invenias, qui cum eo coætanei fuere, & qualis fuerit tunc temporis <i>Judeorum</i> Theologia.
(g) <i>Hieros. Pesachim. fol. 33. 1.</i>			Uxorem (k) is duxit <i>Imma Shalom</i> , filiam Rabban <i>Simeonis</i> , qui periit in excidio. Uxorique prædixit mortem discipuli cujusdam coram se docentis: quod & evenit.
(h) <i>Hieros. Chagig. fol. 77. 1.</i>			IV. Rabbi <i>Joshua ben Hananiah</i> , (l) Levita & præcentor olim in Templo: dissentiens ut plurimum a R. <i>Eliezer</i> .
(i) <i>Pirke Eliezer. cap. 1. & c.</i>			V. R. <i>Zadok</i> , & R. <i>Eliezer</i> filius ejus. Iste R. <i>Zadok</i> nimis jejuniis se confecit, ex eo tempore, quo portæ Templi per se sunt apertæ. Medicis <i>Tui</i> usus est, impetrante illud Rabban <i>Jochanane</i> .
(k) <i>Hieros. Gittin. fol. 43. 3.</i>			VI. <i>Ben Bucri</i> . (m) Introducitur ille cum Rabban <i>Jochanane</i> colloquens in <i>Jabneh</i> , loco ad marginem allegato.
(l) <i>Juchas. fol. 59.</i>			VII. R. <i>Ismael</i> , R. <i>Josi</i> , R. <i>Simeon ben Nathaniel</i> , plurimique alii, de quibus Author <i>Juchasin</i> sparsim, & <i>Tsemach David</i> , aliique.
(m) <i>Shekalim. cap. 1. hal. 4.</i>	LXXIII	IV	3 De tempore præfecturæ Rabban <i>Jochanani</i> controvertitur. Sunt, qui (n) duos tantum annos ei attribuant: suntque
	LXXIV	V	4 qui (o) quinque. Quibuscum & nos pedibus in sententiam imus.
(n) Vid. <i>Juchas. fol. 20. & 22.</i>	LXXV	VI	5
(o) <i>Tsemach David.</i>			Liceat verba ejus jam morientis addere, prout recitatur historia a suis. Cum (p) jam languesceret Rabban <i>Jochanan ben Zaccai</i> , accesserunt discipuli eum visitatum. Quos videns ille, incepit flere. Cui ille, ô <i>Candela Israël</i> , <i>Columna dextra</i> , <i>Mallee strenue</i> , unde illa lacryma? Quibus ille, Si me adducturi essent coram rege carnis & sanguinis, qui hodie hic est, & cras in sepulchro, si ille mihi irasceretur, ira ejus non est sempiterna: si ille me in vincula conjiciat, vincula ejus non sunt aterna: si me occidat, occisio ista non est aterna: possemque forsan aut verbis placare, aut mollire munere. At me adducturi sunt coram rege regum, Domino sancto benedicto, qui vivit & permanet in sæcula, atque in sæcula sæculorum. Qui si mihi succenseat, ira ejus est aterna, si me vinciat, vinculum ejus est aeternum; si me occidat, occisio ejus est aterna. Quemque non possum vel verbis placare, vel mollire munere. Atque insuper sunt coram me dua via, altera ad Paradisum, altera ad Gehennam: nescio ego qua via sint me ducturi. Nonne igitur flerem? Ah miseram ac languentem <i>Pharisei</i> in morte fiduciam!
(p) <i>Bab. Beracoth. fol. 28. 2.</i>			

Christi.	Vespas.		
(a) <i>Juchas</i> . fol. 53. 2.	LXXVI	VII	1
(b) <i>Bab. Taanith</i> . fol. 29. 1.	LXXVII	VIII	2
(c) <i>Rosh Hashanah</i> . cap. 1. hal. 7.	LXXVIII	IX	3
(d) <i>Hieros. Taanith</i> . fol. 67. 4.	LXXIX	X	4
	LXXX	I	5
	LXXXI	II	6
	LXXXII	III	7
(e) <i>Gloss. in Bab. Berachot</i> . fol. 12. 2.			
	LXXXIII	IV	8
(f) <i>Juchas</i> . fol. 55. 2.	LXXXIV	V	9
(g) <i>Id. ibid.</i>	LXXXV	VI	10
	LXXXVI	VII	11
	LXXXVII	VIII	12
	LXXXVIII	IX	13
(h) <i>Juchas</i> . fol. 58. & 66.	LXXXIX	X	14
	LXXXX	XI	15
	LXXXXI	XII	16
	LXXXXII	XIII	17
	LXXXXIII	XIV	18
	LXXXXIV	XV	19
	LXXXXV	XVI	20
	LXXXXVI	XVII	21
	LXXXXVII	XVIII	22
	LXXXXVIII	XIX	23
	LXXXXIX	XX	24
	LXXXXX	XXI	25
	LXXXXXI	XXII	26
	LXXXXXII	XXIII	27
	LXXXXXIII	XXIV	28
	LXXXXXIV	XXV	29
	LXXXXXV	XXVI	30
	LXXXXXVI	XXVII	31
	LXXXXXVII	XXVIII	32
	LXXXXXVIII	XXIX	33
	LXXXXXIX	XXX	34
	LXXXXXX	XXXI	35
	LXXXXXXI	XXXII	36
	LXXXXXXII	XXXIII	37
	LXXXXXXIII	XXXIV	38
	LXXXXXXIV	XXXV	39
	LXXXXXXV	XXXVI	40
	LXXXXXXVI	XXXVII	41
	LXXXXXXVII	XXXVIII	42
	LXXXXXXVIII	XXXIX	43
	LXXXXXXIX	XL	44
	LXXXXXXX	XLI	45
	LXXXXXXXI	XLII	46
	LXXXXXXXII	XLIII	47
	LXXXXXXXIII	XLIV	48
	LXXXXXXXIV	XLV	49
	LXXXXXXXV	XLVI	50
	LXXXXXXXVI	XLVII	51
	LXXXXXXXVII	XLVIII	52
	LXXXXXXXVIII	XLIX	53
	LXXXXXXXIX	L	54
	LXXXXXXX	LXI	55
	LXXXXXXXI	LXII	56
	LXXXXXXXII	LXIII	57
	LXXXXXXXIII	LXIV	58
	LXXXXXXXIV	LXV	59
	LXXXXXXXV	LXVI	60
	LXXXXXXXVI	LXVII	61
	LXXXXXXXVII	LXVIII	62
	LXXXXXXXVIII	LXIX	63
	LXXXXXXXIX	LXX	64
	LXXXXXXX	LXXI	65
	LXXXXXXXI	LXXII	66
	LXXXXXXXII	LXXIII	67
	LXXXXXXXIII	LXXIV	68
	LXXXXXXXIV	LXXV	69
	LXXXXXXXV	LXXVI	70
	LXXXXXXXVI	LXXVII	71
	LXXXXXXXVII	LXXVIII	72
	LXXXXXXXVIII	LXXIX	73
	LXXXXXXXIX	LXXX	74
	LXXXXXXX	LXXXI	75
	LXXXXXXXI	LXXXII	76
	LXXXXXXXII	LXXXIII	77
	LXXXXXXXIII	LXXXIV	78
	LXXXXXXXIV	LXXXV	79
	LXXXXXXXV	LXXXVI	80
	LXXXXXXXVI	LXXXVII	81
	LXXXXXXXVII	LXXXVIII	82
	LXXXXXXXVIII	LXXXIX	83
	LXXXXXXXIX	LXXXX	84
	LXXXXXXX	LXXXXI	85
	LXXXXXXXI	LXXXXII	86
	LXXXXXXXII	LXXXXIII	87
	LXXXXXXXIII	LXXXXIV	88
	LXXXXXXXIV	LXXXXV	89
	LXXXXXXXV	LXXXXVI	90
	LXXXXXXXVI	LXXXXVII	91
	LXXXXXXXVII	LXXXXVIII	92
	LXXXXXXXVIII	LXXXXIX	93
	LXXXXXXXIX	LXXXXX	94
	LXXXXXXX	LXXXXXI	95
	LXXXXXXXI	LXXXXXII	96
	LXXXXXXXII	LXXXXXIII	97
	LXXXXXXXIII	LXXXXXIV	98
	LXXXXXXXIV	LXXXXXV	99
	LXXXXXXXV	LXXXXXVI	100

RABBAN GAMALIEL de *Jabneh*. Quare ille ab interprete *Tsemach David* vocetur *Rabban Gamaliel Dibanah*, aperte profiteor me non attingere, ipse loquatur.

Hujus *Rabban Gamalielis* infinita mentio apud Talmudicos.

(a) Occidendus cum patre suo *R. Simeone*, intercedente *R. Johanan ben Zaccai* liberatus est. (b) Quæsitus etiam ad necem, cum *Turnus Rufus* aream Templi aratro foderet, liberatus est more vix credendo.

In (c) *Jabneh* sedens, pragmaticum admodum se exhibuit, & severum: ita ut *R. Akibam* præfectum tunc temporis *Scholæ Lyddensis* præfectura sua amoveret.

Amotus est ipse tandem præfectura sua, aut saltem effrænata illius superbiæ, severitati, ac *πολυπεγυμοσύνη* injecta sunt lora, pro eo, aut supra eum in Synhedrio collocato *R. Eleazar ben Azaria*. De qua re exstat historia (d) loco ad marginem notato.

Obit *Vespasianus*, anno Imperii sui decimo, VIII. Kalend. Julii, cum decem annos regnasset, 6 diebus minus. *Dion.*

Vespasiano defuncto, succedit in Imperio filius ejus *Titus*.

Obit *Titus* Idib. Septembr. quem excepit frater ejus *Domitianus*.

Conelamatum est de *Rabban Gamaliel*: ut & de præfectura *R. Eleazari ben Azaria*. Nam hinc porro adscribuntur anni *R. Akibæ*. Juvenis admodum jam fuit *Eleazar ben Azaria*, at senilis valde gravitatis, (e) imo & canorum, si referentibus fides: vixitque diu post hæc tempora. At absorptus est temporum ejus calculus inter tempora *R. Akibæ*.

Sub *Gamaliel* prodiit execranda ista orationis formula, quam *ברכה מניח* Orationem contra *Hæreticos* nuncuparunt, a *Samuele Parvo* inventa, at sancita a *Gamaliel*. Est ubi *ברכה צדוק* Oratio in *Sadduceos* vocatur, at sapit nimium in *Christianos* esse confectam.

R A B B I A K I B A H.

Computum temporum hic sic colligimus. Constans (f) est *Judeorum* sententia, periisse civitatem *Bitter* (ut vulgo scribitur) anno post excidium Templi quinquagesimo secundo.

Atque æque constans est sententia, sedisse *R. Akibam* (g) præfectum annos quadraginta, atque obiisse cum civitate *Bitter*.

Hinc est quod duodecim tantum annos præfectis prænomina- tis attribuimus, ut quadraginta suos habeat *R. Akibah*. De

eo infinita mentio apud Talmudicos. Nos hæc pauca ex- cerpemus. (h) *R. Akibah*, filius *Joseph* profelyti justitiæ, fuit ma- ximus inter *Sapientes*: fuit e posteris *Sisera*. Ministravit *Nachum*

Gamzu annis viginti duobus. &c.

&c.

ANNOTATIONES TALMUDICÆ

In quædam loca

GENESES.

CAPUT I.

Vers. I. בראשית.

IN principio.] Opponatur æternitati, & exsurgit sensus lucidior. Deus existit ab æterno, habitaverat in se & apud se ab æterno; & cum visum ei foret, in principio temporis & existentiae rerum, *Creavit cælum & terram*, &c.

(a) Hieros. Megill. fol. 71. 4. Babil. Megill. fol. 9. 1. Massech. Sopher. cap. 1.

Inter (a) tredecim loca, quæ dicuntur a *Judeis* immutata fuisse pro *Ptolomæo*, hic est primus; nam LXXII Seniores, pro בראשית ברא אלהים *In principio creavit Deus* scripserunt ברא אלהים *Deus creavit in principio*. Et rationem inversionis reddit Glossa: *Ne scilicet diceret Rex, Bereshith est Deus, & dua potestates erant, & prior creavit posteriorem*. Id est *Bereshith creavit Elohim*.

Quis non videt immutationem hanc factam fuisse in ipso Textu *Hebræo*, & verbis *Hebrais*, non in *Versione Græca*; nam impossibile erat, ut in ea scrupulus talis aliquis Regi oriretur. Idem & in reliquis locis numeratis patebit. Illud ergo, quod præstiterunt LXXII illi pro *Ptolomæo*, erat, quod transcriberent Textum *Hebræum* *Hebraicè*. Nec quidquam aliud ab iis pro eo præstitum memorant Talmudici.

Vers. 2. *Et spiritus Dei incubabat faciei*

aquarum.] Distinguit *Moses*, ut vides, in hoc commate inter *faciem abyssi* & *faciem aquarum*, prout distinguit vers. 7. inter *aquas infra firmamentum*, & *supra firmamentum*.

Super faciem abyssi, id est, *aquarum*, quæ cooperuerunt terram, *erant tenebrae*. *Super faciem aquarum*, quæ erant *supra firmamentum*, motabat se spiritus Dei. Quod ego de motu cælorum intellexerim, circumgyrante eos spiritu Dei, atque per istum motum inferiora fovente.

Vers. 8. Hic interserunt Interpretes *Græci*, ὁ εἰδὼς ὁ Θεὸς ὅτι καλὸν: quod in *Hebræo* deest. Absentiamque ejus notant *Hebrai*, fatuo quidem glossmate; sed non sine ratione notant. Nam agitur de separatione *aquarum*, quæ non perfecta nisi die tertio, cum aquæ in proprios canales disponderentur. Non dicitur die secundo, *Vidit Deus quod bonum*. Sed bis dicitur die tertio.

Vers. 21. חניני הגדולים] Quære an reddi non possit *Dracones*, aut *Crocodilos magnos*. Ut, cum de marinis aut piscibus agatur vers. 20, hic agatur de amphibiiis. Confer *Ezech. 29. 3*. *Pharaoh* est חנין גדול *Crocodilus magnus in Nilo suo*.

Vers. 26. נעשה אדם וגו' *Faciamus hominem* &c.

Hic

Hic est locus secundus, quem immutaverunt LXXII. pro *Ptolomæo*. Scripserunt enim *אעשה אדם בצלם ובדמות* *Faciā hominem in imagine in similitudine*. Gloss. Nam inde arguunt illi, qui dicunt duas esse potestates, quia scribitur, *Faciāmus*.

C A P. II.

Vers. 2. *וְכָל יוֹם הַשְּׁבִיעִי*

UBI *Græc.* Συνέτελεσεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑκτῇ. *Die sexto, pro septimo*. Sic *Syr.* & quod testatur *Samarit.* Nam hinc adstruere conantur *Morinus*, & ejusdem Scholæ alii, puritatem *Hebraici* Textus enervari, quod *Græca* Versio consentiat cum Textu *Samaritano*.

I. Fatentur quoque Talmudici immutationem hic factam fuisse pro *Ptolomæo* a LXXII: eosque scripsisse *ששית* *Sexto*, pro *שביעי* *Septimo*. Ne diceret Rex, Operatus est igitur Deus aliquid die septimo. At suffragantur *Hebraicis* nostris, dum dicunt fuisse immutationem.

II. Dicitur, quod Interpretes *Græci* usi sunt Textu *Samaritano*, vel saltem quod Versio eorum eo magis recipienda, quod congruat cum *Samaritano*. Dixerim ego potius, quod congruit Textus *Samaritanus* cum Versione *Græca*: nempe quod *Samaritani* in Textu suo sequerentur potius Versionem *Græcam*, quam Versio *Græca* Textum *Samaritanorum*: utpote quod interpolatio *Samaritani* fuerit post exaratam Versionem *Græcam*.

III. Inter peritos *Hebraicorum* non opus erat aliqua variatione; nam reddere illi norunt *וְכָל יוֹם הַשְּׁבִיעִי* *Et vel nam finierat die septimo*: sed facta est immutatio, ut tolleretur ansa cavillandi.

Vers. 7. *Vapor.* Gr. Πηγή. Vulg. Fons. Cujus autem captum non exsuperat vel concipere, quonam modo fons unus irrigare potuerit totam faciem terræ? Præsertim cum immediatè fiat mentio de fluviis regiones varias alluentibus.

Fluviorum horum nomina apud Interpretem *Samaritanum* quis enucleabit?

19. *וַיִּצַר יְהוָה אֱלֹהִים כָּל הָאֲרָצָה*. *Samarit.* addit *עַד*. & *Græc.* ἕως ἐπὶ πλάσιν οὐρανόθεν.

C A P. I V.

Vers. 7. *אִם תִּשָּׁכַח שְׂמִי וְנָוִי*

IN hoc versiculo dixerim ego contineri primam doctrinam poenitentiae, prout

continetur prima fidei, vers. 15. cap. 3. Verba sic reddiderim. *Si feceris bene, est acceptatio; quod si non bene feceris, sacrificium pro peccato cubat ad ostium: & potest esse remissio.*

I. Ipsa vox *שָׁמַח* hanc interpretationem roborat, quæ centies in hoc sensu occurrit, at pro peccato, nisi in regimine, vix unquam.

II. Sacrificium ad ostium Tabernaculi ex præcepto poni solitum, nemo non novit, ex *Levit.* 13. & speciatim sacrificium pro peccato. *Levit.* 4. 4.

III. Sensus hic noster optimè convenit cum intentione Dei, qui hæc loquitur, non ut *Cainum* depressum deprimat ulterius, sed ut erigat.

IV. Vix conciliaveris ultimam commatis clausulam, *Tu dominaberis fratri*, cum verbis hisce, si *שָׁמַח* reddenda sit *Peccatum*, & subintelligenda pœna peccati, absque comminatione aliqua erga *Abelem*: *Si non bene feceris, tu punieris pro peccato, & dominaberis fratri.*

Novi a nonnullis sic intelligi, *Tu dominaberis peccato*; atque a *Syro* inversè, *Peccatum dominabitur tibi*. [nam sic reddit Interpres *Latinus*, cum tamen ipsa *Syra*, *אִם תִּשָּׁכַח שְׂמִי וְנָוִי*, possent etiam *Abelem* respicere:] ast admissa interpretatione nostra, nulla emergit difficultas omnino. Si bene non feceris, est tamen sacrificium pro peccato; age poenitentiam, & fruëris privilegiis primogenituræ.

Græca sic, *ὅτι εἰ ὁρθῶς προσενέγκῃς, ὁρθῶς δὲ μὴ διέλῃς, ἡμαρτίαι; ἢ οὐχ ἔστιν.* Nonne si rectè offeras, non autem rectè divides, peccasti? Quiesce.

Novi verba *Hebraea*, punctatione variata, flecti posse in hunc sensum, vel, ut aptius dicam, torqueri. At quid sibi velint verba sic reddita, fateor hebetudinem meam nequaquam assequi: quum culpa *Caini* non tam foret ob defectum rectæ divisionis, quam ob defectum fidei, ut colligere licet ex *Hebr.* 11. 4. nam non tam fidem in *Christo* sapuit ejus oblatio, quam gratiarum actionem ob fecundam messem. Nec tam sordide parum, aut sacrilegum conceperim *Cainum*, quamvis fuerit *Cainus*, ut, cum manipulum frugum vel canistrum fructuum tantum offerendum ei erat, in tantillo non rectè divideret inter se & Deum.

Vers. 8. *וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל אָבֶלֶם אֶחָיו* *Et allocutus est Cain Abelem fratrem suum*. *Græca* addunt, *διέλαθον εἰς τὸ πεδίον* *Transseamus in campum*. *Samar.* *נָלְכָה הַשְּׂדֵה* *Eamus in agrum*. *Syr.* *נָרְדָּא לַפְקַעְתָּא*

Eamus in desertum. Vulg. *Egrediamur foras.* *Arabs* solus congruit cum *Hebræo*.

Supponunt, ut videtur, **וַיֹּאמֶר** stricte reddendum *Et dixit*; supponendum ergo aliquid quod dixit; quod illi de suo suppleant. At vox idem significare potest quod **וַיִּדְבֹּר** *Et allocutus est*. Sic *Gen.* 46.2. **וַיֹּאמֶר** *Et allocutus est Deus Israël*, & dixit.

Gesserat se *Cainus*, ut probabile, eo modo quo postea *Absalomus* erga *Ammonem* 2. *Sam.* 13. 22. abstinuerat ab omni colloquio cum *Abele*, at jam incipit alloqui.

Vers. 12. **נָע וָנָד** *Vagus & profugus eris.* *Græc.* Στένων & τρέμων ἔσθι. Quis non hæsitat de *Versione*? Et quis non, si non *Judeus*, de rei veritate? Nam num *Cainus* adeo tremulus, timidus & lugubris? Ita quidem fingunt *Judæi*, & si Interpretes *Græci* cum iis hac in re non judaizarent, quod alibi ab iis non raro factum, quo colore *Versio* nem hanc suam fucabunt? Hoc forsitan? Quod cavillationi obvium nimis esset, si reddidissent *Vagus & profugus*; nam ille civitatem condidit, & stationem illic suam habuit; in fugam ergo istius objectionis sic reddiderunt.

Interpres *Samarit.* reddit **כָּלִי וְשִׁמִּי** & vers. 16. pro **בְּאֶרֶץ נֹד**, ille **כָּלִי**. Suspicor eum in voce **נֹד** & **נָד** aliquantulum respexisse sensum **נָדָה** & **נָדָה** *מְנוּדָה*.

I N E X O D.

C A P. X X V.

Vers. 6. **לְקַטֹּרֶת סַמִּים** *Thymiamata boni odoris.* Apud *Talmudicos* occurrit frequenter **סַמִּים חַיִּים וְסַמִּים הַמּוֹת** *ὁσμὴ ζῶντος καὶ ὁσμὴ θανάτου*, 2. *Cor.* 2. 16.

8. *Habitabo in medio eorum.* Etiam visibiliter in nube gloriæ. Super propitiatorium, quod factum est in Tabernaculo, & in Templo *Salomonteo*. At non in Templo secundo. Quære autem, an non recesserit nubes ab Arca, cum captiva abduceretur in terram *Philistæorum*.

11. Arca non habuit pedes: sed erat sicut cista, quæ vocatur **אִסְקָרִין** *Scrinium. R. Sol.*

18 *Duos Cherubim.* In *Succah* fol. 5. 2. & *Chagigah* fol. 13. 2. disputatur de *Cherubinis*. Concluditur, fuisse faciem humanam: & nihil discriminis esse inter faciem hominis & faciem *Cherub*, nisi hoc tantum, quod facies hominis fuerit major, facies *Cherub* minor. Computantque al-

titudinem *Cherubinorum* ex proportionem *Cherubinorum* in Templo *Solomonis*. Exceperunt illi tertiam partem altitudinis domus. Nam altitudo templi erat 30 cubitorum. 1. *Reg.* 6. 2. atque altitudo *Cherubinorum* 10. cubitorum. vers. 26. Steterunt autem illi super terram. Ast hi in Tabernaculo super Arcam. Jam ergo cum Tabernaculum foret altitudinis decem cubitorum, a pavimento ad verticem *Cherubinorum*, computant tertiam partem istius mensuræ: hoc est, ut *Glossa*, Arca erat alta decem palmos, & *Cherubini* decem alios. In hunc sensum illi locis citatis.

31. Pari curiositate emensurant candelabrum in *Menachoth* fol. 28. & 29.

In *Bava Bathra* fol. 99. 1. notant discrimen inter *Cherubinos* super Arcam & *Cherubinos Solomonteos*. Inter alia memoratur *Onkelos* Profelytus explicans illud in 2. *Paralip.* 3. 10. **מַעֲשֵׂה צַעְצֻעִים** *Opere statuario*. Notatu dignum de *Onkeloso*. **מַעֲשֵׂה צַעְצֻעִים הָיוּ וּמִצֻּרֵי פְנֵיהֶם כְּחִלְמֵי הַנְּפֹטֵר מִרְבּוֹ** *Erant forma puerorum, & diverterunt facies suas, sicut discipulus discedens a magistro.*

Disputant illic loci *Gemaristæ* de discrepantia inter *Exod.* 25. 20. ubi dicitur **וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל אַחִיו** & 2. *Paralip.* 3. 13. ubi dicitur **וּפְנֵיהֶם לְבֵית** *Facies eorum versa ad domum: & determinant, מִצֻּרֵי אֲצִדּוּרֵי* *Divertendo in latum diverterunt*. Sensum reddunt ipsi, & *Glossa*. Cum *Israel* placeret Deo, *Cherubini* se mutuo adspexerunt; cum non, flexerunt facies versus parietes domus.

24. Notum est illud *Rabbinorum* **כֶּתֶר חֹרָה כֶּתֶר מַלְכוּת וְכֶתֶר כְּהוֹנָה** *Corona Legis, Corona Regni, & Corona Sacerdotii*. *Corona Regni* elicatur ex hoc loco: *Corona Legis* ex vers. 11. *Corona Sacerdotii* ex cap. 30. 3.

31. **מִקְשֵׁה** *Ductile.* *Gloss.* in *Menachoth* fol. 28. 1. Facta ex portione una, malleata donec exurgerent ex ea omnes ejus particulæ.

Dicunt ergo ibi *Gemaristæ* **מִן הַנְּרוֹטָאוֹת פְּסוּלָה** *Si fiat candelabrum de frustulis auri, illicitum est.*

Ibid. *Reges Asmonæi* fecerunt candelabrum de ligno. Cum vero ditescerent magis, de argento; & cum porro magis ditescerent, de auro.

Ibid. *Altitudo candelabri* erat 18 palmorum, &c. Alii minorem assignant.

Lapis erat ante candelabrum trium graduum, super quem stetit Sacerdos, cum ordinaret lampadas.

C A P. XXVI.

14. תחשים. *De hyacinthinis pellibus.*] In *Schabb.* fol. 28. 1. disputant de his pellibus. R. *Nehemia* determinat 1. מכסה. *Quod tegumentum unum & continuum erat, & non connexum fibulis, ut cortina.* 2. דומה נמין חלא אילן. *Quod erant similes pellibus bestiae, quæ vocatur חלא אילן.* Ea namque ipsa erat immunda, ast hæ pelles erant maculis variegatæ diversicoloribus, prout erat pellis istius bestiae. *Targ.* reddit תחש הסגונה. i. e. ait R. *Sol.* שש בנווין. *que gaudet variis suis coloribus.* Et erat, inquit ille, istis temporibus nota: ut *Ezech.* 16. 10. *Calceavi te hyacintho.*

15. *Facies Tabulas.*] Quærent, unde *Israelitis* istæ קרשים *Tabula:* & de re nugantur satis.

Disputant in *Schabb.* fol. 98.2. an קרשים forent ejusdem densitatis & crassitie ab imo ad summum. Et sunt qui dicunt, *Erant crassitie cubitalis ab imo, sed desinebant in summo in digitali.*

Traditio est, quod חנא בנס היה עומר. *Sic ordinant & inscribunt:*

Sic ordinant & inscribunt:

Series prima. 1. אורם. *Huic insculpta erant nomina Abrah. Isaac. Jacob. & Rubenis.*
2. פטרה. *Simeon.*
3. ברקה. *Levi.*

Series secunda. 1. נופך. *Judah.*
2. ספיר. *Issachar.*
3. יהלום. *Zebulon.*

Series tertia. 1. לשם. *Dan.*
2. שבו. *Naphthali.*
3. אחלמה. *Gad.*

Series quarta. 1. חרש'ש. *Asher.*
2. שוהם. *Joseph.*
3. ישפה. *Benjamin.*

C A P. XXXII.

1. *Ac nobis Deos.*] Ego verba *Stephani* adhibuerim pro clavi ad hanc historiam. *Act.* 7. 39. 40. *Aversi sunt cordibus suis in Egyptum, dicentes Aaroni, &c.* Desiderato *Mose*, spernunt ductum *Aaronis*, spernunt terram promissam, & redeundum jam est in *Egyptum.*

2. Num ergo Deos vultis, inquit *Aaron,*

C A P. XXVII.

IN Zevachin cap. fusè disputant de altari *Mosis*, & *Ezechielis*, & *Solomonis*, partim nugaciter, partim curiosè nimis. Ita ut in iis nihil inveniam quod vel tantillum caput hoc illustret.

C A P. XXVIII.

17. *Hemoth Rabba* fol. 154. 3. agitur de margaritis in rationali.

Sic nominant.

1. שררננין : ראובן.
2. שוכפוזין : שמעון.
3. ריקנתין : לוי, forte *Hyacinthus.*
4. ברדינין : יהודה.
5. סנפרינון : יששכר. *Sapphirus.*
6. אומרגדון : זבלון. *Smaragdus.*
7. כוחלין : דן.
8. אכאט'ים : נפתלי. *Achates.*
9. הימ'סון : גר.
10. קרומטסין : אשר.
11. פראדוקין : יוסף.
12. מרגלישו : בנימין.

Cum hoc ordine concordat *Targum Hieros.* discordat *Targum Jonathan.*

qui vos reducant in *Egyptum*? *Præbete inaures & monilia, quæ eduxistis ex Egypto:* Dii ex illis formati commodissimi videntur qui vos eò reducant.

Et exposcere hæc ab iis videtur ex instituto, ut negarent; scil. ut partim propter avaritiam averfarentur, & non concederent quod efflagitatum; partim ex timore, ne non haberent inaures & monilia quæ redderent spoliatis & iratis *Egyptiis*, cum eò perventum. Sic cœptum in-

sanum atque impium in ipso partu strangulare conatur.

4. ויצר אהרן כהרס *Et formavit eum opere fusorio.* Cum verò hoc non obtineret, quin quod illi prompte exhiberent quod postulat, aliò impediendi modo utitur Aaron, [si forte fieri possit] dum contemptibilem, vilem & ludibriosum efformat Deum, Deum vitulinum. En vobis Deum Ægyptiacum, Apidem aureum, si ducem vultis in Ægyptum, en congruentissimum. Minimè crediderim, Aaronem sobrie & seriò repedationi eorum in Ægyptum indulsisse, nec sobrie & seriò repræsentationem aliquam veri Dei aut Deitatis formare voluisse, verum ridiculum, quantum potuit, numen, ut viso tam contemptibili & vili Deo populum puderet infantiæ.

Nec pugnat quod dicitur vers. 24 *Projecit in ignem, & produit hic vitulus*, sed optimè congruit cum ויצר כהרס *Et formavit eum stylo.* Bifariam potest sumi, vel quod loquitur secundum captum decepti populi, qui credidit vitulum ita formatum fuisse ex mira providentia aut fortuna: vel quod loquitur secundum conceptum proprium, cum projicerem in furnum, ex industria composueram, ut prodiret Deus tam vilis.

5. *Et vidit Aaron.* Quod adhuc infanirent, & vitulum reputarent pro Deo, qui eos eduxerat ex Ægypto.

וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לִפְנָיו *Et edificavit altare coram eo.* Quæro, an פָּנָיו coram eo referenda sit ad vitulum, an ad ipsum Aaronem. Nollem ego eum eousque incusare, ac si nomen beatissimi Jehovæ attribueret vitulo, vel ita promoveret Idololatriam, ut altare strueret & festum institueret Idolo. Quin potius, quod seriò festum Jehovæ vero Deo cras indiceret, ut populum & adhuc, si fieri posset, ab infania retraheret, experiretur saltem quanta ejus pars vero Deo adhæreret. Quid si ergo sic reddas, *Struxit altare coram seipso*, aut *coram facie sua* i. e. proprio consilio; vel prout sibi visum est &c. a quo sentu vox לִפְנָיו non multum abhorret.

25. *Videns ergo Moses populum, quod esset nudatus, &c.* Vix credibile est totum populum in hoc scelus conjuratum: cui rei suffragatur interfectio tam paucorum. Hoc ergo comma de Idololatriis solum intelligendum, quos nudaverat Aaron inauribus & ornamentis suis, signis & indicibus visibilibus redemptionis ex Ægypto. Reliqui, quos Aaron non nudaverat, nudant seipsos ex poenitentia. cap. 33. 4. Lu-

xit, & nullus ex more indutus est suo cultu. 32. *Dele me, &c.* Ego hæc verba illustrarim ex Ezech. 18. Supponitur homines dum justitiam agunt scribi in libro justorum: cum apostatizant a justitia sua, deleri.

Glossæ Judaicæ.

4. אלה אלהיך ישראל *Hi sunt Dii tui Israel.* Avodah Zarah fol. 53. 2. מִכֵּר שֵׁאוֹ אֱלֹהֵי הָרֶבֶה *Docet quod voluerunt Deos multos.*

אֲשֶׁר הָעֵרוּךְ *Qui te eduxerunt.* Sanhed. fol. 63. 1. R. Jochanan dicit. Absque Vau in הָעֵרוּךְ rei fuissent omnes inimici Israelis perditionis.

5. *Vidit Aaron.* Sanhed. f. 7. 1. *Vidit Hur occisum:* & dixit, Nisi iis auscultem, facient mihi, quod fecerunt illi.

10. הִנֵּה לִי *Dimitte me.* Beracoth fol. 32. 1. *Mosesprehendit Deum sicut quispiamprehendit vestem amici: dixit Moses, Non dimittam te nisi condonaveris.*

20. *Et sparsit super aquas.* Avodah Zarah fol. 44. 1. *Hoc fecit animo explorandi delinquentes, sicut in causa uxoris suspectæ.* Disputant, quare pulvis non sparius in auras, ut fieret stercus super terram; quod usitatum cum abominationibus Idololatricis: & respondetur, quod sparsit super aquas animo explorandi.

22. Megillah fol. 25. *Historia prima vituli legitur [in Synagoga], & interpretatur: secunda legitur, & non interpretatur.* Historiam secundam vocant istam ab Aarone recitatam: a vers. 22. ad 25. & rationem reddunt, quare reddita non fuerit ab Interprete lingua vulgari, viz. quia ansam cavillandi arripuerunt Hæretici ab istis verbis, *Et produit hic vitulus.*

32. מִחֵי *Dele me.* Rosh Hashanah fol. 16. 2. nugantur de tribus libris Dei: in quorum uno scribuntur perfectè boni, in secundo perfectè mali, in tertio intermediari.

Sotah fol. 14. 1. volunt illud Esai. 53. 12. dici de Mose; & מִחֵי idem velle cum *Effudit animam suam usque ad mortem.*

C A P. XXXIV.

1. **P** *Racide tibi duas Tabulas lapideas instar priorum.* Shemoth Rabba Sect. 46. *In primis Tabulis scripta erant tantum decem Verba: in secundis etiam Traditionalis Lex.* Cui rei abutuntur Job. 11. 6. Et tamen Sect. 47. inducunt Deum dicentem, *Non scribam*

scribam Mishnam, &c. Sed tradetur oraliter: nam video dominaturos iis Gentiles, atque illi ab iis eam abripiem.

I N N U M E R O S.

C A P. VI.

TRactatus Talmudicus *Nazir* commentatur super hoc caput.

Multa disputant de modo assumendi *Naziraatum*, & quibus verbis, ut *הריני נזיר*, & *הריני נזירה*, & *הריני פזיח*, & multa istiusmodi.

Si dixerit quis tantum *הריני נזיר מזג* Ecce ego sum *Naziraus* ab acinis, ille est *Naziraus* quoad omnia: vel si dixerit, Ecce ego *Naziraus* a rasura capitis, &c.

Distinguunt inter *נזיר שמשון* *Naziraum* *Samsonicum*, & *נזיר עולם* *Naziraum* perpetuum. *Naziraus* perpetuus potest aliquantum tondere, si ingravescit crinis, *Samsonicus* non potest, &c. *Absalom* erat *נזיר עולם*.

Naziraatus est proprie in 30 dies.

Multa curiosius discutiunt super totum caput, & unamquamque ejus particulam, quæ crescerent in volumen.

Middoth cap. 2. hal. 5. Ad ortum brumalem [in atrio mulierum] erat atrium *Naziraorum*: quod ibi *Naziræi* coquerent eucharistica sua, & detonderent capillos suos, eosque ollæ summitterent. Sic vertit *L'Empereur*.

Vers. 23. *ברכת הכהנים*. Benedictio Sacerdotis enuncianda erat lingua sancta. *Sotah* cap. 7.

C A P. VII.

9. **F**ilius *Cobath* autem non dedit.] Erravit *David* in re, quam scire potuerat vel puerulus, viz. Arcam humeris portandam. *Sotah* ibid.

48. Die septimo.] Disputant in *Moed Katon* fol. 9. 2. an die Sabbati, an die septimo oblationum.

C A P. VIII.

2. **E** regione candelabri.] *Menachoth* fol. 98. 2. Reliquæ lucernæ inclinarunt facies suas versus lucernam mediam. Media erat nobilissima. Candelabrum cum septem suis calamis expansum fuit versus Orientem & Occi-

dentem. Hæc ibi, ubi etiam agitur de *נר מערב* *Lucerna occidentali*: de qua summa cura ne quando exstingueretur: erat ea proxima velo, una tantum interposita.

24. Hæc est *Levitarum* lex: A viginti quinque annis, & supra, ingredientur, ut ministrent.] *Cholin* fol. 24. 1. dicitur, a 25. annis: & dicitur alibi, a 30. annis. [Viz. cap. 4.] Ab anno 25 discant ministerium, a trigesimo ministrent. Erat superannuatio *Levitarum*, non Sacerdotum: nec *Levitarum* etiam, nisi cum *Arca* esset in eremo.

C A P. X.

34. **N**ubes quoque Domini super eos erat per diem, &c.] Hæc Talmudici de hac periocha ad finem capitis. *Schabb.* fol. 115. 2. & 116. 1. *פרשה זו עשה לה הכהן סימנות כלמעה למטה*: Hanc sectionem Deus fecit signalem a supra & infra. Id est, Notavit, Nun inverso in *בנסוע* ab initio sectionis, aut periochæ, & *כמחאוננים* post finem.

Ratio est, *שאין זה מקומה* Quia hic non est proprius ejus locus. Gloss. Locus ejus est in prima castrametatione a monte Sinai.

Constituit hæc periocha libellum per se: unde numerant septem libros Legis. Vide Gloss.

I N J O S U A M.

C A P. I.

I. **P**ost mortem *Mosis*.] Ante ejus mortem, i. e. dum ille viveret, non opus erat alio Propheta. R. L. Post mortem & luctum pro eo. K.

3. *Calcaverit planta pedis*] Cum transieritis *Jordanem*. K. etiam extra terram. R. R.

4. *A deserto*] *Sin* & *Cadesh*. K. S.

זהו לבנון *Isto Lebanon*.] Ut *פניו* *Pauper iste*. *Psal.* 34. 6. vel *Lebanon* erat intra conspectum. K.

8. *לא יסח* Non recedet liber Legis hujus ab ore tuo.] *Mishneh Torah* erat coram eo. S.

Non recedes ad dexteram addendo, ad sinistram diminuendo. L. Quare *Moses* non introduxit populum? Propter peccatum suum *Num.* 21. *Israel* non meruit, ut omnes hostes subjugarentur. Potentia *Mosis* potuit subjugasse, *Josue* non. L.

11. *צרה* *Viaticum*.] Parate arma vestra æque ac victualia aut viatica. R. S. Alia opsonia præter panem. K.

Desiit manus a morte *Mosis*, ast illi fatis

satis collegerant usque ad diem decimum primi mensis. R. R.

C A P. I I.

I. **M**isit Josua duos exploratores.] Emisit exploratores intra dies luctus pro Mose. S.

Duo isti erant Caleb & Phinehas. R. R.

חָרַשׁ In abscondito.] Clam ipsis Israelitis. Kimchi. Non tam ad explorandam terram quam animos, an metu pressi, nec ne. L.

4. **וַחֲצִייוֹ** Et abscondit eum.] Abscondit eos singulatim, pro ingenio affixi singularis. RR. concipiunt Rahabam jam esse 52. annorum, & mœchatam fuisse 40. annis. Targum aliter veriusque.

Concipiunt etiam spiritum Prophetiæ habitasse super Rahab. K.

15. **דִּמְסִיתָ** eos per funem de fenestra.] Per fenestram illam attraxerat amafios suos. S.

18. **סִימָן** fuerit funiculus iste coccineus, &c.] Targum, exponente Kimchio, in hunc sensum: quod non funiculus, per quem demissi sunt, fenestræ fuerit alligatus, sed fimbria aliqua rubida. *Some red list.*

C A P. I I I.

I. **יֹשֻׁעַ** de nocte consurgens movit castra.] Id est, Die tertio trium istorum dierum cap. 11. mane surrexit &c. L. Et profecti a Shittim.

וַיִּפְּנוּ Et pernoctarunt.] Transierunt Jordanem nocte, ut conspicatius esset miraculum & Israelitis & Canaanais. L.

2. **אַחֲרֵי** tres dies.] Dicunt RR. Moses obiit 27 die mensis Adar.

Computat Kimchius aliter, quod vel mense Sheket, vel quod ante septimum **אֶדְרָא** Adar: nam quod dicitur cap. I. 1. post mortem Mosis loquutus est Dominus ad Josuam, intelligendum est, post triginta dies luctus; nam Spiritus Sanctus non habitat super lugentem. Septimo Nisan dicit Dominus, surge, transi Jordanem. Isto die præconio dicit, Parate vobis viaticum, &c.

Octavo Nisan redeunt exploratores. Nono proficiscuntur a Shittim ad Jordanem. Sic Kimchi.

Dicitur in Tosaphoth, quod Moses obiit Sabbato. Negat Kimchius.

3. **כִּי** videritis Arcam, &c.] Ante

mortem Mosis nubes præivit, & Arca sequuta est post duo vexilla: jam præit Arca. S.

הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּים Sacerdotes Levitas.]

In 45. locis Sacerdotes vocantur Levite. S. ex Beresh. Rabba. Huc usque Levite portarant Arcam, jam Sacerdotes. K.

4. **כַּף אֱמֻנָה** cubitorum duum milium.] **כַּף אֱמֻנָה** Caph veracitatis, quia postea dicitur **בְּמִדָּה** In mensura. K.

Dicunt RR. Latitudo aquarum erat jam 12. mille passus secundum spatium castrorum Israeliticorum. Id.

וְיָדַעְתֶּם Ut sciatis viam.] Ne eatis confuse, sed a longinquo videatis Arcam, ut sequamini. Id.

11. **אֲדֹנָי הָאָרֶץ** Dominatoris totius terræ.] Sunt qui ad Arcam applicant: q. d. Arca, quæ est Dominus totius terræ. Id.

14. **מִמְּקוֹמֵיהֶם** De tabernaculis suis.] Targum **קִרְיֹתָם** Ex urbibus suis.

15. **כָּל יְמֵי קְצִירָה** Omnibus diebus messis.] Q. d. quamvis foret jam messis, tamen exundaverat. Aut sic solet. K.

16. **מֵאֵדֶם** Procul valde ob Adam.] Hoc innuit, quod nisi coacervatæ fuissent aquæ, exundassent urbem Adam, quæ remota valde. K.

C A P. I V.

5. **דָּוָד** Uodecim lapides.] Ad struendum altare in Ebal, quo pervenerunt isto die. S.

Videtur Josua processisse ultimus, & transire fecisse omnem populum ante se, qui cum jam transisset, dixit ille 12. hominibus qui erant cum ipso. K.

C A P. V.

2. **חֲרֻבֵּי צִוְרִים** Cultros petrarum.] **וְחֲרֻבֵּי צִוְרֵי חֲרָבָה** Psal. 89. 43. Avertisti petram gladii.

וְיָדַעְתֶּם Circumcide.] Ut idonei forent ad Paschatizandum. Erant etiam inter eos qui immundi erant a mortuis: die ergo decimo adspersi erant aqua purificationis primò, & vespere Paschatis secundò. K. ex R. R.

Nugantur RR. de ratione cur non circumcisi in eremo: viz. quia non flavit ventus septentrionalis, ad medelam vulneris.

Non circumcisi sunt, quia incerti erant, an quiescendum post circumcisionem, an proficiscendum. K. L.

שנית *Secundo*.] Iterum atque iterum, i. e. hunc & illum, donec opus perficiatur. K.

9. הרפת מצרים *Opprobrium Egypti*.] Præputium. K. Religionem *Egyptiorum*. L.

11. מעבור הארץ *De frugibus terræ*.] De frumento recenti; nam erat iste dies dies oblationis manipuli. S. De frumento veteri: quod indicat vox עבור, i. e. de frumento anni præteriti שנה שעברה. K.

12. Postero Paschatis. Die 15. Nisan. K. at RR. Die 16. Id.

13. Vidit virum stantem, &c.] Hoc erat visione Prophetica. L.

14. צבא יהוה *Princeps exercitus Domini*.] Exercitus Domini, i. e. Exercitus *Israelis*. Atque hic Angelus erat *Michael*. S.

Princeps exercitus superioris & inferioris: sicut dicitur de *Michael* השר הגדול *Princeps magnus*. Dan. xii. 1.

נחמתי *Nunc veni*.] Ego ille qui veni ad *Mosen*: sicut dicitur, Ecce ego mitto Angelum, &c. ast ille me noluit, venio ergo ad te. K. ex RR.

C A P. V I.

1. סוגרת *Claudens*.] i. e. Inclusit suos, ne exirent. ססוגרת. Ne quis intraret. K. & vide Targum.

2. Et dixit Dom.] Per Angelum, qui apparuit. K.

4. רקרן דכריא *Arietum*.] Targ. *Arietum* cornua. R. Akiba dicit, Cum irem in *Arabiam*, audiui quod vocarent *Arietem* דכריא. K.

5. Et murus corruet.] נבלעה במהומה *Absorptus est in loco suo*. Sic Talmudici & Targum.

Totus murus non corruit, sed pars ista tantum ante quam stetit exercitus *Israelis*: in parte reliqua erat domus *Rahab*. K.

9. רמאס *Reliquum vulgus* (five *Colligens*) *arcam* sequebatur.] Scil. Tribus *Dan*. Targ. חלוץ *Ruben* & *Dan*. S. Et dimidium tribus *Manasseh*. K.

13. הלך ותקוע *Eundo & clangendo*.] i. e. Sacerdotes. Targ. K.

15. Die septimo.] *Fericho* capta est Sabbatho. RR. Et quamvis occiderent & flammis absumerent urbem Sabbatho, ille qui præceperat Sabbathum, præcepit violationem Sabbathi, &c. K.

17. חרם *Anathema*.] *Civitas Cherem* ne unquam reædificetur. (Atque omne quod in ea *cherem*) ne in usum aliquem convertatur. K.

17. ההבאתה *Abscondit*.] Duplex signum

fœminini ad maiorem corroboracionem sensus. *Abscondit optime*. Id.

Quicquid autem auri aut argenti, &c. Domino consecratur.] Sacrauit *Josua* spoliū urbis, ut primitias terræ. K.

Dicit *Josua*, cepimus *Ferichum* Sabbatho, die sancto, omnia ergo erunt sacra. Id.

RR. dicunt, quod *Josua* hæc dixerit feceritque ex proprio consilio; quod tamen confirmavit Deus. Id.

23. מחוץ מחנה *Extra castra*.] Donec fierent profelyti. K.

Dicitur, quod *Josua* duxit *Rahab* in uxorem. Familia ista non erat de septem gentibus, sed advena. Id.

26. Maledictus vir.] Adjuravit *Josua*, ut non conderetur urbs iterum, ut permaneret miraculum subversionis ejus. K. ex *Maimonide*.

C A P. V I I.

5. **P**ercusserunt triginta & sex homines.]

1. Defecit iis meritum *Abrahami*, (ob sacrilegium) qui illic struxerat altare *Gen*. 13. K. ex RR. 2. Ceciderunt coram inimicis, quia *Josua* ipse non exierat in prælium. Id. & S. 3. Non oportuerat *Josua* anathematizasse. S. 4. Disputat L. quare perierint hi innocentes, ast *Achan* non. Resp. Quia hi sese obtulerunt periculo, sic non ille.

לפני השער *Ante portam*.] Id est, מלפני השער *Ab ante portam*.

15. ישרף באש *Comburetur igne*.] Prout urbs anathematizata. K.

19. Præbe gloriam Deo &c.] 1. Confessio tua sit tua expiatio. 2. Ut agnoscat populus veracitatem sortis. Id.

20. Verè ego peccavi, &c. Et sic & sic feci.] Dicunt RR. *Achan* ter peccavit: bis in diebus *Mosis*: & nunc. Sunt qui dicunt ter in diebus *Mosis*.

אדרת שער *Pallium Babylonicum*.] Vestis texta *Babylone*. Purpura *Babylonica*. *Beresh. Rabb.* פרפרא בבליה.

22. Et cucurrerunt ad tentorium.] Ne ulli de tribu *Juda* præoccuparent. S. Cucurrerunt, gaudentes ob detectionem facti. K.

23. Et omnem *Israelem*.] Ut viderent & horrerent a simili peccato. Id.

24. ויעלו אותם עמק עכור *Et adscendere fecerunt eos vallem Achor*.] Dicendum potius וירדו *Descendere fecerunt*: sed videtur quod fuerit mons inter castra & vallem. K. Sic וירד הסלע *Descendere petram*. *Judic*. Id.

25. *Lapidarunt eum omnis Isr.*] Lapidatus est ob violationem Sabbati. S. & K. ex RR.

וירנו *Obruerunt.*] Dum duceretur ad vivicomburium, jactant in eum lapides præ iracundia; & cum pervenitur in vallem, combusserunt eum. K. ex patre suo.

וירנו אותו באבן *Et obruerunt eum lapidibus.*] Id est, ipsum solum lapidarunt. K. ex RR.

וירפו אותו *Et combusserunt eos.*] Id est, tentorium ejus & opes.

וירפו אותם *Et lapidarunt eos.*] i. e. boves & pecora. S. L.

Filii & filia ejus ducti sunt ad locum, non ut ipsi occiderentur, sed ut viderent poenas & monerentur. L.

C A P. V I I I.

8. כרבר יהוה העשו *Juxta verbum Domini facietis.*] Nam dixerat Deus. *Facies tibi Ai, sicut fecisti Jerichunti.* K.

12. *Quinque millia hominum.*] Ut laterent propius ab urbe quam illi triginta millia. K.

13. וישמו *Et posuerunt.*] scil. in insidias. Sic 1. Reg. 20. 12. וישמו. S. & K.

16. *Et percussi sunt.*] Simularunt se percussos. Imò percussi sunt nonnulli eorum. K.

19. *Et cucurrerunt, ut extendebat manum suam.*] Viderunt insidiantes hastam Josue extensam. S. L.

Isti 5000 selecti sunt ex 30000, qui infidiarentur inter *Israelem* & urbem. L.

20. ולא היה בהם ידים לנוס *Et non erat iis manus aufugere.*] Id est, locus. Ut רעות על ידיהם *Job. 1. 14.* K. vel vires. Id. & Targ. L. S.

30. אז יבנה *Tunc edificavit.*] Die quo transierunt *Jordanem*, venerunt ad montem *Gerizim*, & struxerunt altare, &c. K. ex RR. Dislocatam ergo esse hanc historiam opinantur RR.

31. *Scriptit super lapides.*] Non totam Legem, sed quasi Epitomen. Dicunt quidam, quod primo scripsit super lapides, & dein levit eos calce. Alii, quod levit calce, & scripsit super calcem. K.

Scripsit tantum benedictiones & maledictiones. L.

C A P. I X.

4. *Ipsi etiam fecerunt astutè.*] *Gibeonitæ*, qui erant *Itinai*, faciunt astutè cum

Israele; sic filii *Jacobi* fecerant cum *Sichemitis*, qui erant *Itinai*. S.

Dissentant R. L. & K. de foedere licito cum *Canaanais*.

Perdendi erant, si nollent pacem inire cum *Israele*. L.

Conditiones pacis obtulit iis *Josua*, ast illi noluerunt. Idem. Prohibitum fuit cum iis inire foedus: i. e. tale foedus, ut vivant illi in pace, & non sint servi *Israelis*, & religionem non amplectantur, &c. Cum dicitur, *Non erat urbs, qua pacem fecit præter Gibeonem*, innuit quod & reliquæ urbes poterant pacem conciliare &c. K.

Tres proposuit *Josua*. 1. Qui vult pacem inire nobiscum, ineat. 2. Qui vult pugnare, pugnet. 3. Qui vult abscedere, abscedat. Abscefferunt ergo plurimi in *Africam*. K. ex RR.

14. ויקחו מצרים *Et acceperunt de viatico eorum.*] Quidam reddunt, *Didicerunt ex victu eorum, quod a longinquo illi: ut לקח טוב לona doctrina.* Alii, *Comederunt de victu eorum.* K. *Acceperunt verba eorum.* Targ. *Quibus venati vel insidiati sunt.* S.

21. חוטבי עצים *Scindentes ligna.*] Targ. *מלקטי אעין* *Collectores lignorum.*

ויהו *Et sint.*] Notetur Pathach sub Vau.

Dicunt Rabbini, Non licet *Israelita* connubium inire cum *Nethinæis*, dum durat templum, quia dicitur, *Scissores lignorum, &c. domui Dei mei.* K.

C A P. X.

12. דום *Sile.*] i. e. *Morare*, ut 1. Sam.

14. 9. *Silete, usque dum pervenimus.* & דום *Silere Domino.* S. K.

In Gibeon & Ajalon] *Gibeon* erat in *Benjamin*, *Ajalon* in *Dan*. Et videtur quod persecuti sunt hostes a *Gibeone* ad *Ajalonem*. Meridies erat cum oraret *Josua* in *Gibeon*, & staret sol: stetitque ita, ut inter primam ejus moram & motionem iterum foret totus dies, sicut dies longissimus in anno. Cum ergo occideret sol, erant in valle *Ajalon*, & tum luxit luna, vel quasi in novilunio, vel triduana. Oravit ergo, ut ea non occideret, donec fieret ultio de hostibus. K.

Dicunt, quod sol & luna steterunt 36 horis: quodque hoc erat vespertiis Sabbati, nè violaretur Sabbatum. Id.

13. ספר הישר *Liber Jasher.*] Est liber Legis. Id.

R. Levi, anxius ne hoc miraculum *Josua* majus videretur, quam aliquod miraculum *Mosis*, ansam arripit a verbis לא אין לבוא

Non

Non festinavit occumbere, concipiendi, solem non fixum stetit, sed aliquid de celeritate motus sui remisit, & lentè processit; processit tamen.

13. *In libro Jasher.*] In libro Legis. Targ. Scriptum est hoc in Lege, cum dicit *Jacobus Josepho*, quod semen *Ephraimi* erit *מלא הגוים* Plenitudo Gentium. Quando? Jam tum cum staret sol pro *Josua*, repletus est totus mundus fama *Josua*.

Liber Jasher, ut ego opinor, periit in captivitate. L.

21. *לא חרץ* Non movit.] *חרץ לשון* Charats est loquela lingue. S.

37. *Et regem ejus.*] Rex *Hebronis* fuit de quinque regibus suspensis; sed videtur quod unxerant regem alium. K.

C A P. X I.

3. *המצפה* In terra *Mizpeh*.] Ad *Mizpeh* sæpe congregati sunt *Israel*, ut in diebus *Jephthæ*, & concubinae in *Gibea*, &c. Videtur ergo, quod *Josua* ob insignem hanc victoriam ibi struxerit altare. K.

8. *Misrephoth Maim.*] Targ. *חרצי ימא* Cisternas maris. Fossæ a mari deductæ, in quibus aquæ salæ a sole calefactæ in salem transierunt. K.

9. *את סוסיהם עקר* Equos eorum subvertavit.] Non sic dicitur in reliquis præliis: quia non equis & curribus bellatum est, sed obsidione urbium. K.

13. *הערים העומדות על חלם* Urbes stantes in tumultis eorum.] Civitates, quarum muri non erant diruti. S.

18. *Dies multos bellavit Josua.*] Hic *Josua* luto adspargunt R.R. *Josua*, inquiunt, protraxit bellum, ut protraheret vitam suam: quia ei dictum est, *Tu divides hanc terram*, &c. Novit ille se non moriturum antequam *Israelem* in possessiones suas distribueret: protraxit ergo bellum.

21. *Anakim ex Hebrone.*] i. e. *Caleb* expulit, mandante *Josua*. K.

C A P. X I I.

5. *M Aacathi.*] Targ. *אפקירוס*. Ptol. *Ἐπικαίρος ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς ποτ.* *Ἰορδάνου*, *Epicarus* ab Oriente fluvii *Jordanis*, in grad. 67. 31. 0.

C A P. X I I I.

2. *גלילות* Confinia.] i. e. *Terminus*. K.

3. *השיחור* Sihor.] Nilum: S & K. de qua re ego hæsito. Nec ipsi hi R.R. sibi constant, nam dicunt *Bazam* fuisse litem. In hoc versu memorat quinque principes *Philistaorum*, & numerat sex.

1. *Avai* non sunt de numero. K. 2. Non erant æqui nominis & famæ cum aliis. Id. & S. 3. Non erant de *Philistæis*: & subjugata *Philistaorum*, terra subjuganda erat adhuc *Avaorum*. S.

6. *משרפות מים* Misrephoth Maim.] Targ. *חרצי מים* Salina.

12. *מיתר הרפאים* Ex residuo Gigantum.] i. e. quos reliquerat *Chedorlaomer*. Gen. 14. 5. S.

22. *Et Bileamum occiderunt.*] *Sanhedr.* 106. 1. *Quidnam rei illic Bileamo?* Venit ut acciperet mercedem suam pro 24000. qui perierant.

C A P. X I V.

10. *E* Cce hodie ego 85. annorum.] Unde colligitur, quod elapsi sunt 7. anni dum subjugarent terram. Nam missus fuit *Caleb* ad investigandam terram anno 2do ab exitu ex *Aegypto*, ipse tum existens quadragenarius. *Sanhedr.* f. 69. 2. *Erachin* f. 13. 1.

C A P. X V.

17. *O* Thniel fil. Kenaz frater Caleb.] Fingunt R.R. *Othnielem* fuisse peritissimum traditionum, & restituisse 1700 traditiones, quæ oblivione perierant in tempore luctus pro *Mose*. *Temurah* fol. 116. 1.

Kenaz est *Hezron*. ibid.

Othniel est *Jabez*. ibid.

18. *והצנח* Et descendit.] i. e. clamavit. Gloss. ibi.

C A P. X V I I.

1. *S* Ors *Manassa*.] In decem partes. Sex pro familiis *Abiezer*, *Helek*, *Ashriel*, *Shechem*, *Chepher*, *Shemida*: & quatuor pro filiabus *Zelophehad*. *Bathra* fol. 118. 1. & Gloss. ibi.

C A P. XIX.

2. **B** *Eersheba, Sheba.*] Una civitas. K.
 35. *Hammath, Rakkath.*] *Rakkath*
 est *Tiberias*: & *Hammath* etiam est *Ti-*
berias, sic dicta propter thermas *Tiberia-*
dis. Sunt qui dicunt, *Rakkath* est *Zipporis*.
Megill. fol. 5. & 6.

44. *בעלת Baalath.*] Dicunt R.R. Hæc
 eadem cum *Baalath* in tribu *Juda*. Domus
 erant *Juda* & agri *Danis*.

47. *Leshem.*] R. *Isaac* dicit, *לשם*
Leshem est *Pamias*: & est *Traditio*,
Jordanes oritur ex spelunca *Pamiadis*. *Be-*
coroth fol. 55. 1.

C A P. XX.

6. **D** *Onec steterit coram congregatione.*] Homicida fugit ad unam harum civitatum. Synhedrium misit post eum, & reduxit eum: & stetit ille in judicio. Si compertum est, eum esse mortis reum, occiderunt eum: si non, reddiderunt eum civitati refugii usque ad mortem Pontificis. K.

9. *ערי המועדה Civitates conventus.*] Quia convenerunt illuc omnes homicidæ, &c. K.

C A P. XXI.

1. **A** *Ccefferuntque principes familiarum Levi ad Eleazarum, &c.*] Dum distribuuntur civitates *Levitis* per omnes tribus, adimpletum est illud, *Dispergam eos in Jacob*. L.

7. *Duodecim civitates.*] At vers. 34. &c. numerantur tantum octo, & omittitur mentio civitatum in tribu *Reuben*.

19. *Almon.*] In libro *Paral.* *Ale moth*. eadem cum *Bahurim*. S. K.

C A P. XXII.

8. **D** *Ividite spolia fratribus vestris.*] Si hoc dixerit dimidio tribus *Manasseh*, hoc vult, Dividite fratribus vestris, *Reubenitis* & *Gaditis*. Si vero & *Reubenitis* & *Gaditis* dixerit, hoc vult, Dividite omnibus tribubus. K.

Dividite domesticis, quos reliquistis ultra *Jordanem*. S.

16. *Quanam transgressio hac?*] Nam prohibita fuerunt altaria, postquam jam fixum fuerat Tabernaculum in *Shiloh*. K. S.

19. *At si terra vestra sit immunda.*] Quia in ea non est tabernaculum. K. Quia in ea non est *שכינה* divina presentia. S.

20. *לא גוע בעונו* Non expiravit in iniquitate sua.] i. e. non solus.

Sic: *לא אחת ולא שנים* Non semel neque secundo. 2 *Reg.* 6. 10. id est, non semel tantum, &c. K.

22. *אל אלהים יהוה* Deus Deorum Dominus.] Deus omnium Deorum. S. Angelorum. K. est *Jehovah*.

24. *מראנה* Pra solitudine.] Omnis *מראנה* in Scriptura denotat metum. S.

C A P. XXIII.

14. *ולשטט* Et flagellum.] Idem quod *שוט*. ut *שוט לסוס* flagellum equo. *Prov.* 26. 3. K.

C A P. XXIV.

1. **S** *Teterunt coram Deo.*] Videtur quod huc attulerant Arcam, ut fædus inirent coram eo. K.

Shechemum.] Quia ibi prima mora *Abrahami*. *Gen.* 12. 6. Ibi prima possessio *Jacobi*. K.

12. *צרעה* Crabronem.] Species muscæ malæ, quæ projicit venenum. Et dicunt, quod percussit eos in oculis. Id.

19. *אלהים קדושם* Deus Sancti.] Numerus plur. indicat dignitatem. S. K.

26. *Scriptit Josua in libro Legis Dei.*] Sunt qui dicunt, scripsit octo versiculos ultimos *Deuteronomii*. Alii, Periochen istam de civitatibus refugii. R.R. Scripsit hæc verba & reposuit in libro Legis. *Targum*.

חתת האלה Sub quercu.] Ubi *Jacob* abscondit Idola. R.R. Sub poste portæ. K. Sic *Targum*.

במקדש יהוה In sanctuario Domini.] In domo ubi Arca fuit *Shechemi*. K. S.

27. *En lapis iste erit vobis in testimonium, &c.*] Sic *Targ.* Ecce lapis iste erit vobis sicut duæ tabulæ lapideæ fæderis. Nam eum ferimus testem. Nam verba in eo scripta summula sunt omnium verborum quæ locutus est nobis Dominus, &c.

33. *בנבעת פנחס* In colle *Phinehas*.] Unde illi hæc terra? vel ex hæreditate uxoris. S. vel, dante eam ei populo. K.

PAUCA INTERSERENDA

in quadam Horarum

HEBRAICARUM

E T

TALMUDICARUM

L O C A

I N S. M A T T H.

C A P U T X X I.

Vers. I. Πρὸς τὸ ὄρεϊ τῷ ἑλαιῶν.

הר הזית *Mons Olivarum. Zech. xiv. 4.* Natæ illic sunt aliæ arbores præter oleas; ast ab illis nomen, & quod major harum numerus, &

Seas columbarum. Nimietate historiæ historiam perdunt.

Messiam plurimum in hoc monte versaturum fatentur *Judæi.*

dignior earum fructus.

Ficus produxit hic mons: quod patet per ficum maledictam. Atque inde fortè nomen loci *Bethphage*, id est, *Locus Grossorum.* Et ficuosus forsan fuit iste Tractus *Bethphage* oppositus. Alibi forte mons magis olivosus: unde nomen loco *Gethsemani*, id est, *Torcular oleaceum.*

Cedros etiam aliquas genuit, easque miras, si *Gemaristis Hierosolymitanis* hic fides. (a) *Dua cedri*, inquiunt, erant in monte Oliveti. Sub una quatuor erant Tabernæ, vendentes necessaria ad purificationes. Ex altera deduxerunt unoquoque mense quadraginta

C A P. X X I I.

Vers. 35.

Ἐἰς ἐξ αὐτῶν Νομῖνός.

SI distinguendum sit inter *Γεωμαρία* & *Νομῖνός*, ut alius sit hic ab illo, *Νομῖνός* sunt illi, qui ipsum Textum Legis explicarunt, & non Traditiones. *דרשנים*, non *תנאים*. Exempla sumamus ex hac historia.

(b) *Rabbi Judah* transiit per oppidum *Simoniam*, & *Simonenses* prodierunt ei obviam, & dixerunt ei, *Rabbi, prabe nobis*

N 3

(a) *Taanith* fol. 69. 1.

(b) *Beresb. Rabba.* Sect. 31.

virum aliquem praelecturum nobis, ὁ δὲ πρῶτος
nobis, & iudicaturum nobis iudicia nostra.
Dedit iis R. Levi ben Sufi. Struxerunt ei
suggestum magnum, atque illum in eo colloca-
runt. Proposuerunt ei quaestiones [ex Deut.
xxv. 9. excitatas] נִרְמָה הַיָּדָא Si truncata manibus sit fratria, quo-
modo detrahendus per eam est calceus leviri?
חולצת רַקְקָה דִּם מַהוּ Si consputet sanguinem; quid
tum? [Quaestiones profundæ, & quæ Oe-
dipum aliquem traditionarium, eumque
Oediposissimum, requirerent. Quibus,
cum ille nihil haberet quod responderet,
dixerunt, דַּלְמָא לִית בְּרִי אֲדֻפֵּן בְּרִי אַנְרָה
הוּא Forte ille non est doctor traditionum,
sed doctor explicationis. Proponunt ergo ei
Textum [ex Dan. x. 21.] explican-
dum.

Sub hac classe ordinare licet explica-
tiones istas, quæ vulgo vocantur Rabboth.
In quibus Traditionum quidem parum,
ast Glossemata in Textum varia, atque
ut plurimum vafra fati.

In hisce Commentariis occurrit infinitis
vicibus hæc phraseologia, פתח רַבִּי N. aperuit. Scio vocem פתח red-
di posse Incepit. Cui opponitur חתם
Finiit: ast reddo Aperuit, partim ex
ipsa rei memoratæ evidentia, & partim
ex verbis hisce Magistrorum. (a) רבנין
Rabbini פותחין פתחא להאי קרא
aperiunt apertionem (vel ostium) huic
Scriptura. Prævaricati sunt contra Domi-
num. Nam filios alienos genuerunt, jam
devorabit mensis eos & portiones eorum.
[Hos. v. 7.] Ad docendum, quod cum
mortuus esset Josephus, inane reddiderunt fœ-
dus circumcisionis, & dixerunt, Erimus
sicut Egyptii. Unde discis, quod Moses
circumcidit eos, cum egrederentur. Quod
cum fecisset, immutavit Deus amorem, quo
eos amaverant Egyptii, in odium. . . .
Ad implendum illud quod dicitur, Devo-
rabit eos mensis cum portionibus suis. (b)

(a) She-
moth Rab-
ba Sect. 1.
(b) Vid.
Bemidb.
Rab. fol.
257. 3.

Et ubicunque de aliquo dicitur, quod
פתח (quod dicitur infinities) Rabbini
iste in manus sumit aliquem Textum
Scripturæ, & aut verba ejus explicat,
aut sensum applicat, aut utrumque. Exempla
sunt innumera: præsertim in Bereshith Rab-
ba, atque in introductione ista ad Midras
Echa, quam vocant פתחא דחכמי Aperi-
tiones, vel Explicationes Sapientum.

Illos ergo, qui sese explicandis Scriptu-
ris addixerunt hoc modo, נומינא'ס ego di-
ci arbitror, ut distinctos ab iis, qui ope-
ram dederunt docendis atque illustrandis
Traditionibus.

IN S. LUCÆ.

CAP. XVIII. Vers. 12.

Ἀποδεκατῶ πάντων ὅσα κτῶμαι.

Post ea verba, Et vidua, interfere
quæ sequuntur. Hinc varietas ista
decimationis, de qua Maimonides. (c) Por-
tiones, quas dedit Sanctus Benedictus ex Le-
ge, hæ erant: Viz. Ut post messionem, tri-
turationem, & ventilationem, tollerent por-
tionem unam de quinquaginta, & darent Sa-
cerdoti: & hac vocata est חרומה גדולה
Elevatio magna. Deinde, ut de reliquo
tollant partem unam de decem, quam dent
Levita: & hac vocata est מעשר ראשון
Decima prima. Et postea de reliquo tol-
lant decimam ejus partem: & hac vocata
est מעשר שני Decima secunda. Hanc
decimam tenebatur possessor afferre Hierosoly-
mam, atque illic comedere. Quod si non
posset eam illuc portare, redimat pecunia, &
pecuniâ Hierosolymas allatâ, coemat quæ
comedat, &c. Tollat etiam Levita de de-
cima sua partem decimam, & det Sacer-
doti: & hac vocatur מעשר מן המעשר
Decima de decima. Et de quacunque por-
tione non tollebantur hæ decima, illa vocabat-
ur טבל. Quæ est vox composita, טב לא
Non bonum. Sic & רמאי est res dubia.
Id est, cum ignoratur, an de ea sumpta sit de-
cima, necne. Et hæc etiam est vox composita,
רמא רמאי Quid hoc?

Erat & מעשר עני Decima pauperum.
Quam reputant esse ex præscripto Legis:
ex verbis scilicet isto loco Deuteronom.
מעשר ירק allegato, alibique. Verum
Decimationem olerum (d) fatentur esse ex
præscripto Rabbiorum.

(d) Foma
fol. 83. 2.

In Acta Apostolorum.

Sub Annotata ad Cap. vii. vers. 2. post
hæc verba, Ridiculam satis, adde, Fre-
gerat Abrahamus idola Terachi, &
dixit, Ea mutuis ictibus se confregisse,
litigantia de farinæ eis oblata comestio-
ne. Suspiciens Terachus se illusum, נסביה
Prehendit Abrahamum,
& tradidit eum Nimrodo: qui projecit
eum in fornacem ignis. Ast Abrahamus exiit
e fornace salvus, &c.

In

In Epistolam ad Romanos.

SUB Annotata ad Cap. VIII. vers. 22. post hæc verba, *Potest admitti*, subnecte quæ sequuntur, ad hunc modum. Scimus enim, quod omnes *Gentes* (totus scilicet mundus iste *Ethnicus*) una suspirant & parturiunt ad hoc usque tempus, ut in felicem istam libertatem enascantur & proveniant.

Vers. 23.

Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτοί, &c.

NEque *Gentes* solum, sed & nos *Judei* etiam, quibus primitias Spiritus largitus est Deus, apud nos suspiramus, adoptionem, id est, redemptionem corporis nostri mystici, expectantes, cujus partem maximam constituent *Gentiles*.

Ἀπαρχὴν ἡ πνεύματος.

Tali sensu, quo *Christus* dicitur Ἀπαρχὴ resurrectionis. Ipse primus fructus, vel primitiæ, & Sancti in ejus adventu fructus subsequentes. Sic Sacerdotibus cesserunt primitiæ, & dein fructus posteriores, ut ita dicam, cesserunt toti populo. Pari modo *Primitiæ Spiritus* distributæ sunt inter *Judeos*, postici autem ejus fructus, (nam sic vocare liceat) distribuendi erant inter *Gentes*. *Eremus* evasura erat in stagna aquarum, ut frequentissimè apud Prophetas.

Τοῦ σώματος.

Durius est, si hoc intelligas de corpore, quod portamus: nam ὁ σώματος non applicatur ad corpus solum, nec ad animam solum, sed ad totam personam. Hic ergo corpus *Christi* mysticum intelligendum est.

CAP. XI. 25. 26.

Οὐ γὰρ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, τὸ μυστήριον τούτο ---- ὅτι πάρεστε ἀπὸ μέρους τοῦ Ἰσραὴλ γέγονεν, ἄχρις ἃ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ.

Καὶ ὅτω πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται.

PER πλήρωμα τῶν ἐθνῶν, Plenitudinem *Gentium*, minimè intelligendum arbi-

tror postremum *Gentilium* spicilegium, cum jam ultimus eorum manipulus colligeretur ad Evangelium; sed opponitur paucitati & raritati isti accedentium ab *Ethnicis* ad Ecclesiam, & verum Dei cultum sub Lege. Guttatim tantum tum temporis stillabantur in Ecclesiam hic illic Profelyti. At cum prædicatum foret Evangelium ab Apostolis per universum mundum, tum confluxum est pleno flumine.

Et tunc apparuit τὸ μυστήριον τούτο, hoc *mysterium*; grande quidem *mysterium*, *Gentes* excæcatas, decem tribus excæcatas, duas tribus excæcatas, una simulque tandem in uno centro convenire, in agnitione scilicet Evangelii, & coalescere in unum corpus.

Actum illud erat illo τῷ νῦν καιρῷ, de quo Apostolus vers. 5. cum scilicet ab Apostolis prædicaretur Evangelium *Judeis* & *Gentibus*, prædicatum est etiam decem tribubus: & ὅτω πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται. Totus *Israel*, e duodecim tribubus, qui erat λείμμα καὶ ἐκλογὴ χάριτος. Reliquia secundum electionem gratiæ. vers. 5. conversus est, & salvatus.

Nam quare non credatur Evangelium, tunc temporis ad decem tribus fuisse perlatum, æque ac ad alias gentes? Quod dicitur & creditur a nonnullis, eas nescio ubi latuisse, & latere in regione aliqua incognita, ac si in terram oblivionis evanuisent, & fide caret, & autoritate, & quidem ratione.

Audi de earum habitatione ipsos *Judeos*. Dicit *Rabb Assai*. (a) De alieno & advena, (a) *Jevam*, qui fæminam jam desponsat, cavent, nescilicet sit ille de decem tribubus. (Nota illud benè, & rem habe ipsissimis eorum verbis) נכרי שקידש בזמן הזה הוששין לקדושין שמה מעשרת השבטים הוא. Ubi Gloss. Ne sit de decem tribubus, שנשא נכריות. Que duxerunt fæminas alienigenas. Pergunt. והא כל רפיש כרובא פריש כדוכתא: Et quod interpretandum est de majori parte, interpretandum est de loco ubi resident. Ubi Gloss. alia. רבוכתיהו הו. רובא מעשרת השבטים. Nam in ipsorum locis erant multi de decem tribubus.

Gemaristæ porro. Dicit *R. Abba bar Calma*, Et disposuit eos in *Halach*, & *Habor*, & ad fluvium *Gozan*, & in civitatibus *Medorum*, [2. Reg. XVII. 6.] *Halach* est *Halvaoth*. *Habor* est *Hadiab* (*Adiabene*.) Fluvius *Gozan* est *Ginzac*. Civitates *Medorum* sunt *Hemdan*, & socia ejus. Dicunt, *Nihar* & socia ejus. Socia quanam? *Samuel* dicit, כרך מושק חידק ורומק, Op-

(a) fol.
72. 1.

Oppidum Musci, Hidki, & Dumki. Vide de his locis Bab. Kiddushin. (a)

Et paulo post. Filius tuus natus feminâ Israeliticâ (de decem tribubus) vocatur filius tuus: at filius tuus natus Ethnicâ non vocatur filius tuus.

Posteaque. בנתא הווא דרא אצטרוי. אצטרוי. Gloss. Filiabus quibusdam decem tribuum dissecti erant uteri, (castratae erant) ne reciperent semen, & factae sunt steriles.

Iterumque. עתידין ישראל רעבדי ימא טבא. Celebrabunt olim Israelita diem festum. Gloss. Quia spurii sunt (de Israelitis decem

tribuum est sermo) ומטמעי בישראל Et absconsi sunt inter Judeos, &c.

Et jam ex his judica, an adeo ignotae Judeis forent sedes decem tribuum; cum inter ipsos, & circum ipsos (in Babylonia scilicet habitantes) ipsae habitarent? Novit illas satis Apostolus Jacobus, cum ad duodecim tribus scriberet, ad decem nempe æque ac ad duas. Et cum beatissimus Servator duodecim Apostolos judicatuos duodecim tribus dicit, ideo hoc facturos innuit, quod duodecim tribubus prædicassent.

CON-

CONCIO AD CLERUM

In Visitatione

EPISCOPALI.

XXIV. Sept. Anno 1674. Ely habita.

O R E M U S.

Pro Ecclesia *Christi* sancta & catholica, ubicunque terrarum sparsa & disseminata. Præsertim verò pro Ecclesiis hisce, quarum nos pars aliqua sumus, *Britannicis & Hibernicis*. In his præcipue pro Serenissimo Principe nostro *Carolo*, Dei gratia, *Anglia, Scotia, Franciæ & Hiberniæ* Rege, fidei defensore. Et quoad omnes res & personas tam ecclesiasticas quam civiles infra hæc regna & dominia sua constituto a Deo & deputato summo Moderatore. Pro Serenissima Regina nostra *Catharina*, *Jacobo* Duce *Eboracensi*, reliquaque tota familia augusta. Pro Patribus ad Regiæ Majestatis secretiora consilia conscriptis, reliquisque Proceribus Magistratibusque. Pro universo Clero & tota familia *Aaronica*; præsertim verò pro Reverendissimo in *Christo* Patre Domino *Gilberto* Archi-Episcopo *Cantuariensi*, Metropolitano, & Reverendo admodum in *Christo* Patre Domino *Benjamino* Episcopo *Eliensi*, Diocesano nostro plurimum venerando. Pro utraque Academia, & pro Collegio hoc nostro. Pro toto denique populo, atque universa gente *Anglicana*. Avertat misericordiarum Deus demerita nostra, refarciat schismata, a-

verruncet hæreses, emendet mores, amoliat offendicula, & stabiliat gentem in pietate, veritate, tranquillitate, & mutuo amore, & amore Dei.

Deum denique laudemus, & Domino confiteamur, gratias ei agentes pro omnibus beneficiis suis in genus humanum, in ecclesiam, in hanc gentem, in nosmet ipsos collatis; speciatim & præ aliis omnibus pro donato *Christo*, & pro gratia ejus salvifica, per quam innumeros Sanctos perduxit ad gloriam. Pro nobilissimo eorum exemplo, quo nos etiam incitatur atque animatur ad idem stadium. Concedat gratiæ & misericordiarum Pater, ut nos exemplar eorum exscribentes, insistentes semitis, & prementes vestigia, per eandem gratiam nuducamur tandem ad eandem gloriam & coronam, idque per & propter Dominum nostrum *Jesum Christum*, in cujus nomine & verbis supplicamus, *Pater noster*, &c.

1 Cor. vi. 3.

Ὁὐκ οἶδατε ἐπ' ἀγγέλους κρινόμεν;
Nescitis quod judicabimus Angelos?

Filiolam suam Ecclesiam *Corinthiacam*, agrotantem valde jam & languescentem, pa-

O

terms

ternis affectibus fletibusque visitat *Apostolus* in hac Epistola, & deplorat, paralyticam schismatibus *Cap. I.* decolorem vitiis *Cap. V.* phreniticam litibus *Cap.* hoc nostro, in ipso denique cultu divino incultissimam *Cap. XI.* Speramus *Paternitatem* vestram familiam minus valetudinariam visitaturam.

Prima mali labes in hac Ecclesia eadem, quæ & fundi nostri calamitas, infelicia schismata: misello populo seipsum non solum in frustra Sectarum se divellente, sed friante potius & conterente in pulverem discordiarum. Posthabita enim reverentia Evangelii, honore *Christiani* nominis conculcato, & vinculo charitatis non tam rupto quidem quam in nihilum corrupto, canina feritate in se invicem ringunt, litigationibus mordacibus sese mutuo corrodunt, dilaniant, exedunt, idque coram *Ethnico* tribunali. Hoccine Evangelium pacis, inquiet *Ethnicus* & ridebit? Hæccine pax Evangelii?

Dolendum illud apud *Ammianum Marcellinum*, & dolendum eo magis, quod *Juliano*, bipedum nequissimo, factum sit lusui & machinæ ad promovendam ejus impietatem. Indulsi ille *Christianis*, ut quisque, nullo vetante, religioni suæ serviret intrepidus. Quod agebat adeo obstinate, inquit Historiographus, ut dissensionis augente licentia non timeret unanimantem postea plebem: nullas infestas hominibus bestias, ut sunt sibi feralibus odiis plerique *Christianorum* expertus. Dolendum talia de *Christianis* dici potuisse, & non potuisse refelli.

Quod scriptores *Judaici* de rebus aliquibus in sua Lege dicunt, *Hæc res est duplex, atque eadem quadruplex*; idem ferè dicere fas est de hac Ecclesia, quod bipartita erat, eademque quadripartita. Bipartita ex quadam necessitate, utpote conflata ex duabus nationibus, *Judaicâ* & *Gentilitiâ*. Quadripartita ex studio partium, æstu contentionis, & abusu magnorum nominum, *Pauli*, *Apollo*, *Cepha*, *Christi*. Non mirum, si ista *περὸς πολλήν* generârit schismata, si illa animositates, si istæ jurgia, si illa litigationes. At quis tam ferox actor, ut reum cogat ad Tribunal infidele, quis cliens tam reus, ut cogatur?

Nonnulla, quæ castigat *Apostolus* in hac Epistola, fluxisse videntur planè ex *Judaismo*; qualia erant, quod viri orarent capite velato; quod *Procænia* sua haberent ante Eucharistiam. Imo, ut probabile, quod Incestuosus tam inauditum auderet matrimonium. Ast appellare tribu-

nal *Ethnicum*, & lites deferre ad judicem infidelem, *Judaismus* adeo horret, & tam parum decet *Christianismum*, ut stupendum sit quenquam reperiri, qui tale quid vellet vel agere, vel pati. Qualitercunque res gesta est, dupliciter a *Corinthiaca* est peccatum: & quod litigarent, quod contra tenorem *Evangelii*, & quod illud coram tribunali *Ethnicorum*, quod contra honorem nominis *Christiani*.

Utrique malo medicinam suam applicat peritissimus Medicus in hoc Capitulo; at posteriori primum, utpote sollicitus maximè de vulnerato honore Evangelii, & de sauciata fama *Christianismi* non parum anxius, cum bono *Heli* de periclitante arca Dei tremebundus. Pharmaca sua prima depromit petitque quasi ex ipsorum sinu & pectore, dum ipsa eorum corda & conscientias sic appellat, judiciumque & notitiam in testimonium sic provocat. *An nescitis quod Sancti judicabunt mundum? An nescitis quod judicabimus Angelos?*

In posteriori hac clausula, quam tractandam nobis jam elegimus, quot verba, tot ferè dubia. Quinam scilicet hi Angeli, qui judicandi, quinam illi qui judicaturi, & quale & quando futurum hoc judicium, atque unde hoc dignoscendum *Corinthiis*? Quæ ut melius expediamus, liceat mentem prioris clausulæ paucis breviterque investigare, unde planior sternetur via, & patebit aditus ad sensum nostræ. Et primum ingenue fateor, me nec omnino absorbere posse, nec satis intelligere sententiam istam, quæ verba illa, *Sancti judicabunt mundum*, sic interpretatur; Sancti & electi homines affidebunt *Christo* in extremo judicio, atque approbata ejus sententia judicabunt improbos. Quod tale quid futurum vix persuaseris, multo minus persuaseris illud in animo *Apostoli* fuisse hoc in loco. Quippe quod vocabulum *sancti* latiori longè sensu fumat planè, quam ut strictè denotet homines solum vera sanctitate & gratia locupletatos. Utinam hoc ritè satisque observatum! Nam quot, proh dolor! in orbe *Christiano* schismata, contentiones, querelæ, opinioniones vagabundæ, non ritè intellecta vera latitudine hujus vocabuli? Nec periculosius aut terribilius sonuit olim *Shibboleth Gileaditarum*, quam non ita pridem titulus *Sanctorum*. Et sunt qui, si daretur licentia, sanguinolento commentario edocere vellent, quo sensu *Sancti judicabunt mundum*, ipsi fumenda censeant.

In verbis istis commatis primi, *Judicari coram injustis, & non coram sanctis*, nemo,

mo, quod novi, per *sanctos* non intelligit *Christianos*, ut oppositos *Ethnicis*, vel infidelibus. Et quare non in eadem latitudine & extensione sumenda vox in commate altero? Inæqualius videtur vocabulum illic extendere ad omnes *Christianismum* professos, & hic extenuare ad verè & realiter *sanctos* solum. Præsertim verò cum intercedant hæc tres voculæ, *Ὁυκ οἰδατε ὅτι*. Eodem significatu est illud capite proxime sequenti, commate 14. *Alioqui filii vestri essent immundi, nunc autem sunt sancti*. i.e. Aliter essent *Ethnici*, nunc autem nati sunt *Christiani*. Et loquitur Apostolus cum tritissima notione gentis *Judaicae*, cui *בְּקִרְוֹשָׁה* in sanctitate idem sonant quod intra professionem *Judaicae* religionis: & *לֹא בְּקִרְוֹשָׁה* non in sanctitate idem quod in *Ethnicismo*. Instantiæ hujus rei apud scriptores *Hebraorum* sunt infinitæ, satis sit hæc una. Disputatur semel iterumque a Magistris de fœmina *Ethnica* ad religionem *Judaicam* jam conversa, sobolem quidem concipiente *לֹא בְּקִרְוֹשָׁה* non in sanctitate, i.e. dum adhuc esset in *Ethnicismo*: pariente autem *בְּקִרְוֹשָׁה* in sanctitate, i.e. facta jam *Profelytissa*.

Detur ergo vocabulo in utroque commate eadem latitudo & significatio, quod efflagitat ratio, & postulat æquitas; & tum sic paraphrazemus commata conjuncta. *Audet aliquis vestrum, habens negotium adversus alterum, judicari coram Ethnicis, & non coram Christianis? Nonne nostis quod Christiani judicabunt mundum? Id est, quod Christiani erunt Principes, Rectores, Judices, Magistratus in mundo. Et vos de rebus vestris leviusculis non judicare inter vosmet ipsos, sed confugere ad tribunalia infidelium?* Atque hæc dignoscere potuerunt *Corinthii* planè satis ex septimo capite *Danielis*, si sudor contentionum in oculos stillans eos non obfuscaret. Ubi agitur de quatuor Imperiis successive dominaturis, & nationes sub jugo suo subacturis. Et illis tandem excisis, & dominio eorum expirante, suscipient regnum *Sancti Dei Altissimi*, comm. 18. & commate 27. *Regnum & potestas & magnitudo regni quæ est subter omne cælum datur populo Sanctorum Altissimi*. Nonne consonant *Propheta* & *Astolus*? *Regnabunt Ethnici*, inquit *Propheta*, & post eos regnabunt *Sancti*, i.e. judicabunt mundum quatuor *Monarchiæ*, & post eas *Christiani* judicabunt mundum. Et nonne hoc nostis, ô *Corinthii*?

Obiter hoc notemus. Si *Apostolus* a *Daniele* hæc sua sumserit, quod quidem non sine ratione potest supponi, annon

supposuit quartam *Monarchiam* jam exspirasse? Saltem an supposuit cum *Chiliasis*, judicium hoc *Sanctis* non dandum usque dum ruerit *Roma*?

Hoc igitur modo fuit ejus argumentatio. Cum determinatum a Deo sit, *Christianos* regimen mundi aliquando gesturos, atque ut Magistratus & Judices grandia orbis terrarum negotia tractaturos, num vos non pudet controversias vestras de rebus levioribus & trivialibus inter vosmet ipsos non componere, sed in opprobrium & infamiam *Christianismi* & *Evangelii* ad tribunalia *Ethnica* deferre? Non quod vel eos retrahere vellet ab obedientia tribunali & magistratui *Ethnico* ab iis debita, vel authoritatem aliquam inter se erigere eos vellet usurpatam, & qua authoritas publica *Romanorum* vilesceret: sed quod retrahere vellet ab inimiciis, rixis, & dissensionibus, ad concordiam, unanimatem, & pacem; saltem ut lites suas, si quæ fuerint, intra se comprimant suppressantque, & ne publicent aut patefaciant coram *Ethnicis* pro spectaculo irrisionis. Et non immeritò quæri posset, annon foret regimen aut dominium aliquod civile tunc temporis inter *Christianos* de suo. Erat in *Synagogis Judaicis*, annon & in *Ecclesiis Christianis*? Sed transimus ad pensum nostrum in clausula atque argumentatione posteriori.

An nescitis quod nos judicabimus Angelos?

Diversitas vocabulorum, *Sancti* & *Nos*, *Mundum* & *Angelos*, plane distinguere videtur & de re, & de personis: ut jam alia res agatur ab ea, quæ in clausula priori, quamvis argumentatio eodem tendat. Qui de bonis Angelis hæc intelligunt sunt rarissimi, frequentissimi qui de malis. Verum & nonnulli qui de malis dici volunt, vel de bonis etiam dici posse concedunt, emollita ista suppositione per hanc distinctionem. Quod quamvis Angeli boni præmium *essentiale* receperint ab initio mundi, præmium tamen aliquod *accidentale* recepturi sunt in ejus fine. Quod si detur, parum tamen inde vel sequitur, vel satisfactum est, præmium hoc iis adjudicandum esse per ullos homines. Et nonne captum excedit vel imaginari, qua ratione & quonam modo electi homines judicaturi sint electos *Angelos*, sancti sanctiores? *Lazarum* judicare Angelos illos, qui illum portarunt in sinum *Abrahami*: & *Pœnitentes* judicare Angelos illos, quibus gaudium erit in cælo ob eorum pœnitentiam?

Sed non opus est huic redargutioni ulterius immorari, cum supponatur potius verba hæc de Angelis *bonis* dici posse, quam ponatur dicta esse, & de *malis* dici, consentiunt omnes ferè ad unum. At quare *malos* non eloquitur Apostolus, si velit *malos*? Quippe quod quemlibet in hac re iudicem provocare posset, ut dicat etiam suppressio epitheto *mali*, quinam illi Angeli, qui iudicandi ab hominibus. Dic o *Judæe*, cum sermo est de Angelis per homines iudicandos, num arbitraris *bonos* intelligi posse? מלאכי שרת *Angelos ministerii*? Nequaquam, inquiet ille, sed מלאכי חבלה *Angelos perditionis* potius, & מלאכי מלכיות *Angelos provinciarum Ethnicarum*. Nam de *Israële* iudicaturolxx. nationes mundi, & consequenter lxx. *Angelos malos* istis nationibus præfectos, audivimus in Scholis nostris. At de *bonis Angelis* ita iudicandis altum silentium. Et novimus nos, inquiet *Christianus*, a Pagina Sacra docti, quod Sancti quidem iudicabunt *malos* Angelos, & Satanam calcabunt sub pedibus, at de *bonis* tale quid adhuc non didicimus, nec benè novimus unde expiscemur.

Non adeo opus igitur erat, ut Apostolus, quamvis de *malis* Angelis loqueretur, epithet n *malos* adjungeret, cum quovis quidem interpretante excluderentur *boni*, utpote qui omnino extra sphæram sint istius rei, de qua est sermo.

Conclusio igitur ab omnibus malos Angelos vel Diabolos esse eos qui sunt iudicandi, quinam illi tandem qui eos iudicaturi? Quemnam tecum confocias, o beatissime Apostole, in vocula *Nos*, cum dicis, *Nos Angelos iudicabimus*. An omnes *Christianos* in genere? An verè Sanctos solum? An eos omnes itidem? An peculiare quosdam de isto numero? Et quonam tempore futurum istud iudicium? Quonam modo?

In ultimo die, inquiunt non pauci, cum Sancti affidentes *Christo* iudicabunt mundum, tum etiam iudicabunt malos Angelos. Quod si daretur, num non & iudicabunt malos Angelos ante istam sessionem?

Concepimus ante, Sanctos iudicare mundum etiam in hoc mundo, ante & usque ad extremum iudicium. Liceat pariter concipere, in hoc mundo quoque malos Angelos esse a quibusdam hominibus iudicandos. Nam nonne quilibet verè sanctus, & gratia salutari locupletatus, aliquo sensu Diabolos iudicat? Nonne sanctitate sua eos accusat, precibus flagellat,

pietate damnat, fide torquet, & patientia crucifigit?

Verum agere videtur Apostolus peculiariùs de *Apostolis*, virisque *Apostolicis*, reliquitque Verbi Divini Ministris, quorum munus & opus est ex officio malos hosce Angelos iudicare, damnare, exterminare, non solum pro se & in causa propria, ut faciunt reliqui verè sancti, sed in causa aliorum. Et detur venia conjectandi, quod in duabus hisce clausulis apparent & prostant duæ nobiles columnæ Ecclesiæ & rei *Christiana*, *Magistratus Christianus* in priori, *Sancti*, i. e. *Christiani*, iudicabunt mundum: & *Ministerium Evangelicum* in posteriori, *Nos*, i. e. *Ministri*, iudicabimus Angelos.

Domine, in nomine tuo subijciuntur nobis etiam ipsa *Dæmonia*, inquiunt lxx. Discipuli, a ministrante sua jam redeunt, *Luca x. 17*. Et num hoc vobis adeo mirum, o beata capita? Ipsum vestrum opus est, ut subijciatis *Dæmonia*: ex officio vestro est, ut iudicetis malos Angelos. Propter hoc ipsum emisit vos Dominus vester: & cum vos emitterem, inquit ille, *Vidi Satanam fulguris instar de caelo precipitatum*. Et hoc ipsum est quod a ministrante vestra est expectandum.

Enumerare hic liceret admirandas istas historias, de triumphatis ab Apostolis & Discipulis *Christi* *Dæmoniis*, de Diabolis verbo eorum cruciatis, suppressis, ejectis, etiam vel umbra aliqua eorum pulsatis atque exterminatis, *Act. xix. 12*. *Super languidos deferuntur a corpore Pauli sudaria & semicinctia, & recedebant ab iis languores, & Spiritus nequam egrediebantur*. Quærisne adhuc, quinam illi qui iudicaturi malos Angelos? *Spiritus immundi clamantes voce magna exibant e multis, Act. viii. 7*. Et quidnam clamant? An *Pæana* canunt, an victoriam buccinant? An *Io triumphæ* vox hæc eorum magna? Imo, ejulatus & luctus, luctus & stridor dentium potius, condemnatorum more maleficorum, & lethali & severæ Judicis sententiæ succumbentium.

Sed de miraculosa hac activitate & potentia Ministrorum in iudicandis hisce Angelis res nostra non est, quippe quod hæc cessatura aliquando, & non practicanda ulterius. Sed alium modum moremque iudicii quærimus atque invenimus. *Apocalypseo* capite vigesimo, statim ab initio, Magnus Angelus fœderis, *Christus*, antiquum Draconemprehendit, catena vincit, in carcerem conjicit, atque ibi eum detinet per millennium: idque, *Rev.*

μη πλανήσῃ τὴ ἰδὼν, nè scilicet per idola, oracula, miracula, reliquasque fascinationes suas deciperet *Ethnicos* amplius, sicut fecerat eousque. Audi hæc, ô Chiliastra, atque animadvert. Non dicitur, quod tu somnias, quod incarceratus est Satanas, nè perturbaret *Ecclesiam*, sed incarceratus est Satanas, nè deciperet gentes. Et quæcunque legimus in Historia vel Ecclesiastica vel alia, de defectu oraculorum, de extirpatione Idololatriæ, de everfione fanorum, de conversione nationum, de vocato ubique gentium nomine veri Dei, insigniter in hæc verba commentantur, *Incarceratus est Satanas, ne amplius deciperet Gentiles.*

Intra hoc millennium, a prima introductione Evangelii inter gentes initium fumens, exulat *Ethnicismus*, & miratur totus mundus te factum *Christianum*. Decidunt turres, & labuntur palatia Satanæ, quibus exstruendis artem operamque suam per bina millennia impenderat ante. Sternuntur humi munitiones ejus, & æquantur solo, & decedit ille de throno suo pronus, & fiunt omnia sua prona. Conclamatum est de *Jove*, *Apolline*, *Hercule*, & toto numinum istorum catalogo. Ruit penitus *Diana Ephesina*, stupor & stultitia totius *Asiæ*. Cadit delubrum *Delphicum*, veneratio & delusio totius *Græciæ*. Perit *Isis*, perit mater *Berecinthia*, pereunt omnes deitates, & tua etiam, ô *Satana*, nisi protinus succurras & opituleris.

Corradit ergo ille & congregat omnem militiam suam & armaturam: Persecutorum gladium, *Judeorum* virulentiam, Philosophorum sophismata, Magorum præstigias, *Apollonium*, *Plotinum*, *Celsum*, *Porphyrium*, reliquamque illius Scholæ amentiam, & quicquid virium contribuere possunt vel Orcus, vel malitia humana, vel insania. Ast frustra hæc omnia & in cassum; nam pessum eunt indies magis magisque res *Satanæ*, & dilapidantur omnia ejus ædificia quotidie, ipso interim spectante, fremente, frendente, atque ad auxiliandum suis impotente prorsus & invalido.

Et tamen nullus ad hanc stragem balistarum usus, aut vinearum. Episcopus magica hæc agit, non exercitus, Minister, non milites, præcones Evangelii, non prælia nec legiones. Nullus hic gladius aut arcus aut hasta, nihil hic ferri aut armorum. Ministri nescio qui Evangelii inopes, egeni, destituti, afflicti, & malè habiti, vocē tantum & verbo hæc omnia *Satanæ* diruunt, sternunt, & sub pedibus

conculcant. Sic corruerunt olim mœnia *Jerichuntina*, non per bellicos arietes quasata, sed clangore solum cornuum arietinorum. Nam, ut hic Apostolus in altera ad hos *Corinthios* epistola, *Arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed per Deum potentia ad destructionem munitionum, consilia evertendo, atque omnem altitudinem, quæ se attollit adversus cognitionem Dei.*

Oh quam feliciter mutata jam rerum facies & mundi! En templum jam sacrum, ubi nuper fanum profanum; oracula jam veritatis, ubi non ita pridem *Apollo* mendax; jam Minister Evangelii, ubi dudum *Pythonissa*. Hodie cultus divinus, ubi heri Idolum. Sacramentum jam Eucharisticum, ubi olim sacrificium humani sanguinis. Verbo omnia, regnat jam *Christus*, & verbo ejus vincitur, vincitur, & incarceratur Satanas, atque evanescent omnes ejus deceptiones, fascinationes, & phantasmata. Et jam dicat ille ipse, quinam illi, quorum est judicare *malos Angelos*?

At vah! mutata tandem iterum rerum facies æquè infelicitè. Redeunt post hanc serenitatem nebulæ & caligines, & desinit dies adeo lucidus tandem in tenebris & nocte dira. Cum consummati fuerint mille isti anni, inquit Apocalypticus, solvetur *Satanas e carcere suo, & exhibit, & seducet gentes, quæ sunt super quatuor angulos terræ*. Solutus est & exiit & seduxit, & per *Papismum*, ut reliqua omittamus, introduxit iterum *Ethnicismum*. Atque infelici nescio qua rotatione revolvitur mundus sub *Papatu* in pristinam suam noctem & *Paganismum*. Jam redit cultus sculptilium, & Divorum & Divarum; reviviscunt jam oracula, traditionum scilicet & Pontificiæ infallibilitatis. Repit e spelunca sua larva miraculorum, & partim monstris magicis, partim mendaciis artificiose fabricatis captiva ducitur credulitas hominum, & excæcantur corda oculique. Nihil modo nisi tenebræ & caligo: implicita fides, cæca obedientia, atque ignorantia ad stuporem profunda, devotionis Pontificiæ verè mater.

Crederes jam *Romam* religionem *Romuli*, *Numæ*, *Hetruscorum* iterum induisse. Crederes *Caligulam* solio *Romano* iterum insidere, hominem cultum divinum sibi arrogantem, ac sese efferentem supra omne quod dicitur *Deus*, aut *Numen*. Crederes revixisse atque in scenam iterum prodiisse Pontifices, Flamines, Augures, Virgines Vestales, & cæteram turbam istius impietatis. Videres denique *Romam* ut olim armis,

fic jam artibus, deceptionibus, & excæcatione hominum nationes subjugare, mundumque ipsum videres retrogrado infaustoque motu repedare in *Ethnicismum*, *Scythismum*, *Satanismum*. Involvitur jam orbis dira nocte, sed num æterna? Spissis tenebris, sed an durabunt in sæcula? Nullus unquam redditurus diem *Phosphorus*? Aurora nunquam? An dominaturus semper Princeps tenebrarum?

Illuxit quidem tandem Pater luminum regionibus hisce nostris, finitimisque: Evangelium dissipavit noctem, abegit tenebras, & per viscera misericordiæ Dei nostri *visitavit nos Oriens ex alto*. Sperandum jam erat fugari Satanam in antrum suum, atque in carcerem pristinum amandari. Quod faciunt leunculi, *Psalmo civ.* id jam de hoc Leone etiam expectari posset, *Catuli leonum rugientes, ut rapiant, & querant escam, oriente sole congregati sunt, & in latibula sua si recipiunt.* At non sic hic Leonum Leo. Ambit ille adhuc & rugit & decipit, & vix credas tale quid esse in rerum natura, quod dicatur vel potestas Evangelii vel Evangelium.

Circumspicite enim regiones hasce *Europæas*, ut cæteras mundi omittamus; & quantum adhuc *Papismi*, quantum, quod malum auget, *Jesuitismi*, quantum hæresium & schismatum, quantum Atheismi & blasphemiarum, quantum denique tenebrarum & vitiorum?

Annon solutus adhuc Satanæ & ambit? Oh! ubi jam *magnus ille Angelus* cum catena sua? Ubi cœlestis aliquis Lictor, qui Latronem hunc errabundum, & non emendabilem perduellionem prehendat, vinciat, & in carcerem detrudat? Quid de hoc sperandum, & quando hoc tandem futurum? Vereor nè locum nimis hic habeat lugubre illud *Psalta*, *Signa nostra non videmus, non est ulterius aliquis Propheta, nec est inter nos qui novit usquequo.*

Usquequo Domine, usquequo? Responso Servatoris contenti nos simus, & promisso, *Vestrum non est nosse tempora & momenta.* Atque *Ero vobiscum ad finem sæculi.* Nostrum est nosse munus nostrum & officium, intus & intimatius recognoscere, quid sit esse Minister Evangelii.

Evocat nos Deus per officium nostrum ministeriale in luctam & prælium cum ipso *Goliatho*; idque non nostri ipsorum gratia solum, sed animarum & gregum nostrorum etiam nobis commissorum. Ejiciendus est Satanæ ex eorum mentibus. Id curæ nostræ incumbit. Evellendi sunt agni ex faucibus ursi & leonis. Hæc concertatio nobis demandata. Liberandæ animæ eorum ex potestate Diaboli in beatam libertatem filiorum Dei. Nostrum est, quantum fieri potest, id curare. Videmus itaque in quam arenam descendimus, & cum quali Antagonista nobis coluctandum. Acuendi animi ex ipso periculo & rei difficultate. Fortiter dimicandum, quia dimicandum cum fortibus. Et forti isto Fortior nobis aderit, si adsit nobis conscientia, vigilantia, & industria. *Christum* vehimus & doctrinam ejus, gladium ejus vibramus, & causam contra Satanam agimus. Agamus sedulo, & viriliter contendamus, & talibus ausis animisque promissit ille se affuturum.

Adsis nobis, Domine Jesu, & ministerio nostro. Concede propitius, ut officio nostro attente invigilemus, *Verbum tuum rite & ex pura conscientia distribuentes, & vita proba exemplar imitabile animabus nobis commissis præferentes, auxilio tuo roborati, atque animati Spiritu, de triumphato Satana pro nobis ipsis aliisque coronam tandem reportemus immarcescibilem.* Idque per & propter merita tua, atque ex infinita misericordia tua, *Beatissime Servator, cui cum Patre & Spiritu Sancto sit omnis honor, laus, & gloria in sæcula sæculorum. Amen.*

EXERCITIA ACADEMICA.

Preces & Oratio Reverendi nec non Eruditi Viri

D O M I N I

JOHANNIS LIGHTFOOT S.T.P.

*Quibuscum solennia Academia CANTABRIGIENSIS
Comitia auspicatus est Anno Salutis MDCLV.
cum Procancellariatu fungeretur.*

P R E C E S.

Pater noster, qui es in cœlis: Pater luminum & misericordiarum: Fons vitæ & salutis: Lux & Vita nostra. Servata Academia te adorât. Sospites nos omnes bonitate tua, & beneficiis tuis onerati, te veneramur. Corona hæc Academica ad scabellum pedum tuorum seque coronasque suas humillimè devolvit projicitque: divinæ tuæ misericordiæ ac bonitati attribuens quicquid boni unquam usquam vel vitas nostras nobis edulcoravit, vel de vita meliori, cœlesti, æterna nobis consuluit.

Summam tuam bonitatem experti sumus, jam inde a primis nostris incunabulis, in diem usque hodiernum. Eandem experimur & hodiè in nostra hac conventionem, in nostro hoc negotio.

Dirige animos, ut te Alpha & Omega

statuant in dictis, factis, cogitationibus nostris: ut te respiciant dominum, apprehendant adjutorium, proponant finem. Aperi oculos, ne cæcutiant ad veritatem, neu lippiant ad sanam doctrinam; sed ut eam vestigantes investigemus, & prosequentes assequamur. Edoce linguas nostras, ut te loquantur, & ne quid in nominis tui dedecus, aut veritatis tuæ aut religionis nostræ ignominiam vel mussitent, vel balbutiant. Sed cedat totum hoc, quod acturi sumus, in nominis tui gloriam, veritatis & religionis honorem, Academiae emolumentum, atque nostrum omnium beneficium. Idque per & propter Dominum nostrum *Jesum Christum*; cui tecum, & cum Spiritu Sancto, sit omnis honos, & laus, & gloria in sæcula sæculorum.

ORATIO.

ORATIO.

*Veneranda Capita : Hospites dignissimi
gratissimique : Academici ornatissimi : Corona
undequaque spectatissima.*

Quod me interpretem suum inpraesentiarum designaverit alma mater Academia, id mihi oneri esse, utcunque apud me satis sentio, apud vos tamen defensionem mihi futurum, & muneris ipsius spondet assignatio, & vultuum vestrorum serenitas pollicetur. Quibus insidentia ut video Oratoris terribilimenta, gravitatem, expectationem, aviditatem audiendi, & iudicii trutinam; ita una etiam confidentia Orantis patrocinia, publicam diei hilaritatem, Academicæ festivitatis gratiam, levitatem censuræ, & condonandi promptitudinem.

Quod fieri in hospitum receptione est consuetum, id nobis jam incumbit muneris. Apparant vobis alii convivia in interiora ædium ingressis, dapēs Theologicas, Philosophicas, Medicas, ferculaque alia Academica: me in ædium πρὸς τοὺς ἐξωτερικοὺς expedit alma mater, in ipso limine vos excepturum, nomine & affectibus suis salutaturum, dicturumque, si dici possit, quanto gaudio filios suos adventantes amplectatur, quanta gratitudine vos omnes, Comititia hæc sua præsentia vestra cohonestantes, respiciat excipiatque.

Pensum eò magis mihi arduum atque intractabile, quo immodica lætitia & affectus matrum sunt majora verbis. Dialectum propriam habent materna viscera, & subitanea gaudia, non articulatam syllabis, sed silentio, non vocabulis aut elocutione interpretem sui, sed oculis, lacry-

mis, stupore, cordis palpitatione, nonnunquam etiam animæ deliquio. Non potuit olim indulgentissima quædam mater gaudium suum de filio diu desperato, at jam reduce, aliter effari, quam inter oscula & amplexus animam efflando. Habet hoc lætitia cum hoste suo curis commune, quod utræque stupent, non loquuntur.

Invitissimus ergo ego in nobile hoc theatrum Academicum prodissim, de iis præsertim dicturus, quæ nec dici quidem possunt, nec possunt taceri, si non oppignoratam mihi a frontibus vestris conspicerem benevolentiam & veniam, & vos insuper eodem cum matre gaudio adstrictos non tam auditores habiturus sim, quam coaratores, atque ejusdem lætitiae comparticipes, iisdem affectibus eadem commemoraturos.

Si quid ergo chasmatum occurrerit in Oratione nostra, aut quid anhelii; si quid quod tenuitati nostræ sit par nimis, aut causæ agendæ sit nimis impar, pectora vestra appello, eandem causam mecum actitantia, ut hiulca conceptibus vestris integretis, affectibus vestris restauretis deficientia.

Hodierna gaudia cum nuperis & vestris & Academicæ periculis si conferantur, & admirationem provocant, & gratitudinem eò magis, quò magis insperata, inexpectata, improvisa: cum vivere nos & Academiam & valere læti sentiamus potius, quam quod nobis ita fiat credamus,

damus, vel quâ fiat intelligamus. Quantillum temporis est elapsum, ex quo funesta nobis undique boavit campana famæ, & clamatum in nos audivimus undequaque, Conclamatum est de Academiis, de bonis literis, de Clero *Anglicano*. Diriguimus ad ferale murmur interno gelu, atque intentatam nobis mortem audivimus simul & præsensimus. Et prout præoccupat periculum meticolosa suspicio, prognostico nescio quo præjudicii nexu cruciatum ad nos attraximus ante vulnus. Machinas suas habent timores, ex ipsis cogitationibus nostris fabricatas, quibus fauciant ante ictum, & diutinam mortem præinfligunt ante mortem. Hinc funera nostra non sustinuimus meditari, & tamen non sustinuimus non meditari funera nostra. Atque ingruens ex ingruenti malo horror ea nobis fingere non edocuit solum, sed coegit, quæ cogitare refugit animus, quæ tamen non potuit non cogitare.

Non fingere nobis, idque mœstis tremulisque animis, non potuimus, qualis futura *Anglia* erutis oculis, Academiis & Clero: qualis futura *Cantabrigia* absque *Cantabrigia*: quale spectrum emortuæ Academiæ, scheleton excarnificationum Collegiorum, Musarum funus, & defunctæ cadaver *Literaturæ*.

Invasit præsertim animos invasuræ gentem effigies barbariei, & monstri infandi horrenda facies, in prædia nostra & nos prædam avidè inhiantis & assiduè. Monstrum illud certè, cui Academia cibus, atque esca dilaniatorum cadavera Collegiorum. Bellua multorum capitum, at certè nullius. Fæx tota erratica, hæretica, vertiginosa, blasphema; quæ nihil novit nisi ignorare, nihil valet nisi male velle. Monstra, quæ olim non credit *Anglia* sibi se peperisse. At non partus tuus hæc reptilia, è dulce natale solum, sed tua phthiriasis: nam non tam ex utero genita, quam ex ulceribus, ex statu tuo languido, ex sanguine, & decolore. Prout è corpore tabescente ebulliunt vermes, & squalor sorditiesque pediculescunt.

Quis vicenis abhinc annis tali fato perituram credidisset *Cantabrigiam*? Quis abhinc binis credidisset non perituram? Increduli fuimus de periculo, cum jam abesset, cum adesset, de salute. Sic lippiunt homines ad futura, atque hebetudo oculorum ita nos non finit ultra præsentem fortunam conjectari, ut concolorem semper crastinam hodiernæ auguremur: atque a præsentis futura statuminantes, ex momento, quod adest, diuturnita-

tem ei parem stolidi præfagimus.

Quantas ergo Divino Numini debemus gratias, a quo non solum præter spem hostium liberati sumus, sed supra nostram? Non solum in varium mutata conditio nostra, sed eousque in contrarium, ut spes hostium transierint in desperationem, & metus nostri in gaudia & triumphos. Ita ut non sospitem tantum sibi & nobis redditam videamus hodie Academiam, sed lætam, floridam, ovantem, & nobili hac corona coronatam. Sic coronatam annuatim *Cantabrigiam*, sic *Oxonium*, videant ofores Academiarum, ac invideant: & qui bonis literis mortem ita nuper sunt machinati, hodiernam vivacitatem intueantur, & livore torqueantur, rumpantur, moriantur.

Edocuit hodierna bonitate Cœleste Numen, & sibi curæ esse Academiæ, & cordi esse bonas literas. Et te vel cœlitus refutatum habes, ô literarum hostis! de dictorio isthoc tuo invidio pariter ac amentis, *Non necessarias esse Ecclesiæ Academiæ, Literaturæ humana non opus esse ad tractandam divinam*. Digna sanè sententia authore tam infano! & digna quidem Academiis hostilitas, licet summè indigna! Miraremur unde nata in nos innocuos hæc inimicitia, nisi quod sciamus, nobile & Academicum esse, ab ignobili fæce hominum, a læsi cerebri turba impeti, odio haberi, periclitari. Ego te non amarem, alma mater, ni odissem tales; & speciosa non esses, si non sordes apud sordidos, si non esses odiosa odiosis.

En quibus ab his nos laboramus Paradoxorum paroxysmis! Tollantur, inquiunt, Ecclesiæ, ut floreat religio, & ut vigeat veritas, tollantur hæreses. Ut crescat concordia gentis, crescant schismata, & ut augeatur communio sacra, reprimatur sacramentum communionis. Diruantur Academiæ, ut oriantur idonei concionatores, & extinguantur bonæ literæ atque eruditio, ut apti fiant homines ad populum erudiendum. O ænigmata Orci, atque oracula Inferorum! Quæ vel audiens in saxum transeas. Quid si sub istius phreneseos furore atque ictibus periisses, quam miserum fuisset sic periisse?

Necessitatem atque usum Academiarum requiris, ô literarum hostis! Earum institutionem quære, atque originem. Utilitatem earum nescis, aut dignitatem? Divinum earum folum recognosce, & meram protectionem confitere.

Academiæ primum fundavit ipse Deus, Legi suæ & Ecclesiæ visibili coætaneas, cum illis convicturas, & non intermori-

turas nisi cum iisdem. Ita illis sunt appendices assutæ, attextæ, atque, ut ita dicam, accorporatæ, ut cum cariturus sit mundus ecclesia, cum caritura sit ecclesia lege divina, tum defuturæ, & non ante, mundo & ecclesiæ sunt Academiae. Istam immortalitatem liceat bonis avibus vobis augurari, ô deliciae nostræ, *Cantabrigia*, & *Oxonium*. Idque non solum, quod jubet spes & amor, & suadet præteritæ protectionis experientia, & præsentis gratia; sed quod tam arctè & conjunctè vobis cum ecclesia interfit & religione, ut dicere hoc ausim, nec audax tamen sim dicendo, *Non pereunte in Anglia vera religione, Academiæ in Anglia non perituras.*

Cum quadraginta octo civitates *Levitarum* apud Sacram Paginam recognoscis, totidem Academiæ recognosce; quo tribus ministerialis turmatim distributa studio Legis incubuit, docta evasit: atque inde per totam gentem disseminata, doctrinam & scientiam Legis per omnes Synagogas seminavit. Academiis istis concessit Deus prædia & decimas, quibus enutriti studiis illic incumbentes, in Synagogas tandem per totam gentem sunt transplantati, & doctores populi facti, & concionatores, decimis atque oblationibus, etiam in Synagogis, sunt sustentati.

Teipsum aliosque fallis, ô Antedecimarie, dum decimas ministerio Templi solum alimentum ministrasse aut ipse fatuus credis, aut fallax imponis populo. Habuit quidem Templum decimas suas, habuerunt etiam Academiae suas, & suas etiam Synagogæ. Eas concessit Deus, non tam ad sacerdotium ceremoniale sustentandum, quam eruditum Clerum, discentem in Academiis, docentem in Synagogis. Non incongruè hic Canones *Judaorum*. *Non cedunt*, inquiunt, *decimæ & oblationes Sacerdoti indocto, cedunt autem docto, etiamsi non Sacerdoti.* Hinc ergo nobis adest, quo argumentis istis respondeatur, quæ contra decimas excogitarunt ingenium crumenæ atque acumen avaritiæ. *Levitica* sunt, inquiunt, ideoque non *Evangelica*; ad cultum ceremoniale alendum solum natæ, ideoque perituræ. Quibus ego, Cleri sunt, inquam, ideoque duraturæ. Ad ministerium literatum sustentandum institutæ, ideoque *Evangelica*.

En methodum divinæ institutionis! Populum peculiarem sibi elegit Deus in Ecclesiam. Populo electo dat Legem, & Clerum. Clero præcipit Legis studium. Studiis aptat sodalitia Academica. Aca-

demiis donat prædia & decimas. Synagogis donat decimas & Academicos.

Ab Academiis transeamus in Academio-
las, Scholas Prophetarum, Collegia & hæc studiosorum, loca lucubrationum, & habitacula eruditionis. Rectorem ecce, venerabilem aliquem Prophetam, Spiritu Sancto afflatum, & participem revelationum. Discipulos non Spiritu quidem eodem Prophetico afflatos, sed Prophetica ab ore Magistri imbibentes. Illis revelat ille sibi revelata, de voluntate Dei, & statu populi, de temporibus & eventibus *Israelis*, & supra omnia de mysteriis Evangelicis. De *Messia*, de ejus adventu, temporibus, morte, resurrectione, & ab eo præstandis; studio etiam Legis his omnibus adjuncto. In his Academiolis de salute accuratè inquiverunt Prophetæ, quod ait Apostolus *Petrus* 1 *Epist.* 1. 10. 11. *qui vaticinati sunt de gratia ventura. Perscrutantes quodnam & qualem tempus illud esset, quod a Spiritu Christi, qui in iis erat, fuit indigitatum, cum passiones Christi prædiceret, & gloriam subsequaturam.*

En vobis *Cantabrigiam* & *Oxonium* terræ *Israeliticæ*! Nobiles Academiæ, quibus nihil defuit ad doctrinam, & è quibus nihil deesse potuit ad doctum Clerum. Fontes scientiæ Legis, prophetorum Evangelii, & fundamenta sempiterna eruditi Magistratus, & Cleri literati.

Transilite, si vultis, tempora jugi *Babylonioi*, & novum populi reducis statum novo sub conspectu concipitote. Perierat jam libertas gentis, at scientiæ liberales minimè perierant: atque utcunque premeretur populus sub servitute & tributo, tantum tamen abfuit ut Literatura supprimeretur, ut pondere cresceret, & miseriarum antiperistasi vigeret magis.

Sic sub protrito & proculcato statu Cleri nuper *Anglicani* germinavit, & adhuc germinat, nobile illud eruditionis germen, editio Bibliorum multilinguam, qua quid generosius vix vidit unquam Resp. literaria, nec quicquam *Anglia* sibi honorificentius. Opus æternæ famæ, monumentum memorabile in sempiterna secula futurum summæ eruditionis, zeli, & in Deo bonarum literarum protectore fiduciæ Cleri *Anglicani*, jam tum summè periclitantis. Macti estote, viri venerandi & doctissimi, qui in opere tam magnanimo defudatis. Pergite, quod facitis, tropæa vobis eri gere, patriæque; & perlegant ope vestra omnes gentes Sacra Biblia suis linguis; atque iisdem linguis eadem opera prædicentur fama eru-

eruditionis & literatura gentis *Anglicana*.

Sub his temporibus, pressæ licet, floruerunt tamen Academiae *Levitica*: quarum jam præcipuæ *Hierosolymitana* & *Ferichuntina*; hæc Collegas continens duodecies millenos, illa numerum istum duplicatum. Atque hic floruerunt Doctorum Scholæ: quarum præcipuæ suis temporibus *Shammai* senis, & senioris *Hillelis*. Cujus octoginta Discipulorum chorus coryphæum habuit *Jonathanem Chaldaeum* Paraphrasten. Nec hic insalutatos præterire possum Scholarum harum Graduatos. Floruerunt in quamplurimis urbibus Synhedria, in omnibus Synagogæ: in omnibus Synhedriis & Synagogis viri plurimi eruditi. Et ut compendio omnia, vix erat oppidum, in quo non esset Synagoga, vix civitas, in qua non plurimæ; (in una urbe *Hierosolymitana* quadringentæ octoginta) & non Synagoga, in qua non decemviratus literatus.

Sic consultum est a Deo de docto Clero apud populum *Israeliticum*, dum esset populus. Et quam æquali cura ab eo itidem sit provisum in Ecclesia Evangelica, testantur doctissima monumenta Veterum, doctiora præsentium. Literaturæ gloria non inextincta solum, sed indies coruscantior; Academiarum numerus, splendor, salus, fecunditas, & mira contra hostes protectio, atque ereptio è periculis. Te testem provoco, alma mater, historiam & fortunam tuam; nunquam non divini numinis curam tui sentiens, & in secundis & in adversis; semper aut benignitate ejus fruens ad summum usque felicitatis apicem, aut protectione in imo periculi vortice & profundo. Curam tui divinam eloquuntur vel pericula tua, æquè ac felicia tempora; atque utrum plus Deo debeas pro te ædificata, ornata, dotata, an pro te servata, & periculis erepta, in laudem ejus potius determinetur de utroque, quam in litem de hoc vel illo.

Pericula tua mirer magis, an salutem? Nequitiam hominum, quod innocua hostes habueris, an benevolentiam Dei, quod te inermem licet hostes non haberint? Sic pristina mala evasa solari possunt de præsentibus, sic evasa & pristina & præsentia spem erigunt de futuro, & gratitudinem certe exigunt sempiternam. Hostem habuimus olim, referente vetustate, *Maximinum Herculum*, principem *Diocletiani*, eumque *Diocletianissimum*, eodem si non sanguine ortum, at eadem certè sanguinolentia. Is inter

alia quæ patravit crudelia, *Cantabrigiam* flammis, ferro, cineribus tradidisse fertur, & ruderibus suis sepeliisse. Gratias, ô Tyranne, quod & nos quoque rabie tua nobilitasti, quod matrem nostram in album decimæ persecutionis Martyrum adscripsisti. Sat nominis obiisse sub isto nomine; nec quid coruscantius exhibet lux historica, quam cecidisse manu *Diocletiani* aut *Maximini*.

Reviviscentem ex his cineribus paulatim matrem nostram excidio novo excepit pestis *Pelagiana*; pestis in hoc cæteris lethalior, quod non solum ea infectorum perderet animas, sed corpora etiam eorum, qui non inficerentur, qui nollent infici. Et sic ab ista peste periit *Cantabrigia*, quia noluit ista peste perire; orthodoxa morte pro veritate occumbere eligens, potius quam pestifera hæresi animas perdere: in hoc triumphans, vel in ipso funere & sepulchro, quod eosdem hostes habuit, quos & gratia Dei.

Ex his rudibus respirantem, ut nova *Pictis*, *Saxonibus*, aliisque illata, Academiam exceperunt mala, atque indies nova, nimium quidem esset commemorare; & non est opus, cum paria perpeffa fuerit *Cantabrigia* ab ipsa *Cantabrigia*, Academia scilicet ab oppidanis. Quid memorem gravatam illam sub *Henrico* tertio, ut hinc secedere coacta fuisset, ni Rex scripto suo subvenisset? Quid magnam Academiae partem sub eodem *Northamptoniam* pulsam ob excitatam in Scholares Boreales seditionem? Quid sub *Eduardo* primo malè admodum tractatam, pejus sub secundo, pessimè sub secundo *Richardo*; ut Academici vulnerati, membris mutilati, interfecti: librorum omnium direptio, & bonorum: combusta omnia Academiae Diplomata, Archiva, libertatum & privilegiorum monumenta: ac sordido atque infando exemplo universus Academicorum coetus jura & privilegia sua abjurare, atque oppidanis scripto & sigillo rata facta transmittere turpi metu est coactus?

Non hæc vulnera refrico, ut liveant in concives, sed ut sentiantur ad gratitudinem. Pœnas & contumeliam, de hac illata nobis contumelia, dederunt illi olim hodieque, privilegia nobis injuste abrepta suis justè nobis concessis compensantes.

Non multo absimilem passa est fortunam & mater etiam vestra, ô charissimi *Oxonienfes*, ut in utraque sorore æquale specimen ederetur, non carere posse Academias hostibus, non caruisse unquam

foſpitante Deo. Quid memorem abactam totam Academiam veſtram ſub Rege Johanne, & partem huc ad nos, partem ad *Radingum* commigrantem? Quid ſub *Henrico* tertio huc etiam pulſam, & ad *Stamfordiam* ſub *Eduardo* tertio?

Quid refricem nuperi belli vulnera, aut tempora a bello nobis periculofiora? Quid tremores noſtros vix adhuc ſedatos, & tepentia adhuc hoſtium odia? In ſtuporem potius ſiſtat ſe Oratio, & divinæ bonitatis admirationem, quod poſt tot rerum discrimina, Academicarum pericula, vulnera, funera, vivant adhuc bonæ literæ, vigeant ſtudia, ſpiret Clerus, ſperent *Cantabrigia* & *Oxonium*. Et ſic floreat & floreat hodieque hæc Comitia.

Adjice diuturnitatem, ô cœleſte nomen, gratumque in nobis animum, & adjiciuntur omnia. Securitatem exoptare voto noſtro eſt minus, vigilantia noſtra potius exoptanda, in qua ſumma noſtra ſecuritas. Res lucubrationum eſt Academia & negotii, & ſe curantem curat Deus, atque eo invigilat ſibi ipſi invigilanti. Semina immortalitatis habeat Academia, pietatem, veritatem, eruditionem, & diſciplinam. Ut hæc ſerves, ô *Cantabrigia*, Deus te ſervabit, & hæc ſervata te ſervabunt. Summa tua ſecuritas in hoc ſita eſt, ut non ſis ſecura; ſed rebus tuis provide, & rebus tuis Deus providebit. Sic rebus tuis Deus provideat.

D I X I.

Determinatio ejusdem R.^{di} Viri in duas Quæſtiones a Doctoratûs Candidato propoſitas & diſputatas in iisdem Comitiiis, ægrotante tum temporis Regio Profefſore.

Status Integritatis fuit ſtatus Immortalitatis.

Vita æterna promiſſa fuit ſub Veteri Teſtamento.

DE priori eo brevius dicturi ſumus, quod eam copioſe atque erudite tractaverit atque etiam determinaverit doctiſſimus Reſpondens. Paucula, quæ pro more loci addituri ſumus, non tam in ſupplementum iis, quæ dicta ſunt, aſſuimus, quam in ſymbolum aſſenſus noſtri conferimus.

In diſputationem quidem vocata eſt hæc quæſtio ab omnibus Scholaſticis, & ab omnibus ferè Theologis: at in negativum non determinata, niſi olim a *Pelagianis*, hodieque a *Socino*, ejusque grege, turba omnem Theologiam perturbante.

Opinati ſunt olim *Pelagiani*, referente *Auguſtino*, Adamum propter corpus animale exiturum fuiſſe de hoc corpore ad requiem. Ita ut mors corporis, infert ille, non de peccato accidiſſe videatur, ſed naturaliter, ut animalium caterorum. In eandem ſententiam *Socinus Prælect.* Cap. I. alibique. Primum ſcilicet hominem ante lapſum natura mortalem fuiſſe. Et mortem naturalem, quatenus naturalis eſt, & omnibus communis, non eſſe

peccati ſtipendium, ſed naturæ noſtræ ſequelam. Et plura ille, & ſui in hunc ſenſum ſparſim.

Ut ſtatus ergo & ſenſus quæſtionis clariuſ eluceſcat, diſtinguendum eſt primo de mortalitate, atque immortalitate, eum in utraque voce lateat aliqua, imò maxima, ambiguitas.

Duplicem ergo ſtatuimus immortalitatem: immortalitatem cum uſu creaturarum conjunctam; & immortalitatem abſque uſu creaturarum, & ſolo fruente Deo. Hanc ſolum in cœlo, illam autem in terra: quam habiturus Adamus, ſi perſitiſſet in ſtatu integritatis; ab ea tandem in immortalitatem cœleſtem migraturus. Et hic incautos irretiunt adverſarii, dum immortalitatem Adamo innocuo negantes, de cœleſti ſolum exempla ducunt, cum uſu creaturarum non conſiſtente. Aliter *Auguſtinus* lib. III. in *Genefin*, ad Cap. XXI. Nec ipſi morituri, donec terra immortalibus hominibus impleretur. Et paulo poſt, Nec hoc quicquam dicere audebit, ciborum indigentiam niſi

nisi mortalibus corporibus esse posse.

Vox *mortalis*, quæ proprie aliquem in forte aut statu moriendi positum denotat, improprie à quam multis ad *Adamum* transfertur, eo quod habuerit *posse mori*. Et hinc nodos quæstioni, & retia improvidis nectunt adversarii, dum terminos *posse mori*, & *mortalem esse* converti, incautioribus imponunt. De quo plura dicturi sumus in sequentibus.

Ambiguitate æquè nodosa laborant phraseologia istæ, quæ in tractanda hac causa apud Theologos occurrunt frequentissimæ: *Stante statu innocentia: Adamus persans in integritate: Adamus dum esset innocuus: atque aliæ istiusmodi, quæ eousque sunt perplexæ, ut vel contradictoria vere de iis possint enuntiari. Verissimè enim dicitur, Stante statu innocentia Adamus potuit mori: & verissime etiam, Stante statu innocentia Adamus non potuit mori. Quod & Scotus in lib. Sentent. 2. distinct. 19. sic profert; Stante statu innocentia potuit mori; ista tamen potentia non fuisset reducta ad actum. Hoc est, Adamus, cum staret innocuus, potuit mori: at dum persisteret innocuus, non potuit mori. Ita ut non tam in naturæ conditione situm esset *Adami posse mori*, quàm in conditionis mutabilitate. Quæstionemque sub manibus eo sensu intelligimus, ut *Adamo* innocuo non solum *posse non mori* tribuamus, sed dum innocuus, *non posse mori* vendicemus. Quod & his adstruimus rationibus.*

Primò, In isto statu nullus potuit esse mortis finis. Quorsum enim divellerentur anima & corpus, quod sit in morte, cum utrumque purum esset, & immaculatum, & indefinenter serviret Deo? Enumerentur omnes fines mortis. Esto ad terminandum peccatum Actuale, vel esto ad exterminandum Originale. Esto ad corpus naturale in spiritale immutandum, aut esto ad transplantandum a terrena ad cœlestem patriam. Duo priora *Adamum* attingere omninò non potuerunt; duo posteriora sine morte potuerunt.

Secundò, In illo statu nullum fuit in *Adamo* mortis aut mortalitatis principium. Novi quid hic objiciatur de constitutione & compositione corporis ejus elementari, & de *posse mori*, quod ei adfuisse uno ore fatentur omnes.

Ad quorum primum si quis curiosius respondere velit, per me licet: ego hoc tantum dixerim, Si ille, qui elementa creavit, & corpus, & immortalitatem, non potuit corpus ex elementis compositum

immortale creare, moriatur sanè innocuus *Adamus*, & ruat causa nostra. Is certe, qui potuit ex nihilo creare corpus, potuit creatum reddere immortale, utcunque compositum ex elementis. Idem responderem, si objicerentur externa pericula, a quibus potuisset forsan *Adamus* occumbere morti. Quibus ego, Si ille custodiæ Angelorum traditus, ut eum in omnibus semitis suis servarent, quo minus in lapidem pedem impingeret, si, inquam, ab iis custodiri non potuit, quo minus in mortale aliquod periculum incideret, moriatur sanè, & causa nostra etiam moriatur.

Ad secundum verò opus est accuratiori disquisitione; idque eo magis, quod, ut antea dictum est, retia hinc nectantur incautis.

Potuit mori, Ergo fuit mortalis, videtur esse consequentia non neganda, cum revera sit fallacissima, falsissimaque. Nam ejus *posse mori* non mortalitatem sonat, sed posse ad mortalitatem. Non potentiam ad mortem, sed potentiam ad fieri mortalem. Reddatur enim propria ratio, cur potuit mori; Quia scilicet potuit labi. Quia conditio ejus potuit ita mutari, ut ex statu immortalis potuerit migrare in mortalem. Potuit esse mortalis, quia fuit mutabilis: non autem fuit mortalis, nisi cum esset mutatus. Mortalitas enim ejus non a natura ejus, quamvis mutabili, fluxit, sed a naturæ ejus mutatione. Et mutatio ista, & mutabilitas ista naturæ, non a corporis aliqua corruptibilitate fluxit, sed a mobilitate, ut ita dicam, & mutabilitate animæ, hoc est, libertate arbitrii. Intromissa in corpus non sunt corruptibilitas & mortalitas, nisi prius intromissis in animam corruptione & morte. Ita ut necesse sit, ut lapsum ponas, antequam supponas mortalitatem, & mors ad peccatum referenda sit, non ad naturam.

Perpendatur enim aliquantulum *status integritatis*. Non tam perfectionem aliquam negativam sonat, quam positivam. Parum dixerit, multum licet quidem dixerit, qui *Adamum* ideo dixerit integrum, quod fuerit innocuus, immaculatus, & sine peccato: ac in hoc præcipuè constitit *integritas* Protoplasti, quod creatus fuerit in imagine Dei, justus, sanctus, similis Creatori. Quam imaginem dum in dominio statuunt *Sociniani*, nugantur ut semper; non vel hoc in civilibus advertentes, quod representatio Principis in vices ejus gerente dominium suum in

118 DETERMINATIO EJUSD. IN DUAS QUÆST.

subditos creet, non dominium istam repræsentationem. Imaginem Principis sui refert, ergo parent subditi. Imaginem Dei refert *Adamus*, ergo dominatur creaturis.

Huc etiam adducamus sensum *status immortalitatis*, de quo quæstio. Non hoc sibi vult, *Adamum* in æternum in terra victurum, quod quidem est cœlestem immortalitatem tacite negare; sed *Adamum* (utcumque post statutum ei in terris tempus in immortalitatem in cœlis fuerit migraturus) non ideo tamen mortem subiturum, ut eò tenderet, sed divina illa potentia immutandum: quæ vilia corpora nostra potest glorificatio corpori *Christi* assimilare. Vivere semper in terris non oportuit; at mori tamen non oportuit, nec aut terrena immortalitate semper frui, aut mortalitatem unquam perferre.

His collatis rem sic trutinemus: Cum *Adamo*, si integer perstitisset, præfinitum esset a Deo tempus agendi in terris; cumque eo fine integer creatus esset, ut Deo integre serviret, dum in terris; cumque tempore definito potuerit eum Deus in cœlestem immortalitatem transferre sine morte; quid aliud est mortalitatem *Adami* integri hic somniare, quam præmium integritatis mortem inducere, quam præmium peccati apertissime dicit Apostolus; vel potentiam Dei debilem pronuntiare, ad corpus naturale, idque non peccato obnoxium, in spiritale absque morte immutandum, cum specimen hujus potentiae etiam in peccatoribus ediderit, *Enocho*, & *Elia*.

De arbore vitæ quod hic adducitur, nihili est, si arborem istam symbolicam tantum fuisse statuatur: quod a quamplurimis, idque merito, concluditur. Quorum argumenta revolvere nimium esset. Ad illud, quod objicitur ex verbis Domini de *Adamo* jam lapso, *Ecce homo factus est sicut unus e nobis, ad sciendum bonum & malum; jam ergo ne accipiat de ligno vitæ, & comedat, & vivat in æternum*, & quæ sequuntur, totam sententiam sarcasum esse assero: quod de priori ejus parte non negatur a plerisque, & quod quidem negari non potest: & cur posterior clausula non eodem ironico sensu sit intelligenda, nulla, ut opinor, ratio reddi potest. Sed quoniam hanc quæstionem copiosius tractavit eruditissimus Respondens, ulterius in ea non immorabor. Transeo ergo ad secundam.

Vita æterna promissa fuit sub veteri Testamento.

DE secunda quæstione hoc primum dixerim: Admiratione potius opus esse, quod negetur, quam, ut confirmetur, argumentis: cum per totum vetus Testamentum adeo eluxerit vitæ æternæ lumen & promissio, ut plurimos eam sub eo adeptos esse non negent etiam ii, qui ejus promissiones sub veteri Testamento exhibitas esse negant.

Hoc insuper secundò, procemii vice, addam: *Socinianos* contrariam huic nostræ sententiam tuentes, utcumque alibi ut plurimum *Judaizantes* & *Pharisaizantes*, hic profunde *Sadduceizare*. Ea est scabiei istorum dogmatum ad novitatem in *Christianismo* prurigo, ut modo *Judaismum* sapiant, modo ultra *Judaismum* desipiant, modo veritatem *Christianam* cum *Judaïs* blasphemant, modo falsitatem tueantur, quam & *Christiani* & *Judei* habent pro blasphemia. Expectet, per me licet cuilibet, *Judeorum* conversionem universalem illam ac notabilem, quam præstolantur quamplurimi: ego plures ad *Judaismum* depravatos magis doleo *Christianos*, quàm *Judeos* expecto ad *Christianismum* convertendos. Et si ad *Socinianismum* converti sit ad *Christianismum* converti, maneat per me *Judeus* adhuc *Judeus*.

Loca atque argumenta è veteri Testamento desumpta, quæ quidem sunt quamplurima, quibus veritas sub manibus adstruatur, non opus est hic recitare: & quòd ab Orthodoxis quibusdam hanc causam defendentibus copiose sit factum, & quòd ex universo veteris Testamenti schemate & tenore uno sub oculis posito satis asseratur. Nam tria hæc tantum seriò perpendantur.

I. Quam absurdum & monstro simile sit, cogitare Deum, per ter milles & quingentos pluresque annos, Ecclesiam sub vera eaque severa religione exercuisse, nulla interim vitæ æternæ exhibita vel promissione vel mentione? Qualisnam ea, quæso, religio, qualis ea Ecclesia, quæ nec Deum noverit æternum remuneratorem, nec cœli remunerationem? Et quonam tandem adspirarunt Sancti isti, qui vitam ultra hanc mortalem non agnoscentes, ad æternitatem nec adspirare potuerunt, nec sperare? Quam humile interpretibus adversariis sonat illud Dei ad *Abrahamum*, *Ego sum merces tua valde*, si nihil præ se tulerit ultra ævum hoc

hoc miserum & mortale? Et quam macilentè ab illis intelligitur beatissimum illud promissum, *Ego ero Deus vester*, qui nihil aliud in eo contineri opinantur supra terrenum & mortale? Aliter beatissimus Apostolus ad *Hebr.* xi. 16. *Patriam potiorum*, inquit, *expetunt, id est, caelestem. Non pudet ergo eorum Deum, nec eorum Deum vocari; quia preparavit illis civitatem.*

II. Pro prodigio haberi potest, *Christum* ab ipso primo die *Adami* per totum usque vetus Testamentum fuisse promissum Servatorem, at nullam interea de vita aeterna per *Christum* vel missitatem esse commemorationem. Nuda certè admodum & inanis vox esset *Christus*, si nihil inde aeternae salutis in auribus sonaret Patrum & Sanctorum sub V. Testamento, ad quos multoties exhibita est *Christi* promissio. Leviter contritum per eum caput serpentis intellexit *Adamus*, si nihil salutis ultra hanc vitam intellexit, & tenuiter benedictæ sunt in semine hoc benedicto tribus *Israëlis*, si non ultra mortalitatem sunt benedictæ. Si in hac vita tantum, ut dicit Apostolus, *spes illis in Christo, omnium hominum fuissent miserrimi; è quibus tamen quamplurimos novimus esse beatissimos.*

III. Undenam in tam apertam de resurrectione, mundo futuro, & vita aeterna noticiam evaserunt increduli *Judaei*, si vita aeterna promissio non exstitisset V. Testamenti? Vice plurimum, quæ è Scriptura Sacra hanc rem illustrantia adduci possent, sat satisque est illud Servatoris *Johann.* v. 39. *Scrutamini Scripturas: in iis enim videmini vobis vitam habere aeternam.* Atque inter infinita, quæ in hanc rem facientia occurrunt, ipsorum *Judaeorum* in scriptis suis testimonia, satis sit Anathema istud Talmudicum, quo merito feriatur *Socinus*, plusquam *Judaizans*, adduxisse. *Quicumque*, inquit, *negaverit resurrectionem mortuorum esse de doctrina Legis, portionem nullam habiturus est in mundo futuro.* In Tractatu *Sanhedr.* Cap. x.

Ad accuratam quæstionis hujus ventilationem nihil commodius esse videtur, quam tria illa rimatius perpendere, quæ apud contrarium sentientes imprimis hærent; quæque, ut in istum scopulum impingerent, præcipuè impulerunt.

I. Quod apertè & totidem verbis non occurrat mentio vel vitæ, vel salutis aeternæ, vel hæreditatis cœlestis, aut quodcunque aliud statum Beatorum denominat, per totum V. Testamentum;

præsertim verò per totam Legem. Sic enim *Volkelius* lib. de *Relig.* 111. cap. 11. *Moses*, inquit, *promissa enumerans nullam vitam aeternam mentionem facit.* Et, *Si ad Israëlitæ spectaret, apertè ejus rei deberet fieri mentio.* Et plura apud istius Scholæ homines in eundem sensum.

II. Quod in plurimis novi Testamenti locis revelatio vitæ aeternæ adscribatur solum N. Testamento. Ad quod adstruendum idem, qui jam citatus, his atque istiusmodi utitur locis, atque argumentis. *Illuminavit Deus vitam atque incorruptionem per Evangelium.* 1 Tim. i. 10. *Salus nostra initium habuit a predicatione Christi.* Heb. 11. 3. *Novum fœdus melioribus promissis est sancitum.* Heb. viii. 6. *Nondum patefacta fuit via in sacrarium.* Heb. ix. 2. Et si qua alia, quæ quidem sunt quamplurima, quæ in eundem sensum eloquuntur.

III. Quod mors & resurrectio *Christi*, aliaque quæ pro vita aeterna hominum præstitit, eousque a V. Testamento fileantur, ut moriturum *Christum* non noverint ejus Discipuli, nisi cum jam esset mortuus: nec resurrectionem ejus crederent, etiam cum jam resurrexisset. Jam verò, si patefacta illic foret vita aeterna, & hæc etiam patefieri fuit necesse.

Hæc sunt, quæ contra sentientium animos præcipuè in hac causa turbant, & quæ quidem in contrariam nostræ sententiam plurimum primo adspectu faciunt: quæque plenè & planè determinata quæstionem, quæ sub manibus plenè determinant.

Nimius essem, si omnia, quæ de his vel dici possent, vel deberent, huc cogerem. Fatigatis lassitudinem non addam. Ultra hæc tria non exspatiabor ad quæstionis determinationem: & de his tribus quanta fieri potest brevitate expediam: & de duobus prioribus simul.

Cur eadem claritate promissiones bonorum spiritualium & aeternorum non exhibuerit V. Testamentum, quâ Novum; revelatioque vitæ aeternæ N. Testamento adscribatur tantum, inter alias, quas assignare liceret, rationes, hæc potissimum observentur.

I. Populum sub V. Testamento fuisse populum peculiarem, fœdusque cum iis initum fuisse fœdus peculiaritatis, ut ita dicam, & distinctionis ab omnibus aliis gentibus. Huc refert illud Apostoli, ut alia omittam, *Heb.* viii. 8. 9. *Novum fœdus pangam cum domo Israëlis & domo Juda. Non quale fœdus illud, quod pepigi cum eorum patribus, cum eos educalem e terra A-*

gypti; quia illi in fœdere meo non perstiterunt. Non agit hic Apostolus vel nudè de fœdere *gratiæ*, vel omnino de fœdere *operum*, sed de fœdere *peculiaritatis*, jam abolendo, & superinducendo fœdere novo. Erat Ecclesia *Israëlitica* sub eodem fœdere gratiæ, sub quo & *Evangelica* Ecclesia; verum sub tali fœderis hujus administratione, quæ quasi paries intergerinus esset, & populum istum ab omnibus aliis separaret. Cum ergo tota apud eos administratio ad peculiaritatem istam adstruendam summè tenderet, promissiones apertius iis datas eodem tendere necesse est opinari.

Vitæ æternæ promissio ad hanc peculiaritatem non propriè pertinuit, quia ejus participes etiam futuri essent *Gentiles*. Usquedum adventaret igitur tempus, quo ea esset *Gentilibus* revelanda, obscurius & quasi languidiore fufurro erat promulgata: ita tamen ut *Judæi* benè audirent, intelligerent, agnoscerent, & fideles crederent, & adipiscerentur. Quæ ad populum istum peculiarem, qua peculiarem, spectarent, clara voce & sonantiùs sunt prædicata. Hinc promissionum de temporalibus claritas & frequentia. In quibus verò participationem habituri erant post multa sæcula *Gentiles*, gratia scilicet, & vita æterna, ea non tam apertè enuntiari æquum fuit & congruum, usquedum adesset tempus, quo fuerentur illi parte sua; ad quorum participationem etiam sunt destinata & reservata.

Atque hinc ad secundum, quod objicitur, non transitur solum, sed & jam respondetur. Revelatio vitæ æternæ, inquiunt, adscribitur solum N. Testamento. Ad loca, quæ ad hoc asserendum afferuntur, quorum nonnulla prius adduximus, adducemus jam & alium: quo quamvis satisfatis munitam arbitratur sententia contraria, cum tamen profundius de eo fuerit perquisitum, nostræ non solum non contradicet, sed & suffragabitur.

Locus is est apud Apostolum *Petrum* Epist. I. cap. I. vers. 10. 11. 12. Περὶ ἧς σωτηρίας ἐξεζήτησαν καὶ ἐξηγεύνησαν προφῆται, &c. De qua salute inquisiverunt & scrutati sunt *Propheta*; qui de gratia erga vos sunt vaticinati. Investigantes in quodnam & quale tempus indigaret *Spiritus Christi* in se-ipsis, cum passiones *Christi* antea testaretur, & gloriam subsequenter. Quibus revelatum est, quod non sibi ipsis, sed & vobis ea ministrarent, quæ nunc annuntiantur vobis per prædicantes *Evangelium*. Audiatur hæc *Enthoufiasta* primum, & discat, vel ipsos

Prophetas seria studia & lucubrationes impendisse suis ipsorum *Prophetiis*. Dictavit illis *Spiritus Sanctus* mysteria venturæ salutis: ipsissima verba, quibus illa literis mandavit, subministravit. Hucusque eos actitavit *Spiritus Prophetiæ*. At quod ulterius, ut sensum scilicet & mentem eorum, quæ dictaverat *Spiritus Sanctus*, indagarent, hoc seriæ ipsorum pensitationi atque invigilanti studio relictum. Inquisiverunt serio, & summo cum studio scrutati sunt de iis, quæ per ipsos literis mandaverat *Spiritus Sanctus*.

Salus autem, de qua hic Apostolus, & de qua alibi in locis allegatis, non salutem æternam vult nudè consideratam, sed salutem æternam ut sæculis *Christianis* revelandam. Non æternam beatitudinem simpliciter definitam, sed beatitudinem privilegiis, beneficiis, felicitatibus adventus *Christi* ac *Evangelii* nobilitatam. Observentur illa, Quibus revelatum est, quod non sibi ipsis, sed vobis ea ministrarent, quæ nunc annuntiantur vobis. Heu! qualiter in hæc verba commentaretur adversarius? Revelatum scilicet esse sanctis *Prophetis*, quamplurimos sæculis venturis de vita æterna audituros, eamque adepturos; de propria autem salute ne γὰρ quidem vel promissum vel revelatum. Ah miseros *Prophetas*! aliis fortunatos, non vobis ipsis, præcones bonorum, sed non in vestrum bonum. Infelix *Abrahame*! in cujus semine, ipse nosti, benedicendas omnes gentes, at non teipsum benedicendum.

De salutis ergo aut vitæ æternæ promissione sic est distinguendum: quod scilicet promissa fuerit vita æterna ab ipso primo die *Adami* ad finem usque V. Testamenti; & quod insuper promissa fuerit clarior revelatio futura de vita æterna: quod Scriptura exhibeat promissiones de salute per *Christum* hominibus parta, & promissiones de salute ista per *Christum* hominibus revelanda. Non quod in prioribus promissionibus non sit clarè revelata, sed quod secundum posteriores foret clarius revelanda.

Vitam æternam, & *Christum*, & vitam æternam per *Christum* ea claritate norunt omnes fideles sub V. Testamento, ut in *Christum* crediderint, & vitam æternam per eum sint consecuti: quod ex infinitis utriusque Testamenti locis posset confirmari. At ventura fuit, idque non sine summa ratione, longè clarior & *Christi* & salutis elucidatio. Non quod præterita revelatio non sufficiens fuerit ad Sanctorum sub V. Testamento salutem; sed quod ventura

ventura convenientior futura erat adventui *Christi*, & doctrinae Evangelii.

Salutem aut vitam æternam, cujus revelatio N. Testamento solum adscribitur, hoc sensu, & non de salute nudè considerata intelligendam esse, satis patet ex clausula ultima comamatis istius apud *Petrum* allegati, ut omittamus alia: *Εἰς αὐτὸν ἀγγέλοι παρεκύνησαν*. In qua (in ea scilicet, de quibus Prophetæ prædixerunt de ventura salute) *Angeli cupiunt introspicere*. Jam verò quid sit salus & vita æterna propriè dicta, aut nudè considerata, satis norunt Angeli ab ipso primo creationis suæ momento, nec in eam, ac si novum quid, *παρεκύνησαν* iis erat opus: sed de salute mysteriis Evangelicis vestita hæc esse intelligenda, satis patet ex ipso textu.

Cum ergo revelatio salutis & vitæ æternæ tam eminenter adscribitur N. Testamento, non inde concludendum est eam in V. Testamento non fuisse omnino revelatam; sed non ita revelatam, nec quoad claritatem manifestationis, nec quoad dignitatem prædicationis, nec quoad latitudinem participationis. Et necessaria quodammodo fuit hæc revelationis vitæ æternæ gradualis differentia.

I. Ut *Christo*, summo Prophetæ, & Oraculo Dei, reservaretur divinorum de salute mysteriorum summa & nobilissima detectio, & ultra quam nulla. De qua re agitur ab Evangelista *Joanne* cap. 1. vers. 14. 17. & ab Apostolo capitibus ad *Hebræos* primo & secundo; & alibi ab utroque Testamento frequentissimè. *Moses* & Prophetæ servi in domo Dei de salute concionati sunt; at *Christus* Filius è sinu Patris longè clarius.

II. Convenientissimum fuit, ut perfectior vitæ æternæ revelatio ad id temporis reservaretur, quo realiter solutum est pretium vitæ æternæ, obedientia & sanguine *Christi*; & quo devicta sunt vitæ æternæ obstacula, Peccatum, Mors, & Diabolus. Sic etiam doctrina de justificatione obscurius tradita fuit sub V. Testamento, clarissimè, idque summa congruitate, exhibenda, cum ea realiter præstitisset *Christus*, quæ ad ipsam hominum justificationem faciunt.

III. Perpendatur quàm altum mysterium, iudice Scriptura, & teste quidem re ipsa, fuerit vocatio Gentium, & quàm infinitæ Dei misericordiæ, sive pristinum *Ethnicorum* statum perpendas, sive vocandorum numerum. Numerosissimus licet esset populus *Israheliticus* sub Lege, ad

quem promissiones sunt factæ, ad omnes tamen gentes comparatus, punctilluli tantum instar obtinuit in medio circuli. Ita ut quicquid promissionum de vita æterna isti populo est exhibitum nudè considerata, non tam ad genus humanum pertinere videri posset, quam ad genus *Israheliticum*, aut semen *Abrahæ*.

Hinc ergo est factum, ut, cum ad salutis istius participationem vocarentur omnes gentes, adventantibus *Christo* & Evangelio, de revelatione salutis tunc facta tam sublimiter loquatur Scriptura Sacra, ac si initium jam tunc habente. Cum revelata quidem esset antea salus ab ipso primo die *Adami*; at tam minutulam humani generis partem attigit ea revelatio, ut vix omnino revelatio dici meruerit, præ ea toti generi humano facta. Huc respiciunt locutiones istæ atque istiusmodi. *Viderunt oculi mei salutare tuum, quod præparasti coram oculis πάντων λαών*. LUC. II. 30. 31. *Videbit omnis caro salutare Domini*. LUC. III. 6. *Gratia Domini salutaris apparuit omnibus*. TIT. II. 11. atque alia istiusmodi infinita.

Ad tertium, quod objicitur, quod tam parum in V. Testamento reveletur vita æterna, & ad eam media, mors scilicet *Christi*, atque ejus resurrectio, ut ante datum eorum experimentum ipsissimi *Christi* Discipuli, iique verè credentes, ea ignorarent, hæc repono.

Primò, liceat mihi tempora sub Lege sic distinguere: in tempora scilicet Legis *Mosaica*, & tempora Legis *Mosaico-Pharisaica*: hoc est, cum populum *Judaicum* invasisset *Pharisaismus*, & vanitas & caligo Traditionum. Tempora Legis *Mosaica* ea voco, quæ inter datam Legem excurrunt & mortem *Malachia* ultimi Prophetarum. Tempora subsequētia ad datum Evangelium, *Pharisaico-Mosaica*, aut *Mosaico-Pharisaica*, non incongruè vocare licet; eo quod retinuerit populus quidem tunc temporum Legem *Mosaicam*, sed adeò a *Scribis* & *Pharisæis* traditionibus & nugis corruptam & depravatam, ut *Mosaica* non amplius esset, sed potius *Pharisaica*. Quod & de totius V. Testamenti depravatione ab iis facta dici etiam potest.

Jam ergo malè arguitur a temporibus *Pharisaicis* ad tempora Prophetica. Atque ex eo, quod Discipuli, sub *Pharisaismo* educati, mortem *Messia* ignoraverint atque resurrectionem, male infertur hæc ignota ergo fuisse sub temporibus Legis ante exortum *Pharisaismum*. Dicas mihi, ô *Sociniane*, quis unquam in Ecclesia *Is-*

raelitica, ante exortum *Pharisaismum*, & enatas traditiones, somniavit regnum *Messia* futurum terrena pompa fastuosum, & splendidum mundana gloria? At sic aliquando crediderint Discipuli; & sic tunc temporis credidit etiam gens tota. At malè tamen hinc arguitur ista fide fuisse gentem sub temporibus Prophetis, atque ante exortum *Pharisaismum*. Crediderunt tempora *Pharisaica*, quæ non crediderunt tempora Prophetica, atque ea etiam ignorarunt, quæ ista non ignorarunt.

Unde, quæso, cæcitas de morte *Messia*? A cæca isthac doctrina de pompa *Messia*. At num hanc pompam credidisse sæcula Prophetica est credendum? Risui esset, qui hoc existimaret. Tunc temporis non solum caligo traditionum & nugarum *Pharisaicarum* doctrinam Legis & Prophetarum non obnubilaverat; sed & e contra aderant Prophetæ, aut a Prophetis docti, qui obscuriora Legis & Prophetarum melius intelligere & explicare erant edocti. Ita ut, licet concederetur promissiones vitæ æternæ non intellectas fuisse sæculis *Pharisaicis*, aut a nobis è V. Testamento excerpti aut enodari potuisse, nisi hoc nobis innotuisset a N. Testamento, (quorum neutrum quidem est concedendum) non tamen inde sequeretur ignotas eas fuisse *Israëlitis* degentibus sub temporibus Prophetarum.

At verò, utcunque plurimum nebulis & fumo *Pharisaismi* obscurata esset doctrina sacra, articulum hunc tamen de vita æterna adeo clarè & apertè sunt professi *Judæi* omnes, etiam *Pharisaizantes*, ut infinitis testimoniis ex suis ipsorum scriptis patefieri posset, quàm palam resurrectionem, Paradisum cœlestem, & salutem æternam fuerint professi. Sed de his hætenus satis, ac fortasse nimium. Ex prædictis, ne ultra vobis molestiam pariam,

fatis, ni fallor, innotescit, quo audacter & veraciter concludatur, utramque quæstionem esse veram, sanam, solidam, & Scripturis Sacris summè consentaneam.

Bonitati tuæ summæ omnia bona nostra attribuimus, clementissime Deus. Quod vivamus, quod simus, quod benè sit nobis, quod benè sit hodie Academiae, non nobis, Domine, non nobis, sed tuo nomini sit gloria, qui omnia præstas in nominis tui gloriam. Gratias tibi agimus, quas possumus maximas, pro dilectionis tuæ visceribus in nobis eligendis, in nobis redimendis pro visceribus misericordiæ; pro Filio amoris tui, & pro Filii tui amore; pro dato S. Spiritu; pro Scripturis Sanctis ab eo datis; pro gratia & gloria promissis, oppignoratis, donatis; pro nobis ipsis, Academicis, Clero, Religione, *Anglia*, è ruina ereptis, & erectis è rudibus in spem & salutem: pro bonis omnibus, a te nobis concessis, ad hanc vitam facientibus, & ad æternam. Faxis, clementissime Deus, ut eo effluant omnia bona nostra, unde fluunt: ut ad Oceanum hunc bonitatis & misericordiæ recurrant rivuli nostri gratitudinis & officii. Reddamus nos tibi bona tua, & tu bonitate tua nos bonos redde.

Respice sereno vultu Ecclesiam tuam universam. Has præsertim *Britannicas*, & *Hibernicas*. Obtura os hæreseos & blasphemiarum. Adsis propitius Academicis, Magistratui, & Clero. Rege & dirige populum universum. Concede *Anglia* apud se redintegrationem, & erga te integritatem: Academicis immortalitatem, causæ religionis promissiones tuas, & nobis omnibus vitam æternam. Idque per & propter Dominum nostrum *Jesum Christum*, cui tecum & cum Spiritu Sancto sit omnis laus & gloria in sæcula sæculorum.

D E

CREATIONE.

§. I.

*Quare in S. Scriptura creationis prius mentio fiat,
quam rerum aliarum.*

I. **P**rimus gradus cognoscendi Deum est per creaturas, & primum, quod de Deo cognoscitur ejus est aeterna potentia & divinitas. Rom. 1.20.

Hinc Sacrae Literae merito initium capiunt ab historia creationis, ut inde ejus liqueat potentia, & per totam illam historiam passim eo utuntur nomine, quod ejus divinitatem exprimit. Nomen ejus *Elohim*, quod forma pluralis, constructione singularis numeri est, & significatione *Potentem* designat, nos mysterium Divinitatis, & aeternam ejus potentiam edocet. Et creatio ipsa, quae, si qualitatem respicias, admirationem nostram meretur, si ordinem, undiquaque pulchra, si denique perfectionem, omnimodo excellens est, declarat, quae sit magnitudo, sapientia, & bonitas ejus, qui eam produxit.

II. Cum historia Ecclesiae conscribenda erat, primum requirebatur inquiri, quando ea originem sumserit. Quod si fiat, reperietur eam, tanquam mundi animam, una cum ipso initium suum habuisse, & ad finem ejus duraturam.

III. Conveniens erat, ut ne per hominum blasphemiam divina justitia, in plantandis & transplantandis populis, & nationibus aut fundandis aut eradicandis, traduceretur, (varia enim horum omnium exempla in historia Ecclesiastica producenda erant) cognosci ex prima mundi origine, terram esse Domini, qui eam

condidit, & ipsi in iis, quae sua sunt, licitum esse facere quod lubet.

IV. Initium denique mundi ejus finem indicat, sic ut retrospectantes ad initium, ejus finem prospicere & expectare doceamur ex eo ipso, quod initium suum habuit, & ex creatione concludere possimus resurrectionem, siquidem is, qui nos creavit ex nihilo, indubiè nos, quando aliquid sumus, excitare potest.

§. II. *Opera prima diei.**Cælum & terra.*

Omnipotens Trinitas, ab omni aeternitate in & secum habitans, praevidens bonum esse seipsam cum creaturis communicare, in principio omnium rerum creavit cælum & terram, centrum & peripheriam simul & semel, ex nihilo.

Cœli creati sunt quoad suam substantiam, formam, & ordinem perfecti; terra autem in primo creationis suae momento carebat sua pulchritudine, ornatu, & perfectione, sed aquis ad summitates montium usque tegebatur, & in vasto illo vacuo, inter convexam superficiem aquarum & concavum cœli, erant tenebrae. Cœli porrò Spiritu Dei in gyrum circa inferiorem globum terrae & aquarum movebantur, ab eo instanti, quo erant creati.

Nubes.

Eodem instanti nubes una cum cœlis creatæ sunt plenæ æquis, quæ, ut in eorum concavitate suspensæ, una cum iis movebantur.

Per nubes has non illæ intelligendæ sunt, quæ exhalationibus suum ortum debent, cujuscumque quotidie in aëre agitatae conspiciuntur, sed illæ, quæ *cataractæ*, *abyssus*, & *fenestræ* cœli denominantur, & ad promovendam justam humani generis deletionem in universali illo diluvio apertæ sunt.

Has autem eodem instanti cum cœlis conditas fuisse, duabus his rationibus innixi credimus. 1. Quia in enumeratione operum secundæ diei mentio fit aquarum supra expansum, & quæ infra expansum erant. 2. Quia *David Psal. 104. 3.* Deum in aquis cœnacula sua contignasse dicit, indicans has nubes quasi ipsum cœli fundamentum esse. Unde colligitur distinctione harum duarum mundi præcipuarum partium, per aquas supra expansum *cœlum*, & quæ infra expansum erant, *terram* intelligenda esse.

Angeli.

Una cum cœlis rectissime supponitur creatos esse eorum habitatores & incolas Angelos, substantias intelligentes, ut cum Deo communionem habere possent. 1. Enim Deus ipse *Job. xxxviii. 7.* pronunciat *stellas matutinas & filios Dei*, quo nomine excellentes hæ creaturæ indignantur, cecinisse, ac vociferatas fuisse, eo tempore, quo terræ lapidem angularem jaciebat. 2. *David* insuper *Psalmo* proximè citato *comm. 2. 3. 4.* eodem ordine locat Angelos & primam cœlorum extensionem.

Creationis Angelorum nulla apud *Mosen* fit mentio, partim, quia ipsi propositum erat solum de rebus visibilibus tractare, partim, ne superstitiosi ex designatione temporis, quo creati sunt, inducerentur credere eos, qui creationis tantummodo erant spectatores, actores ipsos & causas efficientes ejus fuisse.

Lux.

Postquam cœli in tenebris duodecim horas moti erant, dixit Deus, *Esto lux, & fuit lux*, videlicet in eo hemisphærio, in quo postea hortus *Eden* plantatus fuit, (hujus enim respectu hæc historia conscripta est) illudque illustravit adhuc ad tempus duodecim horarum, sensim cum motu cœlorum descendens ad alterum hemisphærium, *Edeni* oppositum, quod itidem ad duodecim horarum tempus illustrabat, unde in illa mundi parte primus dies naturalis, viginti quatuor horis constans, ortum suum habuit.

Etenim 1. mundum æquinoctii tempore conditum esse omnibus indubium est, quanquam ab aliquibus in dubium trahatur, an æquinoctium illud fuerit vernum, an autumnale; illo autem tempore æquales erant dies & nox, quælibet earum constans horis duodecim, & nox die erat prior, sæpius enim repetitur vesperam & mane constituisse diem, unde absque ulterioribus argumentis facile evincitur, universum mundum duodecim horas latuisse in tenebris, prius quam ulla ejus pars luce gaudebat, quanquam ad hanc sententiam confirmandam plura adduci possent. 2. Tres primi dies, qui non sole, sed luce solum collustrabantur, necessario commensurari debent ad eundem modum & eandem mensuram, juxta spatium & locum lucis, quo dies sequentes definiti sunt ab iis, quibus solem conspiceretur dabatur, secus enim exactam non possumus assignare hebdomadam, seu sex aut incluso Sabbato septem dies. Post conditum solem dies lucem & tenebras habebant ad æquale spatium, ac eodem modo præcedenti triduo fuisse necessario supponendum est. Insuper certum est solem conditum solummodo eodem tempore illuminasse hemisphærium alterum, prout adhuc eodem modo se habet. Unde itidem necessario supponendum est eodem modo terram præcedenti triduo illuminatam fuisse; secus enim *Moses* incommodè dies ceu æquales enumerasset, si fuissent inæquales, & sol jam recens conditus miram produxisset in creatis mutationem, si aliud dierum genus, quam antea locum habebat, consecutum fuisset.

Cætera desunt.

ITINE-

ITINERA ET MANSIONES ISRAELITARUM

In exitu ex

Æ G Y P T O.

I.

R A M E S E S *Exod. XII. 37.*

Egio cognominata *Rameses* *Israelitarum* Canaanæ adventantium primum erat in *Ægypto* habitaculum. *Gen. XLVII. 11.* Eadem quæ *Gosen*, *ibid. comm.*

27. dicitur. Erat autem *Rameses* primaria ejus regionis urbs. Extendebat se ea regio, juxta computum *Aben Ezra* (a) ultra פֶּרְסִיָּה "ח octo *Paras*, seu duo & triginta milliaria, attamen angustior erat, quam ut vastæ illi multitudini, ad quam populus *Israelis* intra breve spatium postquam eò devenerant accrescebat, commodum commorandi locum concederet; hinc partim necessitas eos adegit, partim conversatio cum *Ægyptiis*, & communicatio cum eorum religione eos persuasit in medio *Ægyptiorum* sparsim suas sibi quærere habitationes. Interim Deo sic dirigente & jubente omnes undique circa tempus exitus sui versus *Rameses* confluerunt.

Non possumus non *Israelitici* populi confluxum in *Rameses* circa id tempus, quanquam jam à longo tempore de sua liberatione planè præmonitus esset, inter miracula recensere, prout id à *Judeis* aliquot (b) annotatum est. Tempore enim matutino diei Paschatis liquet *Israeliticum*

populum suas in medio *Ægyptiorum* sparsas habuisse habitationes, *Exod. XI. 1. 2.* ut & nocte proximè sequenti, *Exod. XII. 31. 34. 35.* at proximo mane inde proficiscebatur, & regione illa exhibat conjunctim. Mandatum illud, quod ipsi datum erat *Exod. XII. 22.* *Ne exitote ullus è porta domus sue ad matutinum usque*, præmonebat quidem, ne quis prius aliorum tenderet, quam periculum ab interfectore Angelo ea nocte cessasset, & frænum unicuique injiciebat, ne pro solo lubitu domo exiret: nihilominus id ipsum non ita *Israelem* cohibebat, quin cessante plaga cædis primogenitorum, & exitum suum urgentibus *Ægyptiis*, animadverterit sibi, *Jehovæ* speciali providentia ad exitum vocante, licitum fuisse aliorum tendere, & locum generalis congregationis petere, etiam ipsissima nocte, uti legere est *Deut. 16. 1.* Proinde exhibit sparsus ille populus sub ductu columnæ ignis, quam Deus ceu vexillum erigebat in *Rameses*, ut illuc progrediretur, & in via ipsi lucem subministraret. Confer *Matt. 11. 2. 9.* *Jesaj. XLIX. 22.*

LXX. Interpretes semel duntaxat *Gosen* cognominant urbem Heroum. *Gen. XLVI. 29.*

Q 3

II.

(a) *Aben Ezra* in *Exod. XII. 29.*

(b) *R. Solomon* in *Exod. c. XIX.*

I I.

RAMESE profecti sunt SUC-
COTHAS *Exod. XII. 37.*
Num. XXXIII. 5.

Regio *Gosen* sita erat in extremis finibus *Aegypti* versus *Arabiam* & *Philistaeorum* regionem; unde à Septuaginta Interpretibus cognominatur Γεσέμ' Ἀραβίας, *Gosen Arabia*. Et teste *Josepho Philistaeorum* regio ἐμμεσθὲ ἢ τῇ τῶν Αἰγυπτίων χώρῃ, contermina erat regioni *Aegyptiorum*. Illi videl. parti *Aegypti*, unde egressi sunt *Israelitae*. Confer *Exod. XIII. 17.* Quin & *I. Chron. VII. 21.* mentio fit hominum, qui è *Philistaeorum* regione in *Aegyptum* descendebant, ut illorum pecora caperent. Præter memoratam *Rameses* in *Aegypto* alia erat urbs, dicta *Raamses* *Exod. I. 11.* quæ quoad nomen & situm à nostra *Rameses* distinguenda; differunt enim *Rameses* & *Raamses*; & una distabat ab altera spatio quatuor & viginti miliarium, juxta dimensionem *Aben Ezra*. Attamen *LXX.* utramque indignant eodem nomine 'Ραμεσσών, & *Targum Hierosolymitanum* utramque cognominat פ'לוס, sive *Pelusium*; uti & *Gen. X. 14.* *Patrusim* per *Pelusiotes* פ'לוסי interpretatur.

Hic igitur indubie *Israeli* occurrebat proxima via, qua proficiscerentur in terram *Canaan*, videlicet transeundo per terram *Philistaeorum*: nam, teste *R. Maimone* (a), *Aegyptus Canaan* per viam *Askelonitarum* non distabat, nisi octo dierum itinere. Sed ibi verosimiliter bella & impedimenta expectanda erant: *Philistaei* enim non lubentes tam grandi multitudini transitum per suam regionem concessissent, quin & forsan *Aegyptiis* suppetias contra ejus impetum tulissent, ut qui ex eadem cum ipsis profapia oriundi erant. Vide *Gen. X. 13. 14.* Accedit & hoc, quod Deo pro & cum *Israele* multa in deserto peragenda erant, ob quam causam cum recta via deduxit versus *Sinai*. Conf. *Exod. III. 12. & xv. 3.*

Populi *Israelitici* igitur prima demigratio *Ramese* erat usque ad *Succoth*, locum, qui, quod est verisimile, nomen hoc ab ejus castrametatione ibidem accepit: hic enim primum coepit in tentoriis & tabernaculis in campis commorari, qui hætenus suis in ædibus fixa domicilia habuerant.

I I I

SUCCOTHIS profecti sunt ETHA-
MUM *Exod. XIII. 20. Num.*
XXXIII. 6.

Demigratio hæc rectâ viâ, saltem quatenus extremitas rubri maris id permittebat, tendebat versus *Sinai*. Notandum enim eos jam fuisse in fine deserti *Ethami*, & egressos ex mari rubro in idem appulisse desertum, *Num. XXXIII. 8.*

Etham urbs vel vicus ejus nominis in ultimis *Aegypti* & *Arabia* confiniis fuisse videtur, unde proximè adjacens desertum nomen suum accepit, prout desertum *Kadesh* ab urbe ejus nominis denominatum est, *Num. XX. 16.*

LXX. Interpretes *Ethamum* subinde describunt hoc titulo: Ὀθώμ ἐξ τῆς ἐρημίας. i. e. *Othom* juxta desertum, *Exod. XIII. 20.* Subinde: Βυθάν ὁ ἐστὶ μέγας τῆς ἐρημίας. i. e. *Buthan*, quæ pars est deserti, *Num. XXXIII. 6.* quasi spectans *Arabiam*, non *Aegyptum*.

I V.

Ethamo profecti sunt in HAHIROTH
Exod. XIV. 2. Num. XXXIII. 7.

Cum *Ethami* castrametati essent, pervenerant ad rubri maris extremitatem, & inde recta via juxta illud potuissent proficisci in desertum illius nominis. Verum *Jehova* eos reducebat in *Aegyptum*, & quidem in eam partem, ubi periculo, quod sibi à *Pharaone* metuendum erat, magis subjecti & proximiores erant, quam quidem antea in *Gosen*. Atque ob eam causam *Jehova* eos in hoc statu non solum sinebat sequi ductum columnæ nubis, (obliquum enim hoc iter obedientiæ suæ, quam hujus ductui debebant, facile remoram injicere potuisset) sed expresso mandato horum proficisci jubebat, indicans se majorem ea occasione *Aegypto* calamitatem immisurum.

Castrametatio eorum in *Hahiroth* (sic enim denominatur *Num. XXXIII. 8.* ubi *LXX* legunt εἰρώτ, sed in *Exodo* Ἐπαυλίς, & in *Versione Chaldaica* ܐܬܪܬܐ) fuit hujusmodi. Ab extremitate maris rubri, ubi *Ethami* castrametati fuerant, juxta litus dicti maris profecti sunt in hunc locum, ubi tandem demorabantur, habentes ab una parte rupes seu montes *Hiroth*, ab altera *Baalsephonem*, pone se

Migdo-

(a) Hal.
Kidosch.
cap. 5. 10.

Migdolum, civitatem *Aegypti*, & prae oculis suis mare rubrum.

(a) In loc.

Habiroth, vel *Hiroth*, Rabbi *Salomoni* (a) creditur esse ipsa urbs *Aegypti Pithom*, cujus mentio fit *Exod. i. 11.* sed quae jam nominatur *Hiroth*, quoniam liberati erant; & proxima fuisse illi urbi, quam sub jugo servitutis degentes aedificabant. Verum additamentum vocis *Pi*, quod nominibus propriis urbium non solet praefigi, per *Habiroth* aliud intelligere jubet, videlicet *Pihabiroth* fuisse summitatem vel fauces montis, e cujus regione, inter illum & *Baaltsephonem*, Deus eos castrametari iussit.

Baaltsephon ab omnibus creditur fuisse templum aliquod in honorem Idoli, quod adeo celebre erat, ut locus proxime adiacens inde nomen suum traxerit, pene eodem modo, quo *Baal-peor*, de quo *Judaei* varia referunt, quibus enumerandis non immorabor, nec Lectori negotium facessam.

Haec deviatio populi *Israelitici* versus *Habiroth* turbas in *Aegypto* movit: nam quamdiu iter recta in desertum instituebatur, credebant *Aegyptii* eos in desertum ire Deo suo sacrificatum, ac eo peccato reversuros, in quem finem iis pretiosa sua vasa commodato dederant. Verum videntes eos aliam inire viam, concludebant eos fugam meditari. In eum sensum intelligendum est comma 5. capitis *xiv. Exodi. Nunciatum erat Regi Aegypti populum hunc fugere.*

V.

Transitus populi *Israelitici* per mare rubrum *Exod. xiv. 22.* &c.

Non minus incertum est, ob quam causam *Hebraeis* mare hoc *סוף*, quam in omnibus aliis Occidentalium linguis *mare rubrum*, appelletur. Conjecturae pro hac & illa denominatione sunt variae, quas omnes adducere tædiosum foret. Lectori solummodo paucula delibanda proponam, de cætero quid de eo sit disquisitioni ejus relinquam, & sic transitum faciam ad id, quod nos propius concernit, videlicet ad Chorographicam observationem itineris *Israelitarum* per medium istius maris, & quam post illum transitum viam in deserto institerint.

Putarunt aliqui mare hoc denominatum fuisse *Suph*, quasi *Soph*, quod illic terra finiatur & terminum habeat. Hæc opinio ab *Aben Ezra* (b) citatur, sed simul rejici-

(b) In *Exod. xv.*

tur; attamen plus sub hac significatione latet, (dummodo constructio harum vocum satis esset congrua) quam quidem ab eo fuit observatum, speciatim, si hoc nomen *סוף* tam longe & late se extenderit, quam quidem nomen maris *Erythrai*, juxta observationem *Stukii* (c) in *Arrianum*: Nam ut ab *Arriano*, inquit, ita à Veteribus quoque maris *Erythrai* nomen latius, non modo pro *Arabico* & *Persico* sinu, verum etiam pro universo mari *Indico* & *Orientali* usurpatum fuit, &c. *Arrianus* enim in suo *Periplo*, seu *Circumnavigatione*, sub nomine rubri maris comprehendit mare *Troglodyticum*, *Arabicum*, *Persicum*, & *Indicum*.

(c) Guil. Stuck in *Arriani Peripl.*

Alii, qui vocem hanc interpretantur *finem*, hoc mare *סוף* admodum contrahunt, sic ut non denotet vastum illum Oceanum, de quo modo mentio facta fuit, sed solummodo sinum aut partem maris, quæ ex Oceano se effundens à terræ crepidinibus ulterius progredi impeditur.

Nec desunt alii, qui vocem *סוף* interpretantur *tempestatem*, ac revera *סופה* subinde in Scriptura usurpatur ad denotandam tempestatem. Hi mare hoc *סוף* denominatum volunt eo sensu, quod tempestuosum, & sævis tempestatibus subiectum sit.

Sed juxta communem significationem vocis *סוף* in lingua *Hebraea* *סוף* reddi debet *mare algosum*, plenum juncis & scirpis, his enim quam maxime mare hoc abundabat (d), præsertim cum ex his naves conficiebantur, quibus hoc mare transnavigari poterat (e), quo sensu locus *Jesaj. xvi. 2.* intelligi solet.

(d) R. Saad. in *Exod. xiv.*
(e) R. Saad. ap. *Kimb. in loc.*

V I.

Castrametatio *Mara* *Exod. xv. 22.*
Num. xxxiii. 8.

A Mari rubro *Israelitæ* progrediebantur in desertum *Shuris*, cunctesque triduo per illud desertum non inveniebant aquam, inde perveniebant *Maram*. *Shur* *Exod. xv. 22.* in libro *Numerorum xxxiii. 8.* vocatur *Esham*. Forſan, ut ait *Aben Ezra* (f), duæ erant in deserto civitates cognomines, altera versus *Aegyptum*; altera in partibus *Arabia* & *Canaanis*. Confer *Gen. xvi. 7.* *Shur Chaldaeis* vertitur *חור*. *Græci* Scholiales reddit *μῆλα*, vel *μῆλας*. *Hieron.* in *Gen. xvi.* inquit, viam istam ducere in *Aegyptum*. *LXX.* Interpretes in *Num. xxv.* *חור* *Esham* vertunt

(f) In *Exod. xv.*

tunt 'Αυτοί, hoc est, *Etham*, & *Marah* exprimunt Μερραί, & μαρεία, id est, *amaritudo*.

Aquæ, quæ hic falsæ seu amaræ erant, dulces factæ sunt injecto ligno. *Exod. xv. 25.*

In daginem suam meretur, quid per iter unius diei intelligendum sit, quando dicitur: *Euntes triduo per illud desertum non inveniebant aquam. Exod. xv. 22.*

Nec minus, quodnam illud fuerit statutum, quod *Deus Israël* imposuit *Mara*. *ibid. comm. 25.*

V I I.

Castramentatio ad aquas *Elimorum*.

Exod. xvi. 1. Num. xxxiii. 9.

V I I I.

Ad mare rubrum.

Exod. xv. 27. Num. xxxiii. 10.

I X.

In deserto SINIS יִם.

Exod. xvi. 1. Num. xxxiii. 11.

X.

Iter *Israëlis* è deserto *Sin Dophkam*.

Num. xxxiii. 12.

X I.

Inde *Aluschum*.

Num. xxxiii. 13.

X I I.

Inde *Rephidimos*.

Exod. xvii. 1. Num. xxxiii. 14.

X I I I.

Hinc in desertum *Sinai*.

Exod. xix. 2. Num. xxxiii. 15.

X I V.

Hinc *Kibroth-Thaavam*.

Num. xi. 34. & xxxiii. 16.

E Regione montis *SINAI* commorabantur spatium totius anni, exceptis diebus decem. Nam primo die mensis tertii ab egressu *Israëlis* ex *Aegypto* pervenerunt in desertum *SINAI*, *Exod. xix. 1.* ac vigesimo die mensis secundi, secundi itidem anni, inde proficiscebantur, *Num. x. 11.* itinere tridui in deserto *Paran*, *Num. x. 12. 33.* ad montes *Emoreorum* *Deut. i. 19.* & castrametati sunt *Kibroth-Thaava*. Hic electi sunt *LXX.* Seniores, quibus à Deo spiritus prophetiæ donabatur; ibidem etiam coturnicum ingens multitudo populo mittebatur, cujus pars magna, carne adhuc inter dentes nondum exesa, plagâ à *Jehova* percutiebatur. *Num. xi. 16. &c.*

X V.

Kibroth-Thaava Hazerothas.

Num. xi. 35. & xxxiii. 17.

Substiterunt *Hazerothis*; ubi *Mirjam* lepra inficitur ac sanatur. *Num. xii. 10. 15.*

X V I.

Hinc in desertum *Paran*. *Num. xii. 16.*

Videl. *Kadeschum*. *Num. xiii. 26.*

Deut. i. 19.

Vel *Rithmam*. *Num. xxxiii. 18.*

Distabat *Sinai Kadescho* itinere undecim dierum *Deut. i. 2.* Horum undecim dierum ad minus octo consumeabantur in deserto *Paran*. Prima enim eorum castrametatio a monte *Sinai* trium dierum itinere distans erat in hoc deserto. *Num. x. 12. 33.* In eodem etiam deserto erat eorum mansio *Kades-Barna*, *Num. xiii. 26. Deut. i. 19. &c.* Quod si ritè observetur, facilis erit solutio dubii, quod hîc moveri posset, hoc modo: Prima eorum castrametatio, postquam à confinio montis *Sinai* discesserant, erat in deserto *Paran*, *Num. x. 12.* in *Kibroth-Thaava*. Inde proficiscebantur *Hazerothas*, quod *Num. xii. 16.* sic exprimitur: *Postea verò profecti Hazerothis, castrametati sunt in deserto Paran*; quorum verborum hic sensus est: *Castrametati sunt adhucdum in deserto Paran*. Unde liquet, quam vastum hoc fuerit desertum, videlicet octo dierum itinere longum.

Tempus, quo loca hæc peragrarunt, dicitur fuisse à vicesimo die mensis secundi.

(a) In
Deut. 1.

di. Num. xii. ad usque dies præcocium uvarum. Num. xiii. 20. Mirum fortasse videri posset, cur R. Salomon (a) tempus hoc assignet fuisse septimum & vicesimum mensis Sivan, nisi concipias eum de hoc subjecto ex propria fuisse locutum ratiocinatione; quæ sanè ipsi propria, ac proinde nulla est, quare Lectorem eâ recensendâ non morabor, sed eum ad sua, quæ in Deut. 1. 2. commentatus est, verba remitto.

Huc cum profecti essent, venerunt ad montana Amoritarum, fines regionis, quam Deus ipsis in possessionem promiserat, Deut. 1. 20. unde conveniens judicabant

in terram promissam exploratores, qui terram illam pervestigarent, ablegare, Deut. 1. 22. cui petitioni Jehova annuit Num. xiii. 1. utut ea mundanam prudentiam & incredulitatem sapere videretur.

Disquiritur, an hæc castrametatio Kadesh-Barnea eadem sit cum illa, qua castra facta sunt Rithma. Num. xxiii. 18. Affirmativam tuentur Judæi. Sic judicat R. Salomo, & Baal-Turim in Deut. xxxiii.

Quæ hic ab Auctore secundâ curâ indubiè addenda & supplenda fuissent, in MS. desiderantur.

R

DILU.

D I L U C I D A,

*Facilis & brevis expositio quatuor priorum
capitum Prophetæ*

H O S E Æ.

P R Æ L O Q U I U M.

Ub ductu *Hosæ* *Israël* terram *Canaan* ingressus est. Num. XIII. 16. Alius erat *Hosæas*, quo regnante *Israël* captivus abductus est in *Assyriam*. 2 Reg. XVII. 1-6. Nec incongruum erat tertium induci *Hosæam*, qui *Israëli* suam erga priorem & divinum ipsis per illum collatum beneficium ingratitudinem exprobraret, & horrendam calamitatem sub posteriori imminentem prænunciaret.

Prophetia ejus tam *Israëlem*, quam tribum *Judæ* spectabat, ut & quæ de adultera ejus uxore commemorantur, cujus quidem connubium tam sancto Prophetâ indignum, attamen vitia tam impii populi repræsentare apta nata erat.

An pater *Hosæ* *Beëri* etiam Prophetâ fuerit, nec inquirere necessarium, nec certò asseri ullo modo potest.

Locus habitationis Prophetæ nostri erat in *Judæa*, forsan *Hierosolyma*.

Prophetia ejus quoad stylum & sensum non est uniformis: est enim subinde largus & facilis, subinde verò brevis & difficilis. Sensus itidem interdum gratus, mox rursus comminationibus refertus & acerbus est.

Caput IV. Evangelii *S. Johannis* divinus hujus prophetiæ est commentarius, qui ipsum Servatorem nostrum habet authorem.

C A P. I. Vers. 2. 3.

Assume tibi uxorem scortum, &c.

PROponitur hic parabola: *Gomer* filia *Diblajim* nominatur, sive ea fuerit, sive non; si prius, fuit ea famosum eo tempore scortum, sin posterius, nomina hæc usurpantur respectu ejus, quod significant: nam *Gomer bath* (filia) *Diblajim* dicitur, quo alluditur ad pravitatem & corruptionem ficuum. Confer *Jer. xxiv. 3.*

Eodem modo Servator noster in parabola mendicum inducit *Luc. xvi. 20.* sive quod eo tempore miser mendicus nomine *Lazari* notus erat, sive quod respexerit vim hujus denominationis: *Lazarus* enim idem est, ac si dicas, *Deus juvet me*, vel, *Deus meum est adjumentum*, nomen tam aptum mendico, quam quod maxime.

Vers. 4.

Voca ejus nomen Jisreëlem: nam adhuc paulisper, &c.

Specialis hæc est prophetia, concernens interitum domus *Jehu*, quæ post duos & viginti annos præter propter impleta est, quod temporis spatium sub nomine *adhuc paulisper* indigitatur. Eodem modo, quo qua-

quadraginta anni a resurrectione Servatoris nostri ad destructionem Hierosolymæ vocantur breve spatium Psal. 11. 12.

Ibidem.

Faciamque, ut cesset regnum in domo Israël.

Post mortem Jeroboami inter-regnum erat, seu vacabat thronus Israël viginti duorum annorum spatio. Ab eo tempore regnum coepit cessare, quod post mortem, proximè succedentis Regis, Zacharie in linea Jehu planè defecit. Familiae Jehu promissa erat successio in regimine ad illud tempus usque 2 Reg. x. 30. Hoc verò elapso, arcus Israël contractus est: populus enim dubius erat, quis in Regem adoptandus.

Ibidem.

Animadvertam cades Jisreëlis in domum Jehu.

Quæri hic potest, quænam hæc sit cades Jisreëlis, quam in domum Jehu se animadversurum Deus minatur. Resp. Sanguis domus Achab effusus per Jehu, quod quidem jussu Dei perpetratum fuit, attamen quoniam non recto & sincero corde id factum fuit, sed absque respectu jussi divini, merito ipsi tanquam cades imputatur.

Vers. 5.

Frangam arcum Israël propter vallem Jisreëlis.

Quod factum inito prælio: Sallum enim filius Jabez in conspectu populi Zachariam interfecit. Vide 2 Reg. xv. 10.

Vers. 6.

Voca nomen ejus Lo-ruchama.

Absque misericordia. Prophetia & parabola hæc decem tribus Israël spectat, quarum causam Deus miserabatur tempore Jeroboami 2 Reg. xiv. 26. 27. verum ab eo tempore earum amplius misereri volebat, sed eas funditus delere.

Vers. 7.

Domus autem Jehuda miserebor, eosque servabo non arcu, &c.

Hoc impletum est partim in diebus Hiskia, quando Assyriorum exercitus per Angelum ingenti clade affectus est. 2 Reg. xix. 35. sed plenè in adventu Christi.

Vers. 8.

Ablactavit Lo-ruchamam.

Deletâ domo Jehu, brevi post tempore Israël captivus est & interiit; Juda autem non tam subito post destructum Israël eandem sortem subiit. Itaque Jisreëlis ablactatio non citatur ante nativitatem tñs Lo-ruchama, sed ante nativitatem & Lo-ammi.

Vers. 9.

Vos estis non populus meus.

Hæc prophetia spectat tribum Judæ; unde colligitur Hoseam in tribu ista vixisse: secus enim viris Judæ non potuisset dicere, *Vos non estis populus meus.*

Vers. 10.

Numerus filiorum Israël par erit arena maris, &c.

Filii Israël intelligendi eo sensu, quo Matth. 111. 9. filii Abrahami, non secundum carnem, sed secundum fidem. Judæi, qui hunc versum ajunt cum præcedenti tam propè junctum, & tam longè quam possibile disjunctum esse, nullos nisi secundum carnem Israëlitas agnoscunt; de quibus tamen hic versus non loquitur, sed de iis, qui secundum fidem sunt, ac innuit Deum, quando Israël futurus esset Lo-ammi, non populus meus, sibi aliunde, vel ex ipsis Gentibus, de Israëlitis provisurum esse. Videsis Rom. ix. 25. 26.

Ibidem.

Eritque pro eo, quod dicitur istis, &c.

Continuat Prophetia his verbis loqui de conversione gentium, quæ in Babele erant Lo-ammi, non populus meus, sed filii hominum Gen. xi. 5. sed vicissim ibidem in numero populorum Dei recensentur: Sic Psal. lxxxvii. 4. Memorabo Babylonium apud seu inter eos qui me cognoscunt; & 1 Pet. v. 13. mentio fit Ecclesiæ in Babylone cum Judæis, id est, æque ac Judæi, electæ. Vide notas in Gen. xi.

R 2

Vers.

Vers. 11.

Tunc filii Juda & Israël una congregabuntur, &c.

Quando plenitudo gentium introierit, totus Israël servabitur, verba sunt Pauli Rom. XI. 25. 26. Hoc tempus Prophetia hac innuitur, testantibus idipsum Judæis. Eveniet hoc (ait David Kimchi) sub Messia, nam ad templum secundum solum adscendent Juda & Benjamin.

Ex collatione horum duorum postremorum versuum hujus capitis Paulo insinuabatur 1. Judæos conversum iri, postquam plenitudo gentium introierit. 11. Id in generalibus terminis concipiendum esse, totus Israël servabitur. Hoc modo: Vers. 10. nunciat Propheta numerum Israëlitarum parem fore arenæ maris, quæ neque mensurari neque numerari potest. Exinde Apostolus ait prius introituram esse plenitudinem gentium. Vers. 11. Filii Juda & Israël congregabunt se una, & proponentes sibi caput unum adscendent e terra hac; hoc Apostolus exprimit, Totus Israël servabitur. Totus Israël; sic includuntur etiam decem tribus, quæ tempore secundi templi ad Deum non reversæ sunt, sed revertentur sub Christo.

Hujusmodi sequelæ ex collatione versuum subinde à Judæis accuratè & commodè inferuntur. Exempli gratiâ, Ex eo, quod apud Jesaiam proximè conjunguntur versus hi, videlicet c. x. 34. Et circumputabit, perplexa sylvæ ferro suo, denique Libanus ipse per magnificum casurus est; & c. xi. 1. Nam prodibit virgula ex trunco succiso Jesse; Talmud rectè concludit adventum Christi perniciem fore regni & civitatis Judæorum, qui sub nomine Sylvæ & Libani intelligendi sunt. Ejusmodi sequelam infert R. Salomo, de subselliis Sanhedrin, in Exod. XXI. 1. quæ respondet loco Luc. 11. 46.

CAP. II. Vers. 1.

Dicite fratribus vestris, &c.

ALloquitur Propheta hîc Gentes, sive spirituales hos Israëlitas, qui multitudine numerum arenarum maris æquaturi essent, postquam Lo-ruchama, Lo-ammi, Israël & Juda forent repudiati, q. d. O vos Gentes, dicite fratribus vestris Judæis, & exhortamini eos, ut amoveant scortationes suas & adulteria sua e medio uberum suorum, ut desistant ab abominationibus suis, & re-

vertantur ad Deum. Sic Gentes concionabuntur Judæis, in medio ipsarum habitantibus, docebunt eos viam rectam, & retrahent eos ab iniquitate. Hæc autem exhortatio ipsis efficax erit conversionis suæ medium. Proinde Judæi eo tempore, quo essent convertendi, non possessuri erant mundanum aliquod regnum sub suæ nationis Rege, ut ipsi sibi somnia fingunt, sed vocabuntur ut mixtim inter Gentes degentes & dispersi. Unde conficitur congregationem illam, cujus capitis primi versu ultimo fit mentio, respicere unionem quoad religionem, non quoad locum, electionem capitis unitus spectare unitatem fidei, & adscensum eorum e terra hac intelligendum esse non de mutatione loci, sed status & conditionis suæ. Quæ omnia alludunt ad Israëlitarum exitum ex Ægypto, quando Ramesem confluebant, & Moysen sequebantur.

Ibidem.

Ammi & Ruchama, i. e. popule mi, & consecute misericordiam.

Sic denotatur Juda & Israël, ut liquet c. I. 11.

Quando Deus mentionem injicit misericordiæ suæ, qua eos dignatur, prior & horrenda particula nominis illorum Lo rejicitur, & nunc sunt populus meus & misericordiam consecuti. Locus huic parallelus citatur Matth. c. IV. 15. 16.

Ammi sive Juda priorem in enumeratione hîc habet locum, cum Ruchama c. I. prius occurrebat; ratio est, quia prius rejiciebatur, sed Juda prius vocandus erat; huic enim Christus Evangelium prædica- vit, manentibus adhuc decem tribubus in sua captivitate.

Præcedenti capite Juda & Israël, quasi singulæ personæ, quasi frater & soror, recensentur, hic autem in plurali numero fratres dicuntur & sorores. Ratio est, quod tunc Israël & Juda unus erant populus, & in sua terra junctis finibus suas habebant sedes; hîc autem eorum fit mentio, quatenus inter Gentes erant dispersi.

Juda hîc venit nomine Ammi in genere masculino, ad denotandum Judæ regnum masculinum; apud Ezechielem verò c. XXIII. Oholibab venit in genere foemino, ad denotandum eum degenerasse & effoeminatum factum esse.

Prophetia, quæ hoc versu occurrit, non habitura erat locum, nisi longo post tempore,

tempore, videlicet circa finem mundi; interim Propheta ex officio, quod ipsi incumberebat, populum, qui tunc erat, sibi proponebat, illi tunc vigentia peccata exprobrat, imminentes poenas minatur, & ad præsentem vitæ emendationem hortatur. Quæ omnia isto tempore eos aut non tangebant, aut apud eos non erant prævalitura, sed morigeris auribus excipientur, quando ultimis diebus Ecclesia Gentilium eo modo eos exhortabitur.

Vers. 2.

Contendite cum matre vestra, contendite, &c.

Hactenus generalia prophetiæ hujus fundamenti loco substrata sunt, videlicet

I. Ruina domus *Jehu*, quæ tunc imperium tenebat. *Cap. 1. 5.*

II. Captivitas decem tribuum verbo asseritur, *vers. 6.*

III. Rejectione *Juda* post aliquod intervallum, *vers. 8. 9.*

IV. Vocatio Gentium in locum ejus, *vers. 10.*

V. Vocatio *Israelis* & *Juda* renovata, postquam Gentes introierunt. *vers. 11.*

Progreditur jam Propheta ad specialia, & ostendit, ob quam causam & quo pacto illi rejecti sint.

Matre vestra.] Hic denotatur status *Israelis*, prout eo tempore erat. S. *Paulus* huc alludens de Ecclesia Christiana loquitur, tanquam de *Jerusalem*, quæ sursum & nostrum omnium mater est. *Gal. 4. 26.* Propheta inducit Ecclesiam Gentium, dicam scribentem Ecclesiæ Judaicæ, ut populus suo tempore degens ad hanc exprobrationem tanto magis animum adverteret; intendit enim Gentes introducere, quæ temporibus secuturis cum Judaica Ecclesia, cum respectu reformationis illius temporis, contenderent.

Contendite, contendite.] Bis idem repetitur, vel ob efficacem & vehementem expressionem, vel quia duo erant, quibus hoc contendere injungitur, *Israel* videlicet & *Juda*.

Quod non est uxor mea, &c.] Deus *Israel* sibi desponsaverat, inito foedere, in deserto, quando cum ex *Aegypto* educerat. *Exod. 19. 4. 5. Jerem. 11. 2.* Sed defectio ejus ab ipso, quasi adulteræ à suo marito, causa erat, cur eam itidem deseruerit. *Jesai. 1. 4. & 50. 1.*

Ut amoveat scortationes suas à conspectu suo.] Intellige scortationes tam carnales, quam spirituales: utriusque enim rea erat *Ezech.*

xxiii. Hof. 14. 13. Sed præcipue Prophetæ respicit impudicitiam spirituales, sive idololatriam, ut in sequentibus, ubi de ejus amasiis loquitur, liquet.

Scortationes suas & adulteria sua.] Si hæc duo considerantur ut gradus impuditiæ, prout scortatio vel simpla vel dupla dicitur, tunc his denominationibus differentia idololatriæ ab hoc & illo perpetratæ innui videtur. *Juda* quidem colebat idola, attamen non tam plenarie nec continuo, ut quidem decem tribus, quæ sese iis planè dederant; ita ut *Juda* quidem scortaretur, quod malum; sed *Israel* adulterabatur, quod pejus erat, posito quod voces hæc hanc admittant differentiam. Secus, si voces hæc idem significant, repetitio illorum criminis aggravationem indicat.

A conspectu suo.] Religio facies seu conspectus est *Jacobi*. *Psal. 24. 6.* Hanc corruperant, ad modum scorti, quod faciem suam fuce pingit.

E medio uberum suorum.] Id est, è medio *Samaria* & *Jerusalem*. Hoc sensu *Paraphrastes Chaldaicus* reddit, è medio civitatum suarum.

Vers. 3.

Ne denudem eam planè, & statuam eam ut die quo genita fuit.] Verba hæc alludunt ad miserabilem ejus statum & conditionem in *Aegypto*, quando ob idololatriam suam denudata erat favore & spiritu Dei, qui vestitui comparatur. *Apoc. 111. 17. 18.*

Specialius autem spectant hæc verba historiam, quæ *Exod. 6. xxxiii.* occurrit, qua narratur *Israel* nuper à Deo, inito foedere, genitum se contaminasse spirituali impudicitia, formando vitulum aureum, unde populus denudatus esse dicitur *vers. 25.* denudatus nube gloriosa, quæ hætenus illi pro tegumento fuerat. *Psal. 105. 39.* quin & vellimentis suis. *Depone ornatum tuum à te, & cognoscam quid sis facturus te.* *Exod. xxxiii. 5.*

Disponam eam velut in deserto, & redigam eam veluti in terra siticulosa.] Veluti desertum & siticulosam regionem Gentilium, ut apud *Ezech.*... & sic in sensu spirituali potest accipi; veruntamen & secundum literam veritas hujus innotuit, quando locustæ & bruchi terram infringiteram & sterilem ac deserto similem reddiderunt, ut alibi observatum est.

Et exstinguam eam siti.] Non siti aquarum, sed audiendi verba *Jehovæ*, *Amos. viii. 11.*

134 EXPOSITIO IV. PRIORUM CAPITUM

quanquam & hoc subinde suum secundum literam complementum habuit.

Vers. 4.

Filii eorum filii scorti sunt.] Servator noster *Judaos* sæpius cognominans *Gentem adulterinam* huc respicit, & potuissent ex illa ipsa denominatione ejus auditores concludere, (si modo eam cum verbis nostri Prophetæ contulissent) suam repudiationem capiti suo imminere: verba enim hic sunt: *Filiorum ejus non miserebor, eo quod filii scorti sint.*

Vers. 5.

Dicit, Prosequar amatores meos.] Id est, falsos Deos: hos autem, non vero *Aegyptum* & *Assyriam*, intelligendos esse manifestum est. 1. Ex eo, quod dicatur *scortata fuisse*; qua phrasi, ut plurimum, si non semper, ubi non secundum literam intelligenda est, idololatria innuitur. 2. Ex eo, quod dicat *vers. 12. vites & ficus suas esse merces* (dona), quas dederant amatores sui, quod de *Aegypto* & *Assure* nequit intelligi. *Lana* ac *linum* suum, quorum *vers. 5.* fit mentio, potuissent quidem esse dona ab amatoribus data, sed quo pacto ab ipsis dari possent crescentes ficus? Ac proinde certum est falsis hæc omnia Diis attribui, qui hic sub *amatorum* (*amatorum*) nomine veniunt.

Vers. 6.

Obsepiam viam tuam spinis.] Id est, Sic te implicatum reddam miseriis & calamitatibus, ut te explicare nequeas; id quod eos lamentabilis docuit experientia. *Thren. 111. 7.*

Et obducam maceriam, sive macerabo maceriam.] Intellige hoc vel de miseriis ante, vel de hostibus in obsidione *Hierosolymæ* & *Samaria*, vel de utrisque, & de magnis afflictionibus eam subsecutis.

Vers. 7.

Seclata amatores suos non assequetur eos, &c.] Tempore afflictionum sectabitur idola sua, sed ea nequeunt illi auxilium ferre. Populus hic primum *Babylone* adveniens ab idololatria non erat ablactatus, ut facillimè colligi potest ex eo, quod tres solummodo viri, *Sadrach, Mesach, & Abednego*, non dubitarint in casu religionem concernente, & *Daniel* simili data occasione pro ve-

ro Deo ejusque cultu vitæ discrimen subire. Decem tribus, quæ ante suam demigrationem è *Samaria* pejores idololatræ erant reliquis, tempore exilii sui eandem institerunt viam; propterea nulla excepta omnes maceria captivitatis obductæ & circumvallatæ sunt, nihilominus nec *Israël* nec *Juda* falsos suos amatores (sua idola) deseruerint, sed, ut ut frustra, eos sectati sunt.

Tunc dicet, Revertar ad virum meum priorem illum.] Eodem modo, ut *cap. v. 15.* Quum angustia fuerit ipsis, quærent me diluculo. Quemadmodum patres illorum in *Aegypto*, quando mensura afflictionum apud Deum impleta, & tempus liberationis suæ præsto erat, se habebant erga Deum, eodem modo sese hi gesturi erant.

Vers. 8.

Etenim non agnoscit me dare sibi frumentum, &c.] Posterioribus temporibus cognoscet, non sua *Idola*, sed *me* esse, qui desiderabilia quæque sibi erant largitus; nunc vero id non fatetur, nec agnoscit, ac proinde illa *Baali* accepta refert. Quo vero medio ad hoc agnoscendum adduceretur, subsequenti versu indicatur.

Vers. 9.

Reversus recipiam frumentum meum tempore suo.] Prophetia hæceadem, quoad rem ipsam, est cum illa, quam de pernicioso locustis legimus *Joëlis 1. 4.*

Quando beneficiis divinis non ritè utebantur, nec agnoscebant, unde ea acciperent, sed ea ceu dona à falsis suis Diis accepta credebant, & in usum suorum sacrificiorum convertabant, Deus, qui ea revera largitus fuerat, recipere ac sibi sumere statuit. Locustæ absumturæ erant arbores, & devoraturæ fructus campi, ita ut deficeret frumentum & vinum sacrificandis Diis suis, & tanta futura erat fictitas, ut oves præ defectu pastus interirent, & linum præ defectu humiditatis exaresceret, ac proinde lana & linum vestimentis suis Idolis vel Sacrificulis faciendis deessent.

Vers. 10.

Et nunc retegam fœditatem ejus, &c.] Sic proponitur initium miseriæ: nunc enim Deus, in eos afflictiones immittens, incipiebat ostendere in conspectu omnium populorum, quorum Deos coluerant, quam stulti

stulti & fœdi fuissent serviendo Diis, qui ipsis in miseria constitutis suppetias ferre nequibant.

Vers. 11.

Et abolebo omne gaudium ejus, festivitatem ejus, &c.] Intellige gaudium, quo in suis festivitibus fruebantur: verba enim subsequencia sensum eum admittere jubent.

Festivitatem ejus.] Videl. festa Paschatis, Pentecostes, & Tabernaculorum. Exod. xxiii. 15. 16.

Omnem solemnitat. in ejus.] Præter jam nominata Festa, Novilunia, & Sabbata, insuper erant statuta solemnia, videlicet festum tubarum, expiationis, minoris & majoris anni Jubilæi. Sed verbum in textu originali non solum denotat integros dies festos, sed etiam statuta tempora diei, videlicet tempora matutinarum & vespertinarum sacrificiorum; ac proinde versus hic complectitur festivitates, quæ quotannis, quolibet mense, hebdomade, aut die recurrebant.

Vers. 12.

Et desolabo (corrumpam) vites & ficus ejus.] Versus præcedens prænunciat spirituale ipsorum gaudium finem suum habiturum esse, hic autem respicit gaudium ipsorum temporale: nam per *sedere sub sua vite & ficu* summa ipsorum terrena delectatio denotatur.

Bestia agri devorabit eas.] Bestiæ agri denotant hostes illorum, Assyrios & Babylonios, qui eas dicuntur devorare, id est, statum & regnum illorum eversum. Vide Psal. 80. 14. Esai. x. 34. Exinde itidem per bestias illas intelliguntur locustæ, quas Deus agris immissurus erat, ut ante notatum est. Hæ enim frumentum & vinum cessare facient Joel. i. 11. ut & jam memoratas festivitates: nam deficiebat frumentum & vinum, quod sufficeret muneri & libamini offerendis in domo Jehovæ. ibid. vers. 13.

Vers. 13.

Et animadvertam in illa dies Baalimorum.] Achab primus in Israele cultum Baalis introduxit: nam quum Isebelem filiam Eth-Baalis Regis Sidoniorum uxorem duxerat, idolum Baalis colebat, & statuebat illi altare in urbe Samaria 1 Reg. xvi. 33. 34. adeo ut non solum vitulus aureus, pec-

catum Jeroboami, filii Nebath, illic coleretur, sed & ibidem altare erectum esset in honorem Baalis, quod exinde peccatum domus Omri dictum est. Idola hæc simul sumta dicebantur Baalim: erant enim ejusmodi plura: quamvis enim Baal specialius Phœniciorum Deus erat, aliarum tamen regionum idola eodem nomine insigniebantur, sive quod illi speciale aliquod officium demandabatur, unde Baalzephon dicebatur ille, qui secretiora patefaciebat; Baalzebub, Deus muscarum; sive quod sic dominium & imperium, quod idolis passim ab idololatriis adscribebatur, exprimerent. Sic aureus vitulus Jeroboami Tobie dicitur Baal, seu Baal vituli. Tob. i. 5.

Continent itaque verba hæc judicium, quod omnibus idololatriis imminerebat, & denotant Deum eos in judicium vocaturum, & ex demerito puniturum. Animadvertere notat Deum peccati illius velle meminisse, juxta comminationem in mandato secundo: *Visitans iniquitatem patrum in filios.*

Ornans se.] Sic idololatrarum in colendis idolis suis mos erat: non solum enim Deos suos ornabant, sed etiam semetipsos, ut Diis suis, quantum potest, similes viderentur. Vide Gen. xxxv. 4.

Vers. 14.

Idcirco ego eam pellecturus sum in desertum, &c.] Hoc versu eorum captivitas & conversio pariter prænunciantur, videlicet Israëlem abiturum in desertum Gentilium, & inde verbis persuasoriis revocaturum: in sua enim regione degentes prosperitas & abundantia eos faginabat & recalcitrare faciebat, sed *pressi afflictione reducebantur ad querendum Dominum.* Hos. v. 15.

Vers. 15.

Et daturus sum ei vineas inde ab eo loco.] Pergit in descriptione liberationis illorum alludere ad illam, qua ex Ægypto liberati erant. E regione sua Deus eos educturus erat (quemadmodum eos ex Ægypto eduxerat in desertum) in terram & regiones Gentilium, &c. Illic daturus esset ipsis vineas, non secus ac si in sua essent regione. Hoc autem clarè indicat eos in medio Gentium conversum iri, ac ibidem porro mansuros, sic tamen ut regno proprio carituri essent.

Et vallem Achoris pro foribus spei.] Continuat

136 EXPOSITIO IV. PRIORUM CAPITUM

tinuatur hîc eadem allegoria; videlicet, ipsi conversi in terra *Gentium* forent, quasi sedem habentes in *Canaane*; statum illum adepturi essent absque ulla molestia aut impedimento, quod quidem olim *Israëlitis* non contigerat, qui non nisi in valle *Achoris* illa non superaverant. Impleta est prophetia hæc quoad literam, quando Servator noster *Christus* in valle *Achoris* primus publicè Evangelium prædicavit, & primus ingentem *Samaritanorum* numerum convertit. Vide notas in c. iv. *Johannis*.

Et canent illic, ut in diebus pueritiae suae, & quo die adscendit è terra Aegypti.] Videlicet canticum *Mosis*, servi Dei, *Apoc.* xv. 3. Vide notas in *Exod.* c. xv. vers. 1.

Vers. 16.

Erit illo die, ut non amplius voces me, mi Baal.] Idololatræ credebant se in idolis suis Deum colere, & illa adorando Deum adorare, sic ut suis imaginibus Deum subesse supponerent, nihilominus eorum cultus Deo abominationi erat. Sensuales homines, quales sunt idololatræ, Deum requirunt visibilem, ut qui visibili repræsentamine destituti Deum nullatenus colere possunt. Hos visibiles Deos ex reverentia, quam illi, quod eos ex sua opinione repræsentabat, se debere credebant, vocabant *Baalim*, *Dominos*. Verum cœcam istam reverentiam & venerationem sequebatur effectum planè contrarium, videlicet impia familiaritas, colendo Deos, tanquam sibi, quin & tanquam brutis similes. Hæc autem detestabilis reverentia, quæ sensibus ortum debebat, à Deo tempore, quo isti converterentur, abolenda prædicatur, cujus loco Deus spirituales familiaritatem & sanctam secum unionem substitueret, ita ut ab inde Deo serviret, non ut hero suo servus, sed ut conjux suo marito. *Apoc.* xix. 7. &c.

Vers. 18.

Et pangam pro illis fœdus cum bestiis agri.] Alludunt hæc verba ad bestiarum unanimem ingressum in arcam *Noachi*. Vide notas in *Genes.* c. vii. Eodem modo futurum esset, quando ipsi in arcam veræ Ecclesiæ forent introducendi; *Lupus commorabitur cum agno* *Jesai.* xi. 6. i. e. Evangelium barbaras, inhumanas & crudeles hominum mentes sic edomabit, ut illi pacifice obediant, & tam amicè cum iis, qui Evangelium profitentur, sese uniant, ut qui pridem eorum hostes & persecuto-

res essent, jam futuri essent illorum amici & patroni. Regio *Gentilium* vers. 14. dicitur desertum; hinc rectissimè metaphora illa hîc continuatur, quando populi istius regionis dicuntur *bestia*.

Vers. 19.

Et desponsabo te mihi.] *Hebraei* in suis Commentariis observant ter desponsationis populi sui mentionem fieri, ad numerum trium liberationum sibi concessarum, videlicet in *Aegypto*, *Babele*, & dispersione, quam Propheta hîc respicit. Si sub numero hoc mysterium hoc latuerit, potius id referri posset ad tres personas Divinitatis, ad quas cognoscendas ipsi reducendi, & Deo desponsandi erant.

In seculum.] Id est, Non ut antea, quando Deus illis repudium miserat, & ablegarat primum in *Babylone*, deinde inter *Romanos*, sed postquam rursus erunt conversi, populus Dei erunt *in seculum*. Clarè hæc verba innuunt ejus revocationem ex dispersione, & cordium suorum obdurationem, in qua eo tempore degebat.

In justitia & benignitate.] Respiciunt hæc verba duas superiores animæ facultates, *intellectum* puta & *voluntatem*, quæ pro objectis habent *verum* & *bonum*. Hoc modo passim loquitur Scriptura sub nomine *benignitatis* & *fidei*, seu *veritatis*. *Psal.* xxv. 10. *Omnes semitæ Jehovæ benignitas & fides (veritas) sunt.* *Psal.* xl. 12. *Benignitas & veritas tua jugiter custodiant me.* *Psal.* xxxvi. 5. *Jehova, in cælis est benignitas tua, fides tua usque ad superiores nubes.* *Psal.* cxxxvi. 11. 2. *Celebrabo nomen tuum propter benignitatem tuam, & propter fidem tuam.* Et alibi.

Justitia & benignitas sunt Lex & Evangelium, & desponsatio in justitia & benignitate denotat plenariam & perfectam desponsationem in spiritu Legis, & in promissionibus Evangelii.

In justitia & judicio.] Eodem modo, quo *Joh.* xvi. 8. &c. *Judei* convincuntur *Christum* esse *justum*, & Principem mundi in judicio condemnatum esse. Quo facto agnoscent eum esse *Messiam* illum, quem nunc abnegant, & desponsabuntur Deo per hanc *justitiam* & *judicium*.

In benignitate ac misericordia.] Confer *Rom.* xi. 31. *Per vestram misericordiam ipsi consequentur misericordiam.* Hîc occurrit *misericordia* & *misericordia*, sive *benignitas* & *misericordia*, erga *Judeos* & *Gentes*. Prius erga *Gentes*, quando ad *Christum* appropinquabunt, & hoc erit tanquam instrumen-

strumentum applicandi similem misericordiam erga *Judeos*, quos veritatem *Christi* docebunt, ut eos itidem ad *Christum* manuducant.

Vers. 20.

Desponsabo te mihi in fide.] *Fides* respicit modo memoratam veritatem Dei in genere, & ejusdem benigna promissa in specie; atque ita hac voce comprehenduntur ea omnia, quæ in fidei operationem redundant.

Vers. 21.

Exaudiam cælos, &c.] Bis repetitur illud *exaudiam*; *Exaudiam*, dictum *Jehovæ*, *exaudiam cælos*, ut duplex exauditionis denotetur modus. Secundum literam promittitur à Deo amotio calamitatis, quæ ex siccitate & locustis ipsis immissa foret. Exauditurus erat Deus cælum, quod præ siccitate clausum videbatur, & cæli exaudituri erant terram, demittendo pluvias; terra exauditura erat frumentum, mustum & oleum, ita ut larga sequeretur messis, & illa exauditura erant *Jisreëlem*, quæ calamitatibus & fame affligebatur. Sed præsertim innuitur subita restauratio *Judaorum*, quando vocationis suæ tempus completum foret. Deus eos conseruerat inter nationes, ut *vers. 23.* exprimitur, tempus autem messis suæ subito appropinquaturum erat. Confer interpretationem Servatoris nostri *Johan. 1v. 35.*

C A P. I I I. Vers. 1.

A *Bi, ama mulierem, amatam ab amico, &c.*] Prior parabola de muliere adultera denotabat populi *Judaici* impietatem, antequam in *Babylone* captivus esset, unde post aliquod tempus reducendus & restaurandus erat, *cap. 11. vers. 14. 15. 16.* Hæc autem, quæ jam sequitur, ejus respicit impietatem, postquam *Babylone* in terram suam redierat, quæ continuata fuit ad mortem *Christi* usque, & ejusdem rejectionem, quæ adhucdum durat.

Vers. 2.

Comparavi (emi) eam mihi quindecim siccis argenti, & sesqui-homere (coro) hordei.] Pretium hoc respicit æstimationem, quæ mares & foeminae variè juxta numerum annorum ætatis suæ æstimabantur. *Levit. XXVII.*

Quindecim siccis in æstimatione pretium erant ejus, qui annos sexaginta excedebat, *vers. 7.* *Corus (homere) hordei*, qui quinquaginta siccis æstimabatur *vers. 16.* pretium erat ejus, qui vigesimum annum excedebat, & sexagesimum non attigerat, *vers. 3.* *Cori* autem dimidium, quod proinde quinque & viginti siccis æstimabatur, pretium erat ejus, qui inter quintum & inter vicesimum annum erat, & viginti siccis æstimabatur, & quinque siccis pro eo, qui à nato uno mense nondum annum attigerat quintum, *vers. 5. 6.*

Quod si jam parabola hæc conferatur cum morali, quod sub ea latet, liquet Deum sibi comparasse seu emisse populum è *Babylone* tempore, quo *Cyro* omnia prosperè & ex voto succedebant: populus autem Deo infidus erat, & refragabatur.

Iterum abi, & ama mulierem.] Amor Dei erga populum hunc renovari cœpit in *Babylone*, & procurat ejus liberationem.

Amatam ab amico suo.] Non dicitur Deus ejus maritus, nisi tempore plenariæ seu consummatæ conversionis suæ: nam ante captivitatem *Babylonicam* non se, ut ejus uxorem decet, gerebat *cap. 1. 2.* ac proinde Deus nolebat esse ejus maritus, sed denominari ejus *Baal c. 11. 2. 16.* Post reditum suum è captivitate adhuc officio suo, ut uxorem decet, non satisfaciebat, ac proinde Deus nolebat dici ejus maritus, sed amicus: verum postquam ad *Christum* erit conversus, assumet sibi nomen mariti *c. 11. 16. 19. 20.*

Et adulterantem.] Hæc descriptio, ut Servator noster innuit, *Judeos* ex *Babylone* reverbos & sub secundo Templo degentes spectat, unde illi, qui *Christi* tempore vivebant, sæpius ab ipso gens adultera nuncupati sunt.

Qualis est amor Jehovæ erga Israëlitas.] Hic eorum post *Christi* mortem rejectio denotatur: nam amor Dei erga illos est similis amoris ejus, qui adulteram uxorem amat, quam quidem amare potest ut amicus, non tamen ei adhærere ut maritus.

Qui respiciunt ad Deos alienos.] Loquitur Propheta hic de *Israëlitarum* idololatria ante suam captivitatem & in captivitate ipsa: nam etiam in *Babylone* à cultu Idolorum *Babyloniorum* non erant immunes, siquidem tres solummodo de neglecto Idolorum cultu accusabantur *Dan. 111.*

Et ament lagenas vini.] Intellige idolatricas festivitates. *Sedit populus ad edendum & bibendum, deinde surrexit ad ludendum Exod. XXXII. 6.*

Comparavi (emi) eam mihi.] Priorem uxorem nullo pretio acquisiverat; respicit enim parabola *Israëlem* in eo statu, in quo erat tunc temporis, cum Propheta prophetare ordiebatur: hæc autem constabat nummis & frumento; liberatio enim populi ex *Babylone* erat quasi coëmptio, quæ non absque pretio fieri poterat.

Vox hîc in textu originali occurrens propriè significat *fodere, effodere, exhaurire*, ac inde translata est ejus significatio ad notandam emtionem seu acquisitionem. *Cyrus Babelem* expugnabat, fluvium, qui ceu fossa civitatem cingebat, in varios canaliculos dividendo, ita ut pedibus transiri posset.

Denotatur autem hîc medium restaurationis populi *Israëlitici*, qui effodiendo acquisitus ac magno pretio emtus est. *Jehova* enim Deus cœli *Cyri* tradidit omnia regna terræ, *Ezr.* 1. 2. ut populum suum jam captivum in libertatem assereret.

Quindecim siclis argenti.] Pretium hoc assignatum erat ad redimendos eos, qui voto se Deo obstrinxerant *Levit.* c. xxv. 11. Hi enim poterant redimi, ne ipsi in sua persona Deo offerrentur aut sacrificarentur, solutione illius pretii. Hoc apprimè notum erat *Jephtha*, qui non tam stultè impius erat, ut filiam suam trucidaret aut in sacrificium offerret, cujus vitam non solum ipsi licebat conservare, quin etiam ex mandato divino redimere tenebatur, idque levi pretio.

Propheta itaque huc alludens innuit *Israëlem* voto obstrictum fuisse Diis peregrinis, & eo nomine capitis damnationem meruisse, sed à Deo liberatum, & sibi redemptum esse.

Sesqui-homere hordei.] Qui enim sexagenario major erat, nummis, alia hordeo redimebantur.

Proponitur hic cujusque pretium, ut Lector facilius manuducatur ad collationem hujus cum Lege *Levit.* xxv. 11. Insuper ut denotetur conversio & salvatio aliquorum, cujuscunque ætatis forent.

Hordeum frumentum illud erat, quod in primitias loco cæterorum frumentorum in Templo offerebatur; quo innuitur id præ cæteris fuisse magni pretii.

Vers. 3.

Edixi ei, multis diebus desideto mea causa, &c.] Loquitur hic versus de postrema ejus reprobatione, in qua neque Idola neque Deum sectatur, sed ut captiva desidet *Levit.* xxi. 10. 11. expectans, quis eam sibi esset de-

sponsaturus. *Judai* hoc tempore non rei forent idololatriæ, ut quidem ante suam in *Babyloniâ* demigrationem. Ante enim illud tempus deperibant Idola, hoc autem tempore, quod Propheta respicit, illa non essent admissuri, sic tamen, ut neque ceu uxor Deo, neque alii Deo, ceu suo marito, adhærent.

Tam varia & sibi invicem contraria est impietas. Ante captivitatem suam nolebant Deum colere, nisi quem oculis corporeis conspiceret dabatur; è contra, quando Deus se corporeis oculis conspicuum præbebat, (*Christo* in carne humana manifestato) itidem eum colere nolebant.

Vers. 4.

Nam multis diebus desidebunt Israëlita, absque Rege, &c.] Absque rege *Hierosolyma*, absque principe *Samaria*, absque sacrificio *Hierosolyma*, absque statua *Samaria*, absque *Ephod Hierosolyma*, & absque *Teraphim Samaria*. Quæ omnia brevibus à Servatore nostro explicantur *Joh.* iv. 21. *Venit tempus, quando neque in monte hoc, neque Hierosolymis adorabitis Patrem.*

Vers. 5.

Querent Davidem regem suum.] Decem tribus *Israelis* cum *Jeroboamo* deficientes domum *Davidis* repudiabant, ac simul abnegabant *Christum*, qui ex domo *Davidis* erat oriundus. Hîc autem loci Propheta, ut eorum plenariam cum *Juda* coalitionem indicet, illos introducit agnoscences eum suum esse regem. Intellige *Christum*, filium *Davidis*, ut *S. Petrus* similes prophetias interpretandas docet *Act.* 11. 29. 30. sicuti & *S. Paulus Act.* xii. 36. Ad has & ejusmodi prædictiones de unione *Israelis* & *Juda* in veræ fidei unitate, de qua Propheta loquitur 1. 11. alludit Servator noster *Matth.* xi. 29. 30. *Jugum meum facile, & onus meum leve est.* Quasi dicat: Jungite vos, & assumite jugum meum, quod est facile, qui olim assumistis jugum *Rehoboami*, quod grave erat. *1 Reg.* xii. 14.

Et pavidî accedent ad Jehovam & bonitatem ejus ultimis temporibus.] Id est, ad *Christum*, qui *Jehova* & bonum Dei donum est. *Johan.* iv. 10.

Hactenus Propheta de rejectione illius populi duplici locutus fuerat, attamen sic, ut illi gratas de illius vocatione & conversione promissiones immiscuerit. Proximo capite & sequentibus causas, quare ejecti & in *Babyloniâ* deducti sint, enumerat.

CAP.

CAP. I V. Vers. 1.

NUlla fides, nullaque benignitas, &c.] Orditur Propheta descriptione status & morum populi, qui suo tempore vivebat. *Nulla*, inquit, est fides in Prophetis; *Nulla benignitas* in Regentibus; *Nulla agnitio Dei* in Sacerdotibus: adeo corrupta erat dignitas Regia, Sacerdotalis, & Prophetica.

Vers. 2.

Pejorando, mentiendo, & occidendo.] In memoriam ipsis revocat, quæ criminum & calamitatum suarum fuerint principia. Tempore coronationis *Joschi* foedus pepigerant inter *Jehovam*, Regem, & populum, ut foret populus *Jehova*. 2 Reg. XI. 17. Sed paulo post populus & Rex irritum faciebant suum foedus & juramentum, quo id confirmatum fuerat, & *Zachariam* filium Sacerdotis, qui Regem coronaverat, & jurejurando populum Deo obstrinxerat, trucidabant. 2 Chron. XXIV. 21. 22. Hic concurrebant perjurium, mendacium, & homicidium, detestanda & horribilia peccata. Hic cædes cædi foedè & miserè erat juncta, quando sacrificantis & sacrificii sanguis miscebatur. *Pilatus*, ille qui *Christum* morti addixit, non majoris impietatis & criminis reus erat, quando *Galilæorum* sanguinem cum ipsorum sacrificiis miscebat. Luc. XIII. 1. Hinc justum erat apud Deum ipsos tradere furtis, adulteriis, & perpetrandis certatim omnis generis impunitatibus.

In primo hujus capitis versu dicebat Propheta nullam esse fidem, cujus loco hic substituit *perjuria* & *mendacia*; loco benignitatis hic mentio fit *cædis* & *furti*; & pro eo, quod dixerat nullam esse agnitionem Dei, loquitur hic de *adulteriis* & nefandis peccatis.

Effringunt (Legem) & cædes cadibus sunt contiguae.] Specialius verba hæc spectant cædem *Zachariae*, quando populus perurpebat Legem Dei, attamen etiam possunt applicari frequentibus cædibus, quæ in medio ipsorum committebantur, cum cædem unius sequebatur cædes alterius, & multiplicatis incestibus, cum qui ex eodem sanguine oriundi erant illicitis se coinquinabant concubitibus.

Vers. 3.

Propterea lugebit hac terra, & languebit

quicquid habitat in ea.] Videlicet propter terræ motum, & secutum terrorem. *Amos*. I. 1. 2. *Zach.* XIV. 5. Sic nimirum interiturae essent bestiae agri, aves cœli, quin etiam pisces maris; illæ ob exsiccatas aquas, hi ob siccitatem & locustas. *Joel*. I. *Amos*. VII. Vide supra.

Vers. 4.

Verumtamen quisquam ne contendito, & ne increpato quenquam.] His verbis Propheta simul innuit Sacerdotum & Prophetarum ejus temporis timiditatem, populi pertinaciam, & omnium criminum originem.

Versus hic ironice introducit timidos Sacerdotes & Prophetas, præsertim Sacerdotes, qui, utut populus esset peccaminosus, ut ex vers. 2. liquet, & terribilibus subjaceret judiciis, metu periculi eorum peccata nec explicare, nec improbare, nec exprobrare audebant, quasi dicerent: Nemo eos increpet, aut cum iis contendat, si seipsum amat, nam populus hic contendebat cum *Zacharia*, & obruebat eum lapidibus, quia ipsos increpabat, & hæc, si idem faciam, mea erit fors; itaque increpet, cui libet, saltem ego non increpabo. Sic hoc versu loquentes introducuntur Sacerdotes, quin & Prophetæ, ac propterea versu proximo & his & illis justæ & graves proponuntur comminationes.

Vers. 5.

Itaque corrues.] Alloquitur primo loco Propheta Sacerdotem, qui sui ipsius tantum curam gerebat, ac securum se credebat, modo sacrificando officio suo satageret, quamvis præ metu suæ cervicis de imminente gladio non moneret.

Quis hic Sacerdos fuerit, difficile dictu est. Tempore *Achazi* talis erat *Urija* 2 Reg. XVI. 11. &c. qui iniquitatem populo nec Regi exprobrabat, sed e contra eam promovebat.

Ex hoc loco etiam colligi potest *Hoseam* vixisse *Hierosolymis*; illic enim solummodo erant Sacerdotes, à quibus salutifera vitiorum increpatio expectanda erat. In *Israele* autem non alii, quam idolorum Sacerdotes, ac proinde piæ adhortationes ab iis non erant expectandæ.

Corrues interdiu.] *Hebr.* *Corrues in die*, quod denotat Sacerdotium non longè post hanc Prophetiam desitutum, prout id exprimitur proximè sequenti versu. *Ego ob-*

liviscar quoque filiorum tuorum. Tempore *Joaschi* Templum derelictum, & cultus Deo in eo præstandus neglectus erat. Filii enim *Athaliae* improbissimæ Reginae in domum Dei perruperant. 2 Chron. xxiv. 7. sed Rex *Joasch*, ex sancto *Jehojada* Sacerdotis consilio, domum Dei restauravit, & cultum Dei in eo confirmavit. Ibid. vers. 13.

Fungebantur ritè officio suo Sacerdotes usque ad finem regni *Jothami*, ut colligi potest ex 2 Chron. xxvi. 17. & xxvii. 6. sed sub imperio impii *Achazi* Pontifex erat *Urija*, homo non minus impius quam Rex ille, ut qui Regis impietatem adeo non studeret corrigere, ut eam potius omni modo foveret: unde ob violatam sacro-sanctam hanc functionem ipse cum filiis suis in administratione officii sui turbatus est: nam *Achaz* instrumenta domus Dei truncabat, & fores domus Dei occludebat. 2 Chron. xxviii. 24. quæ sic occlusæ manserunt, usquedum *Hiskija* eas recluderet. 2 Chron. xxix. 3. Tempore nefarii hujus Sacerdotis populus peribat, propter defectum scientiæ, ac adeo Legis Dei sui oblitus erat, ut,

cum postea liber ille profano hoc tempore impiè perditus repertus esset, mirum quid & peregrina continens judicaretur. 2 Chron. xxxiv. 18. 19.

Versu tertio & quarto enumerat Propeta calamitates, quæ terræ imminiebant. *Terra lugebit*, &c. nihilominus quamvis una alteri succederet, miser hic Sacerdos populo non revocabat in memoriam, ob quam causam judicia hæc ipsis immitterentur, nec monstrosam hanc ipsis exprobrabat impietatem, quin potius eorum pessimam vivendi rationem imitabatur, & uti populus, ita erat Sacerdos, ac propterea prænunciatur eum corruiturum interdiu.

Corruet etiam Propheta tecum noctu.] Pseudo-Prophetarum nomina non tam speciatim exprimuntur, ut quidem illud impii hujus Sacerdotis. Interim in dubium trahi nequit eos in sua professione æquè miseros futuros, ac illum; attamen illorum excidium non tam subito appropinquaturum erat, sed corruitari erant noctu.

Cætera desunt.

DISSERTATIO,

Qua ventilatur

QUÆSTIO,

*An Cæna, in qua Judas accepit offulam, fuerit
Cæna Paschalis, ex textu*

JOHAN. XIII. 27. 30.

Post sumtam offulam, ingressus est in illum Satanas.

Ille igitur accepta offula statim exiit.

Non solum omnibus innotescit, sed etiam creditur, brevem hanc historiam juxta seriem temporis hoc modo concipiendam esse: *Judas* cum Servatore nostro in ultimo ejus *Paschate* accumbebat, & *Cæna Paschalis* erat particeps: sed ante institutionem *Cænae Dominicæ* Dominus ei porrexerat offulam, qua accepta *Satanas* in illum ingressus est, & ipse exiit, ita ut illic non remanserit, usquedum Sacramentum *Cænae Dominicæ* institueretur, ac proinde illius non tantum non fuerit particeps, sed nec institutionem ejus oculis suis viderit. Verba Auctorum sic sentientium citare supervacuum & infiniti laboris esset, & citandis illis liceat supersedere, cum quid velint abundè liqueat.

Cœnam autem hanc, in qua *Judas* offulam accepit, non fuisse *Cœnam Paschalem*, sed ordinariam *Bethaniæ* duabus ante id tempus noctibus habitam, ex sequentibus argumentis liquido constat.

I. *Johannes* Evangelista, cum historiam *Cœnae* hujus, in qua *Judas* buccellam accepit, narrare orditur, ait eam contigisse *Bethaniæ* ante festum diem *Paschæ*, comm. 1. Non possum non mirari, illos, qui volunt *Judam* ipsa nocte *Paschæ* offulam accepisse, non observasse hanc temporis designationem in initio ejusdem capitis, quo hæc historia narrari incipit, à *Johanne* fuisse annotatam; aut, si id observarunt, quo pacto horum verborum sensum, salvo conceptu suo, explicare queant. Sanè designatio hujus circumstantiæ, quæ tempus spectat, non potest aliud, nisi *Cœnam*, quam immediatè subjungit, respicere. Ante festum autem diem *Paschæ*, sciens *Jesus* venisse horam digrediendi ex hoc mundo, &c. Quid tunc? Quid faciebat eo tempore? *Cœna* peracta surgit *Jesus*, & lavat Discipulorum suorum pedes, dehinc denuò confidet, & dat *Judæ* offulam. Indubium enim est neminem hanc temporis circumstantiam, ante diem festum *Paschæ*, velle referre ad dilectionem suorum usque ad finem, (quam

incongruum id esset, nemo non perspicit!) sed eam referendam esse ad historiam & acta Christi, quæ Coenam immediatè sequebantur; ita ut si meipsum rogem, Quando Christus à Coena surrexit, & Discipulorum suorum pedes lavit? Necessario mihi respondendum erit, id factum ante diem festum Paschæ. Iterum, Quando denuò accumbens Judæ offulam dedit? Responsum erit, id factum est eodem tempore, ante diem festum Paschæ, non ipso die Paschæ. Sic enim intelligenda est illa temporis assignatio in initio hujus capituli, Ante festum autem diem Paschæ, ut quæ historias, quæ eodem tempore contigerunt & illic recensentur, respicit: neque mihi constat, qui fieri possit, ut verba hæc in alium sensum transferantur.

Attamen forsan, qui suam tuentur opinionem, objicient per denominationem Paschæ hoc non strictè intelligendum esse tempus agni Paschalis, sed tempus subsequentis festivitatis, quod subinde nomine Paschæ venit. Sed his respondeo. 1. Si verba ante diem festum Paschæ significare debent post festum Paschæ, aut saltem post tale festum Paschæ, quod ipsorum opinioni videtur favere, & non ante tale festum Paschæ, quod ipsis adversatur, tunc quicquid lubet ex Scriptura poterit extorqueri. 2. Verum quidem est, bovem illum, qui comedebatur die proximè sequenti illum, quo agnus comedebatur, etiam appellari Paschæ, Joh. xviii. 28. Conf. Deut. xvi. 2. Interim in tota Scriptura nunquam mentio fit festi Paschæ, quin vespera decimi quarti diei, qua agnus Paschalis comedebatur, includi & subintelligi debeat; quod S. Scripturæ testimoniis probatum dare supervacaneum foret. Producant, qui contrarium censent, unum tantum exemplum, quo sua nititur sententia, sic videbuntur aliquod habere suæ sententiæ fulcimentum. 3. Quam inepta, horrida, quin & quam monstrosa hæc foret contradictio, & interpretatio verborum Evangelistæ! Ante diem autem festum Paschæ, si ea significant, Postquam autem agnus Paschalis esset esus, antequam mensa Cœnæ esset remota, id est, antequam proximo die bos Paschalis esset esus, lavit Jesus Discipulorum suorum pedes, &c. Dicant nunc & pronuncient, qui huic sententiæ favent, an hoc sit Scripturam juxta verborum proprium, genuinum, & clarum sensum interpretari, vel non.

II. Narrat Evangelista comm. 29. quodam Discipulorum (postquam Jesus Ju-

da offulam dederat, addito mandato, Quod facis, mox facito) putasse Jesum Judæ dixisse, Eme, quibus nobis ad festum opus est. Hoc certè dictum fuit ante festum, secus quem sensum his verbis affingent, qui aliter sentiunt? 1. Petrus enim & Johannes missi sunt ipso die Paschæ, ut sibi de omnibus, quibus ad festum opus erat, providerent. Luc. xxi. 8. 12. 13. 2. Supponamus verba hæc eo sensu, quo volunt, esse accipienda, Discipulos (post agni Paschalis esum, aut post Coenam habitam nocte Paschali, quando Judas acceperat offulam, & Christus ipsi exeunti dixerat, Quod vis facere, fac cito) putasse Christum Judæ mandasse, ut ea, quibus ad festum opus erat, emeret. Quæso quod festum hîc indigitatur? Non illud, quo agnus Paschalis edebatur: tempus enim edendi illius agni jam erat præterlapsum, aut saltem jam erat serius, quam ut necessaria ad festum possent coëmi: neque illud, quo bos Paschalis comedebatur: illo enim tempore quicquam ad festum illud celebrandum coëmere illicitum erat: nam comm. 30. indicatur noctem fuisse, quando Judas exhibat; quod si autem nox hæc fuit illa, qua celebrabatur Paschæ, alia Scripturæ loca nobis indicant, Sabbatum jam summissee initium suum: hoc enim nomine proximus dies appellatur, Levit. xxi. 11. adeoque illicitum erat emere aut vendere. Præterea cum Judæi ea nocte apprehenderint Christum, concilio suo congregato noctem transegerint, & die proximo eum crucifixerint, certè id omne eo die fieri nequii, quin & si Jesus violati Sabbati accusari potuisset, Discipulorum crimen tantò fuisset conspectius; verum aliud docti erant Christi Discipuli, quam ut ipso Sabbati die aut emerent aut venderent.

III. Ex horum hominum suppositione Satanas in Judam non est ingressus, nisi post esum agnum Paschalem, aut non ante ipsam noctem Paschæ. Lucas autem clarè satis indicat Satanam jam ante id tempus in Judam fuisse ingressum. Nam Luc. xxi. 3. narratur Satanam in Judam introisse & commate 4. eum abiisse, & cum primariis Sacerdotibus, &c. collocutum esse, ubi comm. 5. subjungitur eos cum ipso de danda pecunia fuisse pactos, & 6. ipsum spondidisse, & oportunitatem eum ipsis absque turba tradendi quasivisse. Interim comm. 7. notatur advenisse diem azymorum. Quomodo autem hi, qui dictæ sententiæ favent, possunt asserere Judam cum Christo in Cœna Paschali accubuisse, offulam accepisse, & ante institutionem Sacramenti exuisse, cum se-

cun-

cundum *Johannem* *Satanas* post sumtam offulam in *Judam* sit ingressus? *Judas* autem pactum iniit abinde cum Sacerdotibus de prodicione Magistri sui, & opportunitatem ipsum tradendi quæsit, antequam dies azymorum advenisset. Considerent quæso hi homines hunc textum *Lucæ*, & videant an ullo modo sua cum illo sententia conciliari queat.

IV. Consideretur modo harmonia quatuor Evangelistarum, seu series hujus historię, prout cum præcedentibus cohæret, in enarratione omnium Evangelistarum, & indubiè exinde liquebit, Cœnam illam, in qua *Judas* offulam accepit, non fuisse Cœnam *Paschalem*, sed aliam, quæ nocte alia jam fuerat habita.

Repetamus historiam ab introitu *Christi Hierosolymam*. Sexto ante *Pascha* die *Christus* cœnabat *Bethania*, & eo tempore *Maria unxit pedes Jesu*. *Joh. xii. i.* Erat autem tunc vespera, finito *Judeorum* Sabbato. Proximo die solenniter pullo asinæ insidens *Hierosolymam* introiit. *Matt. xxi. i-ii. Marc. xi. i-ii. Luc. xix. 29-45. Joh. xii. 12.* Quod factum est primo die hebdomadæ, qui nobis dies *Solis* dicitur. Sub noctem *Jesus* regressus est *Bethaniam*. *Matth. xxi. 17. Marc. xi. 11.*

Subsequente die *Jesus* revertebatur *Hierosolymam*, ficui in via maledicebat *Matt. xxi. 18. 19. Marc. xi. 12. 13. 14.* & in Templum ingressus iterum eos, qui emebant & vendebant, expellebat *Marc. xi. 15. 16. 17. 18.* Hoc contigit secunda die hebdomadæ, qui nobis est dies *Lunæ*. Sub vesperam ejus diei urbe exiit. *Marc. xi. 19.*

Proximo die rursus veniebat *Hierosolymam*. *Marc. xi. 20. 27. Matth. xxi. 20. 23.* ubi Scribæ & Pharisei ejus auctoritatem in dubium trahebant. *Marc. xi. 27. 28. Matth. xxi. 23. Luc. xx. i. &c.* quibus respondebat proposita quæstione de baptismo *Johannis. ibid.* Hoc tempore proponebat parabolam de vinea &c. *Matt. xxi. 28.* usque ad finem capitis. *Marc. xii. i. &c.* Huc pertinent quæ à *Christo* prolata sunt, & vicesimo secundo & tertio capitibus *Matthæi*, & apud *Marc. xii. 13.* usque ad finem, & *Luc. xx.* à versu 20. ad versum quintum capitis *xxi.* usque leguntur. Hic dies hebdomadæ tertius, nunc dies *Martis*, erat.

Sub noctem egressus versus *Bethaniam* in Monte Olivarum adspiciebat Templum, & proferebat quæ continentur capitibus *xxiv. & xxv. Matthæi. Marc. cap. xiii.*

& *Lucæ* capite *xxi.* à versu 5. ad finem usque. Ea nocte cœnabat *Christus Bethania* in domo *Simonis leprosi. Matt. 20. i. 2. 6. &c. Marc. xiv. i. 2. &c.* Hæc autem Cœna eadem illa erat, cujus *Johannes* capite decimo tertio mentionem facit, in qua *Judas* offulam à *Christo* datam accipiebat. Nam ex collatione Evangelistarum liquet. 1. *Judam* cum primariis Sacerdotibus pactum fecisse de prodendo *Jesu*, cum nondum advenisset festum azymorum panum. *Matth. xxvi. 17. Marc. xiv. 10. 12.* 2. Eum de hoc negotio nihil tractasse, antequam *Satanas* in ipsum esset ingressus. *Luc. xxi. 3. 4.* 3. Eum, cum *Satanas* tempore hujus Cœnæ in ipsum ingressus esset, exiisse ad ineundum cum Sacerdotibus contractum, tunc cum *Jesu* in ædibus *Simonis leprosi* cœnabat. *Matt. xxvi. 14. Marc. xiv. 10.* ac proinde series hujus historię non est concipienda, ut aliter sentientes necessario debent concipere, videlicet, *Christum* post Cœnam *Paschalem* surrexisse, & Discipulorum suorum pedes lavisse; deinde rursus consedisse, & *Judæ* intinctam offulam dedisse, qua accepta *Satanas* in ipsum ingressus esset, & ipse mox exiisset ante institutum Sacramentum, & eo tempore, quo Sacramentum instituebatur, & ea, quæ *Johannis xiv. xv. xvi. xvi. i.* narrantur, pronunciabantur, & hymnus canebatur, de prodendo *Christo* cum Sacerdotibus collocutus fuisset, & accepta cohorte, quæ *Christum* caperet, *Jesum* in confinio Montis Olivarum invenisset. Quam enim improbable, imo quam impossibile esset supponere hæc tam brevis temporis spatium transacta esse, præsertim cum textus nos doceat, isthæc omnia (modo excipias militum assumptionem) ante diem *Paschæ* peracta fuisse.

Sed totius hujus historię series concipienda est hoc modo: *Christus Bethania* in ædibus *Simonis leprosi* biduo ante *Paschæ* cœnabat; hic loci mulier quædam alabastrum unguenti gravis pretii in caput accumbentis *Jesu* effundebat, quod, aliquot de unguenti hujus perditione querentibus, *Jesus* probabat. Post Cœnam *Jesus* à mensa surgens Discipulorum suorum pedes lavabat, ac denuo accumbens, priusquam mensa esset remota, *Judæ* dabat offulam intinctam, qua accepta *Satanas* in ipsum ingrediebatur, & *Judas* à mensa surgens exhibat, & ut esset nox, se conferebat *Hierosolymam*, quæ duobus præter propter milliaribus (*Anglicis*) inde distabat. Illic condicto pretio Sacerdotibus se Magistrum suum proditurum pollicebatur, quo

quo facta ipsa illa nocte, & die sequenti, qui hebdomadae dies quartus, nunc *Mercurii*, erat, deliberabat, quo pacto posset ad promovendum scelus suum *Bethaniam* reverti, & festivitatis *Paschalis* cum *Christo* particeps esse. Veniebat igitur *Bethaniam*, *Marc. XIV. 17.* & cum ipso accumulans agnum *Paschalem* comedebat, *Matt. XXVI. 20. 21. Marc. XIV. 18.* nec de mensa surgebat, priusquam Sacramentum institutum, & panis & poculum distributa essent. *Luc. XXII. 19. 20. 21.*

Hæc series & concatenatio est hujus historiae, quæ ex Evangelistarum collatione rite instituta ultro sese offert; unde his & illis, quæ jam recensita sunt, in unum collectis, summa huc redit. Vide licet

I. Coena, in qua *Judas* accepit intin-

ctam offulam, & mox exiit, fuit ante *Pascha. Joh. XIII. 1.*

II. Et quidem eo tempore, quo ea, quibus ad celebrandum festum opus erat, commodè emi potuissent. *Joh. XIII. 29.*

III. Restabat aliquod temporis spatium, priusquam esset *Pascha*; cum *Diabolus* in *Judam* ingressus est. *Luc. XXI. 3. 7.*

IV. Quæ ante traditionem *Christi* dicta & acta sunt, majus interstitium, quam quod inter tempus *Paschæ* & ejus apprehensionem in horto intercessit, exigunt.

Judicet nunc, si sic loqui fas est, ipsum præjudicium, an ullo modo verisimile aut rationi consentaneum videatur, *Judam* tempore intermedio inter coenam *Paschalem* & Sacramentum Coenæ Dominicæ offulam accepisse & exiisse.

DISQUISITIO,
 A N
 JOHANNES,
Apostolus & Evangelista, libri, qui
 APOCALYPSIS
vocatur, Auctor sit.

Dionysius Episcopus *Alexandrinus*, teste *Eusebio Eccl. Histor. lib. 7.* librum *Apocalypseos* summa cum reverentia quidem agnovit esse canonicum, attamen cum à *Johanne Evangelista*, qui *Evangelium* conscripsit, & *Epistolarum* sub nomine *Johannis* Auctor est, conscriptum esse pernegabat; alium enim huic cognominem ejus Auctorem fuisse censebat, nixus his præcipuè rationibus.

I. Quoniam *Evangelista Johannes* nullibi, neque in *Evangelio*, neque in *Epistolis* suis, nomen suum exprimit, ut quidem Auctor *Apocalypseos*, qui sæpius seipsum sic denominat, *Ego Johannes*. Verum ratio hujus est in promptu: nam nominis in *Epistolis* exprimendi nulla erat causa, sed in hoc libro illud ipsum erat necessarium, ubi historia, seipsum magna ex parte concernens, erat enarranda.

II. Quoniam *Evangelium* & *Epistolæ*, quoad stylum & materiam, maximè conveniunt, cum *Revelationis liber* stylo & verbis planè differentibus conscriptus sit. Sed & hic est facilis, quin facilior, responsio, inter subjectam materiam hujus libri & modo memoratorum scriptorum maximam esse differentiam, unde stylus & phrasæ ab iisdem necessario debuerunt differre.

III. Postremo loco objicit, hujus *Apocalypseos* dialectum, si cum ea, quæ se

in *Evangelio* & *Epistolis* prodit, conferatur, barbaram & rudem esse; postquam enim priorum voluminum elegantiam & accuratam connexionem commendarat, non dubitat de hoc libro pronunciare. *Διαλεκτὸν μὲν τοι ἡ γλώσσην ἐκ ἀκραῶς ἑλληνίζουσαν αὐτῷ βλέπω, ἀλλὰ ἰδιώμασι βαρβαροῦς χρώμενον, καὶ περ σολοικίζοντα.* Id est, *Video dialectum & phrasæ ejus non accurate Græcas esse, sed cum uti vocibus barbaris, & subinde solæcismis.* Verum sic de dialecto & phrasiologia judicat, qui neutram callebat, & id, quod hunc librum maximè commendat, ceu vituperium culpabat. *Johannes* enim Θεοδιδάκτωρ passim in sua *Apocalypsi* veteris Testamenti stylum assumebat; hic autem, qui *Hebrææ* linguæ erat ignarus, id omne, quod Dei dialectus erat, solæcismo imputabat, & quod intelligere nequibat, barbarum esse credebat.

Interim missò hoc *Dionysio*, & qui cum eo sentiunt, suis præconceptis opinionibus, asserimus, ex unanimi consensu & historia scriptorum Ecclesiasticorum cujusvis ævi, *Johannem*, qui *Evangelium* conscripsit, qui *Jesu* dilectus erat Discipulus, & *Apostolus*, eundem fuisse qui in conscribendo & edendo hujus *Apocalypseos* libro *Christo* à manibus erat.

Sic testantur Patres, Concilia, & Interpretes omnium seculorum.

P R O M I S S I O N E S

Divina, quæ

J U D A I C Æ

*Ecclesiæ datæ & ultimis diebus implendæ sunt,
breviter collectæ ex*

P R O P H E T I S.

I. **H**abitabit in regione sua. *Jerem. III. 18. XXIII. 8. Ezech. XXXVII. 21. 22. Amos. IX. 14. 15.*

II. Occupabit universam terram. *Obad. comm. 15. 19. 20. Jerem. XXXI. 38. 39. 40. Jesaj. XXVII. 12. LXV. 10.*

III. Habitabit secunda. *Jesaj. LX. 18. Hof. II. 18.*

IV. Idque in perpetuum. *Ezech. XXXVII. 25. Amos. IX. 15.*

V. Terra erit fertilior, quam unquam. *Ezech. XXXVI. 35. Hof. II. 21. 22. Joël. III. 18. Amos. IX. 13. Zach. XIV. 10.*

VI. Plures ejus erunt inhabitatores. *Jesaj. XLIX. 19. 20. 21. Ezech. XXXIV. 31. & XXXVI. 37. 38.*

VII. Erit unum & perfectum regnum. *Ezech. XXXVII. 22. 24. Hof. I. 11.*

VIII. Et quidem apprimè florens. *Dan. VII. 27.*

IX. Erit ecclesia conspicua & illustris. *Jesaj. IV. & XXIV. 23. & LX. 1. 2. Apoc. XXI. XXII. Dan. XII. 3. Jerem. III. 16. 17. Joël. III. 19. 20.*

X. Quoad formam externam *Jesaj. XXIV. 23. XXX. 26. LX. 20. LXII. 1. 2. 3. 4. Apoc. XXI. 23. & c. Zach. XIV. 6. 7.*

XI. Purgata ab omni profanitate. *Joël. III. 17. Zach. XIV. 20. 21. Apoc. XXI. 3.*

XII. Et sincera & pura quoad doctrinam. *Ezech. XXXVII. 23. Hof. II. 16. 17. XIV. 8. Zach. XIII. 2. 3.*

DISQUISITIO

De Liturgia

S. JACOBI

Liturgia, quæ sancto Apostolo adscribitur, an genuina sit, dubitari potest vel ex eo capite, si consideretur, in quem finem hæc Liturgia fuisset conscripta. Hinc enim liquebit eam non esse genuinum hujus Apostoli scriptum. Quam enim ab omni ratione alienum est concipere, *Jacobum* formam externi cultus voluisse præscribere *Judaïs*, qui intra duodecim aut viginti annos nullam amplius constituerent Ecclesiam. Nos autem impræsentiarum verba & sensum, ut & scopum ejus, breviter examinabimus, unde eam supposititiam esse constabit.

I. Tam clara in ea mentio fit *Spiritus Sancti*, (dicitur enim ejusdem esse substantiæ cum Patre, & venit sub nomine Spiritus Filii) ut, si hæc Liturgia in primitiva Ecclesia pro genuino *Jacobi* scripto fuisset agnita & recepta, nullus fuisset locus relictus hæresi *Macedoniana*, quæ Spiritum Sanctum asserebat creaturam esse, nec *Græcis*, qui ejus à Filio egressum negabant; saltem facilius eos confundendi via non fuisset, quam allegando hanc Liturgiam. Quis autem Patrum ea methodo usus fuit? Quin & nemo non videre potest, amplas illas de Trinitate & Spiritu Sancto, utut verissimas, expressiones Apostolico ævo non fuisse usitatas, & supposititium hoc scriptum non prius lucem vidisse, quam Ecclesia hac *Antitrinitariorum* hæresi inquietata fuerat.

II. Jubet ante Eucharistiam Deo offerri thus, ut Deo gratus sit odor, & peccata hoc medio remittantur. Quam parum autem hoc cum Apostolica consuetudine & doctrina conciliari possit, Lectori judicandum relinquo.

III. Lectoris itidem censuræ tradatur, an quidem commodè, aut Theologicè dici possit: *Dominus noster Deus Jesus Christus, qui crucifixus est, &c. qui hoc mysterium instituit, &c. ad perpetuam sui memoriam; benedicas huic administrationi in Domino Christo, &c. (pag. 3.)*

IV. Eadem pagina Eucharistia denominatur sacrificium propitiatorium pro omni Dei populo; unde colligere licet, è qua Schola Liturgia hæc prodierit.

V. Præsertim cum Virgo *Maria* illic appelletur Domina nostra, & ejus, ut & omnium justorum, in precibus fiat mentio.

VI. Loquitur insuper Liturgia hæc de *catechumenis*, *amuetis*, & aliis utitur vocibus, quæ ab Apostolico ævo planè alienæ sunt.

VII. Mentionem facit *Cherubinorum cum multis oculis*, & canitur illic *Hymnus Cherubicus*. Modi loquendi, quos priora secula non norant. In cantico ipso dicitur *Christum in Sacramento crucifigi*, quæ doctrina in seculo Apostolico nullibi occurrit.

VIII. Preces instituuntur illic pro mortuis, & Sancti jam defuncti rogantur, ut pro nobis orent, &c.

FRAGMENTA

quædam Historiæ

ROMANÆ ET CHRISTIANÆ,

de rebus & personis quatuor primorum seculorum.

Seculi I. Caput I.

De assumptione Virginis Mariæ in cælum.

(a) Chronol. Mund.
lib. 8.

Ann. à nato Christo XXXVI.

Ann. ab orbe condito 3964.

Ann. Tiberii XXI.

M

Assens in sua Chronologia (a) ad hunc annum meminit *assumptionis Virginis Mariæ*, cum nulli hominum hætenus tempus ejus assignare datum esset. Narratiuncula hæc primum, ut rumor fert, innotuit revelatione, sed, ut verum dicam, primam sui originem debet superstitioni, pro fundamento habet commoditatem & amorem dierum festalium, promota & defensa est credulitate & longa consuetudine. Fabula, si tempus respicias, non magis sibi constans & lubrica est, quam sexus ille, qui ejus est argumentum; fabula non minus vana & impia quoad alias circumstantias, quam ipsa (*Mariæ* videlicet) seria & sancta fuit.

I. Enim circa tempus tanti miraculi tam insignis est differentia, ut nullo modo mirum sit, si quem suspicio subeat illud nullo unquam juxta calculum suum tempore contigisse, quod tam diversis temporibus factum narratur: nam Auctor meus eam in scenam producit duobus post adscensionem Servatoris nostri annis, alii interstitium ponunt annorum duodecim, alii duorum & viginti, alii statuunt assumptionem hanc contigisse anno quarto & vicesimo ab adscensione Domini, alii alia assignant tempora; ac proinde nisi illi, quibus cordi est materiam hanc ceu veram mundo obtrudere, inter se consentiant, non video, cur fidem & assensum suum non possint aut debeant suspendere, quos cura ea non tangit, aut quorum hæc scire nihil interest.

Historiola hæc primum orta est, teste *Eusebio*, (si modò ipse sit qui id dixisse dicitur; *Baronius* enim dubitat, an ipse dicat, aut non) ex *revelatione*. Sed quis nobis dicere poterit, cui revelata sit? Quid, an revelata est Virgini *Elisabethæ*, ac postliminio *Bertrandæ Cisterciensi*? Sed quid attinet

Ann. Tiberii XXI.
Ann. ab orbe condito 3964.
Ann. à nato Christo XXXVI.

net tanti momenti rem hominibus credendam obtrudere, si tam exiguis ac obscuris nitatur fundamentis? cum *Dionysius Areopagita* funeralium *Mariae* spectator eam in coelum assumptam esse fidejubeat; quod ceu fide dignum testimonium in suis ad primum caput *Actorum* notis *Rhemistae* citant. Sed hujus testimonium tantisper seponamus, usquedum tempus & locus occasionem libri illius examinandi suppeditent.

Non minus mirum est, quam assumptio ipsa, tam insignem & nitidè confectam historiam, quæ omnium assensum mereretur, & festi diei fundamentum futurum esset, tam debilibus columnis inædificari, ut quidem hîc sese produnt, modò ne quæ assertioni huic confirmandæ proferuntur castelli in aëre fabrefacti speciem habeant. 1. Firmissimum fundamentum, quod *Eusebius* huic historiæ substernit, non aliud est, quam hoc, debile satis: *Quidam* (a) *fuisse sibi revelatum scribunt*, videlicet, Virginem *Mariam* ad filium suum assumptam esse. 2. *Baronius*, qui humeros suos adstruendæ hujus historiæ veritati commodat, & omnibus viribus columnas, quibus ea innititur, fartas tectas tuetur, (secus ac *Simson*, qui columnas evertebat) non aliud illi statuminandæ fulcimentum, quam hoc unicum, at miserum, subjungit: (b) *Nec quis putet derogatum quicquam ejus gloriæ, hæc remansisse tam obscura. Nam historia hac non solum instar solis, qui radiorum suorum claritate seipsum conspicuum præbet, nullis tenebris, propter Scriptorum de ea paucitatem, involuta est, sed in mediis his tenebris seipsam magis conspiciendam præbet: quæ enim Catholici orbis pars est, ubi festum assumptionis ejus non quotannis sollemniter celebratur? Propheticum enim illud oraculum, quod ab ipsa pronunciatum, & ab Evangelista conscriptum est, Ecce ab hoc tempore beatam me prædicabunt omnes ætates, sufficiens videtur ad expellendas & superandas omnes tenebras, & amplissimam ejus gloriam patefaciendam. Quis credet eam fuisse revelatam, absque revelatione alia, quam *Quidam scribunt*, immo quis credet ullum penè hominem illam crediturum? fortiora enim argumenta sæpius producta sunt ad probandum id, quod in natura rei longè erat vero similis, quibus tamen assensus fuit denegatus: interim hæc historia omnibus creditur esse vera, non alio fundamento, quam quod produximus, aut huic simile est, quæ sive seorsim sive conjunctim sumpta non majoris ponderis, quam nulla, sunt; nimirum, fides ei habetur, si *Baronio* credimus, in toto Catholicorum orbe, & si vera loquitur *Hildephephus* (c), festivitas illa in terra, coelo, & inferno celebratur. Sic enim in quinto de *Assumptione* sermone ejus anniversariam festivitatem deprædicat? *Universus mundus hunc diem festum celebrat. Die enim, qui Matris Dei assumptæ honori dicatus est, Angeli gaudent, Virgines ipsi gratulamur, Patriarchæ & Prophætæ Deum collaudant, Apostoli & Evangelistæ salutant, Matres gloriantur, Papa, Confessores, & Doctores Catholici exultant. Si licitum est, plus dicam; & dicam id ex certa presumptione; dicam id cum sancta stultitia; Universus mundus letatur, & debito jubilo gaudet, inferno excepto, qui ejulat, mormurat, & lamentatur, quod hujus diei festivitas & latitæ iis, qui infernalibus claustris detinentur, aliquod solamen apportet. Censeo enim inferni potestatibus eo die illicitum esse captivos suos ullo modo vexare.**

Quantopere dolendum fuisset tanta festivitate, qualis hæc est, mundum, ipsum *Credo*, & *Fastos* fuisse orbatos! Verumenimvero, si annua hæc festivitas, quæ memoriam ejus tantummodo repetit, ea pollet efficacia, quantam assumptionis ipsius efficaciam fuisse censes?

Sed pergamus. Specialia, quæ hanc historiam concernunt, licebit addiscere ex *Melitone*, *Simeone Metaphrasæ*, *Nicephoro*, & aliis, qui ea multo accuratius, quam *S. Dionysius*, enarrant. Historiam hoc modo confingunt.

Cum quodam die Virgo *Maria* præ desiderio videndi *Christi* lachrymans consideret, accedebat ad eam Angelus, eam immenso splendore circumfulgens, qui ei ramum palmæ itidem splendentem offerebat, addito hoc nuncio, eam intra triduum abituram visum filium suum, & ramum istum

(a) Chron.
ad ann.
Chr. 48.

(b) Baron.
Annal. ad
ann. 48.

(c) Hil-
deph. in
Biblioth.
Patrum.
Tom. 9.
p. 164.

deportatum iri ante feretrum suum. Audito hoc nuncio illa petebat, ut omnes Apostoli, antequam moreretur, apud se congregarentur; quod ex voto ei contigit: nam primum *Johannes Ephesi* coram populo concionem habens, (erat enim dies dominica) hora ferme nona ante-meridiana, post subitum terræ motum de pulpito abripietur, & sub nube illinc deferretur ad domum, in qua *Maria* commorabatur. Concipit facile Lector, quantus terror auditores occupaverit, quando concionatorem suum tam insolito modo videbant abripi, nescientes quomodo aut quorsum deferretur. Sed quicquid *Ephesi* de eo statuerent, aliud & majoris ponderis, quam illic *Ephesis* concionari, *Johanni* peragendum erat. Interim hoc modo concionatore suo orbari non magis populo mirum erat, quam conspectus ejus Virginem Matrem gaudio afficiebat; quæ mox cum ipso acceptum nuncium communicat, palmæ rami ostendit, quem ante feretrum tempore sepulturæ suæ portari jubet, ipsi porro mandans, ut ejus funus curaret, & præsertim, ut *Judeos* ab injuria corpori suo inferenda, quæ alioquin, quod Dominus *Jesus* ex eo natus esset, metuenda erat, arceret. Mandatum sanè magnum, quod uni contra tam multos injungebatur. Verum confestim alii ipsi auxiliaturi aderant: nam omnes reliqui Apostoli, una cum *Paulo*, nube (uti modò de *Johanne* dictum est) sine mora è locis disitis, ubi concionabantur, huc ante fores domus *Maria* deferbantur. Non mirum erat eos mirari, quid causæ esset, cur omnes hoc modo congregarentur, sed causam hanc eos edocebant *Johannes* & Virgo *Maria*: ad tertium usque diem omnes hi Apostoli cum *Maria* excubabant, Deum collaudantes; sub finem istius tridui subitus sopor omnes, qui in conclavi præsentibus erant, occupabat, exceptis Apostolis: eodem tempore *Christus* multis Angelis stipatus, & ingenti splendore fulgens, in medio illorum se stetit, Angelis sine intermissione cantantibus. Virgo *Maria* se coram *Christo* in faciem prosternebat, ipsum adoratura, & post habitos utrinque blandos sermones in lecto decumbens obibat. *Christus* autem, cum animam ejus *Michaëli* Archangelo commendasset, & Apostolos corpus emortuum terræ mandari jussisset, in cælum rediit. Quæ autem tempore sepulturæ acciderint, singula recensere infinitum esset; verbi gratia, quam vividus etiam mortuæ remanserit color; quam fragrans ejus fuerit corpus; quod nubes coronæ instar feretro infederit; quod Angelis tempore sepulturæ alternatim canentibus quindecim hominum millia causam istius cantus inquisituri confluerint; quod denique vir quidam, loculo vim illaturus, paralyti impeditus, alii ob eandem causam visu orbiati, & denique omnes sanati sint; quæ recensere, inquam, infinitum esset.

Locus sepulturæ tandem non videtur prætereundus; erat autem in loco quodam *Gethsemane*, quem ipsis ejus filius assignaverat. Illic Angeli totum triduum *Kurie* &c. cantabant, & dubium videtur, an Angeli illinc in cælum fuissent discessuri, nisi corpus ejus una cum illis illuc abiisset. Die tertio *Thomas*, eandem quam olim servans methodum, (nolens credere nisi vidisset) sepultum corpus visurus, & veneraturus veniebat. Quid sit? (a) Sepulchro aperto id ipsum reperiatur vacuum, sed fragrantem exhalare odorem; inde reversus indubium credebat corpus ejus in cælum assumptum esse, prout Ecclesia Dei asserit, quæ exinde id speciale Matris Dei privilegium esse judicavit, ac proinde diem assumptionis ejus solenni modo celebrat.

Hæc summa est historiæ, quam prolixius enarravi, ut ulteriori labore superfedere liceret: vidisse enim satis est, & quivis ex recensione sola judicare de ejus veritate potest. Unum hoc solummodo Lectori considerandum relinquo, integram hanc fabulam ita esse confictam, ut Virgo Mater filio suo æquiparetur, quod liquet ex palma, quæ ante eam ferebatur, ex resurrectione ejus tertio post sepulturam die, & ex curiositate *Thomæ*.

Verbo, si cui libeat eam credere, quia fide digna est, & ab omnibus pro vera agnoscitur, (hæc duo enim illa sunt argumenta, quibus ad adstruendam ejus veritatem *Baronius* uti potest) id ipsi per me licet.

Ann. Tiberii XXI.
Ann. ab orbe condito 3964.
Ann. à nato Christo XXXVI.

(a) Rhe-
mist. in
Act. 1. 14.

CAPUT I.

De Regno VESPASIANI.

§. I.

Admiranda Vespasiani.

Vespasianus & Titus ineunte hoc anno erant in *Aegypto*; illic (a) *Roma Vitellium* obuisse nunciabatur, & ex omni orbis parte confluebant, qui ei de Imperio gratulabantur; quorum tam ingens erat numerus, ut *Alexandria*, ubi tunc temporis commorabatur, quamvis *Roma* excepta maxima Imperii urbs esset, omnibus, qui in eum finem adveniebant, excipiendis non sufficeret. Sub idem tempus, cum certa maris seu secundum ventum & auram *Romam* profecturus opperiretur, potestatem miracula faciendi ipsi divinitus concessam narrant, data hac occasione. Cum pro tribunali confidebat, (b) accessit ad eum homo quidam luminibus orbatus, & alius manu æger; (monitu, uti ipsi præ se ferebant, Dei *Serapidis*) illo exposcente, ut oculos suos saliva conspergeret; hoc, ut manum suam pede calcaret. *Vespasianus*, postquam quid faciendum deliberasset, urgentibus iis, qui præsentibus erant, præsertim cæco & manco hoc, utrumque tentavit, nec eventus defuit, cæco enim visus, & manco manus usus restitutus est. Utrumque qui interfuere nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium.

Addamus quæ de eo porro narrantur. *Nilus* eo die, quo *Alexandriam* appulit, palmum ultra quam solet affluxu suo exundasse dicitur; & cum in *Serapidis* templo solus esset, hominem sibi esse visum sub forma *Basilidis*, (qui unus suorum libertorum erat) ipsi verbenas, libamina, & coronas, ex consuetudine superstitionis illius nationis, offerentem, quem tamen eodem tempore ægrum illinc octoginta millibus passuum abesse constabat.

Insolita hæc, quæ de hoc *Judaica* civitatis & nationis destructore narrantur, non possunt non in memoriam revocare, quæ *Nebucadnezari*, qui eam olim destruxerat, evenerunt, quorum Propheta *Daniel* mentionem facit; hæc posteriora autem Deum habebant auctorem, quod itidem circa *Vespasianum* locum habuisse *Romana* historiae scriptores credunt, verum quam divinitatem aut divinam manum ipsi agnoverint nulli non notum est.

Nihil sanè in iis, quæ de *Vespasiano* narrantur, factum est, nisi quod ipsorum Dii seu Dæmones versutia sua efficere poterant: nullum enim est dubium, quin *Diabolus* potuerit hominem *Basilidi* similem subornare, quin & cæcitatem & manus imbecillitatem, quæ postea sua potentia curata crederent, simulare. Et quod ad *Nilum* attinet, quamvis nolim dicere, eum non potuisse efficere, ut tam insolito more exundaret, id saltem potuit procurare, ut *Vespasianus*, qui ei fideliter inserviebat, & saluum conductum ab eo expectabat, eo tempore illuc adveniret, quo *Nilus* ad tantam altitudinem accrescere solebat.

Hujusmodi admirandis factis *Vespasiani* nomen celebrare *Satana* erat stratagemata, ut eo facilius vera *Domini* vita miracula supprimeret; & quidem nomen *Vespasiani* potius quam aliorum Imperatorum, quia ipse destructurus erat eam nationem & illum populum, in quorum medio ea miracula revera facta erant, ac proinde majus illa decrementum passura videbantur, quando loca, ubi ea conspicua fuerant, in cineres redigebantur. Non dissimilis huic fuit illa versutia, qua mundus ex malè applicato rumore, (c) aliquem ex *Judaea* oriundum universo orbi esse imperatorem, est deceptus, cum applicando *Vespasiano* ejusque filio *Tito*.

Nemo

(a) *Joseph. de Bell. Jud. lib. 4. c. 42.*

(b) *Tacit. Hist. lib. 4. c. 81. Dio. lib. 66. & Suet. in Vesp. c. 7.*

(c) *Tacit. Hist. lib. 5. c. 1. Suet. ubi sup. c. 4.*

(a) *Dion.*
ubi supra.

Urb. cond. 823.
Vespas. 1. Coss. Flav. Vesp. Aug. Tit. Caf.
Ann. Christ. LXX.

(b) *Tacit.*
Histor. lib.
4. c. 40. & c.

Nemo ægrè feret, si *Alexandrinorum* ipsorum iudicium de hac re sequamur. Hi non ignari miraculorum, quæ Diis suis adscribebantur, & admirandorum, quæ à *Vespasiano* patrata narrabantur, eum nihilominus publice & privatim explodebant & deridiculo habebant (a).

§. 2.

Quæ ipsis Calendis Januarii Romæ in Senatu acciderint.

Senatus-consulto statuebatur (b) regibus & exercitui, qui à *Vespasiano* parte steterant, gratias agendas, & eos, qui adversam partem erant tuiti, aut ab eo defecerant, puniendos.

Duodecim Tabulae jam ferme attritæ iussu Senatus reparabantur. Aliis publica acta recensere, & à mendaciis & adulationibus, quibus sequior ætas ea corruperat, purgare mandabatur; & Senatus-consulto cavebatur, ne multiplicatis in immensum impensis ærarium publicum aliquid detrimenti caperet.

Dies hic multis turbis ac variorum severo examine transigebatur: criminum enim tempore *Neronis* commissorum accusabantur *P. Celer*, *Sario-lenus Vocula*, *Nonius Actianus*, *Cestius Severus*, *Pactius Africanus*, *Aquilius, Regulus*, & alii. Catalogum accusatorum publicè prælegi à quibusdam petebatur, quod tamen differebatur, propterea quod iustum censeretur Principis, quum advenisset, suffragium expectare: interim Senatus quid de toto hoc negotio censeret, annotari jubebat, expressa hac formula, se Deos advocare testes, se nulli damnum fecisse, neque præmium aut honorem ex calamitate civium cepisse. Qui verò criminum sibi conscii erant, omnibus modis curabant, ne hujus juramenti formula actis infereretur. Atrocibus hic dies contestationibus eo modo consumtus est. Eodem die Senatus fiebat consultum, ut ingens à privatis pecuniæ summa mutua acciperetur.

Senatus paulò post congregatus sedatior erat, *Domitiano* priorum temporum dolorem atque iram oblivioni tradendam & abolendam suadens. Attamen exilio mulctabantur *Octavius Sagitta*, *Antistius Sosianus*, & *Antonius Flamma*. In *Seniensis* coloniae plebem ob malè acceptum *Manlium Patruinum* vindicatum est, & additum S. C. quo ea modestiæ admonebatur.

§. 3.

Varia in Urbe & Imperio gesta.

Milites *Romæ* femè in seditionem erumpentes *Muciani* adventu in ordinem rediguntur. *Flavii Sabini* exsequiæ. *L. Piso Africa* Proconsul interficitur, postquam ejus servus, audacter se *Pisonem* esse dicens, si fortè eo modo heri sui necem avertere posset, trucidatus esset.

Vespasianus & *Titus* discedebant *Alexandria* (c), pater in *Italiam*, & filius ad obsidendam *Hierosolymam*. Ægrè ferebat *Vespasianus* (d), quod *Domitianus* se absente nimiam sibi potestatem arrogasset, quo non obstante gratias ei agebat, quod ipsius permissu Imperium ei traderetur. Verum *Tito* mediante hæc æmulatio cessavit; hinc *Vespasiano* in *Italia* (e) *Brundisii* obviam venit *Mucianus*, & *Beneventi Domitianus*, qui malè sibi conscius & quid faciendum esset incertus, ei obviam venire, ac eo modo metum suum diffimulare consultius tandem judicabat.

Annus hic admodum erat turbulentus: in *Germania* enim *Classicus* & *Civilis* acre movebant bellum, quibus *Romanorum* haud pauci Tribuni se adjungebant; & *Romæ* cuncta retro sublabi ac Imperium periclitari videbantur. Horum omnium loco citato amplam satis mentionem facit *Tacitus*,

(c) *Joseph.*
de Bello
Jud. lib. 4.
cap. 42.
(d) *Dion.*
p. 745.
(e) *Tacit.*
Hist. lib. 4.
cap. 12.
Dion.
p. 749.

Ann. Urb. cond. 823.
Ann. Vespas. I. Coss. Flav. Vesp. Aug. Tit. Cæs.
Ann. Chrif. LXX.

tus, ubi præ cæteris hoc notatu dignum est, *Sabinum* quendam, qui sibi *Cæsaris* dignitatem arrogarat, bello victum, pagum, quo confugerat, incendio consumpsisse; unde rumor spargebatur eum seipsum flammis tradidisse, cum interea adhuc novem annos, quamvis privatus, eo incendio supervixerit.

CAPUT III.

De Regno NERVÆ.

AN mortuo *Domitiano* nullus è stirpe *Flavianorum* superstes fuerit, non operæ pretium est inquirere; præsertim cum *Senatus Romanus*, si quis fuisset superstes, ex ea stirpe novum Imperatorem nullo modo exoptasset, ut quos jam nuperi tyranni regiminis satietas ceperat. *Senatus* igitur Imperatorem designabat *Nervam Coscejum*, peregrinum quidem, sed ea gravitate, dignitate, & munificentia, ut eum præ aliis indigenis præferrent. Huic *Senatus* consulto assentiebantur milites.

Domitianus occisus erat (a) quarto decimo *Calendas Octobris*, seu decimo octavo die *Septembris*, anni ab Urbe condita 849, Consulibus *Cajo Fulvio Valente* & *C. Antistio Veteri*. Ab eo die imperium *Nervæ* incipit, quod duravit (b) annum unum, menses quatuor, & dies novem, ad finem usque *Januarii* anni Urbis conditæ 851, quo ineunte quarta vice unâ cum *Trajano*, qui ei in imperio successit, Consulatum adiit.

Post mortem *Domitiani*, & electionem *Nervæ*, omnes à *Domitiano* erectæ statuæ disrumpebantur, ex aureis & argenteis nummus cudebatur, & quæcunque ejus monumenta eradebantur, adeo ut nulla hujus tyranni memoria relinqueretur.

Nervæ planè alio quam *Domitianus* ingenio erat; non solum enim ab omni tyrannica sævitia abhorrebat, sed nimia ejus benignitas (quæ Imperatori vitio verti potest) ansam eum culpandi præbuit, ita ut *Frontonis* Consulis de eo judicium verum fuerit, videlicet, *Miserum esse habere Imperatorem, sub cujus regimine nulli quicquam liceret facere, sed pejus esse, quando cuilibet quicquid facere liceret.* Quod cum ad aures *Nervæ* pervenisset, ipse aliam instituere viam, & paulo severius imperium gerere cœpit.

Servos & libertos, qui tempore *Domitiani* heros suos accusandi & eorum perniciem procurandi potestatem sibi assumserant, morti adjudicabat; & ne quid ejusmodi in posterum fieret, decrevit.

Sibi aureas aut argenteas statuas nolebat erigi, & quoscunque Deos sub præcedentis tyranni regimine in Capitolio seclusos reperiret, eos suis restituebat possessoribus.

Magnam agrorum copiam in pauperes erogabat, & deficientibus nummis, quæ sua aut quæ Imperatori designata erant vendere, quam populo extorquere, malebat. Sacrificia & spectacula multa, ut impensis, quas ea requirebant, parceret, abrogavit. Sacramento fanciebat neminem Senatorum trucidandum, quod violare nefas duxit, quamvis aliquos eorum contra se conspirasse compertum haberet.

Inter alia, quæ ipse statuit, hæc memoratu digna sunt, eum prohibuisse, ne quis emasculetur, & cognatam suam in matrimonium duceret.

(a) *Sueton.* in *Domit.*

P. 472
(b) *Dion.* lib. 68. p. 771.

S E C U L U M I I.

Anno Domini centesimo *Trajanus Agrippinae*
in *Galliis* Imperator factus, natus
Italicae in Hispania.

Romanorum xi. Regnavit *Trajanus* ann. xix. mens. 6.

C A P U T I.

De Imperio Trajani.

T*rajanus Romanorum* Imperatorum undecimus juxta calculum *Eusebii* (a) & *Cassiodori* (b), aut secundum *Orosium* (c) ab *Augusto* decimus tertius, aut ex computo *Dionis à Julio* decimus quartus (d) imperare cœpit anno æræ *Christiana* centesimo, circa ejus anni *Calendas Februarii*. Natione erat *Hispanus*, & excepto *Nerva*, qui eum adoptaverat, extraneorum primus, qui imperio potitus fuerat. Ab eo itaque tempore urbs, quin & imperium ipsum condecorari & stabiliri cœpit per eos, qui neque *Romanae* urbis, neque *Italia* erant indigenæ.

M. Ulpius Trajanus (hoc enim ejus nomen erat, quamvis à *Nerva* adoptatus insuper ejus nomen assumerit) natus erat (e) *Italica*, urbe *Hispania*, in provincia *Turditana*, pro quo *Aurelius Victor* male posuit urbem *Tudertinam*: *Ulpius* dictus erat ab avo suo, & *Trajanus* sive à *Trajo*, paternæ familiæ auctore, sive de nomine patris sui, cui *Traiani* nomen erat (f). Antiqua quidem, minus tamen clara ejus erat familia. Pater ejus fuerat Consul, & primus quidem omnium, qui ex ea prosapia ortum suum ducebant (g).

Educatus est in bello; ubi admodum juvenis tribunitia potestate fungebatur (h), & si *Plinii Panegyricus* tam verus, quam quidem assentationibus refertus, esset, fuit *Trajanus* tam bello gerendo quam pacis tempore rempublicam administrando aptus, idque non solum in juvenili, sed etiam in adulta ætate; æque militis ac Imperatoris officio fungi noverat, adeo ut ei parem orbis non haberet, aut saltem ægrè producere potuisset.

Nerva mortuo offerebatur ei imperatoria dignitas, cum apud *Coloniæ Agrippinam* castra faceret; imperavit annos novendecim, menses sex, & dies quindecim, juxta calculum *Dionis* & *Cassiodori*, quibuscum consentit *Eusebius*, nisi quod inæquales illos dies silentio prætereat. Qui eo tempore Consules fuerint, sequens indicabit tabella.

(a) In Chron.
(b) In Chron.
(c) Lib. 7. c. 8.
(d) Lib. 68.

(e) *Dion* loc. cit.

(f) *Aurel. Vict. Epit.*
(g) *Eutrop. lib. 8.*
(h) *Plin. Panegy.*

CONSULES, regnante *Trajano*, ex *Dione lib. 68.*
additis annis à nato *Christo*, & ab *Urbe condita*.

Anni Imperi Traj.	Anno Christi.	Ab Urbe condita.	
1	100	851	{ Nerva Cæsar August. IV. Nerva Trajanus Cæs. II.
2	101	852	{ C. Sotius II. A. Cornelius Palma.
3	102	853	{ Nerva Trajanus Aug. III. M. Cornelius Fronto III.
4	103	854	{ Nerva Trajanus August. IV. Sext. Pætus Articulejus.
5	104	855	{ C. Sotius III. L. Licinius Sura II.
6	105	856	{ Nerva Trajanus Aug. V. L. Maximus II.
7	106	857	{ Suranus II. P. Neratius Marcellus.
8	107	858	{ Julius Candidus. Julius Quadratus.
9	108	859	{ L. Commodus Verus. L. Cerealis.
10	109	860	{ C. Sotius IV. L. Sura III.
11	110	861	{ Trebonius Gallus. M. Bradua.
12	111	862	{ Cornelius Palma II. C. Calvisius.
13	112	863	{ Clodius Crispinus. Solenus Orfitus.
14	113	864	{ L. Calphurnius Piso. Vettius Bolanus.
15	114	865	{ Nerva Trajanus August. VI. C. Julius Africanus.
16	115	866	{ L. Celsus. Clodius Crispinus.
17	116	867	{ Q. Ninnius Hasta. P. Manilius Vopiscus.
18	117	868	{ M. Valerius Messala. C. Popilius Pædo.
19	118	869	{ Aemilius Aelianus. L. Antistius Veter.
20	119	870	{ Quinctius Niger. T. Vipsianus Apronianus.

Hi, regnante *Trajano*, fuerunt Consules, uti eos enumerat *Dion.* Longè ab eo differt *Cassiodorus*, si nomina & seriem inspicias; orditur insuper suum catalogum à quarto aut quinto anno Consulatus sub imperio *Trajani*, & cum continuat, enumerando quatuor annorum binos Consu-

les, qui *Trajano* jam mortuo eo munere functi sunt. Neuter interim Consulatus *Plinii Secundi* meminit, cum tamen *Panegyricus* ejus nos doceat, cum regnante *Trajano* Consulem fuisse, & *Panegyricum* suum tempore, quo Consul erat, Imperatori dixisse. Verum idem ille *Panegyricus* abunde

(a) Pag.
53.

de satis edocet, quo pacto scrupulus hic possit removeri: nam circa medium sermonis sui hæc inserit: *Quid (a) quod duos pariter tertio Consulatu Collegas tui sanctitate decorasti?* Et alia, quæ eodem spectant. Quibus innuit *Trajanum* revera assumxisse tertium Consulatum, quod tertio imperii *Trajan* anno contigit; sed eum resignavit in *Plinium Secundum*, & *Cornutum Tertullum*, eodem modo, quo id antea à patre suo *Nerva* factum erat: hoc enim verba proximè sequentia indicant: *Uterque nuper Consulatum alterum gesserat à patre tuo; ac paulò post: Modo prætextas exuerant, resumant: modo lictores abire iusserant, revocent: modo gratulantes amici recesserant, revertantur.* Duo hi pariter secunda, & forsan alter eorum tertia vice, Consules erant (b); duo hi simul Præfecti erant ærarii, &, ut *Plinius* innuit (c), publicarum viarum inspectores; laudat ibidem *Plinius* Collegam suum *Cornutum Tertullum* mirum in modum: *Cornuto*, inquit, *quid melius? quid sanctius? quid in omni genere laudis ad exemplar antiquitatis expressius?*

(b) Pag.
52.
(c) Lib. 5.
Epist. 15.

CAPUT II.

Trajan prolixior descriptio.

Optimè Imperatorem hunc delineare *Plinii Secundi* calamus, modo tam sincerus, quam idoneus, & tam ab assentando, quam quidem præ se fert, alienus fuisset. Tanta inter eos intercedebat familiaritas & consuetudo, ut nemo hominum Imperatorem melius ipso ob oculos ponere posset; sed cum ea tanta fuerit, non aliud expectandum, quam ut de eo scribat non ut res ipsa flagitabat, sed ut favor, quo eum prosequeretur, dictabat. Ejus *Panegyricus*, qui florido ac grato stylo conscriptus est, tam accuratam nobis exhiberet ejus delineationem, quam qua ullus unquam homo delineari potuit, modo pictor hic nimis assentationibus & encomiis abstinuisset. Interim aliqua his adulationibus subest veritas, & quamvis plura dicat, quam pro rei veritate dicendum erat, attamen non ita à vero abludit, ut omnis narrationi ejus fides deneganda sit: Historiographi enim, quos tempus, quo scripserunt, omni suspitione de studio partium liberat, & quos neque cognatio, neque proprium commodum à recta semita declinare cogeat, ampla & non contemnenda de ejus (pro temporis illius ratione) virtutibus testimonia consignarunt, quæ ex collatione

cum vitiis præcedentium Imperatorum eum magis conspicuum & memoratu dignum reddunt. Producam igitur ipsa illorum verba, quibus tantopere commendatur, ut si postea eum alium, quam depingi solet, esse pateat, id non mihi, sed ipsis imputetur.

Imperare cepit, teste Dione (d), cum (d) Dion. annos natus esset duos & quadraginta, robustus corpore, & fortis spiritu, ita ut neque præ juvenili ardore temerarius, neque ob gravem senectam tardus esset. Neminem odio prosequeretur, aut perdere studebat, sed omnes bonos pariter colebat & promovebat, ac proinde neminem illorum aut metuebat, aut odio habebat. Calumniatoribus non habebat fidem, nec iræ serviebat. Aliorum possessiones non ambiebat, nec injustis delectabatur cadibus.... A populo amari quam coli malebat. Cum populo familiariter, cum Senatu ingenue conversabatur. Omnibus charus, nulli, nisi hosti, terribilis erat. Socium se illis præbebat, cum venabantur, festivitates suas celebrabant, jocabantur, &c. Subinde incommittatus domos eorum adiit, & cum iis se recreabat. Non quidem exquisitè doctus erat, nihilominus de iis, quæ eruditionem spectant, judicare poterat. Nihil denique eximium erat, quod in eo locum non haberet.

Talem se, verba sunt Victoris (e), Rei- (e) Sext. publica præbuit, qualem vix agreque expri- Aurel. mere valuerunt summorum Scriptorum admira- Vict. Epi- randa ingenia. In re militari diligentiam tom. habebat, in civilibus lenitatem, in sublevandis civitatibus largitionem. Cumque duo sint, pergit idem Auctor, quæ ab egregiis principibus expectentur, sanctitas domi, in armis fortitudo, utrobique prudentia; tantus erat in eo maximarum rerum modus, ut quasi temperamento quodam virtutes miscuisse videretur, nisi quod cibo vinoque paululum deditus erat. Quibus Dion tertium, quod prioribus non cedit, adjungit, eum turpi in juvenes amore flagrasse: Novi, inquit, eum vino & adolescentibus nimium deditum fuisse. Si quod autem incommodum aut dedecus ex eo contraxisset, aut aliis inuisset, sanè culpandus esset, sed etiam si se vino replet, mentis tamen erat compos, & quod ejus adolescentulos attinebat, nulli unquam molestus erat. Pergit Victor: Liberalis in amicos, & tanquam vitæ conditione par, societatibus perfrui.... Fuit patiens laboris, studiosus optimi cujusque, ac bellicosus; magisque simpliciora ingenia, aut eruditissimos, quamvis ipse parca esset scientia, moderateque eloquens, diligebat. Justitia vero ac juris humani divinique tam repertor novi, quam inveterati custos; quæ omnia majora vi-

visebantur, quoniam per multos atque atroces tyrannos perduto atque prostrato statu Romano in remedium tantorum malorum divinitus credebatur opportune datus, usque eo, ut adveni-
 (a) Eutrop. lib. 8.

scribit Eutropius (a): *Republicam ita administravit, ut omnibus principibus merito praeferatur. Inusitata civilitatis & fortitudinis fuit. Romani imperii, quod post Augustum defensum magis fuerat, quam nobiliter ampliatum, fines longe lateque diffudit. Et paulo post: Gloriam tamen militarem civilitate & moderatione superavit, Roma & per provincias aequalem se omnibus exhibens, amicos salutandi causa frequentans, vel egrotantes, vel cum festos dies habuissent; convivium cum iisdem indiscreta vicissim habens, saepe in vehiculis eorum sedens; nullum Senatorum ladens, nihil injustum ad augendum fiscum agens; liberalis in cunctos, publice privatimque ditans omnes & honoribus augens, quos mediocri vel familiaritate cognovisset; orbem terrarum adificans, multas immunitates civitatibus tribuens; nihil non tranquillum & placidum agens, adeo ut omni ejus aetate unus tantum Senator damnatus sit, at is tamen per Senatum ignorante Trajano. Ob hoc per orbem terrarum Deo proximus, nihil non venerationis meruit & vivus & mortuus. Inter alia dicta hoc illius fertur egregium: amicis cum culpantibus, quod nimis circa omnes comis esset, respondit. Talem se Imperatorem esse privatis, quales esse sibi Imperatores privatus optasset. Et paulo post: Hujus memoria tantum delatum est, ut usque ad nostram aetatem non aliter in Senatu principibus acclametur, nisi, Felicior Augusto, melior Trajano. Haecenus Eutropius.*

Hic ex aliis Scriptoribus multo plura possent addi, sed haec plus satis sunt, cum viderimus ea, ut in speciem bona, aliam induere faciem, & eodem modo, ut de Paulo, sententiam hic ferendam esse, quem Pharisaeica non proderat justitia, cum Ecclesiam Christi ad sanguinis effusionem usque persecutionibus vexaret: ita ut, si eximia quaeque & virtutes, quibus cum Scriptores condecorant, in hac, ac excessum ejus in cibo & potu, ejus Sodomiam, & saevitiam in persequendis ubique Christianis, in illa lance appendas, virtutes ejus, paleae instar, leviores erunt, & pondere & valore vitiis longe cedent.

Verbo, si ejus cum antecessore suo collationem instituas, liquebit cum natura comem fuisse, ad modum Nerva, sed spi-

ritu vivaciorem; unde conjicere licet Trajanum à Nerva honeste & cum judicio in filium adoptatum esse (b): Nerva enim, cum se ob affectam jam aetatem minus coli & honorari animadverteret, Trajanum adoptabat, & successorem sibi designabat; hujus enim ingenium eo propendebat, ut nullius contemptum fuisset passurus; ac interim ea erat comitate & lenitate, ut haud facile in tyrannidem videretur erupturus. Insuper eum non ad saevitiam incitabat, sed justo modo se vindicatum, & poenam iis, qui cum in diversum abripere studuerant, inflictam volebat, cum literis suis ad eum post adoptionem datis crebrius haec Homeri verba infereret.

τίσειαν δαίμονι ἐμὰ δάκρυα σὺσι βέλυσσιν.
 q. d. Cura tibi sit meas ulcisci lachrymas.
 Quod non longe post accidit, Trajano enim cedebatur imperium, & mandatorum executio.

CAPUT III.

De Plutarcho.

SI quæ Trajani fuerint virtutes, quæ sanè fuerunt complures, si cum praecedentium Imperatorum odiosa truculentia comparentur, magna illae ex parte debeantur Plutarcho Philosopho, si modo verum sit eum Trajani fuisse Ephorum, aut eam epistolam, quæ exemplaribus aliquot Latinis librorum ejus Politicorum praefigitur, genuinam esse; lubet eam hic annectere.

Plutarchus Trajano salutem. Novi modestiam tuam non affectasse imperium, cui tamen exquisitis tuis moribus servire semper studisti, & eo plus fastigio isto dignus judicaberis, quo magis ab ambitionis crimine alienus esse videberis. Gratulor itaque tibi de tua virtute, & mihi de mea fortuna, si modo officio, quo dignus es, satisfacias. Secus enim nullus dubito, quin tibi immincant pericula, mihi cades; Roma enim Imperatorem, qui imperio non satisfacit, perferre nequit, & communis rumor discipuli vitia praeceptoris imputat. Ac paulo post: Proposui tibi quæ antecessorum nostrorum circa politica administratio fuerit, quam si sequeris, Plutarchum vita habebis auctorem. Secus literas has testes advoco, te absque Plutarchi consensu Reipublicae semitam iniisse.

Epistola hæc eo magis dubia est, quod in Latina solum, non in Græca lingua reperiatur, & Plutarchus hujus scripti, ad Trajanum a se ceu Ephoro scripti, nul-

libi mentionem faciat. Genuinam tamen eam esse tuentur *Johannes Sarisburiensis*, *Petrarcha*, & *Rualdus*; *Gracum* enim manuscriptum, quod interiisse dicitur, in vitæ *Plutarchi* descriptione, quam modo dictus *Rualdus* edidit (a), videre licet.

(a) *Ruald.*
de vita
Plutarch.
c. 15.

Quicquid sit, tam certum est, quam quod certissimum, hunc *Ethnica* eruditionis principem & fontem *Plutarchum* eodem cum Imperatore hoc tempore vixisse, & si *Suida* liceat fidem habere, cum eo familiariter versatum esse (b). Natus erat Philosophus hic *Cheronea* in *Bœotia*. Avus ejus dictus erat *Lampsias*, qui *Augusto* fuerat coætaneus, sed quod patri ejus nomen fuerit nusquam annotatum legimus. Uxorem habuit *Timoxenam*, foeminam modestia & virtutibus insignem, ex qua quinque liberos procreabat, quatuor filios, & filiam unam, quæ matri cognominis tenera adhuc ætate obiit. Fundamenta studii sui jecit sub *Ammonio* *Ægyptio*, sub finem imperii *Neronis*. Quousque autem in studiis profecerit, neminem *Literatorum* fugit.

(b) *Id. ibid.*
c. 3. 5. 6. 7.
9.

Eum S. Scripturam vidisse hinc con- jicere licet, quod omnibus Auctoribus legendis indefessam operam suam impenderit; nihilominus nullibi eum *Christianis- mum* probare aut improbare liquet. Quæ de vitæ ejus instituendæ modo sciri pos- sunt, videre licebit apud *Rualdum*, qui eum sub finem primi tomi operum *Plu- tarchi* ad vivum depinxit (c); quorsum Lectorem, quoniam hæc aliquo modo ex- tra nostram sphaeram sunt, remitto.

(c) *Edit.*
Paris.
1624.

C A P U T I V.

De Silentio Oraculorum.

INter alia doctè & jucundè à *Plutarcho* conscripta, nulli non Literato abundè notus est ejus liber περὶ τῆς ἐκλεισμένης ὁμιλίας, i. e. de Cessatione Oraculorum, qui à *Christianis* examinari dignus est. Quid enim vetat ex ejus confessione, ora- cula jam inter Gentes cessasse, concludere id *Christi* potentia effectum, & conse- quens prædicati Evangelii fuisse? adeo ut, fallacibus & nugatoriis *Demonum* res- ponsis cessantibus, quilibet ad infallibilia & divina oracula Dei, intellige Sacram Scripturam, respicere doceretur.

(d) *Plu-*
tarch.
Tom. 2.
pag. 411.

Videmus, inquit (b), omnia Deorum re- sponsa, duobus aut tribus exceptis, cessare. Et paulo post: Sed quid plura dicam? Cum Bœo-

tia, olim multis oraculis clara, iis derelicta sit, & ea, ut rivuli, exsiccata sint, ut in- tegra illa terra prophetiis careat. Hoc enim tempore *Bœotia* nullibi desiderantibus respon- sa dare potest, nisi circa *Lebadiam*, alibi enim silentium est impositum, & alia loca sunt planè devastata. Cujus cessationis & si- lentii rationes variæ exquiruntur sequenti dialogo, ubi *Didymus* vanas & frivolas quæstiones silentio ansam præbuisse judi- cat; *Ammonius* asserit cessationem oracu- lorum *Gracia* interitum prænunciassè. *Cle- ombrotus* Genios, qui responsa dabant, censet aut muneri huic non suffecisse, aut aliorum demigrasse; *Plutarchus* ipse ju- dicat, Deum per ista simulachra non loqui, sed ea prædita esse facultate ali- qua, quæ jam per naturam deficiebat, sive tempus vitæ *Dæmonibus* assigna- tum, quod ad novem annorum millia, annos septingentos & viginti ipsi extendi- tur, esse elapsum, quibus plures ejusmo- di λόγος ἀλόγος addit; interim vera ejus ratio animum ejus non subibat, videlicet, id attribuendum esse efficaciae prædicati Evangelii, quo jam tanta cum gloria & splendore, *Satanæ* penetratibus, in quibus sese hæctenus tutum fore crediderat, effra- ctis, hominum occæcatæ mentes & con- scientia convincebantur.

Non possum non ex eodem libro hi- storiam unam aut alteram excerpere, un- de quivis, cui oculus ad videndum, & cor ad intelligendum non est denegatum, eandem Evangelii potentiam deprædi- care docetur. Prior harum (e) narrat: (e) *Ibid.* *Navem quandam tempore Tiberii onustam* P. 419. *mercimoniis & hominibus in Italiam trans-* *vehendis circa vesperam appulisse prope insu-* *lam, cui nomen erat Paxæ, ubi ex improvise* *vox audiebatur ex insula, quæ alta voce incla-* *mabat Thammuz, Thammuz. Hic autem* *erat Ægyptius natione, & navis hujus gu-* *bernator. Ad hanc vocem nihil regerebat Tham-* *muz, nisi cum tertia vice appellaretur. Quid* *fit? Altiori voce quam antea audiebatur ex-* *clamari, Quando ad insulas Palodes per-* *veneris, exclama, magnum Deum Pana* *mortuum esse. Vox hæc ab omnibus audie-* *batur, qui timore perculsi dubii erant an huic* *voci parendum esset, aut non; Thammuz* *autem sic apud se statuebat, si dictas insulas* *vento secundo posset prætervehi, nihil dicere,* *sed si contrario vento ibidem commorandum* *esset, mandatum, quod acceperat, exsequi. Il-* *luc venientibus non favebat ventus, itaque* *Thammuz è prora in insulam prospiciens al-* *ta voce exclamabat, Magnus Deus Pan est* *mortuus. Quo facto mox ingens ejusmodi* *audie-*

audiebatur ejulatus, non unius, sed multorum, qui cunctis terrorem incutiebat.

Altera nostram spectat Britanniam, & à Demetrio, uno collocutorum, qui se oculis suis eam conspexisse dicit, narratur.

(a) Ibid.

(a) Britannia adjacent plures dispersæ insulae, quæ maxima ex parte incolis carent; quedam illarum cognominantur Insula Δαίμονων ἢ Ἡρώων, Dæmonum & Heroum. Narrat idem Demetrius, Se à Rege illuc missum, in unam illarum insularum, quæ desertis proximior erat, appulisse, quæ quidem paucos habebat incolas, sed qui Britannis sacri & inviolabiles credebantur. Pergit Demetrius narrare, Mox post suum appulsum magnam æris intemperiem, & varia & admiranda ostenta visa, horribilem ventum ortum, & subita de cælo fulgetra in terram immissa esse. Postquam hæc omnia cessassent, ab insularis sibi narratum ait, id mortem unius suorum Heroum seu Dæmonum significare. Quemadmodum enim candela, dum ardet, nemini molesta est, sed extincta multis molestiam creat, sic grandes hæc animæ splendidam & gratam emittunt lucem, sed cum extinguuntur, sæpius, uti jam, tempestates & turbida quæque movent, & non raro ærem ipsum corrumpunt & inficiunt.

CAPUT V.

De Clemente Romano.

(b) Hist. Eccl. lib. 2. c. 28.
(c) In Conc. Gener. tom. 1. Baron.
(d) Not. in lib. Pontifical.

AD tertium imperii Trajani annum annotatur ab Eusebio (b) Liber Pontificalis Damasi, & ab aliis (c) mors Clementis, Romanorum Episcopi, & successoris S. Petri, qui (d) post eum erat tertius, & sedit annos novem. Alii ab illis in assignando tempore Episcopatus & mortis differunt, & eum Pontificatum gessisse volunt annos novem, menses sex, & totidem dies, & diem suum obiisse anno Trajani secundo. Sed quid de eo sit, anxie inquirere non admodum necesse est, si quidem hæc scire non magni interest, & huic solum fini inservit, ut innotescat eos, qui Pontificem hunc canonizarunt & adorant, in calculo Pontificatus & mortis ejus non posse convenire. Eum primo anno Trajani Chersonesum in exilium missum, & tertio anno ibidem obiisse, prolixius legere licet, si Auctoribus citatis fidem habere fas sit, apud Suerium (e). Quibus additur, eum Trajani mandato navigio illuc transportatum à Mamertino, qui non sine lachrymis illi hoc modo valedixisset: Deus, quem colis, tibi in exilio tuo adsit. Erat hic idem

(e) Colum. 1618.

ille Mamertinus, apud quem delatus, & cui examinando traditus fuerat; ibidem duo millia Christianorum ad secunda marmora damnatorum invenisse dicitur, & cum aquæ penuriâ, quam sexto inde milliaro humeris suis apportabant, laborarent, in colle haud longe posito, ductu agni, quem ex visione Christum esse noverat, fontem dulcis aquæ reperisse.

Quo viso, & aliis ab eo patratis miraculis, omnes ejus regionis incolæ ad Christianismum convertebantur; quingenti singulis diebus baptizabantur; septuaginta quinque ecclesiæ unius anni spatio ædificabantur, & omnia Idolorum templa & luci ter centies milliarium spatio undique solo æquabantur.

Ægrè hoc ferebat Trajanus, qui Clementem in mare, ne quis ejus corpus reperiret, aut eum colere posset, projici jussit. Discipulis ejus interim precantibus, Deo ut placeret ejus corpore indicare, mare subito tribus milliaribus retrocedebat; Discipuli retrocedens mare sequentes locum, marmoreum facellum representantem, ibique capulum, & in eo emortui Clementis corpus reperiebant, quod cum conarentur inde deportare, divinitus monebantur, ut proposito desisterent, quotannis enim eo anni tempore mare, ut nunc factum erat, retrocessurum, & viam eo ducentem septem dies siccam mansuram, ut corpus ejus adoraturi tuto illuc venire possent. Non defuit promissio huic eventus. Accidit autem patrem & matrem statò tempore eo secum deduxisse filium suum, quem revertentes reducere neglexerant, verum subsequente anno eum vivum & vividum reperiebant, postquam duodecim menses cum Sancto hoc in maris fundo commoratus esset.

Nullus dubito, quin ex eodem fonte inventionum, ex quo miracula primarii hujus Pontificis emanarunt, eadem potuerint profluere, quæ Epistolis Decretalibus sub ejus nomine continentur. Has enim supposititias esse luce meridiana clarius evincunt Magdeburgenses (f), quamvis contrarium ejus præfracte tueatur Turrianus. Non diffiteor Eusebium (g) meminisse epistolæ Clementis ad Corinthios, quæ suo tempore in Ecclesiis prælegebatur: sed liber Pontificalis Damasi eam auxit, & duarum epistolarum canonicarum Clementis mentionem facit, & hoc seculo in primo tomo Conciliorum numerus iste insuper sic accrevit, ut jam quinque Decretales recenseantur. Quas si quis attentè perlegit, animadvertet, præter ea, quæ

(f) Cent.

2. p. 143.

(g) Hist.

Eccl. lib. 3.

c. 15. 16.

Græc. Lat.

c. 12.

Cent.

Centuriatoribus observata sunt, hæc sequentia earum falsitatem indicare.

Epist. 1. ad Jacobum fratrem Domini, ex editione Paris. 1636.

1. *Jacobum* jam tum fuisse mortuum.
2. Nullius esse pretii narratiunculam, qua *Jacobo* significat se à *Petro* Episcopo

pum Romæ designatum esse. Quid enim *Jacobi* tam longè illinc dissi illud scire intererat?

3. Insuper magnum illic se patefacere fastum, cum non parum se in sui ipsius laudem diffundat.

Criteria reliqua in M. S. non reperiuntur.

CAPUT VI.

De Regno HADRIANI.

H *Adrianus* uxorem habebat filiam fratris *Trajani*, & eo nomine, quod illi affinitate junctus erat, imperium adeptus est, ut sentit *Dion* (a). *Spartianus* autem ejus cum *Trajano* affinitatem aliunde deducit.

Linguam *Græcam* & *Latinam* æque callebat; varios conscribebat libros; quod in aliis eximium erat, ipse obliquis spectabat oculis; hinc *Apollodorum*, *Architectum*, & alios, ob dotes, quibus eminebant, vita privari jussit, uti etiam *Favorini Galli* & *Dionysii Milesii* necem intentabat. *Græculus* cognominari solebat; Pictor erat, & Statuarius, & quidvis ad conciliandam sibi famam faciebat; insuper munificus erat, & affabilis, & varia, quibus magnificentiam suam ostenderet, patrabat. Hæc omnia de ipso testatur *Dion*.

Tenendæ per orbem terrarum paci operam dedit. *Mauri*, *Sarmata*, *Britanni*, *Ægyptii*, *Lycia*, *Palestina* rebellarunt: quare omnia trans *Euphratem* & *Tigrim* reliquit. *Spartian*.

De *Assyria*, *Mesopotamia*, *Armenia* revocavit exercitus; ac finem imperii esse voluit *Euphratem*. *Eutrop*.

Primo ejus adventu *Romam*, vectigalia, quæ solvi restabant, remittebat. *Dion*. Spectacula die suo natali exhibuit. Centum leones, centum lænæ cæsæ.

Dona in Theatro & Circo dedit. Ne mulieres cum viris lavarentur, prohibuit. *Euphrati* Philosopho propter senectutem & morbum cicutam bibere concessit: Imperium peragravit; ædificia & mores correxit. Ipse duriter vixit, propter nives *Celticas*, aut calores. Disciplinam militarem instituit accuratam.

Plotino honores summos indixit. Per novem dies ipse atratus incessit. *Graciam*, *Judeam*, *Ægyptum* peragravit. *Antinuum* amisit. Urbem ei condidit. *Hierosolymam* (b) *Æliam Capitolinam* vocavit. Ubi templum fuerat, fanum *Jovi* ædificavit. Hinc commoti *Judei* per totum orbem: quibus etiam aliæ gentes conjunctæ, ac ferè omnis orbis terrarum commotus.

Julius Severus (c) in *Judeam* missus oppressit rebellantes, quinquaginta arces evertit & 980 vicos. Cæsi sunt in præliis 580000 homines; fame periit infinita multitudo. Tota *Judea* desolata.

Monumentum *Salomonis* sua sponte divisum corruebat; lupi & hyænæ in urbibus multæ hoc prædixerunt.

Messageta bellum movent.

Templum *Jovis Olympii Athenis* ædificavit. Templum suum *Panhellenium Græcis* ædificare permisit.

Romam rediens (d) sanguinis profluvio è naribus tabuit. Adoptaverat *Lucium Commodum*, sed & hic profluvio sanguinis periit. Substituit ergo *Aurelium Antoninum*, qui deinde rursus adoptavit *Commodum Commodi* defuncti filium, ac *Marcum Antoninum Verum* filium amici *Veri*.

Hadrianus hydrope tabuit; mortem optavit & quæsivit, sed non invenit. Inedia ergo & cibus non idoneis se confecit. Vixit annos LXXII. Regnavit annos xx. menses xi.

Sub ipso floruerunt *Severianus*, *Turbo*, *Similis*.

NB. Ex iis, quæ porro hoc seculo ut & sequenti acciderunt, Auctorem plura collegisse non constat.

SECU-

(a) p. 787.

(b) p. 793.

(c) p. 794.

(d) p. 795.

Imper. Hadrian. 1.
A nato Christ. 118.
Ann. ab Urbe cond. 871.
Ann. ab Orbe cond. 4046.

S E C U L U M I V.

C A P U T I.

De Diocletiano.

Ann. Dioclet. XIX.
Ann. Christi 306.

Publico edicto Ecclesiæ solo æquari, Scripturæ Sacræ comburi, & *Christiani* suis privilegiis & immunitatibus privari jubebantur (a). Conferdecimum nonum hunc *Diocletiani* annum cum imperii *Nebucadnezaris* itidem anno decimo nono, quo Templum *Hierosolymitanum* flammis consumebatur. Statutum hoc promulgabatur mense *Martio Nicomedia*, ubi tunc temporis *Diocletianus* cum *Galerio* commorabatur. Martyrium sub ejus persecutione passi sunt *Dorotheus*, *Petrus*, *Gorgonius*, aulici; *Antimus*, Episcopus *Nicomediensis*; *Philoromus* & *Phileas* in *Ægypto*; *Procopius*, *Alpheus*, & *Zacharias* in *Palæstina*; *Romanus Antiochia*; & infiniti alii, qui, supra quam dici possit, misere vexati occubuerunt.

Anno *Diocletiani* vicesimo (b) omnes captivi vinculis solvebantur, propter anni illius solennem festivitatem: nihilo secius *Romanus*, qui anno proximè elapso torturam passus, & cui lingua exsecta erat, in vinculis strangulabatur.

Quis ille dies festus fuerit, inquitur. *Eusebius* videtur innuere, quod fuerit *εικοσιετής*, vicesimus annus imperii *Diocletiani*. Audiatur hac occasione *Zosimus*, quid de anno ludorum secularium statuatur. Postquam prolixè de origine horum ludorum disseruisset, tandem conqueritur de calamitatibus eorum per *Diocletianum* neglectu Imperio obortis. Cum enim, inquit (c), ludis his ritè celebratis, Imperium Romanum stabile esset & floureret, id ipsum, cum *Diocletiano* imperium abdicante negligeretur, tabescere & paulatim in barbariem declinare cœpit. Quem suum conceptum ex observatione ejus temporis confirmatum it. A Consulatu *Chilonis* & *Libonis*, cum ludi seculares celebrarentur, ad illum, quo *Diocletianus* IX. & *Maximianus* VIII. Consules essent, unus & centum numerantur anni; eo autem tempore *Diocletianus* deposito imperio non Imperator, sed privatus erat.

Audiatur etiam, quid de eo sentiat *Vopiscus* (d): Denique, inquit, cum omnibus gentibus advocatis *Diocletianus* daret ludos, parcissimè usus liberalitate, dicens, castiores esse oportere ludos, spectante Censore, &c. Et quid dicat *Eusebius*: *Ὅποτε καὶ οἱ μάλιστα καὶ καθόλου καὶ ὅλην τὴν ἀρχὴν δεκαετηρίδας καὶ εικοσιετηρίδας ἐκπλήσαντες ἐν ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσι φαιδροτάτοις τε θαλίαις, &c.* i. e. Tunc illi, penes quos imperium erat, omnis festivitatis, spectaculorum, & pompæ genere ludos decennales & vicennales celebrabant. Ut quod res est dicam, pietati & veritati magis consentaneum videtur, Imperii prosperum statum, quo id hætenus gavisum erat, jam justo Dei judicio in pejus cœpisse ruere, ob atrocem, quæ eo tempore vigeat, persecutionem.

Ante hujus anni finem *Diocletianus* imperium deposuit, quod ipso suadente itidem faciebat Collega ejus *Maximianus*. Causam *Eusebius* putat fuisse, quod mentis suæ non satis esset compos, unde se Imperio moderando minus idoneum senserit; alii autem Historiographi eum amore solitudinis seu privatæ vitæ illud apud se statuisset; quod si verum, non aliud faciebat nisi id ipsum, quod *Augustus* imperii sui decimo, vigesimo, & trigésimo annis petiisset dicitur.

Ut è diverticulo in viam redeam, captivorum eo anno liberatio in honorem fiebat vicesimi imperii *Diocletiani*. Quod autem ludos seculares non instituerit, facile concipi potest factum esse, quod longius *Roma* abesset, nec sumptibus ac negotiis admodum delectaretur, & ante finem anni purpuram deponere statuerat. Privato itaque habitu imperii insigne mutavit *Diocletianus Nicomedia*, & *Maximianus Herculeus* eodem die *Mediolani*.

(a) *Euseb.*
lib. 7. cap.
2. & seqq.
ad 20. ult.
que.

(b) *Euseb.*
lib. cit.
cap. 21.

(c) *Zosim.*
lib. 2.

(d) *Vopisc.*
in *Carino*.

CAPUT II.

Status Imperii sub Diocletiano, Constantio, ad initium imperii Constantini Magni usque.

Carus magnæ spei Imperator & Numerianus non minoris filius ejus intempestive è vita decesserunt. Pater ictus fulmine, vel morbo subito in media aëris tempestate oppressus (a); filius violenta & dolosa manu Aprî focii sui.

(a) Vict.
Eutrop. lib.
9. Euseb.
Chron.
Cassiod.
Chron.
Vopisc. in
Caro.
(b) Eutrop.
ubi supra.
Sext. Aurel. Vict.
Epit.

Omniū consensu in Imperatorem eligebatur Valerius Diocletianus, ea spe, ut Principis cædem vindicaret, & labantem Rempublicam stabiliret. Hic Dalmata natione erat, sed obscurissime natus (b), adeo ut à plerisque Scribæ filius, à nonnullis Anulini Senatoris libertus crederetur. Imperium tenuit annos quinque & viginti. De ejus imperio accipe sequentia.

(c) Vopisc.
in Numer.
Euseb. in
Chron.
Eutrop.
Vict.

Quum primum Augustus esset proclamatus, Aprum manu sua interfecit, additis his verbis: *Hic auctor erat cædis Numeriani*. Paulo post prælio vicit Carinum, alterum Cari filium, monstrum hominis, qui turpi vita & libidine insignis erat, & immane quantum à patris & fratris ingenio distabat (c).

Carino, qui in Gallia & Britannia aliisque ei à patre suo assignatis provinciis imperabat, mortuo, Helianus & Amandus collectis in Gallia multis rusticis & prædonibus tumultum concitabant. Quibus subigendis Diocletianus Maximianum (postea conditum Herculum) creavit Cæsarem, & in Galliam ablegavit. Hic mandatum hoc fideliter exsequens rebellibus deletis tumultui finem imposuit. Sub idem tempus quoque rebellabat Carausius quidam, cui ob strenua sua facinora ceu Architalasso maris pacandi & piratarum Germanorum delendorum cura commissa erat; hic enim cum male munere suo fungi reperiretur, & ei à Maximiano infidiæ struerentur, in Britanniam classe sua recedebat, ibique sibi purpuram & Imperatoriam dignitatem assumebat. Eo tempore ferme per totum terrarum orbem turbæ movebantur. Nam (d) Carausius rebellabat in Britannia, Achilles in Ægypto, Narseus & Persa in Oriente, Quingentiani in Africa, Julianus ibidem, & in Italia, adeo ut Diocletianus cogeretur Maximianum Herculum ex Cæsare juxta se facere Augustum, & Julium Constantium

(d) Eutrop.
ubi supra.

una cum Galerio Maximiano (qui etiam Armentarius cognominabatur) creare Cæsares, quibus, ut eo magis sibi devinceret, in matrimonium dabat filiam suam Galeriam Galerio Maximiano, & Herculum Theodoram suam, aut uxoris suæ filiam (e) Constantio; hi autem Principes jam antea suas habebant uxores, sed illas novi honoris & affinitatis causa repudiare compellebantur.

(e) Niceph.
lib. 7. c. 18.
id est Dory-
trop. Sext.
Aurel. Vict.
de Cæsare.
Eutrop.
lib. 9.
privignam
Herculi.

Hac occasione non possum non annotare, Translatorem Nicephori nimiam sibi libertatem arrogasse; cum enim Auctor Theodoram ἰδίαν θυγατέρα, Herculi propriam nominet, Translator eam ejus dicit privignam. Eadem licentia etiam usus est mox in initio citati capitis, ubi εἰκοσι ἔτη τὰ πέντε Latine reddit viginti duobus annis. Verum quidem est Translatorem illic à vero non admodum aberrare, interim hoc pacto se potius Correctorem, quam Translatorem ostendit.

Diocletianus & Maximianus Hercules jam privati vivebant, postquam imperium simul tenuerant, & simul abdicarant. Et Constantius Chlorus, qui aliis dicitur Constantius, & Maximianus Galerius, hæcenus Cæsares, jam Augusti erant. Constantius Herculo succedebat in Occidente, & Diocletiano in Oriente Galerius, ac proinde Constantius obtinebat Galliam, Italiam, & Africam; sed Italia atque Africa administrandæ sollicitudinem recusavit, & Gallie atque Britannie imperio contentus erat. Contigit hoc anno à nato Christo cccvi.

Hic jam eo loci devenimus, ut inquiretur, à quo tempore primus annus Constantii, five primus Constantini filii ejus supputandus sit. Juxta Aurelium Victorem (f), Constantio imperium annuum fuit, Galerio quinquennii, cum sane uterque potentiam Cæsarium annos tredecim gessissent. Verum Cassiodorus asserit, annos regiminis Constantii includi annis regiminis Constantini, cujus assertionis has adducit rationes. Primum enim omnium, qui eo tempore imperabant, maximè privatus vixit; erat enim, teste Victore, otiosus; unde non verisimile est supputationem Imperatorum per eum potius, quam per alium illorum, in Chronicis continuatam esse. Addit insuper, imperialibus fascibus à Diocletiano & Herculo relictis, res admodum fuisse turbatas, quæ sub Constantini monarchia demum sunt pacatæ; proinde commodissimum videri posset, duas has periodos, relictæ imperii à Diocletiano, & ejusdem assumpti à Constantino, compingendas, præsertim cum hujus sententiæ stabiliendæ non contemnendæ ex Cassiodoro rationes nobis consent.

(f) De
Cæsaribus.

Nisi

Nisi malis *Constantini* imperium ordiri à morte *Constantii*, quæ accidit anno *Christi* cccvii. Si quis desideret scire, quo pacto *Scaliger* calculum hunc cum annis *Olympiadum* conciliet, & ad quod lustrum *Julianum* & *Iphiteum* hæc referenda sint, videat de his prolixè cum dissertantem in *Prolegomenis* ad *Emendationem Temporum*.

Constantium quod attinet, hic ab omnibus prædicatur fuisse clemens, benignus, & amabilis Princeps, quin & à quibusdam inter bonos *Christianos* numeratur: verum id ipsum, an unquam *Christianus* fuerit, incertum est; contrarium enim abundè liquet ex sequentibus. 1. Quod, cum *Cæsar* crearetur, uxorem suam *Helenam* repudiaverit. 2. Quod testante *Eutropio* (a) inter divos relatus sit; hoc autem, si *Christianus* fuisset, non fuisset factum. 3. Quin & non satis constat filium ejus *Constantinum*, longè postquam Imperator proclamatus esset, religionem *Christianam* amplexum fuisse.

Sive autem *Christianus* fuerit, sive non, dubium saltem est, eum (b) *Christiana* religioni, quoad poterat, favisse & propenso in eam profitentes animo fuisse, cum interim tres illi, qui una Imperium administrabant, *Christianis* persecutionibus suis maximè infesti erant. Accidit quodam tempore, ut per nuncios *Diocletianus* ei negligentiam suam in persequenda religione *Christiana* & pauperiem exprobraret, eo quod fiscum, seu ærarium, non ut ipse repletum curaret.

Bonus Princeps nuncios hos ad certum tempus illic manere jubebat, ac interim subditis suis passim indicari curat nummis sibi maxime opus esse, & petere ut ne tributis solvendis deessent; quod tam liberaliter & lubenti animo ab omnibus fiebat, ut æraria intra breve spatium omnia nummis referta essent. Quo facto nunciis dicebat. *Abite jam, & nunciate Principi vestro, quid videritis: Thesaurus hic, qui jam in mea custodia est, hæcenus in manibus & cistis fidelium meorum thesaurariorum assertus fuit.* Nunciis domum reversis, *Constantius* cuilibet suam pecuniæ summam domum reportare jubebat, sic ut Princeps & populus, uter alterum charitate & liberalitate superaret, certarent.

Ad eundem ferè modum, quo subditorum suorum erga se affectum explorarat, hoc sacro dolo & fallacia eorum erga Deum animum tentare instituit. Publico edicto mandabat, ut omnes, qui munere aut dignitateungebantur, idolis sacrificarent, illud autem detrectantes mu-

neribus & officiis privarentur, ac aula & Principis conspectu arcerentur. Quid fit? *Christiani* complures præ pusillanimitate & avaritia Deo suo potius renunciare, quam honoribus, quibus cumulati erant, privari, in animum suum inducebant, & idololatriæ se reos facturos pollicebantur: hos autem Princeps summa cum indignatione muneribus suis privavit, addita hac ratione, eos, qui Deo suo fidelitatem denegabant, nequaquam erga ipsum fideles subditos fore: eos autem, qui suis potius quam religioni suæ renunciare, & honores potius & aulam quam *Christum* suum deferere statuebant, revocabat & amplioribus honoribus cumulabat.

Talis erat *Constantius*, cum adhuc *Cæsar* in quartam tantum imperii partem imperium teneret; talis itidem erat, cum jam *Augustus* dimidiam ejus partem sub imperio haberet. E contra tres ejus Collegæ mirè crudeles & *Antichristiani* erant, opposcentes se indefinenter veritati, & Evangelium profitentibus, ac quibusvis mediis ea destruere & delere conantes. *Galerius* reliquis (si modo dici possit, quis illorum pessimus fuerit, cum omnes sævitia sua æque essent insignes) truculentior erat. Placuit Deo eum, cum non diu *Augusti* titulo condecoratus fuisset, insolito ac tremendo judicio è vita tollere.

CAPUT III.

De Constantini prosapia, nativitate, educatione, & quo tempore imperare cæperit.

Constantius, *Constantini* pater, è stirpe erat Imperatoris *Claudii*, secundi ejus nominis, nam fratris ejus ex filia erat nepos. *Crispus Claudii* frater (c) filiam habebat *Claudiam*, quæ juxta *Eutropium* nobilis erat è *Dardania* mulier, quæ *Constantium* peperit. *Constantini* mater *Helena Nicephoro* (d) creditur oriunda fuisse è *Bythinia*, loco non procul *Nicomedia*, cui nomen erat *Drepanum*, qui insuper asserit *Constantium* illic iter facientem in ædibus parentis ejus pernoctasse, & cum eam compressisset, genuisse *Constantinum*. Quin ipse *Eusebius*, alioquin in laudando *Constantino* non parcus, ejus matrem non alio quam *Constantii* concubinæ nomine insignit. Verum nullo modo probabile videtur, *Constantium*, cujus pudicitia & virtus usque adeo celebrantur (e), sui ipsius oblitum impudiciæ sese dedidisse, & multo minus improbabile, cum imperium

(a) Lib. 10.

(b) *Euseb. de Vit. Const. lib. 1. c. 9. 10. 11.*

(c) *Trebell. Poll. in Claud. Eutrop. lib. 9.*

(d) Lib. 9. c. 18.

(e) *Paneg. Maximino & Constantino. Vopisc. in Cæsar.*

in spurium, tam illegitime & obscure natum, conferre, & filios, quos ex legitimo & regio matrimonio procreaverat, negligere voluisse.

Alii igitur credunt *Helenam* ex *Britannia* ortam fuisse, quod rationi magis consentaneum videtur, quoniam illic *Constantius* munere imperii præcipue fungebatur. Verum sit ut sit; siue *Helena* in *Bythinia* aut *Dalmatia* nata fuerit, siquidem secundum *Vopiscum* (a) *Constantius* tempore *Carini* (nec certo sciri potest, quamdiu ante id tempus) ejus provinciæ Præfectus fuit; siue natione fuerit *Britanna*, certissimum est *Constantinum* in hac nostra regione natum esse. Nam præter alia, quæ abunde proferri possent, testimonia, sic asserit, qui partes hac in materia non sectatur, videlicet Auctor Panegyrici *Maximiano* & *Constantino* dicti, quando collatione illius cum patre instituta sic ait (b): *Liberavit ille Britannias servitute. Tu etiam nobiles illuc oriundo fecisti.* Negare *Helenam* *Constantini* fuisse matrem, est omnibus, quæ de eo scripserunt, historiis fidem denegare. Sed siue ea non fuerit matrona, siue concubina tantum, quid movit *Maximianum* filiam suam illi potius uxorem dare, quam uni filiorum *Constantii*, qui matrem è regia stirpe ortam habebant? De hoc matrimonio dictus Panegyricus prolixè disserit, & duorum præcipue meminit, videlicet *Constantinum* adhucdum fuisse juvenem, & matrimonium hoc diu antequam consummaretur designatum & præfiguratum; insuper eum, quamvis juvenilis ætatis, jam tum de belli stragematis ante id tempus à se factis diservisse.

Educatus est *Constantinus* magna ex parte in aulis *Diocletiani* & *Maximiani Herculi*, cujus filiam adhuc admodum juvenis uxorem duxerat. (c) *Constantinus*, cum à *Galerio* in urbe *Roma* religionis specie obses teneretur, clam fugam arripens, publica jumenta, quaqua iter ageret, præter ea, quibus utebatur, ad frustrandos insequentes, ex relatione *Victoris*, interfecit, sed secundum alios cruribus recisis mutilavit: hoc modo ad patrem jam morti proximum pervenit in *Britanniam*. *Eusebius* (d) aliam fugæ hujus causam enarrat, nimirum, quod *Diocletianus* & Collegæ ejus, eximias in *Constantino* dotes observantes, adeoque invidi quoquo modo eum crimini alicui implicare moliebantur, &c. Addit idem Scriptor quoque eum ad patrem suum pervenisse, cum moribundus esset,

qui eum, ceu filium suum natu maximum, Imperatorem designabat, quamvis adhuc admodum juvenis esset, uti ex Panegyrico, *Maximiano* & *Constantino* dicto, patet.

Patre *Eboraci* mortuo, ipse thronum conscendit, ut qui patris testamento Imperator designatus, & militum favore ad illud fastigium promotus esset (e).

Quo autem anno aut tempore imperare cœperit, variant Historici, & difficile est statuere, quid in tanta diversitate sentiendum sit.

Cedrenus indigitat annum à nato Salvatore 291; *Baronius* (f), *Helvicus* (g), & (f) *Annales in Concilium Nicanum* (h) assignant annum 306; *Scaliger* (i) annum 307; *Eusebius* (k) 308; *Funccius* (l) 310; & *Belarminus* (m) refert ad annum 311. In tanta opinionum diversitate, cum *Scaligero* in assignatione hac sentio, ductus non rationibus, quas ipse adducit, sed alia, quæ hæc est: *Eusebius* annos à nato Christo ad impium edictum *Diocletiani*, quo Templi destrui & Biblia flammis tradi jubebantur, enumerans annum indicat 305. Sic enim ait (h): 'Από τῆς ἑσάλησε ἡμῶν γενέσεως ἐπὶ τὴν ἑ προσδύλησιν καθ'αἰρεσιν πέντε ἡ τετρακόσια ἐστὶ. Non potest autem concipi *Eusebium*, qui eo tempore vivebat, florebat, & quæ fiebant oculis suis conspiciere poterat, in calculo annorum Christi errasse, quin potius certum videtur eum non minus pro rei veritate annum 305 assignasse, quam nos annum à nato Christo statuimus 1643. Impium autem hoc *Diocletiani* edictum publicatum est paulo ante *Pascha* (n) anno imperii sui nono & decimo. Anno proxime sequenti, qui imperii ejus erat vicesimus, ipse cum Collega suo purpuram deposuit, & privatus vixit; in horum locum in imperio successerunt *Constantius* & *Galerius*, quod accidit anno Christi 306. *Constantius* autem imperio potiebatur unum tantummodo annum, juxta *Victorem* antea à nobis citatum, ac proinde ab eo anno non dubitamus initium sumere regnum *Constantini*.

C A P U T I V.

De Statu Imperii, cum *Constantinus* illud auspicabatur.

Cum *Constantinum* patris thronum conscendisse è *Britannia* *Roma* nunciaretur, *Maxentius* (*Maximiani Herculi*, juxta *Zo-*

(a) *Vopisc.*
in *Carino*.

(b) *Panegy.* citat.

(c) *Euseb.*
de *Vit.*
Const. lib.
1. c. 8. &
13.

(d) *Loc.*
cit.

(e) *Euseb.*
ubi sup. c.
25.

(f) *Ann.*
Tom. 1.

(g) *In*
Chron.

(h) *Concil.*
Tom. 1.

(i) *De E-*
mend.

Temp. l. 6.

(k) *In*
Chron.

(l) *In*
Chronol.

(m) *De*
Concil.

lib. cap. 5.
(n) *Hist.*
Ecc. lib. 7.
c. 32.

(o) *Ibid.*
lib. 8. c. 2.

13.

(a) Lib. 2. *Zosimum* (a), *Nicephorum* (b), & alios, fi-
(b) Lib. 7. lius, aut, uti *Baronius* ex antiquæ mone-
c. 17. tæ inscriptione probare nititur, privignus,

quod tamen minus ad rem facit) ægrè
ferens affinem sibi præferri, cum *Marcello*,
Marcelliano, & aliis Prætorianis pacisci-
tur, qui cum auxiliantibus militibus *Romæ*
Augustum nuncupant; sic ut imperii *Ro-*
mani eo tempore complures essent *Augusti*,
Imperatores, & *Cæsares*. *Diocletianus*, qui
tamen sponte deposita purpura privatus vi-
vebat; *Maximianus Herculus*, qui quam-
vis non sponte itidem privatus vivebat;
Galerius, qui imperium tenebat in *Oriente*;
Constantinus, qui hîc in *Britannia* corona-
tus erat; *Maxentius*, qui *Romæ Augustus*
nuncupabatur; & *Maximinus* cum *Severo*,
qui ante *Constantii* obitum *Cæsares* creati

(c) *Niceph.*
lib. 7. c. 10.
Aurel. Vict.
de Cæsar.

erant (c). Hi omnes sive ex consanguini-
tate sive ex affinitate sibi invicem propin-
qui & conjuncti erant, quod tamen non
ita prævalebat, ut, cum de imperio agere-
tur, non postponerentur. *Diocletianus* fi-
liam suam *Galeriam* *Galerio* uxorem dede-
rat, qui ex ea genuit *Maximinum* & *Seve-*
rum. *Herculus* filiam suam *Theodoram* ux-
orem dederat *Constantio*, quem matrem *Con-*
stantini priorem suam conjugem *Helenam*
repudiare cogebat; ex *Theodora* habuit hos
liberos; *Constantium*, (*Galli* & *Juliani A-*
postata patrem) *Hanniballinum*, condictum
Dalmatium, (*Dalmatii* junioris patrem) &
Constantiam, quæ cum *Licinio* nupta erat.
Constantinus uxorem habebat *Faustam*, fi-
liam *Maximiani*..... Militibus per hostes ad
seditionem persuasis, *Severus* ipse *Ravennam*
fugiebat, ubi obsidione captus interficie-
batur. *Herculus* post hæc, eadem pre-
mens vestigia, eodem modo à militibus
desertus, in *Galliam* ad *Constantinum* pro-
fugit; verum cum ejus insidias, quas *Con-*
stantini vitæ struxerat, filia ejus *Fausta Con-*
stantini uxor detexisset, fugit inde *Massi-*
liam, ubi oppressus, captus, & debita
pœna mulctatus est.

C A P U T V.

De Ario Heretico.

Turbis his ubique compositis, alia,
quæ majoris ponderis, longius latius-
que sese diffundebat, & plures annos vi-
gebat, oriebatur. Majoris, inquam,
ponderis, ut quæ intra Ecclesiæ septa lo-
cum habebat. Latius se diffundebat, ut
quæ omnes totius orbis angulos perrepta-
bat, & sive hoc sive alio modo turbabat.

Diuturnior itidem erat, ut quæ nonnisi
post longam annorum seriem sedari & com-
poni potuit.

Erat in Ecclesia *Alexandrina Arius*
quidam, homo callidi ingenii, perfrictæ
frontis, & profligatæ vitæ, unde tanquam
ex tribus principiis aptus erat ad produ-
cendas pessimas opiniones, quibus tena-
cissime adhærebat, quasque passim dis-
feminabat & audacter propugnabat.

Si fides historiis habenda est, natione
erat *Libyus* (d), sed commorabatur pluri-
mum *Alexandria*. Schismate ibidem or-
to, *Arius* partes tuebatur *Meletii* (e), sed
eo deserto postea ad partes transiit *Petri*,
Episcopi *Alexandrini*, à quo dictus *Me-*
letius dissentiebat, qui cum non solum in
suam recepit Ecclesiam, sed etiam ad Dia-
conatus officium promovit; quo facto *A-*
rius non minus acerbe & contumeliose in
Petrum, quam quivis *Meletianorum*, inve-
hebatur. Cum vero *Petrus* martyrium pas-
sus esset, *Achyllas* ejus successor *Arium*
iterum in Ecclesiam & ordinem *Presbytero-*
rum admisit. Presbyter factus cum es-
set, Rectura ei committebatur *Baucalæ*,
(Ecclesiæ Parochialis, cujus generis illic
complures erant) quæ *Alexandrinis Laura*
seu *Labi* (hoc modo enim *Epiphanius* textus
à marginali annotatione differt) diceba-
tur.

(d) *Epiph.*
lib. 2.
Tom. 2. p.
727. Paris.
1622.
(e) *Ibid.*
p. 718.
Niceph. lib.
3. c. 5.

Quoad formam corporis, longioris erat
staturæ, quoad vultum videbatur auste-
rior esse, interim moribus & conversatio-
ne quosvis fallere aptus natus erat. Capi-
tis tegumento & vestimentis iisdem, qui-
bus antea, utebatur, ut optimos quosque
deciperet, sed præcipue blandis suis verbis
aliis imponebat; quibus omnibus accedebant
ex annis gravitas, quæ causa erat, quod de-
lusionibus ejus eo magis fides haberetur.

Quæ *Ario* innovandi occasio data fue-
rit; sive quod periculosa & novæ ejus o-
piniones ex ignorantia, ut quidem in aliis
accidit, ortæ sint; sive ex fastu, uti *Epi-*
phanus (f) censet; sive quod stomacharetur
Alexandrum præ se ad Episcopatum
promoveri, uti judicat *Theodoretus* (g); si-
ve quod cæco conatu confutandi hæresin,
qua *Alexandrum* infectum credebatur, ipse
in hæresin prolapsus sit, uti *Socrati* (h) vi-
sum est; sive aliunde originem sumserit,
ejus heterodoxia adeo prævaluit, ut cum
eo septingentæ virgines, septem Presby-
teri, duodecim Diaconi, & Episcopi ali-
quot facerent, priusquam *Alexandro Ale-*
xandrina Ecclesiæ Episcopo res plene co-
gnita esset.

(f) *Epiph.*
ubi supr. p.
729.
(g) *Eccl.*
Hist. lib. 2.
c. 2.
(h) *Eccl.*
Hist. lib. 1.
c. 3.

Hic *Alexander* In sede Episcopali suc-
cesse-

CAPUT VI.

De Concilio Nicano.

cesserat *Achylla*, (qui *Arium* non solum in Ecclesiam & ordinem Presbyterorum, postquam tempore *Petri* sui in Episcopali sede prædecessoris à *Meletii* partibus stetit, receperat;) hic eum favore suo prosequeretur, & ad exemplum prædecessoris sui officium & beneficium ejus continuabat. *Arius* autem ingenio superbus (a) æmulationem pectore suo fovebat, ægre ferens *Alexandrum* ad sedem Episcopalem, se neglecto, promotum: cum interim nihil occurreret, quod in vita sancti hujus Episcopi posset culpæ, doctrinam ejus, ceu pronam in hæresim, fugillare instituit. Cum enim *Alexander* coram Presbyteris suis de Unitate & Trinitate docte & accurate differeret, *Arius* sub prætextu eum sic docendo *Sabellianismum*, qui Patrem, Filium, & Spiritum S. non tres personas, sed tres solum denominationes denotare volebat (b), promovere, plane contrariam doctrinam promulgare cœpit.

Arii Heterodoxia.

(c) *Socr.*
lib. 1. c. 3.

Deus non semper fuit Pater (c). Fuit tempus, quo non erat Filius. Deus Filium suum genuit ex nihilo. Filius est creatus. Filius non est naturale Verbum, nec Sapientia Dei. Ipse mutabilis est, sicuti aliæ rationales creaturæ. Filius creatus est, ut nos crearemur per ipsum, & ipse nunquam fuisset, nisi Deus creationem hominum proposuisset. Filius Patri non est cœqualis, nec eum perfecte cognoscit. Has & ejus generis plures blasphemias (indignæ quas recenseamus, & rursum è cœno in lucem proferamus) eructabat, ac iis misere decipiebat & seducebat tam ingentem hominum multitudinem, idque prius quam res ipsa ad *Alexandri* aures perveniret. Omnium primus id *Alexandro* indicabat *Thebaidos* Episcopus *Meletius* (d), qui quidem Schismate ab Ecclesia *Alexandrina* secesserat, sed doctrina erat orthodoxus. *Alexander*, accepto hoc nuncio, *Arium* convenit, & quid de rei veritate sit inquit; hic autem audacter & aperte assertiones suas propugnare & confirmare aggrediebatur: hac de causa ipse una cum iis, qui seducti illi adhærebant, ab *Alexandro* excommunicabatur.

(d) *Epiph.*
ubi supr.

Sollicitus & pius Imperator *Constantinus*, videns se sua ope & epistolis ac Delegatorum mediationibus tollendo huic malo parum proficere, generale Concilium, quod de his controversiis definiret, convocare statuit. *Romanenses* statuunt id *Sylvestri* Episcopi *Romani* auctoritate & prævio consensu factum esse (e). Cui sententiæ confirmandæ (f) *Pisani* consarcinatas aliquot epistolas Concilii ad *Papam*, & *Papa* ad Concilium, quibus acta ejus Synodi confirmata essent, orbi obtrudit, cum interim horum omnium nequid quidem apud *Eusebium*, *Theodoretum*, *Socratem*, *Sozomenum*, aut *Nicephorum* occurrat, quin & secundum duos hos, quos postremo loco nominavi, (g) *Roma* eo tempore Episcopus erat *Julius*.

Locus conventui destinatus erat *Nicaa*, urbs *Bythinia* (h). Mittebantur ab Imperatore quaquaversum ad Episcopos *Literæ*. Equi, muli, & vehicula in longè dissitorum, aut infirmorum, aut veteranorum usum ubique publicis sumtibus præsto erant (i).

Numerus Episcoporum hic congregatorum erat 250, teste *Eusebio* (k); 300, juxta *Athanasium* (g); excedebat 270, uti in *Theodoreto* narrat *Eustathius*; major erat quam 310, dictante *Sozomeno*: verum *Epiphanius* aliique 318 Episcopos hinc congregatos fuisse volunt (l), ac sub numero hoc mysterium latere credunt, instituta collatione hujus numeri cum numero servorum & militum *Abrahami*, quorum ope quatuor Reges prælio inito succumbebant.

Præter Episcopos multi aderant Presbyteri, ac Diaconi (m), quin & Laici complures, qui cum his aut illis faciebant.

Dialectici & Sophistæ ab utraque parte undique, ut sophismatibus suis quæstiones controversas tractarent, colligebantur. Accidit autem die aliquo, antequam Concilium confideret, quod cum horum aliqui concertarent, Laicus quis in hæc erumperet verba: Neque Christus, neque ejus Apostoli nos artem disputandi, aut fallacibus sophismatibus uti docuit, sed sinceram mentem fide & operibus servare jussit.

Membris tandem omnibus in amplo huic rei destinato aulae conclavi congregatis,

(e) *Binius*
in *Notis* ad
Concil.
Possavin.
Apparat.
sacer in vo-
ce *Nican.*
Conc. Li-
ber Ponti-
fic. *Dama-*
st. Bellarm.
lib. 1. de
Concil. c. 5.
(f) *Lib. 4.*
Conc.
Nican.
(g) *Soz. om.*
lib. 1. c. 16.
Niceph.
(g) *Socr.*
lib. 1. c. 5.
(h) *Euseb.*
de *vit.*
Const. lib.
3. c. 6.
Theod.
lib. 1. c. 7.
(i) *Loc. cit.*
c. 9.
(k) Vide
Bellarm.
loc. cit.
(l) *Epiph.*
hæres. 69.
11. *Theod.*
lib. 1. c. 7.
(m) *Euseb.*
& *Socr.* ll.
cit.

(a) Theodoret. & Socr. ubi supra.
gatis, introiit Imperator, & occupavit locum suum (a), non tamen confidens, nisi ex Episcoporum petitione; quo facto ipse omnes itidem confidere iussit. Post brevis temporis moram Eusebius Episcopus Antiochenus surgebat.

Cætera defunt.

CAPUT VII.

De tempore & fine regni Constantini.

(b) Socr. lib. 1. cap. 26. Sozom. lib. 2. cap. 32. Eutrop. lib. 10. &c.
Communis omnium est sententia (b) Constantinum imperium tenuisse annos unum & triginta, cum tamen mortuus sit imperii sui anno secundo post tricesimum, quod liquet ex Aurelio Victore, cuius hæc sunt verba: Sexaginta tres annos

vixit; ex quibus dimidius ita, ut tredecim solus imperaret; & specialius ex proverbio, quod idem omnium ore tritum fuisse narrat: *Thracala decem annis præstantissimus, duodecim sequentibus latro, decem novissimis pupillus ob immodicas profusiones nominatus.*

Idem hic numerus ex Theodoreti calculo colligi potest. Ait enim Constantinum trigesimo imperii sui anno Treviros in Germania misisse in exilium Athanasium, ac deinde elapso anno & mensibus aliquot morbo occubuisse (c). Quibuscum consentit Eusebius: (d) Duos & triginta annos extra paucos menses & dies cum imperio fuit, &c. Obiit die Pentecostes circa meridiem.

Post se reliquit filios tres, qui simul imperium tenebant, videlicet Constantinum Juniorem, Constantium, & Constantem; hos autem procrearat non ex Faustia Herculi filia, sed ex alia conjuge, quam ob adulterii suspensionem neci tradiderat.

CAPUT VIII.

De iis, quæ in Ecclesia & Imperio sub Constantino Juniore, Constantio, & Constante acta sunt.

(a) Aurel. Vict. Epit.	Ann. Imperat.	Ann. Christi.	1	C onstantinus Junior. Hic omnes trans Alpes provincias regendas habuit (a).
				Constantius. Hic in Asia, Oriente, & Ægypto imperabat.
				Constans. Hujus imperium se extendebat in Illyricum, Italiam, Africam, Dalmatiam, Thraciam, Macedoniam, & Achajam.
				Dalmatius & Constantius Constantini Magni frater, insuper etiam Anaballianus, à Constantino Cæsares nuncupati erant.
(b) Vide Vict. & Eutrop.	Ann. Imperat.	Ann. Christi.	2	Constantius interficit patrum suum Constantium, Dalmatium Cæsarem, Optatum, Abablium, & Anaballianum.
				Athanasius jussu Constantini in Alexandriam reducitur; cui se vehementer opponunt Eusebius, Theognis, aliique Ariani, qui eum apud Constantium acculant.
				Constantia Licinii vidua, Constantini Magni soror, moribunda fratri suo Constantino Presbyterum, quocum familiariter vixerat, & qui Ariana factioni palam addictus erat, commendat. Constantinus eo familiariter utitur, Presbytero interim Arianismum suum celante, & moriens (nemine filiorum præsentem) ipsi testamentum suum Constantio tradendum in manus dat; quo facto magnum sibi Presbyter hic apud Constantium favorem conciliat, & Arianorum causæ in aula promovendæ occasionem nanciscitur. Hujus igitur ductu Eusebius, Theognis, & Theodorus Heracleotes omnia apud Constantium contra Athanasium ita peragunt, ut Athanasius fuga sibi consulere cogeretur.
				Constantinus & Constans de finibus suarum provinciarum certant (b). Tandem autem Constantinus per insidias necatur. Socrate teste id contigit Acindyno & Proculo Coss. hos autem Consules proximo post mortem Constantini Magni anno fuisse censet Cassiodorus. Zosimus verò testatur Constantem fratrem incautum opprimere volentem inimicitias toto triennio dissimulasse, ita ut Constantini cædes indubiè ad hunc annum referenda sit.
(b) Vide Vict. & Eutrop.	Ann. Imperat.	Ann. Christi.	3	Eusebius Pamphiliensis circa hoc tempus moritur.
				Annus hic, ut ex sequentibus liquebit, magnarum turbarum in Constantinopolitano Episcopo post Alexandri mortem eligendo initium dedit. Orthodoxi

(a) Socr.
lib. 2. cap.
5. Sozom.
lib. 3. cap.
5.

Ann. Imperat.
Ann. Christ.

343

thodoxi eligunt *Paulum*, *Ariani* contra *Macedonium* eligi exoptant. Verum *Constantius* domum redux subito Concilium convocat, cuius ope *Paulus* rejicitur, & *Eusebius Nicomediensis* in eum locum introducit (a).

Constantius proficiscitur *Antiochiam*, templum à patre ædificari cœptum quasi consecraturus, (*Eusebius* & qui cum *Arianis* faciebant illuc confluunt) sed revera eo scopo, ut convocato Concilio *Nicena* Synodi Symbolum everteret. *Socrates* testatur illic congregatos fuisse Episcopos nonaginta; *Sozomenus* eos ait fuisse numero nonaginta novem, & hanc Synodum habitam præsentem *Constantio*. Referunt hanc Synodum Auctores prædicti ad annum à *Constantini* morte quintum, *Marcello* & *Probrino* Coss. uti addit *Socrates*. Quo autem pacto hoc cum *Cassiodoro*, qui hos secundo à morte *Constantini* anno Consules fuisse scribit, conciliari possit, discutiendum relinquo.

Hoc Concilium primum occupatur virulentis accusationibus *Athanasii*, ac deinde conficiendo novo fidei suæ Symbolo, quod tamen postea immutaverunt. *Eusebius Emisenus* creatur Episcopus *Alexandrina* Ecclesiæ; hic verò conditionem illam accipere recusat, & utut *Sabellianismi* aliquatenus esset suspectus, & Astrologiæ Judiciariæ adhæreret, *Emisa* Episcopus designatur. *Gregorius* quidam *Alexandria* Episcopus creatur (b).

(b) Socr.
& Sozom.

Franci Romanorum terram in *Gallia* invadunt. *Oriens* pluribus locis (præsertim *Antiochia*, integro anno) terræ motum sentit. *Gregorius* quinquies mille militibus stipatus *Alexandriam* tendit, templum, in quo *Athanasius* una cum cœtu sacra peragebat, obsidione cingit. *Athanasius* populum *Psalmum* canere jubet, ac ipse clam aufugiens *Romam* proficiscitur. Hac occasione *S. Dionysii* templum flammis consumitur.

344

Eusebius Arianismi patronus paulo post finitum *Antiochenum* Concilium moritur. Orthodoxi denuo *Paulum* in *Constantinopolitani* Episcopatus sedem introducunt; *Ariani* contra *Paulo* substituunt *Macedonium*. Hinc variæ oriuntur in urbe turbæ, adeo ut *Hermogenes* militum Præfectus illuc, *Paulum* ut removeret, missus interficeretur. Hoc, teste *Socrate*, factum est *Constantio III.* & *Constante II.* Coss. adeoque ad hunc annum indubie referendum est.

Constans hoc anno *Francos* prælio vincit.

Constantius, postquam ipsi turbæ modo dictæ essent nuntiatae, omni festinatione *Constantinopolin* properat, *Paulum* ejicit, urbem multis vexat, & *Macedonium* indigne tractat.

Ariani *Gregorium Alexandria* pellunt, ac *Georgium* introducunt.

(c) Lege
Socr. lib. 2.
cap. 11.
Sozom. lib.
3. cap. 7.
de potest.
Episcop.
Rom.

Athanasius, *Paulus*, & alii ejecti orthodoxi *Romam* proficiscuntur, (c) quos ad communionem admittit *Julius*; hic ad *Orientales* per eos literas scribit stylo fatis acri, quibus *Ariani* ad eundem modum respondent.

345

Georgius contra *Athanasium*, *Alexandriam* reversum, turbas movet.

Paulus sedem suam occupaturus *Constantinopolin* revertitur. *Constantius* Gubernatorem *Philippum* *Paulum* urbe ejicere jubet, qui stratagemate confecto eum apprehendit, & in exilium mittit; *Macedonium* autem restituit, quod tamen non nisi cæde 3150 hominum effectum dat.

Templum *Sophia* per *Constantium* ædificatur.

346

Athanasius iterum fugit. Venit *Romam*, uti & *Paulus*. *Constanti* injurias sibi illatas exponunt, qui à *Constantio* Legatos petit, ex quibus de causa ejectionis *Athanasii* cognoscat. Veniunt Legati, verum *Constanti* non satisfaciunt.

Photinus circa hoc tempus exfurgit.

347

.....

348

Athanasius Roma est.

349

Orientales Episcopi convocato Concilio prolixam edunt fidei confessionem (d), in qua *Christum* quadringentis annis ante, quam hætenus credebatur, incarnatum dicunt.

(d) Socr.
p. 563, 567.

(e) Socr.
ibid. So-
zom. p. 276.

Concilium *Sardicense* congregatur anno undecimo post mortem *Constantini*, *Ruffino* & *Eusebio* Consulibus (e). Convocatum id fuit auctoritate *Constantis* & *Constantii*. *Orientales* autem Episcopi se Concilio adjungere nolunt, nisi ejectis *Athanasio* & *Paulo*, quod cum *Occidentales* recusabant, *Philippus* secedunt, ibique conventiculum formant.

Occi-

(a) Theod. p. 54.	Ann. Christ. Ann. Imperat.	Occidentales Episcopi orthodoxiam tuentur; <i>Athanasium</i> , <i>Paulum</i> , & <i>Marcellum</i> restitunt. Horum numerus erat 250 (a); <i>Julium Romanæ Ecclesiæ</i> Episcopum nuncupant suum <i>συμβεβηγόν</i> . Hic <i>Hosius Cordubensis</i> jam grandævus præfens erat. Enumerat hoc Concilium <i>Arianorum</i> impia ac abominanda facta. Epistola hujus Concilii lectu digna est. <i>Eusebius Pamphiliensis</i> non orthodoxus satis judicatur; <i>Marcellus</i> , in quem ipse calamum strinxerat, restituitur.
(b) Socr. p. 570.	350 12	<i>Tisicis</i> mons inter <i>Illyricum</i> & <i>Italiam</i> terminus; quo communio inter <i>Orientales</i> & <i>Occidentales</i> distincta erat (b). <i>Constans</i> , cum <i>Sardicensis</i> Concilii acta secum communicata essent, scribit <i>Constantio Athanasium</i> oportere restitui, additis comminationibus cum, si secus fiat, adhibita vi in <i>Alexandrinam</i> sedem velle restituere.
(c) Id. p. 574.		<i>Constantius</i> acceptis his literis semel atque iterum literis <i>Athanasium</i> ad se advocat. Venit tandem <i>Athanasius</i> . Imperator cum literis commendatitiis munit, & quidquid contra eum, aut qui ejusdem cum ipso communionis erant, decretum fuerat, irritum pronunciat (c). <i>Athanasius</i> per <i>Hierosolimam</i> domum revertitur. <i>Maximus</i> convocato Concilio communionem cum ipso renovat.
(d) Victor.	351 13 352 14	<i>Athanasius</i> cum magna festivitate in urbe <i>Alexandria</i> recipitur. <i>Gregorius</i> , qui sedem eam occuparat, à populo interfectus erat. <i>Ursacius</i> & <i>Valens</i> palinodiam canunt. <i>Sergio</i> & <i>Nigrino</i> Coss. interficitur <i>Constans</i> anno (d) tertio decimo <i>Augustæ</i> dominationis, anno imperii decimo septimo; addit <i>Eutropius</i> cum factione <i>Magnentii</i> anno ætatis trigesimo occisum esse. Post <i>Constantis</i> necem <i>Italiam</i> , <i>Africam</i> , & <i>Gallias</i> obtinet <i>Magnentius</i> . <i>Veterano</i> in <i>Illyrico</i> ad imperium eligitur à militibus. <i>Senex</i> prope ad stultitiam simplicissimus, quem brevi tempore elapso <i>Constantius</i> imperio & vita privabat.
(e) Socr. lib. 2. cap. 22. (f) Ibid. lib. 4. cap. 2. Ibid. p. 581. & Sozom. p. 297. (g) Sozom. lib. 4. cap. 4. (h) Idem p. 297.	353 15 354 16	<i>Constantius Gallum</i> creat <i>Cæsarem</i> , uti & <i>Magnentius</i> trans <i>Alpes</i> creat <i>Decentium</i> . <i>Nepotianus</i> , filius <i>Eutropiæ</i> sororis <i>Constantini</i> , <i>Augusti</i> nomen, ut testatur <i>Victor</i> , rapit, verum octavo vicesimo die à <i>Magnentio</i> opprimitur. <i>Athanasius</i> est <i>Alexandriæ</i> . <i>Ariani</i> , cum jam <i>Constantius</i> universum imperium obtinebat, rursus movent turbas. <i>Paulus</i> Episcopus <i>Constantinopolitanus</i> in exilium mittitur, & laqueo interimitur. <i>Marcellus</i> itidem in exilium mittitur. <i>Lucius</i> carceri includitur. <i>Theodulus</i> & <i>Olympius</i> occiduntur. <i>Macedonius</i> hoc tempore <i>Constantinopolitanus</i> Episcopus Imperatorem incitat contra <i>Orthodoxos</i> , quos misere vexabat (e), sed à <i>Constantio</i> , teste <i>Sozomeno</i> , ob sævitiam sede sua dejectus est. Nullus hoc anno erat Consul (f). <i>Constantius Magnentium</i> oppugnat; <i>Gallum Cæsarem</i> in <i>Orientem</i> mittit. Rara crucis effigies in aère visa est (g). <i>Photinus Sirmiensis</i> Antistes suas, cum Imperator illuc venisset, opiniones profert, <i>Christum</i> videlicet non fuisse ante secula, sed tum demum initium habuisse, cum ex Virgine <i>Maria</i> nasceretur. Imperator indignabundus Concilium eò loci convocat. Proximus hic annus erat post Consulatum <i>Sergii</i> & <i>Nigrini</i> (h). In hoc Concilio <i>Ariani</i> tres fidei confessiones edunt; quibus subscribere <i>Hosium Cordubensem</i> adigebant. <i>Photinus</i> in exilium mittitur.
(i) Sozom. p. 299.	355 17	<i>Magnentii</i> violenta mors, <i>Constantio</i> VI. & <i>Gallo</i> Coss. 18. Cal. Sept. <i>Judæi</i> in <i>Palestina</i> rebellantes à <i>Gallo</i> subjugantur (i). Concilium <i>Sirmiense</i> fidei confessionem, quam ediderant, revocare studebat, sed frustra. <i>Gallus</i> interficitur, <i>Constantio</i> VII. & <i>Gallo</i> II. Consulibus. Notæ in <i>Socratem</i> cædem <i>Galli</i> rejiciunt ad annum <i>Christi</i> 359 (k).
(k) Vict. p. 273.		

LITERÆ BUXTORFII

Et aliorum doctorum virorum ad

LIGHTFOOTUM.

E P I S T O L A I.

Viro admodum reverendo Et clarissimo,

D. JOHANNI LIGHTFOOTO,

Theologo *Anglo* celeberrimo, &c. Domino suo
honoratissimo.

S. P. *Vir admodum reverende Et clarissime, Domine honoratissime.*

EX quo *Horas* tuas *Hebraicas* & *Talmudicas* in *Matthaum* vi-
di & legi, coepi te amare,
& pro merito aestimare. Tan-
tam enim in eis *Talmudica* le-
ctionis peritiam, & ad illustrationem S.S.
Literarum dexteritatem, tantam etiam
diligentiam & accuratorem in illis de-
prehendi, ut non potuerim non te ma-
gnifacere, & in admirationem tui rapi.
Raræ hæc dotes hoc nostro sæculo in viris
Theologis, rari hujusmodi Scriptores, qui
nil nisi suas proprias observationes Lecto-
ribus proponunt. Unde ab eo tempore
desiderium me tenuit, ob studiorum com-
munionem, propius tecum conjungi, &
familiarius te noscere, tibi innotescere,
si modo occasio aliqua commoda se
offerret. Hanc mihi suppeditavit nuper
insignis & eruditus juvenis D. *Fridericus*
Mieg, viri amplissimi & nobilissimi D.
Joh. Lodovici Mieg, Serenissimi Electo-
ris *Palatini*. & Vicecancellarii, filius,
meus antehac in *Hebraicis*, *Rabbinicis*,
Chaldaicis, &c. per multos menses di-
scipulus, harum literarum cultor summus,
nunc ab anno aut sesquianno in *Anglia* de-
gens. Scripsit ille mihi nuper *Londino*,
sibi in animo esse *Cantabrigiam* se confer-
re: & quia vel illic, vel non procul inde
agas, impense desiderare, ut accessum
aliquem ad te habere possit, & ex tua
eruditione ac conversatione quoque do-
ctior evadere. Itaque obnixè me rogavit,
ut *ουσιατικαῖς* meis instruatur, non dubi-
tans, illas tibi gratas, sibi summopere u-
tiles. Quamvis autem hætenus per lite-
rarium commercium nulla mihi interces-
serit familiaritas; tamen eam de tua hu-
manitate fiduciam concepi, ut sperem,
ami-

amicam hanc salutationem tibi non fore ingratham, neque tuas *Musas* a *Gratiis* esse alienas. Et tanto amore complector prædictum juvenem, ob ejus pietatem, modestiam, eruditionem, morum comitatem, aliasque virtutes, ut quicquid in ipsum confertur, in me vel meos collatum existimem: nec dubitem illum quibusvis bonis & doctis se commendabilem redditurum. Ea denique cum D. parente ejus mihi intercedit amicitia, ut nec ipsi, nec filio quicquam denegare possim.

Quod si ergo hæc epistola tam felix sit, ut ad manus ejus perlata ab ipso tibi offeratur, denuo rogo, ut serena fronte eum excipias, benevolum ei ad te accessum indulgeas, familiaremque in conversationem admittas: nec molestus, nec importunus, nec ingratus erit. Ego vicissim tibi, Vir clarissime, vel iis, qui nomine tuo ad me sunt venturi, omnem benevolentiam omniaque officia offero, & bona fide spondeo. Retulit ille mihi, *Observationes* quoque tuas in *Marcum*, prioribus similes, prodiisse: quas spero proximas nundinas *Frankfurtenses* nobis allaturas. Ad me & mea studia quod attinet, non multa amplius spondere possum in usum publicum: quia cum ætate accrescente vires animi ac corporis decrescunt, alacritati languor, τῇ φιλοπονίᾳ nescio quæ segnities succedit: infirmitates crebriores diligentiam & conatus omnes vel impediunt, vel morantur. Hac hyeme nihil sub prelo habeo. Si vita & valetudo respondeant, forte æstate proxima aliquid aggrediar cum Deo. Desiderantur Exemplaria *Tiberiadis* parentis mei. Ea forte proxime recudetur, cum quibusdam meis additamentis. Sed nolo hac vice esse prolixior. Ubi intellexero has tibi gratas fuisse, & ubi locorum deges, vel qua occasione literas ad te curare possim, habebis D. V. brevi alias, easque prolixiores, & magis familiares. Itaque his te bono publico diu feliciterque valere ex animo voveo. Dabam *Basilea*, 12. Decemb. ann. 1663.

Reverenda tua dignitati omni cultu, observantia, & officio addictiss.

JOHANNES BUXTORFIUS.

I I.

Illustrissimo excellentissimoque viro D. JOHANNI BUXTORFIO, &c. Basileæ.

Vir illustrissime, admodum reverende, & mihi colende summe semperque.

Literas tuas accepi gratissimas, Domine honoratissime, in quibus perspicio plane, quantus sis humanitate, affabilitate, animi candore, & humilitate: prout perspectum jamdudum habuit mecum totus Orbis *Christianus*, quantus sis literatura & eruditione. Nihil gratius exoptativè ad manus meas vel pervenit unquam, vel potest pervenire, quam tales literæ à tali viro: & effari quidem non possum, quanta cum lætitia, animi gratitudine, imo & candoris tui admiratione, eas acceperim. Nam ego adeo tenuitatis vilitatisque meæ mihi conscius, ut non possim non admirari, idque cum summa humanitatis tuæ veneratione, virum tantum dignari literas dare ad me tantillum, imo & alias spondere de futuro. Accipe a me, obsecro, gratiarum actionem quam possum maximam, quam possum sincerissimam. Et sicut per præsentium literarum favorem & dignationem in æternum me tibi devinxisti, omni officio atque observantia devotissimum, pergat porro, obnixè rogo, reverenda tua dignitas me etiam atque etiam literis tuis honorare, lætificare, beare.

Quo favore si me dignabitur venerandus Dominus, mittantur quæso literæ *Londinum*, & si earum inscriptioni subscribatur, ut deponantur *Londini* apud M. *Simonem Miller* Bibliopolam ad insignem stellæ in Cœmiterio *Paulino*, non dubito quin quod ad me sint perventuræ.

Non parvum specimen candoris & bonitatis tuæ exhibuisti, Vir clarissime, cum *Horas meas Hebraicas*, rudem molem & indigestam, non dedignatus fueris in manus tuas sumere & legere cum aliqua frontis serenitate, & judicium de iis ferre cum aliqua approbatione. Non contigit mihi unquam quidquam, quod magis studia mea solaretur atque animaret: infimus ego in infima classe *Literatorum*, cum tu in suprema sedeas summus: & tantum virum me meaque tam amice respicere velle, & me

debitorem humanitati tantæ reddit, & non poenitere de studiis facit. Placet honoratissimo Domino de peritia mea in *Talmudicis* loqui, quæ, si qua est, [quæ scio quam sit exigua] tota tibi ipsi referenda est, & incomparabili parenti tuo. *Bobus vestris arans* sementem feci, [Lexicis vestris usus,] & si provenit messis aliqua, debetur vobis. Et quisnam quæso *Christianus*, qui evolvit *Talmudica*, non tenetur eodem tributo? Tantum debet totus Orbis *Christianus* magno nomini *Buxtorfiano*. Dolendum ergo est illud & non sine lachrymis legendum, quod scribis in fine epistolæ, de ingruente & premente senectute, & quod non multum amplius spondere potes in usum publicum. Avertat Deus omen & fortunam, & diutissime te vivacem & vegetum in universæ Reip. Literariæ commodum conservet. Canesco & ego & senesco, at, quod plurimæ misericordiæ Dei humiliter tribuo & adscribo, nihil, quod studia impediat, vel ab oculis, vel ab animo, sentio: & quidem studendo solor senectutem. At quid jam agam, prompte certe effari non possum. Exaſciavi paucis ab hinc annis Commentarium in Epist. primam S. *Pauli* ad *Corinth.* eodem stylo modoque quo istum in *Matthæum*, convocatis ad explicationem *Talmudicis*: delituit apud me opusculum illud per biennium & amplius, nec in publicum possum edere nisi propriis sumptibus & magno meo damno, quod nimium sensi in editione libelluli mei in S. *Marcum*. Progreſsum aliquem feci in Evangelio *Luca*, quo in *Matthæi* & *Marci*, pede eodem, sed cudere nihil possum nisi proprio dispendio. Unde ego lectioni totum me jam addico, & de scribendo vix quidem cogito. Hebetarunt aciem meam Typographi & Bibliopolæ nostri, qui librum nullum, præsertim *Latinum*, cudere volunt, nisi in quo appareat, sitque legibile, lucrum non modicum sibi ipsis accrescens. Sed nihil est, si fileat agrestis, tenuis, & inutilis avena mea; at toti *Europa* lugendum foret, si cessaret nobilissimus calamus Reverentiæ tuæ, Literatis omnibus a multis retro annis utilissimus. Fatum avertat bonus Deus, avertetque, spero, propitius orbi *Christiano*.

Insignissimus juvenis D. *Frid. Mieg*, qui literas tuas ad me tulit, ἐπιστολῆς σου σπουδαῖς opus non habet omnino: ipse secum & in se suas portat semper & ubique. Ea est ille morum probitate, modestia, comitate, suavitate, addita omnibus admiranda eruditione, ac si promerendis

hominibus videretur natus. Dicam serio & bona fide, & ô si audiret parens ejus nobilissimus, me, ex quo *Cantabrigiam* primum novi, neminem unquam vidisse transmarinum eò adventantem, qui magis foret in deliciis universæ Academiae, benevolentiamque ejus magis captaret, atque in quem sereniori vultu ea respiceret. Non dubito quin quod, cum ad vos accesserit, laudaturus sit humanitatem erga se Academicorum: quod dum facit, se ipsum quidem & merita sua laudat, ob quæ tam charus ille Academiae. *Catharinenses* mei supra modum eum diligunt, & societate ejus plurimum sunt usi & lætati: atque omnes absentem jam desideramus. Reddat eum propitius Deus incolumem amplexibus tuis, & suorum.

Lætor admodum de nova recusione *Tiberiadis* illico futura, cum tuis additamentis, grassante nimium opinione ista, quæ veritatem *Hebraicam* deturbare conatur de throno suo, ut ejus vice succedat *Versio Græca*. Controversiam ego istam nuper pro modulo meo penitus introspexi, & *Versionem* istam ea de causa perlegi: & ignoscat Dominus honoratissimus, si prolixiori epistola molestiam tibi fuscitem, enarrando quid tenuitati meæ in ista re videatur, erudiri a te cupiens, quo nemo mortalium potest me erudire melius. Audax, fateor, sum nimis, quod nugas meas tam perspicaci oculo audeam proponere; sed ignoscet humanitas tua, si errare libenter nolens oraculum tuum adeam, ut ab errore revocer, si modo a me erretur.

I. Ergo, ut ab historia exordiar, credibilior mihi videtur longe historia *Talmudicorum* de LXXII. plana, humilis, & in ignominiam gentis aliquantulum loquens, [quod apud Auctores istos occurrit raro] quam ista *Josephi*, flatuosa, jactabunda, &, ut omnia ejus, in laudem gentis conjurata.

II. Non facile est eruere ex narratione *Talmudicorum* LXXII. *Græce* vertisse omnino. Ex introductione in istam historiam in *Megill.* fol. 9. 1. videtur aliquid quidem tale innui, dicente R. *Juda*, Non permiserunt Magistri, ut transcriberentur Libri Sacri Græce, nisi de libro Legis tantum ומשום מעשה רתלמי המלך. At quæro, an transcriptio ista fuerit lingua *Græca*, an characteribus tantum *Græcis*: quod & ab *Origene* factum in suis *Octaplis*.

III. Nam cum mentionem habeant *Talmudici* de tredecim locis ab iis in Legge immutatis, planum mihi est immutationem

tionem istam non fuisse in versione, sed in ipsa transcriptione *Hebraicorum Hebraice*: aut an literis *Græcis* an *Hebraicis* non dixerim. Inter plura, quæ me in hanc sententiam cogunt, vox *וְיָנִי* in *Exod. 24.* rem mihi ponit extra omnem controversiam.

IV. Detur eos *Græcè* vertisse, at *Mosen* tantum: atque unde ergo Versio Prophetarum & Hagiographorum?

V. Non possum ego quidem non suspicari, Versionem *Græcam* opus fuisse Synhedrii *Hierosolymitani*, hac ratione. Cum nullibi terrarum nisi suis legibus vivere vellent *Judæi*, nec hoc à prudentibus Principibus facile obtineri posset, nisi prius iis notum foret, quænam essent istæ leges, non potuit Synhedrium illud sanius consultiusve saluti & incolumitati gentis atque optionum suarum prosperitati providere, quam Libros Sacros vertendo in linguam vulgarem; quæ Versio in Synhedriis & Synagogis reponenda erat ut symbolum & tessera legum & religionis *Judaicæ*, si quando efflagitaretur, ostendenda *Gentilibus*. Exarata ergo est ista Versio non ut pura Bibliorum interpretatio, sed quæ inserviret & satis esset ad obturanda ora *Ethnicorum*.

VI. Parum ergo me movet argumentum illud, Amanuenses sacri in N. Test. Versionem istam sequuntur ferè ubique, ergo Versio ista est canonica. Respondere in promptu est, Non *ἐκ συγκαταθέσεως* id factum ab Evangelistis & Apostolis, sed ex necessitate: quippe quod non alia forent Biblia quam *Græca*, in quibus allegationes è V. Test. ab iis citatas examinare possent *Gentiles*, & si cavillarentur *Judæi*, quod ab iis recederetur a Textu *Hebræo*, responderi posset, Hæc ipsissima sunt Biblia, quæ vos vertistis & mundo proposuistis ut symbolum & tesseram religionis & professionis vestræ.

VII. Observo Versionem *Aquila Græcam* citari a *Gemaristis Hieros.* aliquoties: at non memini me unquam observasse, vel comperisse Versionem *τῶν ὁ* citatam vel ab illis, vel a *Babylonicis*; [quid de hac re observavit Reverentia tua, imperitias obsecro] quod me in opinione mea corroborat magis, Versionem scil. istam exaratam fuisse, non ut commendaretur *Judæis*, sed ut obtruderetur *Ethnicis*.

VIII. In ipsa Versione, quicumque tandem fuerint ejus Auctores, præter infinita illa, quæ planissime recedunt a fonte *Hebræo*, hæc quatuor, si non fallar, possunt observari. 1. Caveri ab ea, ut,

quantum fieri potuit, Libri Sacri redderentur absque cavillatione *Ethnicorum*. 2. Ut emollirentur quædam, quæ genti *Judaicæ* possent officere, vel quoad pacem, vel quoad famam suam, quæve offensionem parere possent *Gentilibus*. 3. Ut mysteria & nuda veritas Librorum Sacrorum quam minime patefierent, & ne sancta projicerentur canibus *Ethnicis*. 4. Si me non fallat judicium meum, comperio multoties loca, ubi Versio ista ex instituto videatur patrocinari ineptis aliquibus gentis traditionibus & opinionibus: quod plurimis exemplis, ni halluciner, posset probari. Ita ut quamvis non dubitem prodiisse eam ante tempora *Christi*, quaero tamen an attigerit tempora *Ptol. Philadelphi*.

Sed quid ego hæc tenuia & inculta propono viro in hac controversia omnium mortalium exercitatissimo? Hac scilicet ratione, ut ab eo edocear & corrigar, ubi vel erro vel cæcutio. Ignosce, Vir clarissime, audaciæ meæ, ignosce prolixitati. Ob distantiam locorum non frequentes possunt intercurre inter nos literæ: & ego summa tua humanitate & affabilitate animatus, hac occasione sum usus, [ne quid opportunitatis excideret] ut in hac re judicium & sententiam tuam implorarem, proximis ad me literis referendam. In publica commoda pecco, te nugis meis detinens a studiis gravioribus: ignosce, Vir clarissime, ignosce. Deus optimus maximus amplexibus suis suavissimis te semper foveat, senectutem tuam omnimodis solatiis refocillet, studiis adsit, & quam diutissime *Christiano* Orbi & Reipublicæ Literariæ te incolumem conservet. Ex animo hæc vovet vovebitque semper,

Domine honoratissime,

Dabam ex ædibus meis
Mundonia magna,
Calend. *Februarii*.
1663.
4.

Reverendæ tuæ dignitati, summæ humanitati, & eruditioni omnino officio, observantia, & veneratione addictissimus & devotissimus,

JOHANNES LIGHTFOOT.

Sententiam meam tenuem de Versione *Græca* liberius audaciusque protuli, ideo quod aliquando in animo habuerim aliquid de ea edere, si daretur; & quod acutissimo judicio tuo vellem de ista re instrui.

Misi Commentariolum meum in *S. Marcum*, *Londinum*, ad Dominum *Mieg* ad manus perferendum, si commode ab eo fieri possit. Inique admodum in eo mecum egit incuria Typographi.

I I I.

Admodum reverendo & celeberrimo viro, Domino JOHANNI LIGHTFOOTO, S. S. Theol. Doctori, & Aulæ Catharinensis in alma Cantabrigiensi Academia Præsidi, Domino & Fautori honorando.

Admodum reverende atque celeberrime Domine, Fautor, & Patrone summopere colende.

Vix temeritatis notam effugere poterò, anticipando eam, quam prioribus meis literis à te petere ausus fui, literas ad te dandi permissionem. Sed è contrà vix ingratitude maculam, tot tua in me, seu præsentem, seu absentem, beneficia silentio sepeliendo. Neque enim illa Principi nostro, patri, amicis, aliis deprædicando, officio meo satisfecisse mihi videor, nisi tibi me debitorem subinde sistam, solvendo quidem imparem, at solvendi tamen cupidum, beneficiorum quidem immerentem, at non immemorem. Accedit ambitio quædam favorem tuum, thesauro contrà non æstimandum, conservare studiosa: nullamque adeo ejus fovendi occasionem prætermittenda, si fui solum, & non tuarum etiam occupationum rationem habendam existimaret. Enimvero pretiosas istas horas sæpius interpellare religioni ducit. Neque adeo sibi amica est, ut publico inimica sit. *Publicos* enim illos labores non vereor appellare, quos in publicum Literarii Orbis commodum redundare, nemo est qui ignoret. Certe, Reverende Domine, nemo est Doctorum, quos novi, in his Cismarinis regionibus, qui, quas in primam ad *Corinthios* Epistolam paratas habes *Horas Hebraico-Talmudicas*, non summis anhelitibus videre desideret. Ausim addere, Nemo quinetiam est Typographorum *Germanorum*, qui non impressionem libri tam pretiosi lubens in se suscipere volet.

Liceat igitur meas tibi preces, imo preces omnium, quotquot isthæc amant studia, reiterare, ut lucem non invidias scripto luce dignissimo; neque illud intra privatos parietes consenescere sinas, unde tantum imminet publico emolumentum. Sed non animadverto, quorsum

audaciæ delabar, qui isthæc ad te, prudentissimum agendorum omittendorumque judicem. Certum mihi apud humanitatem tuam refugium est; à qua & temeritatem meam excusatum, & imperfectionem gratitudinis condonatum iri sperare audeo. Atque ita quidem firmiter, ut pro aliis etiam favorem tuum implorare non erubescam: eo nimirum, qui istas tibi exhibiturus est; viro, cum in aliis studiis, tum linguis etiam *Orientalibus* exercitatissimo, D. Knorr *Silesio*. Qui in *Angliam* proficiscens, tui, ceu luminis non solum *Angliam* illustrantis, videndi atque adeundi incredibili desiderio tenetur. Idem *Germanicarum* Academiarum statum apprime callens, eundem tibi depinget. Qua spe fretus, isto labore supersedeo. Teque, Vir reverende, Divina tutela commendatum, quam diutissime valere jubeo. Dab. *Lugd. Batav.* d. 4to Maji. 1664.

Reverentiæ tuæ

observantissimus cultor,

FRIDERICUS MIEG.

I V.

Viro clarissimo το δὲ πρεσβύτερον ἀποτίωμι.

Quod tam humaniter ad me scribere dignatus es, est quod tibi agam gratias quamplurimas: utpote qui meæ tenuitatis probe conscius non sperabam à viro tali fama & doctrina tam benignas literas accipere. Qui tuus affectus eo major erit, si illum porro, quamvis erga immerentem, exercere pergas. Ego certe, cum nihil aliud possim, tuum animum exosculor, & illum in posterum tanquam omnis virtutis & doctrinæ sedem & habitaculum venerabor & colam. Judicium tuum circa Tractatus illos *Talmudicos*, *Sotah*, *Rosch Haschana*, *Shekalim*, & *Tamid*, sicuti suspicio, ita etiam in omnibus sequar. Et sane jam aliquos edidifsem, nisi in eis temporibus essemus, in quibus Bibliopolæ talia ita fastidiunt, ut nec in *Gallia* nec in *Anglia* hætenus ullus reperiri potuerit, qui tale quid typis mandare voluerit. Nec etiam Publicum illos magnopere expetere videtur, postquam *Aben Dana* animum suum ad illius operis perfectionem applicuit. Plurima enim ab illo, ut *Judæo*, præstari poterunt, quæ ab aliis *Hebraicis* antibus nec sperari quidem possunt.

Quod

Quod ad *Ἀνάλυσιν* illam *Talmud. Hierosolymitani*, de qua in literis mentionem fecit V. R. attinet, est revera illud opus arduum, & quod hominem requirit majoris peritiæ, quam ego sum. Si tamen hanc meam ætatem perpendo, qua singulis diebus seria lege adhuc proficere licet, non refugit timido sanguine, quin aliquando tale quid ex illo Myrothecio concinnare & depromere possim. Apposui his literis *ἀποσπασμα* methodi; ex qua videre poteris, an humeri mei ad illud opus validi sint, & deinde, an tuam mentem rectè intellexerim, necne. Nam forsitan non nudum rerum indicem solum, sed etiam enarrationem desideras. Qua ratione opus nimium, ut mihi videtur, excresceret. Quod si plenius de his me monere dignaberis, propediem in operis specimen *Massecheth Beracoth* præparabimus.

Viri illi docti, quibus in literis salutem apposuisti, te resalutant *מרה כנגד מרה*. Præcipue D. Hyde, qui magnus tui cultor est. Vale, Vir clarissime, & hunc hominem porro tua benevolentia fovere admonitionibusque adjuvare perge, & quam maximè demerebis

S. T. P.

JOH. HENRICUM OTTH.

Skeleton Talm. Hieros. Tractatus

BERACOTH.

fol. 1. col. 1.

lin. 1.

lin. 2.

Vid. lin. 25.

lin. 3.

lin. 3. 5.

6. 7.

lin. 8. 10.

13.

1. Quando lectio *Schema* vesperi legi debeat. 2. Eadem opera sciri potest, quando Sacerdotes suam *Triamam* comederint. 3. Lectio *Schema* se protendit secundum quosdam ad primæ vigiliæ exitum, secundum alios ad dimidiam partem ejus: secundum *Gamaliel* durat opportunum tempus, usque dum aurora adscenderit. 4. Historia filiorum *Gamalielis*, qui quamvis in longam noctem convivium protraxerant, à patre tamen ab officio pietatis non dispensantur. 5. Quando adipēs & membra fumigari debeant. 6. In genere, de iis, quæ fieri debent antequam *עלה עמר השחר* Adscendat aurora. 7. Quando lectio *Schema* manè fieri debeat. 8. Filii regum quando surgant. 9. Quomodo *Schema* legi debeat. 10. Quomodo benedictio fieri debeat manè & vesperi. 11. In statutis &

ordinationibus nihil immutandum. Sive, lectiones secundum sententiam Magistrorum peragenda. 12. Quando exitus ex *Egypto* mentio fieri debeat. 13. R. *Eliezer* dicit, se non meruisse illam audire, usque dum *Ben Soma* concionabatur: quod ejus neglectum arguit. 14. Quid sit *כל ימי חייך* per omnem vitam tuam. Phrasilog. *קרובים דבריהן להיות שוין* Ita ipsorum verba sibi invicem accedunt, ut eadem esse videantur. 15. Qui dubitat an benedixerit cibum, an preces fuderit, legerit, &c. debet repetere actionem.

Col. 2.

1. Quod stellæ esse debeant antequam nox adesse dicatur. 2. Quandiu alicui in vespera Sabbatum præcedenti opus suum perficere liceat. 3. Quando liceat in Sabbati vespera opus suum incipere. 4. R. *Jacob* *דרומה* Australis. 5. Quid est, quando sit *בין השמשות* tempus illud, quod *Interfolare*, h. i. inter soles, dicitur. 6. De lunæ ortu & occasu. 7. Distantia montis *Carmel* & ejus altitudo elici potest per conseq. 8. *דאזיל ליה בקפנדרא* *דאזיל ליה* Qui compendiosa utitur via *בא'סרמא* est qui communi & licita via utitur.

V.

Raptim Oxonii die ultimo
Decemb. 1672.

Vir clarissime.

MITTO tibi Tractatum, qui modo prelum reliquit, & in publicum prodire incepit. Si verum est quod vulgo fertur, festinando fieri catulos cæcos, vix mihi promittere audeo, hunc meum foetum acerrimi tui judicii radios sustinere posse. Ita ex improvviso amicorum suffragia me ad aliquid edendum adegerunt, ut intra paucas septimanas simul materiam disponere, corrigere, & conscribere debuerim. Gestierunt tamen hæ exercitatiunculæ nostræ se sistere coram Rev. tua, vel sola ipsa spe humanitatis nixæ, qua juniorum lapsus & hallucinationes excusare soles. Si illas percurrere dignaberis, reperiēs te nobis plurimas cogitationes suggessisse: absque quibus respectu aliorum Auctorum equidem frigere & ungues rodere licuisset. Ita est, V. R. tua opera mihi ita in deliciis sunt, ut ea etiam in succum & sanguinem vertere studeam.

deam. Ex illis enim peculio meo accedit plus dapis, quam ex ullis aliis Theologorum scriptis. De Doctoribus *Misnicis* autem nunc scribere volui, quia necesse mihi visum est aliquid præmittere de Auctoribus illius doctrinæ, quam in Lexico materiarum (cujus operis specimen circa luctum *Judeorum* ad calcem libelli reperies) pendere spero. Si institutum nostrum tibi probabitur, maximum stimulum ad majora addes. Pluris enim æstimo quod tu censes, quam centum aliorum approbationes. Intra mensem in *Galiliam*, & illinc in patriam iter paro. Si in illis regionibus tibi ulla occasione interservire potero, manda, impera, omnibus viribus adnitar tibi ubique probare quantum sim

clarissimi nominis tui servus
humillimus, paratissimus

J. HENRICUS OTTHO.

V I.

Epistola Doctoris BRIANI WALTONIS,
Bibliorum Polyglotton Editoris, ac
postea reverendi D. Episcopi
CHESTRIENSIS.

Accepi, R. Domine, literas tuas; plurimas tibi ago gratias, quod conceptum meum, de quo in nuperimis, non improbaveris. Quamvis autem humeros tuos negotio huic subtrahere videaris, ut qui ineptitudinis tuæ tibi sis conscius, concedat mihi Dominus illud imputare tuæ potius modestiæ, quam aptitudinis defectui, cum universo mundo quid præstare valeas abunde liqueat. Me tibi magnopere devincies, si tibi placuerit *Samaritanam* Versionem tuo auxilio promovere, aut nobiscum tuum de operis quacunque parte communicare. Apographum *Samaritanum*, quo usi sumus, illud est, quod in *Bibliis* habemus *Parisiensibus*: habemus quidem diversa *Samaritani* textus manu-scripta, quibus utimur, attamen aliam Versionem *Samaritanam* hætenus probare nequeo. Multa te inventurum credo, quæ, uti D. *Castellus* in suis apographis facit, in dubium trahi possunt, sed sic apud me constitui ab impressis exemplaribus non facile recedere, nisi ubi manifeste errores occurrunt Typographici (quorum in *Parisiensibus Bibliis* in omnibus linguis non exiguus numerus est); &

alios annotare non solum, sed de iis in fine differere. Interim non possum excusare Correctores nostros à mendis, quæ in plagulis jam impressis irrepsert, a quibus admonitos in posterum sese cautos spero. Hujusmodi una est, cujus mentionem in literis tuis facis, cum pag. 5. lin. 8. 92Y ponitur pro 990, quod certè incongruum est; altera frequens est in apographo, cum æquè ME2NI legitur, ac 32NI. Quod si *Parisiense* apographum commode tibi comparare nequis, potius quam ut eo careres, partem *Pentateuchi*, editionis *Parisiensis*, quamcunque desideras, transmittam, videlicet *Exodum*, *Leviticum*, *Numeros*, &c. (*M. Castellus* enim *Genesim* jam ferme ad finem perduxit) quam mihi posses remittere, prius quam Typographi ea indigeant. Si placuerit conditionibus, quam poterit fieri citissime, subscribere, gratissimum erit: quamvis enim jam nummi non deficient, (pretium enim primæ partis magna ex parte numeratum est) attamen, quando nummi omnes erunt soluti, subscribendi occasio erit difficilior, cum exemplarium numerus non possit augeri. Si data occasione me de rebus tuis certiore facere placeat, porro demerebis tibi eum, qui est

tuus fidus amicus & servus

2. Januar. 1653.

BR. WALTON.

V I I.

R. Domine.

Non tamdiu tibi scribere distulifsem, nisi in postrema tua epistola significasses te quod ad specialia, quorum in tuis literis mentionem feceras, responsum non expectare, siquidem intra breve saltem ante hoc tempus te *Londini* futurum sperabas: sed si forte remora quædam propositum tuum posset impedire, consultum judicavi aliud tibi *Bibliorum* Alphabetum, quod cum hisce tibi tradetur, transmittere, & eadem opera petere, ut mihi quam poterit fieri citissime remittas librum *Numerorum*, cum tuis ad eum notis, aut iis saltem, quas paratas habes, quoniam *Castello* intra breve spatium iis opus erit. Typographi enim hac hebdomade ad finem pervenient *Exodi*, & *Leviticus* eos non integrum mensem occupatos tenebit, & *Castellus* tua per tem-

tempus aliquod, antequam ad *Numeros* perveniat, habere exoptat. Qualibet hebdomade septem jam imprimuntur plagulae. Integrum *Pentateuchum* circa *Bartholomaei* festum absolutum iri spero. Labores tuos & methodum probo, & pro iis tibi gratias ago. In *Morini* translatione pauca immutamus, nisi errata typographica, aut omissa, aut indubie male expressa, quae subinde occurrunt, sed ubi translatio illa minus accurata est, quod in pluribus locis manifestum est, id suo loco annotamus, & sub finem colligimus; notabiles ejus à *Versione Samaritana* differentiae, quae alicujus sunt momenti, itidem annotantur, exceptis iis, quae sunt in nominibus propriis, ac proinde minoris momenti. Errata typographica, quae tibi in textu *Samaritano*, aut versione, aut translatione *Latina* occurrunt, possunt aut seorsim, aut in apographo *Parisiensi* annotari: hoc enim retineri nequit, siquidem a *Typothetis* misere corruptum est. Cum *Castello* & aliis consului, quid de dubio tuo circa translationem *Gen. 1. 2.* statuendum sit: cum non *Versiones* solum *Syriacae*, *Arabicae*, & *Onkelos*, sed etiam *Hierosolymitanum Targum* transferant per *Spiritum*, judicavimus eam translationem hic retinendam. Quae interim de *Jonathane*, & *Deut. xxxiii. 16.* annotatur, consideratu digna sunt, ac proinde penes alia ejusdem naturae in appendice locum habere possunt. *M. Castellus* sua tibi obsequia offert, quod idem facit

24 April. 1654. tuus devinctus amicus

BR. WALTON.

VIII.

Rever. Domine.

ROgo me excusatum habeas, quod ad postremas tuas literas non responderim; distuli haecenus, quia aliud Alphabetum citius non potui transmittere, quod hac occasione facio. Pergas quaeso eo modo, quo feliciter coepisti. Magno pere tibi debemus pro labore, praesertim circa *Versionem Samaritanam*: diligentia & judicium tuum in eo adeo sunt accurata, ut vix ulla causa supersit quidquam mutandi, multo minus improbandi aut corrigendi. *Hebraici* & *Samaritani* textus collatio, & observatio, in quibus differant, non exigui usus erit: imprimi ea curabo sive in postremo volumine, sive

sic, ut iis, quae ad *Pentateuchum* spectant, adjungi possint.

14. Junii Tuus devinctissimus amicus
1654. & servus

BR. WALTON.

IX.

Venerande Vir.

Postremas tuas cum inclusis chartis, *Samaritanum* textum & errata in *Hebraico* spectantibus, accepi; pro eo tibi ex animo gratias ago, & gaudeo in *Hebraico* non plura errata esse, quorum quaedam in *Buxtorfio* occurrere animadverto. Abhinc duas hebdomadas sequens Alphabetum me tibi missurum spero; rogo interim, ut in annotandis erratis in *Hebraico* textu, quantum per occupationes tuas licet, continues. In Bibliotheca publica libri aliquot sunt, qui nobis usui esse possunt: implorabimus opem tuam, ut eos sub tali stipulatione restitutionis, quae tibi commodissima videbitur, commodato accipere liceat. Est illic *M. S. Syriacum* Prophetarum, & *Lexicon Syriacum M. S.* quod *D. Wheelock* hic penes se, cum moreretur, habebat; sunt ibi quoque *Biblia Constantinopolitana*. Nullus dubito, quin *D. Tuckney*, & reliqui, quibus ea demandata est, nobis hac in re sint gratificaturi, si tibi placuerit illud proponere. *M. Worthington* Collegii *Jesu* praeses se de eo tecum locuturum promisit. Diversa habemus Manuscripta, & libros alios magni pretii ex Bibliotheca Regia *Oxonienfi*, & aliunde, partim dato pignore, partim scripto promittentes eos illaesos restitutum iri; eodem modo hos obtineri posse spero, de quo te dirigente nullus dubito. Praevia oblatione obsequii mei abrumpo, & maneo

27. April. tuus devinctissimus amicus
1655. & servus

BRIAN WALTON.

X.

Reverende Vir.

Postremae tuae mihi perlatae una cum collatione tua textus *Hebraici* cum *Buxtorfio*. Non possum non denuo

Z te-

testari, me eo nomine tibi devinctum esse. Gaudeo te editionem hanc tam nitide excusam judicare. Quod defectum *תו* *Ketib* in nostris Bibliis animadverteris, quæ in *Buxtorfio* expressa sunt, si placeat Biblia interlinearia, quorum exemplar sequi proposuimus, inspicere, patebit nostra in omnibus cum iis convenire. Plura à te annotata loca evolvi, nec ullum ibi reperi *Ketib*, ac proinde de reliquis idem suppono: *Keri* enim & *Ketib* in variis editionibus multum differunt. Sunt qui in una centies plura quam in alia editione observarunt: sed Deo volente decrevi in ultima parte inter varias lectiones in aliis linguis etiam *Hebraicas*, & in quibus *Hebraica* à se invicem dissentiant, recensere, eas videlicet, quas in margine, partim propter marginalis spatii angustiam, partim quod eas aliis ejusdem naturæ adjungere commodius videbatur, non apposui. Si tibi eo quo coepisti pede pergere placeat, labor tuus longe erit gratissimus. Quod ad Chorographiam, cujus mentionem facis, attinet, tabulam tantum, non ulteriorem descriptionem intendimus. Observationes tuæ ex *Rabbinis* de locis magni poterunt esse usus, si eas nobiscum communicare placuerit; ex iis enim vulgatæ descriptiones possent corrigi & emendari. Versamur jam in medio minorum Prophetarum, & spero abhinc dies quatuordecim volumen hoc ad finem perductum iri. Mr. *Clarck*, qui suum tibi servitium offert, tuum judicium petit de loco, quem hisce inclusum vides, & quam fieri potest citissime responsum expectat. Interim maneo omni obsequio

14. April.

1656.

tibi devinctus amicus
& servus

BR. WALTON.

X I.

R. Domine.

G Ratias tibi ago pro auxilio tuo in corrigendis vulgatis Tabulis Topographicis. Sunt qui commendant *Speedii* Tabulam Geographicam terræ *Canaan*, quoniam versa pagina longitudo & latitudo locorum, & eorum distantia à se invicem secundum milliaria *Anglica* ordine alphabetico annotata sunt; nomina *Anglica* in illa mutanda videntur. Sufficiet, si tibi placeat, observationes tuas conferre cum Tabula in Bibliis *Tirini*, qua tuto uti licebit, & paucis annotare ob-

servationes ex *Talmude*, vel aliis, qui tibi ad manum sunt, ut liqueat qua auctoritate mutationes illæ fulciantur. Quod ad Chronologiam attinet, materia hæc, fateor, delicata est, quam quò plus lego, eò minus mihi satisfacio, præsertim in Chronologia primorum temporum, in qua elaboranda multos video seipsum, sed infausto successu, defatigasse. Si quid de ea statuatur, aut ad editionem præparetur, id ad te transmittetur, & quod tibi placuerit de ea nobiscum communicare, aut in transmissis corrigere, id grato animo accipietur à

23. Julii 1656.

tibi addictissimo servo

BR. WALTON.

X I I.

R. Domine.

M I si tibi tria postrema Alphabeta editionis N. T. Reliqua jam ante missa erant. Occupati jam sumus in *Apocryphis*, & in tribus *Targumim* in *Pentateuchum*. Pars etiam apparatus jam est impressus. Diu est, quod nullas à te acceperim literas; in tuis postremis quasdam observationes tuas in Chorographiam terræ *Canaan* annotatas nobiscum communicabas, quibus errores aliquot in usitatis Tabulis animadversos corriperebas. Vellem te Tabulam Geographicam, quam, ceu novissimam, in *Tirini* Bibliis vides, inspexisse, & eam ad descriptionem terræ *Canaan* accommodasse. *Adrichomium* novi à variis commendari, præsertim à *Bonfrerio*, uti ex Notis & Tabulis ad finem Commentarii in *Josue* liquet: verum incertus sum, annon plura, quam *Bonfrerius* addidit, addenda sint. Observationes interim quam fieri poterit citissime transmittantur mihi; incipere enim in æneas tabulas utor, quem huic operi, quam primum dicta Tabula Geographica erit adornata, adhibebo.

10. Februar. 1656.

X I I I.

R. Domine.

M I si tibi aliud Bibliorum nostrorum volumen, quod *Apocrypha* & tria *Targumim* continet. Per miseram tibi mitti plura Alphabeta, in quibus tamen aliqua deficiebant, sed quæ restant integra tibi transmittere decrevi. Ultimum volumen jam præter propter ad medium usque perductum est; nisi me spes

spes fallat, perfectum illud erit circa Incarnationis Dominicæ festum. Remitto tuas in *Tirini* Tabulam observationes, quas ei adjungere non poteram; jam enim in laminam incidere coeperat incisor, antequam tuas ei apportabam; ipse autem nihil ejus, quod jam perfecerat, immutare volebat: proinde consultius duxi eam seorsim evulgare, & Lectori judicium suum relinquere, in quem finem, si hoc consilium tibi placeat, eas in *Latinam* linguam ut transferas, & quam poteris citissimè mihi remittas, obnixè rogo. Eodem modo agam cum *Bonfrerii* observationibus in Tabulas *Adrichomii*.

Recordor te aliquando mentionem injecisse de loco quodam in *Talmude Hierosolymitano* (quo libro hætenus careo) spectante varias lectiones Bibliorum, quæ ei Septuaginta, cum essent *Alexandria*, *Hierosolymam*, consilium flagitantes, miserant. Quæso mitte mihi verba ipsa cum translatione *Latina*, & locum, ubi ea inveniantur. Excuset me Dominus, quod hanc ipsi molestiam creos; interim maneo

26 Octob. 1657. tuus pro viribus servus

BR. WALTON.

XIV.

R. Domine.

REcepi tuas in *Hierosolymitanum Talmud* annotationes, quo nomine gratias tibi ago. Breves has notas in tabulam illam, si tibi placeat, *Latine* quæso vertas, aut brevem earum summam ex prolixioribus, quæ folium non excedat, ad nos remittas, ut cum tabula commode imprimi possint: si enim observata tua prolixiora sint, quam ut folium unum ea capiat, dubito, an quidem in ultimo hoc volumine, quorsum tam multa remissa sunt, iis locus dari poterit: ultimo enim huic volumini plura, quam primitus putaram, ex petitione omnium, qui conditionibus subscripserunt, sunt addenda; qua de causa ultra statam summam per anticipationem viginti assēs pro exemplari illo petuntur, in quo omnes audio consentire.

Præterea indica mihi quæso, ad quod tempus tuum *Hierosolymitanum Talmud* apographorum horum approbationem aut improbationem referat, sive ad tempus *Esdæ* & Synagogæ magnæ, (quæ diversorum apographorum, cum è *Babylone* re-

versi Biblia recenserent, collationem instituit, uti ex diversis *Talmudis* testimoniis liquere novi) sive ad tempus aliud post illud *τᾶν* Septuaginta.

4 Novemb. 1657.

XV.

Epistola aliquot Doctoris EDMUNDI CASTELL, *Arabicae Linguae* Cantabrigiæ Professoris.

Plurimum venerande Domine.

DEbita nominis & dignitatis tuæ apud omnes doctos æstimatio an- sam mihi præbet tuo judicio perpendendas offerendi has inclusas chartas; de scopo, quem in iis proposuimus, tuum sine ambagibus & sincerum judicium expeto. Tractatus hic, quod vere dicere possum, saltem hoc tempore, non tam à nobis sponte exaratus, quam ab aliis importune efflagitatus est. Illubens in ejusmodi materia te incio & absque tua approbatione pergerem. Equidem non ausim diffiteri, me ætatis meæ magnam partem deliberasse & conceptus fecisse de ejusmodi opere conficiendo. Cum autem divina providentia, auxiliante tam idoneo & eximio Coadjutore M. *Clark*, in iisdem studiis singulariter & per excellentiam experto, occasionem mihi suppeditet operis, quod sub utriusque nostrum manibus jam aliquot annos sudavit, in lucem edendi, obstetricantem tuam manum prius flagitare consultum duximus, ac proinde eum tuo subijcimus arbitrio, sive supprimendi, sive in lucem eum proferendi. Si posterius, serio uterque nostrum te rogat, ut nos tuo favore digneris, ac significes, quid in toto hoc scheleto aut corrigendum aut mutandum censeas. Quod si feceris, me porro, ut hætenus, tibi devincies, & quoad vivam semper me esse agnoscam

R. V.

Dunsmoria

2 Decemb.

1657.

tuum obsequentissimum
& ex animo devotissi-
mum servum

EDM. CASTELL.

X V I.

Amicissime, ac merito plurimum honorande Domine.

Summum quod à te de scripto tecum communicato expectare audebamus, erat approbatio tua, verum ecce! tu insuper nobis & scripto nostro applaudis, quo contra omnes *Theoninorum* dentium morsus ac calumnias nobis expectandas abunde salvi ac tuti sumus. Facis id tam multis & amplis encomiis, ut in eo singularem tuum erga nos favorem & de nobis existimationem non agnoscere extrema esset ingratitude vitium, & credere tali nos encomio dignos inexcusabilis esset arrogantia. Vera loquor, Domine, incomparabilis tua dignitas unicum est subiectum, de quo bene mereri studemus, nec alia nobis via restat vel minima nostri æstimatione nos dignos reddendi, & ostendendi, quæ calamo tuo de nobis exprimere dignatus es, vera esse, nisi hæc una, quod omni studio inimitabile ejusmodi exemplar imitari annitamur. Sane, nisi tale oraculum, quod possumus consulere, nobis præsto esset, vanum esset coeptum opus perficere ac orbi obtrudere. Justam hic habemus causam serio expendendi & mirandi divinam bonitatem, quæ omnia sapienter suo ordine & mensura, nec minus tempore certo disponit. O nos felices ter & amplius! quibus contigit, te vivo, opus hoc tam grande, quam arduum, auspicato suscepisse; & benedictus ob hoc semper sit summus ille rerum Arbiter.

Post ultimas meas ad te, reverende Vir, celebres in Literatura & Philologia viri nobis persuaserunt à primo nostro conceptu paululum recedere, ac nostro Lexico omnia *Arabica* verba, quæ in *Golii* Lexico occurrunt, addere; concipiebant enim, nisi hoc fiat, illud non usquequaque sufficere quoad illam linguam, quæ omnium *Orientalium* copiosissima & primaria est, & absque eo non posse solvi difficultates in *Hebraica* lingua, quas maximi & celeberrimi *Rabbini* in illa occurrere non diffitentur. Hinc multis foliis Lexicon nostrum erit auctius, quam in initio constitueramus, aut proposueramus, ac proinde coacti sumus pretium itidem augere, ita ut loco quadraginta assium jam solvendi sint quinquaginta, quanquam non simul & semel, uti ex inclusa chartula patet. Omnibus, quibuscum hanc mu-

tationem & conditionem communicavimus, hoc perplacuit. Confidimus illud tibi quoque non ingratum fore, secus, quod ad me attinet, vellem mutationem istam non esse intentatam: verum si quæ legendo tibi occurrunt placeant, liceat nobis quæsumus hunc à te expetere favorem, ut tam in tuo Collegio sociis & studiosis, quoad consultum judicaveris, quam apud alios, qui non pauci sunt, ubi res tua agitur (uti id à Doctore *Reynoldo Oxonii* Vice-cancellario in illa Academia per literas factum est) nostros labores collaudare & commendare placeat, ac procurare, ut subscriptionibus conditionum magnis illis impensis, quas necessario facere debuimus, aliquo modo occurratur. Promove quæsumus, quantum in te est, apud doctos, & Philologiæ patronos, hoc nostrum opus tua commendatione, (non ultra tamen, quam id mereri judicas) ut quod non solum inservit versioni Bibliorum, sed ad intelligendos quosvis alios Auctores, & quæ in una septem harum linguarum scripta occurrunt, in quibus centena (millena licet dicere) verba, quæ in hæcenus editis Lexicis non extant, inveniuntur, additis sæpius Auctoribus & locis, ubi ea occurrunt. Hoc autem non epistolio aliquo, sed prolixiori præfatione, quæ ea debito modo enarret, præstari poterit.

Quidquid in eo à te fiet, id omne certo certius tibi gratiam conciliabit, non solum apud eos, quorum suasu id fit, sed etiam apud eos, in quorum usum id facis. Nos autem præsertim, qui in opere hoc perficiendo continuabimus, arctissime tibi devincies, prout non uno nomine & summa cum veneratione agnoscere obligatus sum quoad vivam prædicare, quod sim

Devotissimus reverentia tua cultor, & fidelissimus pro viribus servus

ED. CASTELL.

Annexum.

Ut præla (quæ excudendis Bibliis occupata fuerunt) habeant, quod cum Orbe, præter hoc designatum *Lexicon*, communicent, varii Tractatus, huic Biblico operi homogenei à variis nobis commendantur; videlicet *Manuscriptum Buxtorfi* senioris propria manu exaratum de variis *Chaldaicorum* Paraphrastarum lectionibus, à filio ejus nobis pridem transmissum. *Christianus Arabicus Pentateuchus*

teuchus in *Oxonienſi* Bibliotheca, (qui enim haectenus extant Auctores habent *Judeos*, ſeu *Muhammedanos*, ſive, ut alii volunt, *Samaritanos*) cum proluxa Praefatione de *Origenis Hexaplis*, &c. *Manuſcriptum Pſalmorum Arabicum*, ab eo, quod jam extat, longius recedens, & *Hebraico* magis accedens. *Arabicum Manuſcriptum Prophetarum*, ex quo, quæ in editione *Parifienſi* hîc illic deficiunt, in noſtris Bibliis ſupplevimus. *Fragmenta quædam Apocryphorum Arabice*. Secundum *Targum* in librum *Eſther*. *S. Matthæi Evangelium Hebraicum* editionis optimæ, & *Epiftola ad Hebræos*. *Quatuor Evangelia Syriacè* ab alio translata, & *quartus liber Machabaorum*. Omnes hymni *Scripturæ Æthiopice*, quorum exemplar manuſcriptum commodato nobis dedit D. *Pocockius*. *Pſalmi Perſici*. *Hieronymi Verſio Pſalterii*. De his omnibus tuum iudicium & ſententiam humillime petimus; inſuper, an ſcias aliquas *Scripturæ* partes alicubi deſceſcere in lingua *Armeniaca*, (Penes Doctorem *Walton* quatuor Evangelia in illa lingua ſunt) aut *Æthiopica*, aut *Coptica*, & quibus mediis illæ poſſint obtineri.

XVII.

Literas tuas cum expunctis obligatoriis recepi, quas ſine ulla mora ad *Episcopum Cheſtrienſem* miſi. Summas tibi pro tua in eo erga ipſum & me cura & humanitate ago gratias. Humaniffima, juſtiſſima, & appoſitiſſima excuſatio tua in tuis gratiſſimis ſanè meretur, ut tibi primum hoc *Lexici* noſtri volumen liberali manu offerrem. Admodum fallor, ſi præla in *Anglia* (ne plurium mentionem addam) intra tam brevis temporis ſpatium unquam tam difficile & vaſtum opus orbi tradiderint. Largiatur Deus, ut tantum ex eo commodum publico accedat, quantum mihi moleſtiam & impenſas creavit; quarum cauſa inter alias præcipuè hæc fuit, (quod tamen, utut mihi doleat, promulgare non licet) deſtitutus fui coadjutoribus, qui ſe revera oftenderent *συνεργός*. Inter omnes, quos habui, unicus tantummodo extraneorum fuit, quem eo nomine nuncupare poſſum, ac proinde onus meum & ſumptus mei incredibili modo aggravata ſunt. Nihilominus ſi tibi non ingratum foret, liberali manu unum tibi exemplar tranſmittam, modo ſciam, quo pacto id tutò fieri

liceat. Perſuaſus ſum illud ad nullius manus perventurum, qui de eo melius poterit, aut candidius de eo volet judicare.

Eo attentè perſpecto, obnixe tuum iudicium rogo, quod mihi ab omni præiudicio procul remotus reſcribas velim, non ſecus, ac ſi me nunquam conſpexiſſes, aut de me ne fando quidem unquam audiviſſes. Habet quidem quævis lingua copiam verborum, undique à me collectorum, & *πλυσίμων*, quæ alibi non extant, ſed inter omnes alias *Arabica* plurimum excellit, ac proinde ſtriſtum tuum de ea acceſſione examen flagito, addita humaniſſima tua cautela, ſi quid minus rectum, ſive *Correctorum*, ſive mea culpa occurrat. Corrigenda quædam ipſe obſervavi & collegi, quæ in appendice ſeoriſm annotabo. Unum adhuc à te peto, ut in tuis precibus mei memor ſis, & Deum pro ſelici operoſi & difficillimi huius laboris conſummatione ores.

14. Janu. 1661.

XVIII.

Reverende & æternum honorande Domine.

PEr cognatum tuum nuper mihi reditæ ſunt literæ tuæ humaniſſimæ, plenæ expreſſionibus, quibus mihi dubio penè quid agendum animum addis, ac cum iſdem quatuor pondo noſtratis monetæ pro uno exemplari *Lexici Heptaglotti*. Sanè, reverende Vir, pudore iuſfundor, quod pro eo illud mihi tranſmittas pretium; conſtitueram certè ſine pretio id tibi donare, ſed plurimorum malevolentia, qua ſit, ut exemplaria minus diſtrahantur, impedimento fuit. In initio duos habebam ſocios, quibuſcum ſumptus & labores neceſſarios partirer, ſed alia ipſis occasione oblata à me deſciverunt. Deinde annis aliquot elapſis ſe mihi ſocium adjunxit *Typographus*, qui varios, quibus impenſæ poſſent minui, modos ſe noviſſe ajebat; verum etiam hic, nullam lucri ſpem proſpiciens, poſt non exiguum temporis diſpendium, ſocietati promiſſæ renunciavit. Dehinc alius quis ſubſidiariam ſuam operam mihi promiſerat, ſed calamitate aliqua preſſus mediis promiſſis ſtandi deſtitutus eſt. Hoc modo ab omnibus deſtitutus & derelictus ſum, quamvis ad propoſitum hoc exſequendum literis & promiſſis primariorum in Eccleſia & Republica virorum inſtigatus ſim, quem

quem tamen illa effectum sortita sint, pudet scribere. Liceat unum hoc cum tua venia addere. Ad opus hoc promovendum æs alienum ad summam præter propter mille pondo contraxi, & in eundem finem nuper admodum prædium vendidi, quod mihi annuatim ultra centum pondo reddebat. Id omne, & quod insuper requiretur, consumitur absolvendo huic operi. Hinc, Domine, adhuc sub gravi hoc onere ingemisco, & liberali manu exemplar illud humiliter tibi offerre impeditus sum; tibi, inquam, cujus merita & scripta scriptorum vulgus adeo superat, ut universus Literatorum orbis te, & quidem merito, plurimi faciat. In opere ipso tui honorifice subinde mentionem feci, & ut me decet, data occasione porro faciam; fatendum enim mihi est ingenuè per te & scripta tua me non parum profecisse. Si Deo placuerit vitam meam aliquot dies, tædioso hoc opere finito, producere, cælo excepto, summam felicitatem reputabo *Highamum* meum tuo *Mundono* vicinum esse, quod ansam mihi dabit exoptata tua conversatione familiariter frui.

Interim accipe quæso à manu mea exiguum hoc munusculum, quod hisce mitto; est autem hoc *Lexicon Ethiopicum*, eorumque Confessio & Corollarium ad *Ethiopum* Liturgiam, quod mihi ab Auctore missum typis edidi. Post oblatum humile servitium meum & preces pro tuæ valetudinis & prosperitatis continuatione & augmento, ut in commodum & ædificationem Ecclesiæ Dei præclaris & doctissimis tuis laboribus diu vivas, abrumpit qui quoad vivit erit

Rev. Dom.

22. Febr. 1663.

tuus sincerus & obsequen-
tissimus servus

EDMUND CASTELL.

X I X.

Humanissimas & amicissimas tuas literas legere non potui, quin ex sympathia tui erga me affectus, quem illic exprimis, lachrymæ ex oculis meis defluerent. In tribus his regnis unum adhuc reperiri, (אנא אנא. alium enim præter te hætenus non videre datum est) qui tam sincere suum de misero & deplorato meo statu sensum expromit;

Excipio tamen venerandum & optimum Dominum Episcopum *Exoniensem*, qui, cum tam exigua ejus sit diocesis, mira & penè incredibilia fecit; procuravit enim subscriptionem fermè octoginta hominum ab eo tempore, quo postremæ plagulæ impressæ sunt, cum in tribus his regnis præter eos viginti tantum præter propter subscripserint.

Iterum atque iterum, Domine, gratias ago, quod à Domino *Thoma Brograves* subscriptionem obtinueris, præsertim quod vir sit magni nominis & dignitatis.

14. Mart. 1663.

X X.

Vera illa sympathia, quam in tui favoris & affectus expressionibus repletis, & larga illa & nobilis benignitas, quam in magnificis & generosis tuis actionibus expertus sum, non parum me solatur in deplorando & contemtu tuo exposito statu, cujus non alia causa est, quam quod luxurians & petulans hoc seculum ignorantiam necessariæ in Theologicis scientiæ affectat. Quod si à magni nominis viris promissione auxilii, & quidquid porro requireretur ad hoc perniciosum mihi opus, allectus non essem, causam non habuissem tale quid expectandi. Verum adeo non ab illis subsidia subministrantur, ut sarcasticè mihi objiciatur. *Cui bono?* non secus, ac si duodecim annorum impiger labor supervacaneus esset; pessima & amarissima hæc est pilula, quam sine nausea deglutire nequeo. Interim verum est, unum *D. rem Lightfootum* mihi pluris esse quam mille ejusmodi Censores. Præter paucos alios inter nos, inter extraneos à meis partibus stant *Golijs*, *Buxtorfius*, *Hottingerus*, *Ludolpho*, & alii, qui literis & editis libris non solum abunde nimis, sed & ample suum de hoc opere, quod in sua patria non aliam quam Prophetarum mercedem reportat, judicium & existimationem honorificam mecum communicarunt, & palam promunt.

Verbis, Domine, exprimere nequeo quantopere me tibi devinxeris dono docti & diu desiderati tui operis, jam pridem à te in lucem editi. Non exiguo me honore afficis, quando curtam meam supellectilem literariam tam excellenti & jucundo Tractatu ditare dignatus es; quum primum eum recepissem, non potui non me

con-

continere, quin eum integrum perlegerem, non obstantibus publicis meis negotiis, & importunis clamoribus omnium, qui correctionibus, literarum compositionibus, & praelo exercendo occupantur. Omnibus his surdus eram, usque dum oculis meis eum ad calcem usque perlustrando satisfacissem. Unum hoc me male habet, quod impraesentiarum nihil habeo quod rependam; offeret se aliquando occasio. Favores & beneficia tua in me arenae non inscribam. Omnia, quae à te prodierunt, opera continuo meis obversantur oculis, quae me Auctoris oblivisci non sinent.

Librum meum, in quo perficiendo omni studio allaboro, ut ut aliis indignus & contemnendus judicetur, splendore tui nominis exornare ausus sum; veniam huius meae temeritatis deprecari animus erat, sed ecce! tu me anticipasti, me non solum à crimine absolvendo, sed grato animo eam acceptando. Nunquam me pudebit fateri, per quem profecerim. Omnes qui clare cupiunt percipere, & quis mysticus usus, & quod beneficium ex antiquissimis *Judaorum* monumentis ad intelligendas Sacras Literas redundet, coguntur fateri se plurimum debere praeter alios elaboratis & incomparabilibus tuis scriptis; tu enim ex profundis illis auri-fodinis plures effodisti thesauros, quam ullus *Videntium* etiam perspicacissimorum huius aut praecedentis aevi orbi proponere potuit. Praeter te unus est, qui simile quid fecit, videlicet celeberrimus Professor *Basileensis*, venerandus D. *Buxtorfius*, qui in omnibus ferme, quas ad me dat, literis nominis tui mentionem facit; in una illarum, quas nuper ab eo recepi, his ipsissimis de te verbis loquitur: *Quid D. Lightfootus agat, scire percipio. Volebam ad ipsum scribere, existimans illum Cantabrigia esse, sed audio illum nunc ruri in quodam angulo latere. Ex Horis ejus Talmudicis (T. Cl. ultimas nuper ad illum ipse misi) incepti illius doctrinam & diligentiam valde amare. Illa salivam mihi moverunt, ut propediem ab ipso similia videre desiderem & gustare. Precor illi omnia lata, ac meritis ejus digna. Atque, Vir praestantissime, si occasio dabitur, mei erga ipsum affectus eris interpres; multum eum à me salvere jubebis & valere. &c.*

E Collegio Sionis

16. August. 1664.

XXI.

Post meas ultimas ad te, quibus Professoris *Buxtorfii* verba ex suis ad me inferueram, praeterita hebdomade triste accepi nuncium, eum sub initium huius mensis subito mortuum esse. Amici aliquot, & quibus affinitate junctus est, paucis versibus in aliqua illarum, quas tractamus, lingua ejus memoriam celebrari obnixè flagitant. Me quod attinet, unicum circa idipsum tempus fratrem morte amisi; vastum & ingratum meum opus prohibuit, quo minus ipsi morienti adesset, aut ejus funus sequeretur; & quod pejus est, omnium suorum debitorum & molestiarum, quibus non leviter obrutus erat, inspectionem, exsolutionem, & extricationem meae curae mandavit. Interim pro viribus pauca, quamvis meritis tam praecleari ac celeberrimi viri non respondeant, in chartam conjicere animus est, quod tamen in meis ad illos nullo modo promittere audebam. Rev. Vir, si occasio tibi permittat quidquam in *Hebraica*, *Latina*, aut alia lingua de *Buxtorfio* commentari, impellar certè in lingua alia, quam tu, aliquid meis jam effoetis Musis adjuvantibus addere, quod tamen, ut applausum mereatur, *secessum scribentis & otio quaerit*. Animum mihi addet, si sub tam pretiosa veste meas infirmitates, quarum mihi conscius sum, tegere liceat.

Hebraica Linguae Professor Academiae *Leydenfis*, pridie quam mihi hoc nunciaretur, à me in *Hollandiam* abiit; si adhuc dum hic fuisset, idem ab eo serio postularem, quamvis eum id, me non rogante, facturum nullus dubitem: certus sum te tuo carmine ejus filium tibi summo opere devincturum, ad quem hac hebdomade literas mitto. Filius hic aetatis suae anno decimo septimo à Magistratu, patre adhuc vivo, in Professoratu Linguae *Hebraicae* suffectus est, & *Zwingerus* (è prosapia celebris huius nominis viri) Theologiae Professoratum obtinuit.

Ex Collegio Sionis

22. Septemb. 1664.

X X I I.

Longe lateque extensa fama tuarum in omni scientiarum genere, præsertim in abstrusissima eruditione, vix ulli nisi per te cognita, perfectionum multos ex remotissimis regionibus huc peregrinari iussit, non secus ac *Plato* è *Gracia* in *Chaldaam* transmigrasse dicitur; (cujus antiqua gloria & omnifaria scientia tandem devoluta sunt *Mundonum*, quod subsequenter seculis te in *Christiana*, *Judaica*, & *Gentilium* Literatura seu Philologia vere *Trismegisto* celebrius erit, quam olim *Babylon* aut *Athena* erant.) Prout enim alii tua fama moti sunt, ut ad te accedant, & è *Parnasso* tuo bibant, sic è longe diffitis terris huc advenit nobilis hic, ac vere patrizans Professor *D. Buxtorfius*, maximo parente spe major filius, ut ad tuos pedes confideat; utinam mihi daretur ea felicitas! ut penes eum liceret confidere, ut quæ de cœlesti ac pura doctrina ex abundantibus & refertissimis labiis tuis effluunt possem imbibere. Tua, Rev. Vir, Cynosura, in studiorum ejus cursu feliciter dirigendo, ut prædecessores suos, qui licet emortui, magna ex parte in relictis suis libris inter doctos superstites sunt, antecellat, ab eo humillime exposcitur; nullum ille fidus sub cœlo huic fini, quam te, aptum judicat.

8 Julii 1667.

X X I I I.

Desiderium & expectatio te hîc *Londini* videndi causa est, cur hæ ferius ad te mittantur. Scopus harum est gratias tibi agere pro omnibus favoribus, quos per te & tua causa ab omnibus sociis & præfectis Collegii tui recepi. Nihil ad me beandum deest, nisi quod singulis diebus ex animo tuam præsentiam desidero, ut honorum in te collatorum possem esse certior; fama duas præbendas collatas in te nunciat, quo nuncio summopere lætor. O quam gauderemus! si universa Ecclesia *Anglicana* locupletem & amplum Episcopatum tibi assignaret, & si mihi licitum sit de me ipso loqui, majorem non ambio promotionem, quam ut ea occasione in Clericorum tuorum numerum adopter, siquidem, ut quidam Servatoris nostri verba vertit,

in domo patris mei multa sunt præbenda.

Rogo te, Rev. Vir, meo nomine placeat reverendæ tuæ Societati gratias agere, cui, quod grata sua præsentia nuperam & infantilem meam in Universitate nostra lectionem (quod munus in me collatum est) cohonestarint, plurimum debeo, ut & Curatoribus, quod nostram familiaritatem grato animo agnoscere aspernati non sint. Et revera *D. Thoma Adams* Collatori non displicet audire collatum suum beneficium, quod in pretio habebat, bene collocatum esse: continuo enim ad eum perscribo, qui alicujus nominis auditores lectionem frequentent, & quis præter propter reliquorum numerus sit; quod à me non immerito meretur, non quia laudari cupit, (à quo si quis alius admodum abhorret) sed quod consanguineos habet, qui (ut mihi narratum est) horribili urbis conflagratione necessariis ad vitam sustentandam pene destituti sunt, cum beneficium hoc tam liberali manu paulo ante id tempus in Universitatem nostram jam non revocandum contulerit. Et quis non doleat de suis bonis exclusisse suos propinquos, ad promovenda ea studia, quæ neglecta videt? Sed, Deo sit gratia, in me hoc non habet locum, nec, ut spero, unquam habebit.

12 Februar. 1667.

X X I V.

Finito tandem vasto meo opere non minus vexor transcurrento huc & illuc, nunc ad Collectorem, nunc ad Inspectorem, nunc ad Compactorem, ut exemplaria ad evulgandum præparentur. Hoc revera mihi non minorem creavit molestiam, quam ipsum opus me difficultatibus & sumtibus pressit. Non prius quam præterita hebdomade exemplar Archiepiscopo *Cantuariensi* mittendum potui è Compactorum manibus accipere. Proxima jam mihi cura est, quo pacto reliquas hujus tam sæpe & infelicissime abrupti operis partes tuæ reverentiæ tuto transmittere possim. Absolvi tandem septendecim annorum laborem publico impensum. Quatuordecim aut quindecim coadjutores magno pretio in subsidium advocati, cum jam grandævus oculorum acie destituar, me deseruerunt, & non exigui temporis spatio omni prorsus auxilio destitutus sum.

9 Jun. 1669.

XXV.

Reverende Vir, plurimum honorande Præceptor, Parens, ac Patrone.

Sic te appello, quia te erga me talem præstitisti. Noli quæso cogitare me cum meis ab *Aula tua Catharinensi* tam longe remotum esse, ut non inducerem animum (tua cum venia & permissione) ad te reverti; id faciam, cum *Cantabrigiam*, solo con *cuerpo de ombra*, (ut loquuntur *Itali*) solus cum famulo meo advenero. Non deferendus mihi est talis *Parens*, qui jam à longo tempore liberaliter largum & amplum, sic dicere liceat, patrimonium largitus est: non talis *Præceptor*, qui me tam diu *sine pretio* docuit & instruxit: non talis *Patronus*, qui me tam præclarum domicilium gratis inhabitare passus est, spatio *Neronis quinquennii*, hac solum differentia, quod ipse indies fiebat deterior, tua autem beneficentia (uti beneficia, quibus *Iobum* Deus cumulabat) indies augmentata sit. Pro his omnibus ex animo (quod unum habeo) tibi reddo, *monnoye de Cordeliers*, (ut *Galli* proverbio expriment) humillimum meum officium & servitium tibi, plurimum honorando, præcipue, ac proximo loco toti honorando Collegio, pro omnibus, quas in iis quovis tempore erga me expertus sum, humanitatibus.

Præterita hebdomade conveniebam *Doctorem Burton*; is, si forte tibi occasio detur perveniendi *Londinum*, lubens tecum communicabit, quò meus status sit redactus inserviando commodo publico. Intra viginti annos in eum finem summam, quæ viginti mille pondo excedit, de meis bonis impendi, & mercedis loco finito opere solvendum restat debitum, quod summam octingentorum pondo superat. Centum ferme literæ intra quinque menses, Synodo congregata, ad *Episcopos* à me exaratae sunt, quibus petebam, ut per suos reverendos Clericos, & alios, quibus id commendare visum esset, me in opere meo vendendo aut distrahendo adjuvarent. Ad quas unus tantum venerandorum horum Virorum mihi rescripsit, & quinque solummodo exemplaria ab illis omnibus coëmita sunt. Jam annus est, quod in ferentissimi *D. Arlingtonis* manum libellum supplicem dedi ad Regiam Majestatem, cui ferme per septennium à sacris fui, ne mihi pro tantis impensis & præstitis publico officii mercedis loco carcer assignaretur, pro ut Regis subscriptione jam mandatum erat.

Quid de eo sit, *Doctor Burton* exoptaret indicari Domino Cancellario, uti à me plus semel pluribus Dominis (*Lords*) id significatum fuit. Si propter opera & labores meos, tanta cum molestia tandem ad finem perductos, mihi pereundum est, *Fiat voluntas Domini.*

Excusa, *Rev. Vir*, si placet, quod hæc coram te effutio, & precibus tuis adjuva eum, quem neque pauperies, neque calamitas cohibebit, quo minus omni studio permanens sit

Londino. 24 Octob.
1670.

tua Rever. f.
diffimus.

XXXVI.

Epistola SAMUELIS CLARCKII,
Architypographi Oxoniensis.

Honorande Domine.

Literas tuas ad me septimo mensis proxime elapsi scriptas decimo octavo ejusdem mensis demum accipi, quo tempore in eo eram, ut epistolio aliquo tuis occupationibus remoram injicerem: verum impræsentiarum te confidentius interpello, quia tibi placet eo me honore dignari, ut exoptatam tibi scribendi occasionem mihi offeras. Quod ad opus jam perfectum attinet, est quod Deo gratias agam, qui præter expectationem illud ad finem perducere concessit. Nulla autem causa est, cur mihi vel minima agatur gratia, aut laus aliqua adscribatur, ut quidem à te & aliis, quibus plurimum debeo, sit, quin potius majores tibi agere gratias debeo, quod suffragio & testimonio viri tam acris judicii non infidus fuisse judicet.

Quod ad alterum illud negotium, cui cum *Castello* me immiscui, attinet, molestum mihi foret, si mea promotione aliqua injiceretur remora, ac proinde præcipuus mihi scopus est, ut media, quibus id promoveri possit, excogitem, sive alium huic rei idoneum mihi substituendo, sive totum hoc negotium, si fieri possit, *Oxonium* transferendo, siquidem ejusmodi opera procurandi munus hîc mihi impositum est, sive illud aut *Londini*, aut *Oxonii* subinde inspiciendo, ac quovis modo pro viribus promovendo.

D. Castell Bedwelli Lexici vestigia premit, & cum *Cantabrigia* essem, mentionem injiciebam ejus partis Bibliorum *Hebraicorum*, quæ *Chronica* continet. Si Deo

volente vires tuæ eatenus accreverint, ut *Cantabrigiam* venire liceat, gratissimum nobis feceris, si apud Vicecancellarium & Universitatem consilium nostrum promovere digneris.

E domo Dunsfordiana
18 Jun. 1658.

*Observantissimus
& humillimus
tuus servus*

SAM. CLARCK.

Judeus, quem nosti, se *Lubluni Talmud* non minoris quam 15 pondo venditurum dicit.

XXVII.

*Reverende ac æternum mihi honorande
Domine.*

CUM in initio elapsi mensis advenissem *Cantabrigiam*, tui illic videndi spe alebar, sed tantum aberat à te videndo, ut mihi triste morbi tui nuncium apportaretur. Scopum meum quod non possem attingere dolebam, sed præsertim quod ea de causa tuo conspectu & colloquio frui non licebat; leniebat tamen dolorem illum rumor, qui te feliciter reconvalescere nunciabat. Intra breve tempus (proh dolor!) viris, qui inter amicos meos erant optimi, compluribus privatus sum, ac proinde, cum (liceat mihi sic dicere) tu, si non unicus, saltem primus illorum, qui adhuc sunt superstites, sis, est quod summo opere de tua restitutione gaudeam. *Cantabrigia* illud mihi negotii datum erat, ut partem illam Bibliorum, quæ *Targum* in *Chronica* continet, commodato acciperem; eam cum accepi, jam eo transcribendo & vertendo, ut prælo committi possit, occupatus sum. Hoc una cum aliis hætenus ineditis opus nostrum volumine auctius reddet: editionem ejus quantocyus, Deo volente, ad ejus gloriam, ex consilio & ope præsertim D. *Pocockii*, accurabo. Præter alios eam mihi præcipue persuaserat D. *Canton*, qui per scriptis ea de re literis ad me non semel pollicitus est, se cum suis amicis, si prælo id opus vellem committere, sumptus illi operi necessariò faciendos toleraturum: quumprimum prædictum librum acceperam, mei officii esse credebam cum eo de hoc libro ad prælum præparando communicare, sed post aliquam temporis moram loco responsi ad meas literas triste mihi de ipsius morte nuncium apportaba-

tur. D. *Waltoni* propositum meum perplacet, verum simul addit vix ullam esse spem subscriptionibus venditionem ejus promotum iri, prout id D. *Castellus* in suo *Lexico* edendo expertus est, qui tamen imperterritus pergit ac illud ad finem perducere proposuit, quamvis omnia sua in eo excudendo consumere cogeretur.

Unica jam hæc me spes fovet, non defuturos, siquidem Deo placuerit, qui liberali manu huic operi promovendo necessaria sint erogaturi, ea conditione, ut libris divenditis nummorum restitutio promittatur. Nullus dubito, quin, si quem noveris, qui ejusmodi generosa actione nomen sibi conciliare cupiat, id omnibus viribus sis promoturus.

Commoratur hic loci nobilis quidam, D. *Boyle*, qui quinquaginta pondo dedit ad procurandam editionem *Hugonis Grotii de veritate Religionis Christianæ*, quem D. *Pocockius* in *Arabicam* linguam transtulit. Nobilis hic cum ad Orientales mundi partes in usum incolarum, qui eas terras inhabitant, transmittere proposuit: eo excudendo prælum jam occupatur; præter eum brevi lucem adspiciet *Gregorius Abul Pharajus*, *Arabico-Latinus*; sudabit itidem sub prælo propediem *Johannes Antiochenus*, qui alias *Mallela* vocatur, *Græcus Historiographus*. Videt Dominus, quibus jam negotiis impliciti sumus, & vitam à nobis non turpi otio transigi; libentius horum omnium rationem tibi reddo, ut liqueat me à D. *Castello* non secessisse, ut proposito nostro remoram objicerem, prout quidem suspicari videris, sed ea secessione opus cœptum feliciter procedere, quam eo tempore, cum conjunctis operis illud promovebamus. Humillimum meum servitium optimæ Dominae, conjugii tuæ, ut offeras rogo; preces tuas ad Deum implo-ro, ut debilibus meis conatibus benedicat. Excusa me, quod te hisce molestus sim; interim maneo

E Collegio Mortoni tuus omni studio ad-
3. Septembr. 1659. *dictissimus servus*

SAMUEL CLARCK.

XXVIII.

Reverende & plurimum honorande Domine.

QUO magis tenuitatis meæ mihi conscius sum, eo magis gaudio me afficit, quod mei meminisse non dedigneris. Non tam frequenter, quod dif-
fiteri

fiteri nequeo, ut quidem cupio, tui memoria apud me viget, verum tuum demeritum sufficit ad memoriam tui apud me, aut quosvis alios, qui eruditionis & bonitatis aliquo sensu tanguntur, perpetuo renovandam. Ex animo tibi gratias ago, quod locum illum *Talmudicum*, cujus *Onkelos* mentionem facit, mihi indicare placuit. Beabis me, si tibi placuerit, significare, quid de eo judices, an locus ille tanti sit momenti, ut mereatur adscribi Auctori tui *Targum* in *Chronica*, in quo צעצעים translatus est שכר שושבין. Sed vereor, ne exemplar hoc diutius, quam par est, retinere videar, verum in ea describenda & transferenda plus temporis, saltem mihi, tam multis publicis negotiis occupato, consumendum est, quam in initio mihi persuaseram. Incertus sum, an ea audacia mihi uti liceat, qua tuam petam mediationem, ut restitutionis tempus paululum proferatur. Si Deus mihi vitam ad operis finem largiatur, ad te transcurram, ut illud restituam, ac te videre liceat.

Sermonem habui cum D. *Pocockio* de רקם גועה, sed non videtur posse credere גועה admittere sensum חרי. Concede mihi quæso, quid de eo judicem, explicare. Septem celebres dormitatores *Arabibus* vocantur ווקע & אעה. In *Geographo Nubiensi* (pag. 235. Lat.) ejusmodi locum assignatum reperimus inter *Ammoriam* & *Niceam*, quæ in *Asia* minori sita est. Si ulla relationi huic veritas subesset, concipere liceret duo loca ejusdem nominis fuisse, ac errorem hunc ex confusione utriusque ortum esse: *Kadesh* enim *Translatores Arabici* ubique vocant ארקם. Et *Breidenbachius* cum audivisset, sive legisset אלתים in *Arabica* lingua vocari אלכרף, (quod omissio articulo אל sonat *Cahsa*, & potuit ab ipso accipi, ac si esset *Caua*, vel *Cauatha*, terminatio enim vocem non mutat) exinde conclusit *Kadesh* eo nomine indigitatum fuisse. Si vero ponamus relationem illam merè fabulosam esse, non video cur absque ulteriori disquisitione non liceret *Kadesh* assignare ceu scenam hujus fabulæ, & sic totum hoc negotium erit ad finem perductum. Interim excusa quæso hanc conjecturam & audaciam,

Rev. Vir.

Oxonio tui addictissimi servi
23. Jun. 1662.

SAM. CLARCK.

XXIX.

Rev. Vir.

Non te latet, me ex *Universitate* vestra commodato accepisse aliquod Manuscriptum, ea intentione, ut ex eo describerem & typis excuderem *Targum* in *Libros Chronicorum*. Non tibi jam molestus ero speciali relatione, quibus impedimentis, sive per calamitates publicas, sive per meas occupationes, id exsequi hætenus dilatum sit. Cum autem jam (nisi novæ, quod Deus avertat, turbæ impedimento sint) quamprimum *Versionem* illam aggredi statuerim, æquum esse censui te de ea consulere, ut qui mihi *Universitatem*, cujus exemplari utor, repræsentare videri potes. Hoc autem, cum longius à te remotus sim, non alio poterit fieri modo, quam apographa ad te transmittendo: speciminis loco partem aliquam hic additam habes. Si eam perlegere non pigeat, reliqua sequentur, quamprimum ea descripta erunt. Gratissimum mihi feceris, si tibi placuerit liberè & ingenuè corrigere, quod in rudi mea translatione minus aptè positum occurrit, & speciatim attendere ad ea, quæ sese offerunt *Cap. I. 5, 21, 31, 49, 51. Cap. II. 17, 18, 54, 55. Cap. III. 24. Cap. IV. 12, 15, 18, 22, 23, 24. Cap. V. 1, 2, 26.* In his & ejusmodi aliis locis tuum judicium audire, & in difficultatibus, quas ibi reperi, à te juvari percipio. A *Commentatoribus* in *1 Reg. xii.* & *Hos. v.* observo mentionem fieri præsidiorum, quibus *Feroboamus* decem tribus cohibebat, ne ad festum *Hierosolymis* celebrari solitum ascenderent. Hi remoti dicuntur ab *Hosea* filio *Ela*. Quid autem *Targum* in *Ruth*, & hic *cap. i. 54.* moverit id posteris *Salma* adscribere, fateor me ignorare; nec quid sibi velint *ligna secta* & *scale*, quarum ibidem mentionem facit; in *M. S. cap. ii. 17.* בערכאה per *Caph* potius legendum videtur; si autem per *Beth* legatur בערכאה, id potest verti cum *Arabibus*, aut in *Arabia*. Lectio & translatio, quam alteri præfers, ea locum habebit. In quibusdam locis nomina propria vertit: e. g. *Cap. iv. 11.* loco כרור ponit פירון; sed allequi nequeo, quid intelligat per רצעת, quod ponit loco נחם vers. 19. Eodem modo *cap. i. 30.* varia nomina propria translata sunt. Tuo judicio committo, an præstet nominum istorum significationes *Latine* reddere, vel eorum

Chaldaicam Versionem servare. Ut verbo dicam, in omnibus locis, ubi duplicem à me vides translationem exprimi, (incertus enim sum, quæ ibi sit commodior) si altera illarum tibi placet, alteram, quæ tunc supervacanea esset, velim à te expungi, si neutra placet, aliam, quam meliorem judicas, substitue. Idem à te in omnibus aliis locis, ubi quid malè positum videris, ut fiat obnixè rogo. Totum hoc tuo judicio submitto, & illubens relinqui vellem, quod minus accuratè versum judicaveris. *Cap. IV. 17.* *מִן הַכֶּתֶב* indubiè legendum videtur *מִן הַכֶּתֶב*. In hujusmodi autem locis lectionem manuscripti exemplaris servare statui, nisi forte aliter tibi visum fuerit.

Dubius hæreo, quid de punctis statuendum. Clarè mihi perspicere videor ea post conscriptum librum ab alio addita, ac proinde nullius, si modo alicujus, auctoritatis esse. Si absque punctis liber prodit, multis molestiis liberabor, nec molestum id erit Lectori, qui ejus linguæ non planè rudis est, siquidem *Latinam* Versionem præ oculis habet; & forsan satius erit eum non punctatum edere, ut qui eam linguam legere cupit habeat in quo se exerceat; insuper omnia reliqua *Targummim* absque vocalibus excusa sunt. Tuum in hoc judicium sequar.

Jampridem typis hic excusus est exiguus tractatus *Beracoth* ex *Talmude*, quem tibi mitto, nihil enim aliud, quod donem, jam præ manibus est. *D. Smith* in *Magdalena* Collegio mihi narrat, eum à se itidem translatum, & *D.ri Pierson* oblatum esse. Vellem me ejus translationem vidisse, antequam hæc Versio in lucem prodiret. Sed id fieri non potuit, ob nimiam hujus operis absolvendi festinationem. Si exemplar alterum hic additum Doctori *Pierson* data occasione tradere, & officia mea illi offerre placeat, erit quod tibi porro gratias agam. Errata (quod nullus dubito) hinc inde, si oculos in eum conjicere dignaberis, invenies; quæ majoris sunt momenti quæso mihi indices, quando ad præsentem epistolam responsum remittere placuerit. Unum adhuc à te peto, ut data occasione humillimum meum servitium offeras Domino Vicecancellario, & meo nomine restitutionis *M. S.* tempus paulò ulterius differri roges. Spero hac ipsa æstate me eum visitaturum, ac ea occasione, Deo volente, gratias tibi agam, quod te hisce molestus fuerim; de quo quidem me ut excusatum habeas jam obnixius rogarem, nisi majores

tibi præsentem præsens agere tunc temporis statuissem, si tua cum venia id mihi dabitur, qui sum &c.

X X X.

R. Domine.

Quandoquidem me chartulis meis te porro interpellare concedisti, duas *Targummim* plagulas, & quicquid hætenus transcribi potuit, transmittito. Plurimum tibi debeo, quod laborem hunc, non exiguum sanè, susceperis, & candidè tuum in locis, quæ annotasti, judicium exposueris. Errores mihi indicari non solum ægrè non fero, sed tibi pro annotandorum horum cura quas possum gratias ago maximas. Eodem quo coepisti pede in sequentibus ut pergas rogo, nec minus in *Beracoth*; hic enim tractatulus festinantibus Typothetis prælo commissus est, ac proinde erratis non caret.

Quod ad hæc aut illa loca, quibus crisin tuam apposuisti, attinet, liberè dicam quid me moverit, ut eo modo, quo factum est, ea transtulerim, non tamen alio scopo, quam ut illud judicio tuo, sive approbando, sive improbando, submitterem. Sicubi fuerim prolixior, id non ob aliam causam factum est, quam quod brevior in sensu exprimendo esse non potuerim, interim monitus brevitati potius studebo.

Propediem, Deo adjuvante, opus ipsum aggrediemur, typos enim & chartas necessarias nobis comparavimus. Si tibi placuerit ad nos remittere apographa *Latina*, quæ à te perlecta sunt, poterimus initium facere, reliqua deinde transmitti poterunt. Textum ipsum penes te reserva, si tibi sic visum est, ut finita collatione integer remittatur. Post preces pro tua salute & incolumitate, maneo

Holywell. 8. Octob. 1667.

P. S. Oblitus fui tibi narrare me statuisse Commentarium hunc edere amplo folio, uti *Biblia Polyglotta* edita sunt, ut aliis illius Operis additamentis adjungi possit. Si tu & tui similes id probant, animum nobis eo modo procedendi addes.

C A P.

CAP. I. Vers. 5.

Lubens tuo iudicio de יתניא sub-
scribo. Concipiebam illo significari
Bithyniam ceu provinciam, & *Athenas*
ceu nomen solum urbis: jam autem per-
cipio, ea voce non solum posse denotari
illam urbem, sed totam *Atheniensem* Rem-
publicam, sive omne id, quod *Athena-*
rum imperio subiacebat. Ob eandem
causam non vertissem אוביסוס *Ephesus*,
ceu nomen urbis, nisi fuisset dubius,
quid ea voce indicaretur.

Firmiori innixus fundamento אפריקי
vertendum iudicavi per *Phrygiam*, cum *Bo-*
chartum mecum sentire animadverterim.
Præterea nescio an פרכוזי aliter, quam
à me factum est, verti potuerit, cum in-
ter literas non magna sit differentia: *Vau*
enim & *P* ejusdem organi literæ sunt:
nec vero abludit *Precopenses Tartaros*
eo tempore, quo *Targumista* hic sua con-
scripsit, abunde orbi fuisse cognitos.

גרמכיא גיתיה respondere videtur
אפריקי וגרמכיא in primo *Targum*,
& in secundo גרמכיא forsan idem
erit cum גרמכיא in primo: facilis enim
ג & נ est transmutatio, quam hic lu-
bens concederem, saltem ob eam causam,
ne *Gomer* in *Africa* locum assignare cogar.
Insuper quamvis hoc & *Hierosolymitanum*
Targum *Barbariam* filio ejus *Togarmæ* assign-
nent, dubito tamen, an id ipsum eo no-
mine intelligant, quod in ea orbis parte
jam sic denominari solet; in hac opinio-
ne me *Bocharti* sententia confirmat, quem
de ea re consului; ostendit enim per *Bar-*
bariam intelligendam *Phrygiam*, in qua *To-*
garmæ locum à *Iosepho* assignari ait, quod
cum dicta interpretatione אפריקי con-
venit: nam si *Gomer* sedem fixit in *Phry-*
gia, non est quod quis posteros ejus in
eadem regione inveniri miretur.

Vers. 7.

Si אלם legendum est אלם, ut non
sine ratione conjectas, annon id poterit
verti *Hellas*? Sic *Bochartus* id ex *Chaldaï-*
cis (credo eum intelligere *Jonath.* & *Hiero-*
solymitanum) citat & vertit; quanquam po-
tius statuendum putet אלישה esse *Elis*,
seu prolixius *Peloponnesus*.

Vers. 6.

Aliud (quod prius non observaveram)

sexti versus *Targum* est in superiori mar-
gine, quod sic sonat: וכנוי רגמר אשכנזי
הארורי אסייה ודרגת וגרמכיא. Hoc
autem facilius reddi potest: *Et filii Gomer*,
Ashkenazi, *Arvadeus*, *Asia*, & *Derigath*,
& *Garmankaija*, quam secus intelligere,
aut sensum aliquem ex eo formare possum.
An illud annotare operæ pretium sit, an
non, tuo relinquo iudicio. Forsan ejus sco-
pus fuit, cum ponit אשכנזי, tantum ci-
tare primum nomen *Hebraicum*, omiſſis
reliquis, uti in posteriori *Targum vers. 7.*
eodem modo ponitur אלישה. Sensus a-
lioquin esse posset *Ashkenazi*, i. e. *Arva-*
deus, & *Elischa*. i. e. *Hellas*, seu *Elis*.

Vers. 10.

Per homicidam innocentium non aliud in-
telligo quam fusorem sanguinis innocentis,
uti ad verbum sonat. Si tibi prior tran-
slatio displicet, substituam posteriorem.

Vers. 16.

Vero simillimum est חמין idem esse
cum חמין *Arabum*; nihil autem Histori-
cis & Geographis frequentius est, quam
eo intelligere *Emissam*. *Abulfeda* hanc ait
sitam in *longit. 61.0. latitud. 34.0.* & *Apa-*
miam אכמיה in *longit. 61.0. in latitud. 35.*
Quod satis convenit cum *Ptolomæo*, si pri-
mi meridiani differentia observetur: hinc
Ugulbeg, qui initium *longitudinis* sumit ab
Insulis Fortunatis, (uti etiam fit à *Pto-*
lomæo) collocat *Hems* in *longit. 70.45. la-*
titud. 34. *Nashir Eddin* autem *Hems* sitam
vult in *longit. 70.40. latitud. 34.40.* &
eandem dimensionem assignat חמין *Hama*,
ut mirum non sit, si *Hems* & *Hama*, à
se invicem non longe distantes, subinde
pro eodem loco accipiantur. Sed quid
causæ sit, cur *Hems* & *Hama* cum *Apa-*
mia, (quæ ab iis integro gradu in latitu-
dine versus *Septentrionem* distat) confunde-
retur, ut à quibusdam fit, non video.

Prius autem quam ad alia tranſeam, non
possum non observare, quod verba, quæ
in fine septimi versus superflua sunt
רירום וחמין ואנטין, ceu secundum *Tar-*
gum ad hunc versum referenda videantur;
cum enim י facile potuerit poni pro י,
posset חמין fuisse positum pro חמין.

CAP. II. Vers. 18.19.

Gratias tibi ago, quod locum in *Tal-*
mude produxeris, ubi *Azubah* dicitur
esse

esse *Miriam*. Contra autem *Targumista* hic vult *Ephrath* esse *Miriam*, ob rationes forsan non debiliores, quam habuit *Talmud*. Interim nescio, quare hic se auctoritati *Talmudis* hoc loco & cap. iv. 4. opponat, nisi occasionem arripuerit ex cap. iv. 17.

Vers. 21.

Nullam itidem, forsan minorem, rationem video, cur à textu recedat, enarrando annos ætatis *Chefronis*. Si in annorum illorum supputatione paulo majorem statuisset differentiam, potuisset illud inservire solvendo dubio, quod *Kimchi* movet de anno ætatis, quo *Chefron* genuit *Caleb*.

Vers. 46.

Fortassis non à vero aberrabitur, si legatur, *Charan* vero genuit *Gazezum*, quod ut incertum in medio relinquo. *Junius* legit, *Charan* enim, &c. unde plane alius eliceretur sensus.

C A P. IV. Vers. 8.

NUllum relinquitur dubium, quin, ut optime observas, חור debeat esse חור. Attamen in margine annotatum video כל הוה. Videtur legendum הוה. Probabile censeo, eum, qui hanc observationem in margine addidit, eundem fuisse, qui puncta ubique adjunxit, cum atramenti color id ipsum indicet. Sive id verum sit, sive non, ex his & aliis locis id saltem liquet, puncta non ejusdem antiquitatis cum ipso textu esse; ac proinde constitueram, ut ante monui, omnia puncta omittere.

Vers. 13. 15. 16. 17.

Junium sequutus ubique posui *filios* in accusativo casu. Id autem potiori jure facere videor, quam ipse: nam ex eo vers. 17. referri debet ad personam unam, cujus antea facta fuerat mentio, quæ proinde per eum intelligenda est, qui fuisset aut *Celub* frater *Shucha* vers. 11. uti intelligit *Junius*, ac proinde in eo vestigia ejus premo, aut *Caleb* filius *Jephunna*, vers. 15. Si autem posterius tibi magis arrideat, tunc non *filios* vers. 13. & in initio vers. 15. sed *filii* legendum erit.

Vers. 22.

In M. S. solummodo est עתיק, absque ulla præpositione.

Vers. 23.

M. S. habet וברן ומשכללין. An id vertendum אמא דמלכותא *Mater Regum*? Memini in aliquot locis *Targum* מלכון positum esse pro מלכין, sed loca jam non occurrunt.

Vers. 40.

In textu manuscripti מין בנייהון. Sed prius *Jod* eodem calamo, quo puncta sunt addita, expunctum est.

C A P. V. Vers. 23.

פירי melius in *Targum Jonathanis* & *Hierosolymitani* ad loca Deut. 111. 9. & iv. 48. punctatum videtur פירי. Ex allegatis locis apparet *Hermon*, & *Sirion*, & *Sion*, & *Montem nivis*, & *Montem corruptentem fructus suos* non esse nisi diversas denominationes ejusdem montis. Postremarum denominationum ratio conjici potest ex descriptione *Jonathanis*. Eum neque hyberno, neque æstivo tempore unquam absque nivibus esse; unde probabile est fructus, antequam ad maturitatem pervenirent, corruptioni obnoxios fuisse. Forsan eo respexit nomen ejus *Sirion* שריון, quod derivari videtur à שרה solvit, dissolvit: dissolutio enim semper putrefactionem sequitur. *Psal.* xxix. 6. vertitur *Mons producens fructus*, quasi à מסר. *Abulfeda* describens fluvium *Jordanem* eum scaturire ait ex שר monte nivis. Idem alibi *Paneam* ad radices אלתאע montis nivis sitam esse ait, & addit summum ejus fastigium æstate ac hyeme nivibus obtectum esse. Idem porro montem illum prolixius ac specialius describit, cujus descriptionis summa huc redit: ש' אלתאע montem nivium, & לבנאן *Lobnam*, *Libanum*, & אלקוע *Loccam* omnes esse continuatos montes, qui à Meridie se extendunt versus Septentrionem: extremitatem ejus Meridiem versus esse prope *Saphet*, aut, juxta alium, propter longit. 59. 45. latitud. 32. 0. Inde ad Septentrionalem tractum *Damasci* se extendens, illic appellatur *Senir*; illa autem pars, quæ *Damascum* spectat, vocatur כאשין *Kasion*, mons *Casius*, in quo *Cain* fratrem suum *Abelem* occidisse dicitur. Porro se extendit

tendit ultra Damascum ad Occidentem Bababaci, è cuius regione nomen sortitur י לבנאן montis Lobnan, id est, Libani, in grad. longit. 60. 0. latit. 33. 30. ubi Tripolim versus Orientem spectat, vocatur mons Accar, à castello ejus nominis illi monti inædificato. Inde pergit ad Hesnol-Acrad (castellum Cordorum) itinere unius diei versus Occidentem urbis Hems, & sic pergit è regione Hama, & Snaizar, & Apamiæ, ubi denominatur י אלקם mons Loccam, in longit. grad. 60. 50. latitud. 35. 10. Inde porro extenditur ad grad. longit. 62. 0. latitud. 37. non longè ab Antiochia, ubi tandem desinit, ad cuius radices אלנארה fluvius Atfi (Orontes) eum separat à montano tractu Armeniæ. Hæc de montibus illis ex Abulfeda qua potui brevitate extrahere visum fuit: vix enim dubitare licet, quin Auctor hic, qui in illis oris vixit, eos accurate descripserit. Hæc autem lucem aliquam subministrare possunt, quin & accipere ex iis, quæ in Talmude & aliis Auctoribus occurrunt.

Unum adhuc à te doceri velim, quam putes rationem esse, cur Onkelos & Jonathan Deut. III. 9. ubi Hebraicus textus habet שניר, ponant טור חלגא, non secus ac si utrumque idem significant.

C A P. VI. Vers. 35.

IN Manuscripto est ואחרון. An suades id ita excudere, aut secundum usitatam Chaldaeorum formam ואחירה, & sic in erratis aliis.

Vers. 54. & 65.

שב פיצתא Sortitio sortis. Latinitas hæc mihi non admodum placet. Non dubitem, quin aliam vocem sis substituturus.

C A P. VII. Vers. 21.

לנוכח nihil significat, quantum scio. Forsan legendum erit למסב ית, vel למבן. Prius cum Hebraico textu melius convenit.

C A P. VIII. Vers. 13. & 28.

Patriarcha in hoc & aliis locis respondet ריש אבהך. Si tibi hoc minus placet, aliud substituam.

Vers. 38.

בוכריה accipi debet pro nomine proprio: secus enim non essent sex nomina. Hebraicum M. S. בכרו legit. Sed vocales illic ejusdem auctoritatis esse judico, ac illas, quæ in Chaldaico exemplari sunt.

C A P. IX. Vers. 11.

סרכן videtur positum esse pro סרכן. Idem dicendum de סככן vers. 20.

Vers. 22.

In munere, vel officio suo. Chaldaicè, In fide sua, quod cum Hebraico convenit. Expressione, quæ tibi commodior videtur, utar. Sic vers. 31. potest legi, in officio, vel cum officio.

C A P. X. Vers. 10.

ושרר videtur poni pro ושרר. & vers. 13. נשל pro נשר.

C A P. XI. Vers. 22.

דיכמה ponitur pro רחיל, & דיכמה pro דיכמה vel דיכמה. Sed cum litera calamo correctæ sit, prius scriptum fuisse videtur היכמה. In eodem versu רביר idem verbum est in M. S. Dubius sum, an id non potius legendum sit רב רב vel רב רב, ut בי idem sit quod בית. Vers. 23. in M. S. deest חמש, & pro ואנשית legi debet ית ואנש. Vers. 26. in M. S. desunt hæc voces אחוי דיואב אלהן.

X X X I.

R. Domine.

Post ultimas meas ad te, observationes tuas, quas tunc temporis nondum acceperam, ut perlegerem permiserunt occupationes meæ. Hinc multæ sunt rationes, cur tibi denuo maximas agam gratias, specialius autem pro tua observatione in vocem פמיאם. In M. S. occurrit hæc vox, uti eam descripsi, sed ex tua annotatione & ex rei ipsius natura convincor legendum esse פמיאם. Ejus generis vitia haud raro in M. S. occurrunt. Arabes in suis Geographiis

phiis locum hunc nominant **באניא** *Banias*, quod idem est cum priori, nisi quod *B* sit loco *P*, hac enim litera carent. *Abulfeda* eum locum situm fuisse ait ad radices *montis nivium*, grad. in *longit.* 59.0. *latitud.* 53.0. Ejus in apographo quodam mentio fit, ac dicitur denominata fuisse **נר ארשנאט**, seu *Medinat' ol Asbath*, *urbs tribuum*. Ratio hujus denominationis non additur. Ego sic concipiebam, urbem illam sic potuisse denominatam esse eo tempore, cum (juxta tunc usitatam illius tractus divisionem) territorii *Damasceni* pars censebatur, occasione ejus nominis desumpta ex eo, quod prioribus seculis ad aliquam tribuum *Israëlis* pertinuisset. Consideratu autem maxime dignum est, (hujus enim gratia reliquorum mentionem injeci) quod de lacu *Panea*, id est, *Samochonitidis*, asserunt: *In eum conflunt multi fluvii ex proximis montibus, & ex eo fluit* **נהר אשר בין** *Nahrolshariat*, (sic enim illis *Jordanes* appellatur) qui se in lacum *Tiberiadis* exonerat.

Alibi idem de *Jordane* scribens ait, *Illum originem suam debere fluviiis, qui ex montibus nivium scaturientes in Panea lacum effluunt*. Fluvii autem hi rivuli, nullo nomine noti, fuisse videntur: si enim duo fuissent rivi, ex quorum nominum conjunctione ipsius fluvii denominatio originem habuisset, prædictus Auctor, qui ejus regionis situm apprime noverat, illud non potuisset ignorare. Quod ad lacum *Apamia* attinet, Auctor ille eum deducit ex fluvio, *Oromes* dicto, qui lacus illius medium perfluit, eodem modo, uti *Jordanes* per eum, qui *Panea* dicitur, ac proinde censet differentiam inter hunc & illum fluvium statuendam esse, ut rectissime in eximia tua *Centuria Chorographica* statuis.

Hac occasione addo, non facile posse conjici, quare *Jordanes* nominetur *Nahrolshariaat*, id est, *fluvius legis*, aut *præcepti*: me quod attinet, fateor, me rationem vix posse dare, nisi derivetur à renovatione præcepti seu legis de circumcissione. Quid de eo sit, vellem à te doceri.

Hisce narrandis prolixior fui, quam ut reliqua possim recensere, ne tua patientia abuti videar.

Nupera hebdomade epistola ad me missa est D. *Dobson*, Bibliothecarii publici *Cantabrigiensis*, qua nomine Vicecancellarii sine mora hoc manuscriptum restitui vult. Illud penes me habere, cum typis excudetur, commodum & forsan neces-

sarium judicabitur, & hæc causa est, cur illud tamdiu apud me retinuerim. Si qua tibi occasio offeratur illuc proficiscendi, rogo, uti antea rogavi, ut de eo cum D. Vicecancellario loquaris. Cum per anni tempus viæ erunt commodiores, Deo juvante, *Cantabrigiam* ipse proficiscar, ac M. S. restituam. Impræsentiarum te rursus aliqua parte apographi turbo, & quæ restant describere festino. Interim quoad vivam manens, &c.

Holywell. 17 Decemb. 1667.

XXXII.

R. Domine.

ULtimis meis ad te per nimiam festinationem chartas, quibus annotata mea breviter conscripseram, addere oblitus sum; eas jam tibi mitto, cum postrema operis totius parte. Cum tempus & occasio ferent, eas poteris perlegere, ac omnes simul ad me transmittere. Autographum, si sic visum fuerit, tibi serva, ut, cum te de hac aut illa materia consulo, (quod ut facere liceat obnixè rogo) quid sentias melius judicare possis.

Velim mihi à te indicari loca *Talmudis*, unde, quæ hic citantur, desumpta sint. Quæ hic aut illic omissa sunt supplevi, ut in margine postremarum plagularum reperies: quid de eo sit, tuo id omne judicio subjicio. Non tibi hac vice porro molestus ero, sed abrumpo, te cum tuis divinæ protectioni commendans, &c.

Holywell. 6 Maji 1668.

Targum in II. Paralipom.

C A P. VI. Vers. 14.

וְיִדְעַתָּה שֶׁהוּא שׁוּפְרָא

C A P. VII. Vers. 6.

Hic aliquid omissum videtur.

C A P. VIII. Vers. 13.

Non mihi satisfacio voce *Conventus* pro **מוֹסָפִיָּא**. *Versus* 16. in M. S. deest. Hiatus ejusmodi ansam mihi præbent judicandi, exemplar illud, ex quo hoc descriptum est, hinc inde non potuisse com-

mode

mode legi. *Vers.* 17. indubie לברר ponitur pro לכרך, ac proinde sic transtuli.

C A P. IX. *Vers.* 14.

SCire aveo, quæ regio sit *Sistevatha*. *Vers.* 25. Salomo sibi tantum reservavit decimas stabulorum. *Vers.* 28. concipio scribi debuisse ארעהא. *Vers.* 29. חזוניה, forsan melius ך in ך vertetur, & ך transponetur.

C A P. XI. *Vers.* 11.

וּספִּין videtur superfluum.

C A P. XII. *Vers.* 5.

ANte איתכנשו videtur deficere די.

C A P. XIII. *Vers.* 5.

רימא videtur legendum pro רימא. Hinc iterum liquet exemplar primum non satis clare scriptum fuisse. *Vers.* 6. שלמה בן דוד, quod in *Targum* non exprimitur. Nescio an hæc omiſſa inferere consultum sit, aut non. *Vers.* 8. ריכפת pro ריכפת: simile est *cap.* xi. 23. *Vers.* 9. תריכתון ponitur pro וּכְנוּהוּ. *Vers.* 12. תריכתון.

C A P. XIV. *Vers.* 5. & 6.

LEgo שרוכה, cum in aliis omnibus libris legatur שרוכת. *Vers.* 14. ביזתו, vox est inutilitæ formæ.

C A P. XV. *Vers.* 8.

מן קיריה. Sic extat in Manuscripto, absque copula. *Vers.* 15. קנומא, quod nihil, quantum novi, significat. Fuerunt, qui illud voluerunt corrigere, forsan idem ille, qui vocales addidit, in summitate vocis addidit, ut sit קנומא. Bene fecisset, si delevisset literam ך, absque dubio enim legi debet קנומא vel קיומא. *Vers.* 16. אערִיה. Melius fuisset, si *Kamets* hic positum esset loco *Tfere*. המלך vox *Hebraica* hic non est translata, & pro ניהוכה indubie legendum est.

C A P. XVI. *Vers.* 3.

EX *Hebraico* textu apparet, phrasi illa מִיִּטְרַךְ בֵּין מַמְרֵי וְכִרֵּי יִבִּין nihil aliud denotari, quam à me translatus est, ac proinde hinc licet conjicere in locis, ubi exprimitur מִיִּטְרַךְ, verbum Domini, non aliud significari, quam si simpliciter diceretur Dominus. Tuum de eo iudicium mecum ut communicare placeat rogo.

Vers. 6. varia lectio in margine alia manu annotata est. *Vers.* 9. vox נסכלה non est translata. Substitui ejus loco איטפשתא. *Vers.* 4. non possum non annotare versionem vocum מִים. Planum videtur, Auctorem pro מִים legisse. *Vers.* 12. חבע אורפן vellem melius posse exprimi, hinc & alibi usus sum voce *Consilium*. Vid. *Cap.* xx. 3. *Cap.* xxiv. 21. In voce וריחנין copula videtur superflua.

C A P. XVII. *Vers.* 5.

רביה יהודה hinc & alibi verto de domo *Jehuda*. Non minus benè, forsan melius, esset simpliciter vertere *Judei*. *Vers.* 14. supplevi מיניהון, sic enim vertitur *1 Paralip.* xxiv. 19. & *11 Paralip.* xxvi. 11.

C A P. XVIII. *Vers.* 16.

כל in M.S. tam *Hebraico* quam *Chaldaico* exemplari deficit. *Vers.* 23. vix concipere possum, quomodo ex ומהא possit fieri ואלהי, quod mihi persuadeo à *Targumista* translatus esse, uti sit *1 Reg.* xxi. 24. *Vers.* 25. bis ponitur תמן pro תון, quod fortasse fuerat scriptum תון, ubi duplex *Vau* ab imperito scriba malè putavit esse ט. Hoc vitium circa hanc vocem hinc sese manifestè prodit. *Vers.* 33. nescio quid aut quem intelligat per רב: *Benhadad* enim indubie eo tempore Rex erat *Syriæ*.

C A P. XIX. *Vers.* 3.

SIC suppleri potest: טבין אישתבחון עכך ארום פליתא אשירתא מן ארעא ואתקיבתאלכך למהבע רחלתא. *Vers.* 8. די ברם פתגמין positum est pro מן. Mallem legere ולמלי. *Vers.* 10. prius יחחייכון deberet esse.

Vers. 11. in *Hebraico* M.S. est וזכריו pro וזכריו.

C A P. XX. Vers. 6.

רארעא videtur superfluum. Vers. 16. חרא absque dubio est pro חרא; prout ימחרה idem est quod ימחרה in una voce; ubi obiter mihi probabilius videtur vocem illam esse à radice אחר, quam à מחר. Vers. 24. מיכפת poni videtur pro ריכפת, quod alibi respondet ריכפת. Sed si tale verbum מיכפר eo sensu tibi notum est, id quaeso mihi indices. Vers. 25. וקם convenit cum יעמו, quod *Targumista* indubie reddit ועמה; nescio tamen, unde mutatio illa in וקם originem suam habere possit. Vers. 37. לשורסו: prius erat scriptum לשורסו, cum Num finale ejusdem sit figuræ cum Vau, nisi quod deorsum sit longius. Hæc erroris hujus occasio esse videtur: posterius *Samech* alia manu additum est.

C A P. XXI. Vers. 1.

עם אבותיו iterum in *Targum* omissum est. Vers. 7. בית דוד. Hic debuisset legi בית יהודה. Vers. 11. ואטעית legendum est ואטעי ית, uti proximè sequitur.

C A P. XXIII. Vers. 4.

תורכיתיה positum videtur pro תורכיתיה. In ejusmodi scribendi forma facilè ין potest mutari pro ז.

C A P. XXIII. Vers. 4.

Non facile dictu est, quomodo ex תלתא possit formari פלגות, uti fit versu proximè sequenti. Vers. 11. nescio quid sibi velit שייכה, nisi id fortè debeat esse שייכה, quod idem significat, quod שאיכתא, 1 Paral. xx. 2. *Buxtorfius* in voce שאב annotat *Talmudicos* mediam radicalem א quandoque abjicere, quandoque in' convertere. Reliqui in *Latina* *Versione* spatium, quod ex tuo judicio supplebo. Ibid. הימנו (quod in M. S. occurrit) circa finem versus anomalus punctatum videtur. Vers. 12. מרנבין videtur positum pro מרנבין, ac proinde sic transtuli. Vers. 13. debuisset poni עמא דארעא, ut cum *Hebraico* textu conveniret. Vers. 15. post vocem

אחר alia scripta fuisse videtur, quæ forsitan vix legi potuit, ac proinde spatium hic relictum est.

C A P. XXIV. Vers. 5.

Argumista legisse hic videntur לרכי. Sic habet *Versio Syriaca*, quæ illud vertit לרכי & LXX. Interp. qui legunt לרכי. Vers. 6. velim ex te scire, quid judices de translatione משאת per משכן זמנא. Vers. 21. vox ואטליותיה posita videtur pro יתיה ואטלו. *Buxtorfius* varia adducit exempla, quibus ex *Jonathane* אטל eo sensu usurpatum fuisse vult: nihilominus scire aveo, an non judices vocem illam posse derivatam esse à radice טל vel טלל, quorum unum significat projicere, & alterum operire. Vers. 27. parenthesis traditionem aliquam, quam tamen nullibi legi, respicere videtur.

C A P. XXV. Vers. 7.

Hebraica vox המלך non translata hic relinquitur. Vers. 18. vox סלמא in margine rectè correctæ videtur.

C A P. XXVI. Vers. 9.

Hebraicum המקצוע translatum est per ביומיתא, vocem, quam non intelligo. Vers. 10. ומישור omissum est, ejus loco, si tibi sic visum fuerit, substitutam וכמישרא. Eod. vers. suspicor errorem esse in vocibus וענבי כרמין, quas malui transferre juxta textum *Hebraicum*, quam quoad earum propriam significationem, uti hoc loco conscriptæ sunt. Vers. 13. ושבע נואה: ejus loco deberet legi ושבע אלפין. Vers. 15. כאבנין positum videtur pro כאבנין. Et paulo ante למפסק pro למפסק. *Buxtorfius* contra ex *Targum Hierosolymitano* in Gen. cap. viii. 22. citat פסקין loco פחקין, quod tamen in nostra editione rectè ponitur.

C A P. XXVIII. Vers. 3.

Vox ואעבר sic primum fuerat conscripta; sed, ut indicaretur eam debuisset legi ואבער, litera א posita est supra literam ב, & ב supra ע, quo innuitur ב priorem locum assignandum esse. Hoc illi, qui vocales addidit, imputandum

dum videtur, quandoquidem juxta hanc transpositionem punctata videtur. In M. S. itaque vox hæc sic occurrit **וְאֵכָבֵר**.

C A P. XXIX. Vers. 16.

T Argumista nihil annotat de voce **לְטַהֵר**; neque *Vers. 5.* de **בְּחֶדֶשׁ** הראשון. *Vers. 17.* תנינא ponitur pro תמניא. *Vers. 29.* רמשהבין absque dubio legi debet משכהין, vel משתכהין. *Vers. 31.* aliquid deest.

C A P. XXX. Vers. 2.

מִדֶּן ועד באוא רשבע non extat in textu *Hebraico*. *Vers. 5.* **מִדֶּן** ועד באוא רשבע: hic ordo verborum *Hebraicorum* inversus est. *Vers. 6.* forsitan hic voluit scribere ויתובלות. *Vers. 8.* vox ליהוה non est expressa, neque *Vers. 15.* vox והלויים. *Vers. 18.* ultimum verbum debuerat indubiè scribi ראשתליאו.

C A P. XXXII. Vers. 1.

Incertus sum quid sibi velit לשיתיהו, in fine hujus versus, nec quid significetur per לאששא. *Vers. 7.* videtur pro ועלמו positum esse, ita ut כ visum fuerit duplex *Vau*, & *Nun* finalis litera *Vau* esse. Idem forsitan in primo versu observare licet. *Vers. 18.* prius מטר videtur superfluum esse. *Vers. 22.* prius ושיצו videtur erratum esse. *Vers. 30.* כרי ponitur pro כ"י vel מ"י. *Ibid.* במרובין videtur vitiosum esse. *Vers. 28.* ואצטבלין videtur esse loco לאצבלין; sic enim melius cum *Hebraico* conveniet.

C A P. XXXIII. Vers. 3.

כָּל ante במסא apud *Hebraeos* locum non habet. Et ועבר in fine ejus versus accipitur, prout in *Hebraicis* significat. *Vers. 5.* ר superfluum est in רררת. *Vers. 11.* tuo auxilio mihi opus est, ut verba בכידו כנקי"א benè interpreter. *Vers. 12.* vox מולות æquè obscura est, ac modo memorata verba; in alia tamen forma est מולתא *vers. 13.* וואמרו videtur positum pro ואחרו. Illud Talmudicam narrationem respicere videtur, unde tamen desumpta sit nescio. Aliam hic vocem רמא non translatam servavi, ut tuum

de eo judicium expiscarer. *Vers. 24.* versus hic in *Hebraico* & *Chaldaico* textu cum præcedenti, ceu idem versus, conjungitur.

C A P. XXXIV. Vers. 3.

EX *Hebraico* verti *A duodecimo anno Chaldaicus* textus legit, à decimo sexto anno. *Vers. 7.* in *Hebraico* M. S. legitur וישב, quod concinit cum *Targum* ויתב, Mansit, consedit. *Vers. 27.* ע in principio videtur superfluum. *Vers. 32.* וועברו positum videtur pro ועברו, & כק"מא pro כק"מא.

C A P. XXXV. Vers. 8.

Forsan נסכתא legi debet ut in præcedenti versu נכסתא. Non satis percipio, quomodo boves & oves in libamina sacrificari potuerint. *Vers. 12.* *Hebraicum* לבקר, quamvis sic in M. S. hoc legatur, vertitur, ac si idem esset cum לבקר; quod similiter factum est in *Græca*, *Syriaca*, & *Arabica* translatione. *Vers. 13.* non reperio ullibi מלואייה eo sensu, ut hic, usurpatum. כוליתא *Buxtorfio* vertitur *Pastela*, *Artocreas*. Non possum definire, an שולוח, vel מולתא, quod *cap. xxxiii. 12. 13.* huc respiciat. *Vers. 15.* אהרן ponitur pro אסף. *Vers. 25.* מתיבין poni videtur pro תימן. Et *Vers. 27.* מליה pro כוליה.

XXXIII.

Dua Epistola JOHANNIS WORTHINGTONIS, *Theol. Doctoris*, & Collegii Jesu Cantabrigia olim Regem, ad D. LIGHTFOOTUM.

R. Vir.

Quamvis longius *Cantabrigia* remoto te videre & familiariter uti non licuerit, non tamen tui memoria, nec erga te affectus mihi excidit. Subinde tui memoriam refricant duo amici tui in *Paræcia Bennit Fijnk*, (in qua in præsens conciones habeo) senior D. *Stevenson* cum conjuge sua, qui sua tibi per me officia offerunt.

Quod hæc ad te scribo, *Josephum* respicit, quem tibi, si ulli, familiarem esse novi. Sæpius animum meum subiit cum correctius edi dignum esse præ ullo, quem novi, Auctorum *Græcorum*. *Cunæus*, *Grotius*, & alii talem videntur editionem pro-

mittere : sed *Grotius* illam promittendo totus dependebat à *Petito* (viro docto *Nemausi* degenti) : hic autem in eo emendando magnam partem absolverat , variis Manuscriptis à *Peirescio* & *Sarravio* sibi subministratis, & Sylloge variarum lectionum à *Luca Holstenio* missa *Roma* (quas ex Manuscriptis in *Vaticano* collatis collegerat) adjutus. *Petitus* interim moriens duos reliquit libros in folio , ut vocant, nitidè conscriptos , *Josephum* concernentes , qui continent *Josephi* translationem *Latinam* novam ; explicationem *Judaicarum* antiquitatum ex *Talmude* *Mosis Maimonidis*, *Rabbi Alphei*, & aliorum *Rabbinorum* scriptis; quibus addita est collatio Legum *Mosaicarum* cum *Romanis*, solutio dubiorum , quæ *Chronologiam* & *Topographiam* spectant , & recensio variarum emendationum ex collatione Manuscripti cum aliis , quæ *Historiam* & *Philologiam* concernunt. Omnia tamen non ad finem perduxerat *Petitus* , quod absque dubio, si trimestre adhuc vixisset, fuisset factum. Interim dolendum putavi, quod omnibus ejus laboribus una cum ipso esset pereundum , aut Manuscripta illa in hostiles manus inciderent : *Jesuitæ* enim & alii lubentes ea sibi procurarent, & spoliis hisce se ditarent : sed exsecutores testamenti ejus hætenus illorum tentationibus restiterunt. Summam ingentem postulant ; ingentem , si studiosos spectes , quorum non esset tantam summam erogare , sed exiguam , si spectes viros Nobiles , aut Ecclesiasticos , qui honoribus & beneficiis fruuntur. Summa , quam postulant , est ducentorum nummorum , quos *Pistoles* vocant. Omni opera studui hos & illos ad erogandam illam summam , quod sanè eximium & memorandum opus esset, movere, sed in his deest zelus & amor eruditionis sibi comparandæ, alii autem sunt tenaciores, & ad rem nimis attentii. Quid tandem de his futurum sit hætenus nescio.

Audivi alium è Protestantium numero *D. Le Moine* , Concionatorem *Rothomagi*, virum supra vulgus eruditum, in eodem opere accurandi *Josephum* laborare. Ea de re ad ipsum literas misi, à quo responsum tuli opus illud propemodum absolutum esse, & brevi excudendum; interim à me petebat, ut, si quid editioni illi perficiendæ penes me esset, illud cum ipso communicarem. In eum finem Bibliothecam, quæ *S. James (Jacobi)* dicitur, adii : audiveram enim in illa reperiri *Gracum Josephum* , editum *Basilea* ; in

ejus margine *Isaacus Casaubonus* varias variorum lectiones ex manuscriptis, ex sua conjectura, & ex *Patricio Yonge* collectas annotaverat. Eas omnes descripsi, quibus tres integras plagulas (*folia* vulgo) arctissimè scribendo replevi, (erant autem pleræque *Græca*) descriptas *D. Le Moine* illico misi. Sed ut ad illud, quod hisce intendo, perveniam, si quas breviusculas in difficiliora loca *Josephi* observationes penes te habes, gratissimæ illæ forent *D. Le Moine* , qui omnium, qui suo auxilio eum juverint, honorificam mentionem & grati animi publicum testimonium pollicetur. Indicavi ipsi, te in tua *Centuria Chorographica* ante *S. Mattheum* oblata occasione de pluribus *Josephi* locis mentionem facere ; nullus autem dubito, quin alia, hætenus inedita, in *Josephum* observata penes te sint.

Audio te post *Mattheum* observata tua edidisse in *Marcum* & primam *Epist. ad Corinthios*. Longam tibi vitam, otium, & opportunitatem reliqua perficiendi opto & apprecor. Spero te in iis, quæ restant, perrecturum, & in benè merendo nunquam cessaturum. Quamvis verum sit libros hoc tempore parcius vendi ; quibus nummi emendis libris non desunt, illi libros minus amant; & qui emere vellent, facultatibus destituuntur, & vix quicquam præter ea, quæ familiæ sustentandæ necessaria sunt, habent; interim labor tuus non erit inanis in Domino, neque in hoc, neque in futuro seculo. Non ego solum, sed & alii mecum judicant, ob plures rationes melius fore, si proximo volumine tuas in *Lucam* & *Johannem* observationes conjunctim in lucem ederes, exinde aliud volumen conficeretur ex *Actis Apostolorum* & *Epistola ad Romanos*, ac tum demum locus daretur *Epistolis ad Corinthios*. Sed si opus hoc prolixius tibi videretur, quam ut omnes post illas ad *Corinthios* sic recenseres, meo tamen judicio illa ad *Hebraeos* scripta præteriri nequit, & specialius tuis observationibus illustrari meretur, cum argumentum ejus cum tuis studiis *Hebraicis* optimè conveniat.

Vidi nuper librum *Gallicum* in quarto, ut vocant, consutum, cui nomen est *Portrait du Temple de Salomon*, qui excusus erat *Amstelodami* anno 1664. Sed non ubique prostat. Auctor ejus est *Jacob Juda Leon*, *Judaus* habitans *Medioburgi* in *Zeelandia*; ipsum domi suæ Templi illius typum, (seu formam) artificiosè & eleganter fabrefactam habere audivi ex iis, quibus eum videre licuit: bene-

beneficii enim loco reputat, si quis ad typi illius conspectum admittitur. In prædicto libro quæ Templum spectant specialius enarrat, sed Auctores, ex quibus sua desumerit, non annotat.

D. *Castellus Londinum* reversus est, & se vasto suo operi perficiendo accingit. Loquutus sum cum ipso, ut mihi procuraret *Maimonidem*; addebam autem me libros non ita, ut olim, emere posse, sed *Hebraicos* libros habere, quos eo lubens vellem permutare, e.g. *Zohar in folio*, &c. qui admodum rarus liber est. Narrabat mihi *Joseph. Atthiam Judæum*, cujus ope ejusmodi libros acquirere poterat, peste obiisse. Est quod Deo gratias agam, quod me tam benignè, durante hac plaga, præservaverit; undique enim periculum imminabat, nec tamen unquam defui in *Bennit Fijnk* concionari, quamvis id munus mihi *pro tempore* tantum demandatum esset.

Credo te vidisse aut audivisse de libellulis quibusdam auctore T. L. e. g. *Vox è deserto*, & *Expositio XII. & XIII. Capitulum Apocalypses*, & aliis, qui *Romæ* ruinam finalem anno 1666. prænunciant, quamvis eventum non responsurum credam. Vixit hic Auctor tempore Reginæ *Elisabethæ*, & utut nobili satis genere natustandem ovium Pastor factus est. Sub illis literis latuisse volunt *Tobiam Littletonem*. An traditio hæc apud vos etiam nota sit scire aveo.

Loca quædam sunt in *Josepho*, de quibus (si quando *Londini* tui videndi occasio se obtulerit) tuum judicium rogare, aut scripto petere, jam à longo tempore decrevi, sed eorum memoria mihi excidit, quia biennium est, & amplius, quod libros meos non viderim. Cum enim discedebam *Dittone*, reliqui illic libros meos, & eos mihi, cum commorandi locus in *Suffolcia* assignatus foret, mitti curassem, sed cum is minus placeret, illinc quoque discessi, ac decrevi bibliothecam meam illic relinquere, donec Deo placuerit sua providentia fixum mihi habitandi locum assignare. Maximam vitæ meæ partem in aut non longè ab *Universitate* (cui plura officia præstare potuisse ex animo vellem) transegi. Largiatur mihi Deus, ut tempus, quod mihi conceditur, quocunque loco sim, redimam, ac bene collocem. Nihil exoptatius mihi contingeret, quam cum doctis libris & ingenuis Philologiæ cultoribus familiariter posse versari, ut aliis possem prodesse, nec ut inutilis orbis incola viverem. Sed sancta

Dei voluntas fiat in omnibus, quæ me concernunt. Unicus tantummodò locus ex *Josepho* jam mihi in mentem venit; is est in *Belli Judaici lib. . . . cap. 18*. Ibi narrat, *Romanis* ingentes lapides ex suis machinis bellicis ejaculantibus, *Judeos*, in muris excubantes, & jussos lapidum illorum (erant autem candidi) emissionem signo dato indicare, clamare fuisse solitos, *Filius venit*. Quid his vocibus, ea occasione prolatis, intellexerunt? Verum est *Filium hominis* eo tempore venisse, ut hos suos hostes, qui ejus in se imperium detrectabant, funditus deleret.

Gaudio me afficies, si quid de hoc loco sentias paucis mecum communicare placuerit, & eadem opera indicare, an *Abendana* tandem primam partem *Sedarim* perfecit. Audio Doctorem *Pocockium* editurum *Proverbia Orientalium*, quæ ad numerum septem millium collegit. . . . decimum volumen *Bibliorum Criticorum* adornat, quod *Indicem* in universum hoc opus continebit; idem Tractatus aliquot, modo non sint prolixiores, qui Scripturæ illustrationi inservire possint, illi adjungere decrevit. Ex ejus petitione, illi 16 aut 17 Tractatus, in præcedentibus voluminibus non extantes, suppeditabo.

Nuper per D. *Polam* (meum quondam in *Emanuelis Collegio* discipulum) in lucem editus est insignis liber contra *Papistas*, hoc titulo: *Nullity of the Romish faith*. Id est, *Romana fidei nullitas*. Emissarius quidam Pontificiorum impudenter scripsit libellum pro *Traditionibus*, quas asserit regulam fidei esse, potiore ipsa Scriptura, cui nomen dedit, *Sure footing*, &c. id est, *Certa via*, &c. Sub prælo fudat accurata Rever. *Tillotsonis* ad illum Responsio, cum appendice D. *Stillingfleeti*, quæ proxima hebdomade lucem adspiciet. Sed tam prolixa epistola tibi plus satis molestus sum. Tempus est abrumpendi; te & tua studia Omnipotentis benedictioni commendans, maneo

10. Februar. 1658.

tuus ad quævis officia

JOHANNES WORTHINGTON.

X X X I V.

Rever. Vir.

Tuas recepi, & pro tuis humanissimis ad me gratias ego quam maximas. Citius rescripsissem, (dilationes

Bb 3

nes

nes enim in ejusmodi rebus non amo) nisi expectassem, usque dum de *Petiti Josepho* propius rescivissem, quod tibi nunciare non ingratum fore noveram. De eo autem nihil rescivi, nisi die *Jovis* proximè elapso, cum amicus quidem jam jam è *Gallia* redux mihi narravit, se *Nemausum* (*Nismes*) profectum vidisse *Petiti* Manuscriptum in duobus libris *foliis*, ut vocant, forma nitidè conscriptum, cum quinque aut sex ab eo confectis Tabulis. Vidua ejus pro eo ducentarum *pistoles*, (sic nummum illic vocant) summam postulabat. In eo jam sumus, ut aliquorum munificentiam operi huic summè utili promovendo excitemus, & voti compotes nos futuros speramus. Hoc autem non ab aliis, nisi ditioribus Nobilibus effectum dabitur: Bibliopolas enim id facturos nulla omnino spes est.

Nullus dubito, quin, cum tuus tibi *Josephus* fuerit restitutus, tuas observationes animadversurus sis cum iis, quæ annotasti, coincidere. Doleo quod tua familiaritate minus uti liceat. Pia tua abdicatione, & voluntati Dei submissione, ad exemplum & verbis veteris *Eli*, has molestias superas, & studiis bono publico rursus adhæres. Ex animo lætor, quod in *Luca* & *Johanne* enucleando aliquos feceris progressus; intra brevis temporis spatium id à te perfectum iri spero. Observationes hæ in duos hos Evangelistas unum constituent volumen, & sic finis erit eorum, quæ in omnes Evangelistas meditatus es. Si quid autem ad *Matthæum* aut *Marcum* spectans animum tuum subit, additamenti loco post *Johannem* excudi potest, uti *Ludovicus de Dieu* sua in *Matthæum* additamenta operis sui fini subjunxit.

Deum rogo, uti tibi vitam, incolumitatem, quietem, & otium largiatur, quo in cœpto opere possis pergere. Cum te mei subinde memoria subit, scias me non otiosum esse, sed ἐργασίαν, qui studeam aliis persuadere, ut Deo & bono publico pro virium & donorum mensura ferviant: & quamvis sæpius optem in iis, quæ minoris momenti & mearum virium sunt, non plane ἀσύμφορον esse, in eo tamen statu sum, ut nesciam, quo pacto publico inservire possim, qui ab eo loco, aut ejus loci vicinia remotus sum, ubi reverendis Viris familiariter uti licebat, & Bibliothecarum in locis mihi notis usus concedebatur (in publicis enim Academiae Bibliothecis studiis operam dare solebam.) Insuper jam fermè triennium effluxit, ex

quo meam Bibliothecam oculis meis non vidi. Si mihi divina providentia contingeret fixum habere locum, qui à conversatione cum doctis viris & bonis libris non esset longe remotus, omnem darem operam, ut ne bono literario deessem. Verum si Deo secus visum fuerit, ejus voluntati me lubens submitto.

D. *Castellus* hebdomada ante suam promotionem *Cantabrigiam* tendit, ut specimen *Arabica* lectione det. *Buxtorfius* junior *Londini* commoratur, abiturus est propediem *Cantabrigiam*, & illinc *Oxonium*. Audiviisti jam dudum D. *Spurstows* obiisse. Spes erat, cum tuo Collegio libros suos legaturum fuisse, sed intestatus obiit. Nulla mihi cum ejus fratre familiaritas intercedit, sed vellem ipsi ab alio suaderi, ut ejus Bibliothecam Collegio tuo donaret, si enim venditur, id non absque magno detrimento fiet: sed audio eam Bibliopolæ venditum iri. Non plura, &c.

12. Junii 1666.

X X X V.

Epistola Doctoris HERBERTI THORNDIKII, Præbendarii Westmonasteriensis ad Doctorem LIGHTFOOTUM.

Reverende Vir.

Tua in *Judaicis* peritia à te plura, quam per humanitatem licet, petere me jubet. Breviter tuum rogo judicium mecum communices de eo, quod de scriptis *Judaicis* *Morinus* in secundo suarum *Exercitationum Biblicarum* libro sentit. In una re eum credo veritatem affecutum esse, videlicet in assignanda origine *Karaorum*, & differentia eorum à *Sadducais* & *Samaritanis*; eam refert ad tempus illud, quo *Talmud* recipi cœpit. Aliud insuper est, in quo eum majorem laborem impendisse observo, quam à quocumque factum est; nimirum ostendere studet, quam crassa *Judaorum* in sua historia ignorantia sit; & fateor me non videre, quo pacto defendi possit, *Judaorum* libros revera ab iis, quorum nomine præ se ferunt, conscriptos esse; excipio tamen *Talmudem*? *Misna* enim necessario agnosci debet ejus antiquitatis esse, quæ ipsi assignatur, eò quod stylus ejus tam rotundus & elegans est, quamvis ejus argumentum docere videatur, eum serius demum publicè receptum fuisse; ob eandem causam

idem

idem de *Gemara* dicere licet. Sed cum intendere videatur nos usu & beneficio librorum ab ipsis conscriptorum privare, sublevando auctoritatem & æstimum illorum, per quos *Christianismus* non parum profecit in explicandis Sacris Literis, cogitavi quibus fundamentis mala hæc consequentia refelli & refutari possint. Hoc saltem liquido constare puto, quam diu habemus libros Novi Testamenti, *Græcam* Versionem Veteris Testamenti, *Apocrypha*, *Josephum*, & *Philonem*, non deerunt nobis testes eorum, quæ in *Judaorum* scriptis cum illis convenire reperiuntur, & ex illa harmonia confirmamur quoad eorum scopum & argumentum: ac hætenus auctoritati scriptorum *Judaicorum* non præjudicat, quod nesciamus, qui illorum auctores fuerint: harmonia enim hæc nos certos reddit, ea, quæ literis mandarunt, viguisse & in usu fuisse illo tempore, quod in aliis irrefragabilibus & indubiæ auctoritatis libris assignatum legimus, ac proinde dicta illa convenientia nos Scripturarum sensum edocet. Ad hæc ex profunda tua in his scientia, quem illis assensum debeamus, discere cupio. Fateor me modo dictis ita satisfactum, ut plura addi necessarium esse non videam: sic enim statuo, hodiernos *Judeos* omnes *Phariseorum* sectæ addictos esse, & uti novimus durante Novi Testamenti tempore eam sectam prævaluisse, sic etiam novimus eam publica auctoritate non polluisse, quam ei *Talmud* adscribit, ac proinde non aliam habebat auctoritatem, nisi eam, quam agnoscebant illi, qui sectæ huic addicti erant, siquidem aliæ præter eam sectæ etiam vigeant. Hinc colligo in ejus sectæ dogmatibus tractu temporis necessario irrepsisse notabiles mutationes, quibus posterius ab illorum temporum scriptis recesserunt, ac proinde horum doctrina ad antiquiora scripta examinanda est, & cum judicio discerni debet, quid olim senserint, & quid in illorum doctrina immutatum & additum sit. Sic libere meas tibi conjecturas exposui, ea spe, ut tuam mihi sententiam de hoc libro rescribere sis dignaturus, & quas thesibus in eo contentis exceptiones opponendas judices. Hæc ex te eo libentius audire gestio, quod harum longè peritissimus es. In his enim studiis jam fermè per sexennium peregrinus sum, (ac proinde mihi ipsi diffido, & à te instrui percipio) adversa enim valetudo libris per illud tempus versandis incumbere, nisi parè ad-

modum, prohibuit. Obnixè rogo, ut importunitatem meam excuses, & credas grato animo quicquid rescribere placuerit acceptum iri ab eo, qui est

Rev. Vir

E minori Cænobio West-
monasteriensi 18 Maji
1669.

tuus humillimus
in Domino no-
stro servus

HERBERT THORNDIKE.

XXXVI.

Reverendi D. JACOBI CALVERT
ad Doctorem LIGHTFOOTUM
epistola.

Reverende & doctissime Doctor.

Am pridem, suasu consanguinei mei D. Radeliff, eò audaciæ perveneram, ut tuam rogarem sententiam, quid tibi de situ portionis, quæ in *Ezechielis* quadrato loco Sacerdotibus assignata fuit, videatur. Ausus etiam sum his literis denuo tuis studiis moram injicere. Nuperus nuncius adeo festinabat, ut mihi tempus deesset tecum communicandi, quæ hac de re commentatus sum. Gaudeo mihi nullas à te literas responsorias traditas esse, prius quam conceptus meos in ordinem redigere & tuo conspectui offerre potuerim, ut, cum eos perlegeris, tuum de iis judicium & consilium habere queam; quod ut, (cum commodum tibi fuerit) fiat, humillimè rogo.

Rever. Ut tibi verum dicam, & candidè tecum agam. Non me movit curiositas, singularitas, aut ingenii petulantia; (quanquam illud *Rabbinorum* effatum verissimum esse judicem: *Nullus apex est totius Scripturae, in quem non magni pendent montes*) sed Prophetarum scriptorum varia loca (*Jesaj. XI. Jerem. III. XXX. XXXI. & L. Ezech. XVI. & XXXVII. Zach. X.*) ea difficultate laborare mihi videbantur, ut, cum clarè restorationem decem tribuum una cum reliquis duabus polliceri videantur, operæ pretium duxerim quid de eo sit specialius inquirere. Omnibus ritè perpensis longè probabilissimum est, decem illas tribus cum duabus reliquis eodem tempore, aut non diu post illas, sub *Persarum* Regibus in avitam suam patriam reversas esse, ita ut omnes hæc promissiones in liberatione ex *Babylone* impletæ sint; & objectionibus respondere in promptu est.

Hæc

Hæc controversia me ad alium, qui se ex *Ezechielis* visione offert, labyrinthum deducit. Universus ille tractus in illa visione inter duodecim tribus dividitur, sed, cum hæc omnia à Commentatoribus mysticè exponantur, dubius mansi, quid de eo statuendum esset. Exinde ansam arripui secundo loco examinandi, quibus fundamentis mystica hæc expositio fundetur. Primarium (reliqua transeo) enim & ex eorum recepta hypothesei invincibile fundamentum hoc est: si Templum quinque aut triginta miliaribus ab urbe remotum fuerit, nullum restat dubium, quin visio illa planè mystica, non literalis, fuerit. Sed si error sit in assignanda Sacerdotibus portione, & urbs & sanctuarium eodem loco sita fuerint, nihil restat, quo minus hæc secundum literam intelligi queant. Non exigua quidem est difficultas, si respondendum est ad reliqua, & speciatim ad *Ezech. XLII. 16.* &c. ubi loco decempedarum cubitorum fit mentio; attamen multa de eo dici possent, & ab aliis solidè objectioni isti responsum novi. Tua eruditio & multifaria lectio orbi indubiè suo responso satisfaciet, quod à me, antiquitatum *Judaicarum* minus perito, expectari nequit.

Quæ huc spectant, *Rev. D.* eatenus perscrutatus sum, ut omnibus debito scrutinio & examini subjectis inducar credere visionem illam intelligendam esse secundum literam (quamvis ejus mysticum sensum negare non ausim, uterque forsan posse habere locum) & historiam, non aliter ac quæ in Prophetia ejus passim occurrunt, quibus symbolica & mystica sæpè immixta sunt. Velim tibi à me persuaderi, ut in duobus his Literato Orbi tuo commentario satisfacias. In emendandis nostris in *Prophetas*, ne alios nomen, Commentariis multa possem præstare. Si observationes meæ tibi ullo modo inservire possint, lubens eas tecum communicabo, & si videre cupis, omnes, quas in chartam conjeci, recensabo. Sin verò alia tua studia, *Rev.* illud non patiantur, quid de superioribus judices quæso me certiolem facies; statui enim alterutrum concludere, quoniam ea penes me stat sententia, quod illud scire Reipublicæ Literariæ interfit.

De facie te, *Rev. Vir*, non novi, sed de tua eximia eruditione, & de candido & libero tuo ingenio, ea ex fama & lectione tuorum scriptorum rescivi, quæ mihi ad te tam libere scribendi animum addunt, & jubent te rogare, ut eximia & rara

tua eruditione, uti hæcenus, Scripturam Sacram explanare primarius tibi scopus sit, ut Ecclesia Christi loco sublimium & subtiliorum speculationum solido cibo nutriatur; id est, ipsissimum & sincerum Spiritus Sancti sensum, sive historicus, sive mysticus sit, percipiat. Quod ab invicem longius remoti sumus, causa est, quod tua patientia his meis literis prolixius exarandis abusus sum, & officii mei penè obliviscar. Excusa me, Domine, & crede me esse

Eboraco. 16 Aug. 1669. tuum filium & in opere Christi servum

JACOB. CALVERT.

XXXVII.

Reverend. D. BRIDGE Doctori
LIGHTFOOT.

Rev. Vir.

SI oculis tuis ad harum literarum finem respicis, & nomen meum illis subscriptum legis, miraberis me, qui te abhinc annos quadraginta vix viderim, tibi mea interpellatione molestum esse. Utut autem tibi de facie ignotus sim, familiarius tamen tuis laboribus utor; nulli enim libri, Sacros excipio, tuis mihi sunt familiares, nec in ullius judicio æquè ac tuo acquiescere possum. Nunquam animum subiit quæcunque à te scripta sunt in dubium vocare, nisi in uno aut altero loco; quibus allegandis supersedebo, usque dum mihi tuo conspectu frui dabitur, quod forsan erit propediem. Interim impræsentiarum scrupulus aliquis me urget, in quo, licet paucos, quos habeo, Auctores attentius perspexerim, mihi satisfacere nequeo, nec mihi aliunde, nisi à te, satisfactum iri sperare possum. Locus est *Matth. XXVII. 9. 10.* ubi loco *Zacharia* ponitur *Jeremias*. Quid ad nodum eum solvendum respondeatur me non latet, sed *D. Meadii* solutio mihi plurimum arridet: nihilo fecius *Alexandri* historia vult innui Prophetam *Zachariam*, quod me jubet incertum esse, & nescium quorsum, absque tuo auxilio, me vertam. Quod si per otium paucis tecum communicare placeat, quid de hoc dubio statuendum sit, mittatur in domo *Northumbria* prope *Charing-Crosse*, ubi ad meas manus perveniet.

Audio te præclaram in *Orationem Dominicam* Dissertationem scriptis mandasse,

se, sed an ea publicè proſtet, aut non, me latet. Opera à te affecta perficies, ut ſpero; id mihi indicare gratiſſimum erit, & quod hiſce tibi moleſtus fuerim ut excuſes rogat

Rev. Vir,
Petwortho humillimus tuus
8 Junii ſervus

THOMAS BRIDGE.

XXXVIII.

D. EDWARD BERNARD,
 OXONII *Historiarum Profeſſoris, ad*
Doctorem LIGHTFOOTUM.

Reverende & plurimum honorande Domine.

Humillimas tibi ago gratias pro tuis in Evangeliſtas *Horis Hebraicis*, quibus præcipuam Sacræ Scripturæ partem abſolvisti, ac naturali, inuſitata tamen, via explicasti. Deus tibi pro hoc & reliquis ejusdem generis laboribus in hoc & futuro ſeculo rependat. Poſteri mirabuntur, & nomen tuum celebrabunt, cum omnia tua videre licebit. Humillimas itidem tibi gratias ago pro tuis Animadverſionibus in rudem illam *Samaritanarum* chartarum Verſionem, quam tibi (prius quam ſecundum apographum nactus eram) non alia de cauſa, quam quod res nova eſſet, mittere auſus fui.

Quumprimum ad aures meas quippiam de D. *Huntingdon* pervenerit, ejus te certiore faciam. Novi enim te cum Doctore *Pocockio* Sacræ Philologiæ columnas, non minus ac *Sethi* monumenta, hoc corrupto & vano ſeculo eſſe: Deum oro, ut vitæ & incolumitati veſtræ in Eccleſiæ ſuæ commodum multos annos addat.

D. *Marshall* (qui ſua tibi officia offert) *Golianorum* curam in ſe ſuſcipit, & pro viribus curabit, ut minori pretio deſideratiſſimum hoc opus vendatur. Inſuper ſe paratum eſſe mihi narravit *Cantabrigiam* veniendi, ut quod de eo negotio ipſi innotuit, & quid faciendum judicet, exponat. Ediſto noſtro præter propter unam hebdomadam hîc morabitur, ea elapſa diſto negotio omnibus viribus operam dabit. Brevi collatione rem illam melius, quam multis literis, abſolvendam putat.

Reverendo & doctiſſimo D. *Caſtello* mea per te officia offerri rogo. Gratulor ipſi, quod *Golii* libros tanto ſtudio & tam felici ſucceſſu acquiſiverit. Sa-

luto itidem ex animo *Rev. Abondanam*, & gaudeo utiliſſimum ejus opus fermè ad finem perductum eſſe. Impræſentiarum abrumpo, ac brevi literis meis denuo teſtabor me eſſe

E Collegio S. Johannis Oxonii, 8. Julii.
 1674. *tuum devotiſſimum & devotiſſimum ſervum*

E. BERNARD.

P. S. Accepi in faſciculo *Autographum Samaritanum*, cum ejus Verſione. Com-mendo te gratiæ Dei, cujus ſanctum Evangelium feliciffimè explicasti. Meo nomine Reverendis Collegii *Trinitatis & S. Johannis* Regentibus ſalutes rogo. D. *Pocockius* ſua tibi officia offert. *Arabica* ejus Verſio Liturgiæ noſtræ ſub prælo ſudat, & propediem lucem videbit.

XXXIX.

Epistola D. THOMÆ BRO-
GRAVII Equitis ad Doctorem
 LIGHTFOOTUM.

GRatiis tibi pro nupero tuo in me favore actis, paucis hiſce tibi moleſtus eſſe audeo. Cum poſt tuum à me diſceſſum oculos meos conjicerem in *Numer. cap. xxxiv. vers. 8.* *לכרכור דבר ועמא ולכרכור דבר סניגורא*, in marginalibus hæc annotata videbam, *וכרכור פי הכרכים הגדולים*, ubi in textu poſitum eſt pro *ר*. In marginalibus inſuper annotatur, *כל דבר כאילו דברי קבלה ואם ונראה שהשמות אלו הם איים ומדינות שבתוך הים ואשר על שפת הים. Buxtorfius* *כרכור* nomen civitatis eſſe cenſet. Annon *דבר* ſignificet *quod attinet*, tibi judicandum relinquit

Rev. Domine,
Ham. 15. Sept. 1666. *observantiſſimus tuus*
amicus & ſervus

T. BROGRAVE.

Cc Epistola

Epistola XL. & ultima, sed omnium antiquissima.

ROWLANDI COTTONIS E-
quitis epistola ad D. LIGHT-
FOOTUM.

D. Lightfoote.

PER *Baddelium* accepi librum tuum. Nosti illud *Martialis*, *Si totidem bona, quotidem mala*, &c. Liber tuus bonus est; perlegi eum; multa in eo rara; nihil in eo omnibus obvium occurrit, ac proinde non est quod timeas, ut rejiciatur, nisi forte in invidi aut stupidi hominis manus incidat. Pretio ejus solvendo me prævenire voluisti. Favore dignum se præstat, qui pro minimo beneficio gratum se ostendit. Hoc pacto plus

reddis, quam si nummos tibi creditos solvendo restitueres. Sed si mihi Deus vitam largiatur, & occasio se offerat, nunquam desinam hominibus ingenuis patrocinari, ac eos quovis modo promovere. Gaudeo quod tuos progressus videam; te sic continuaturum spero; noli dubitare, quin Deus suo tempore te munere aliquo beaturus sit. Scribo hæc tremula manu, vix enim manuum ministerio uti possum. Salutat te cum tua conjux mea, quæ filiæ tuæ, quam in baptismo suscepit, divinam benedictionem apprecatur; ego itidem diu ut valeas Deum rogo, manens interim

Bellaport.

26. Nov. 1629.

tui amantissimus

amicus,

ROWL. COTTON.

INDEX

I N D E X

Locorum S. Scripturæ , qui in hoc Opere posthumo citantur ,
explicantur , ac inter se conferuntur.

G E N E S I S.

I. 1. 2. 21. 26.	pag. 2. 8. 90.
II. 2. 19.	p. 8. 91.
III. 15. 22.	p. 91. 118.
IV. 7. 8. 12.	p. 5. 17. 91. 92.
V. 2. 3. 4.	p. 2. 3. 6. 8. 17. 90.
VII. 19.	p. 68.
X. 13. 14.	p. 17. 126.
XI. 5. 7.	p. 2. 3. 17. 90. 131.
XII. 6.	p. 100.
XIII.	p. 97.
XIV. 5.	p. 68. 99.
XVI. 7.	p. 127.
XVII. 12.	p. 2. 90.
XVIII. 12.	p. 8.
XX. 1.	p. 68.
XXXV. 4.	p. 135.
XLVI. 2. 27. 29.	p. 6. 17. 92. 125.
XLVII. 11.	p. 125.
XLIX. 6.	p. 2. 8. 90.

E X O D U S.

I. 11.	p. 17. 126. 127.
II. 1.	p. 17.
III. 12.	p. 126.
IV. 6. 20.	p. 2. 8. 17.
VI. 20.	p. 17.
XI. 1. 2.	p. 125.
XII. 22. 31. 34. 35. 37. 40.	p. 2. 4. 125. 126.
XIII. 17. 20.	p. 126.
XIV. 2. 5. 22.	p. 126. 127.
XV. 3. 22. 25. 27.	p. 126. 127. 128.
XVI. 1.	p. 128.
XVII. 1.	p. 128.
XIX. 1. 2. 4. 5.	p. 128. 133.
XXI. 1.	p. 132.
XXIII. 15. 16.	p. 134.
XXIV. 5. 11.	p. 2. 3. 4. 125. 126.
XXV. 6. 8. 11. 18. 20. 24. 31.	p. 92.
XXVI. 14. 15.	p. 93.

XXVII.	p. 93.
XXVIII. 17.	p. 93.
XXXII. 1. 2. 4. 5. 6. 25. 32.	p. 93. 94. 137.
XXXIII. 5.	p. 133.
XXXIV. 1.	p. 94.

L E V I T I C U S.

IV. 4.	p. 91.
XI. 6.	p. 2.
XIII.	p. 91.
XXI. 10. 11.	p. 138.
XXVII.	p. 137. 138.

N U M E R I.

VI. 23.	p. 95.
VII. 9. 48.	p. 95.
VIII. 2. 24.	p. 95.
X. 11. 12. 33. 34.	p. 95. 128.
XI. 16. 34. 35.	p. 128.
XII. 10. 15. 16.	p. 128.
XIII. 1. 16. 20. 26.	p. 128. 129. 130.
XVI. 15.	p. 2.
XX. 16.	p. 126.
XXI.	p. 95.
XXIV. 24.	p. 11.
XXXIII. 5--18.	p. 126. 127. 128.

D E U T E R O N O M U S.

I. 2. 19. 20. 22.	p. 128. 129.
III. 13.	p. 68.
XI. 30.	p. 28. 54.
XV. 1.	p. 44.
XVI. 1. 2.	p. 125. 142.
XVII. 8. 18.	p. 64. 85.
XXII. 23. 24.	p. 38.
XXV. 9. 19.	p. 6. 102.
XXXII. 22.	p. 8. 27. 79.
XXXIII. 12. 19.	p. 64. 69.
XXXIV. 4.	p. 31.

I N D E X.

J O S U A.

I. 1. 3. 4. 8. 11.	p. 95.
II. 1. 4. 15. 18.	p. 96.
III. 1. 2. 3. 4. 11. 15. 16.	p. 96.
IV. 5.	p. 96.
V. 2. 9. 11. 12. 13. 14.	p. 96. 97.
VI. 1. 2. 4. 5. 9. 13. 15. 17. 26.	p. 97.
VII. 5. 15. 19. 20. 22. 23. 24. 25.	p. 97.
VIII. 8. 12. 13. 16. 19. 20. 30. 31.	p. 98.
IX. 4. 14. 21.	p. 98.
X. 3. 12. 13. 21. 37.	p. 68. 98. 99.
XI. 3. 8. 9. 13. 18. 21.	p. 99.
XII. 5. 20. 24.	p. 6. 66. 99.
XIII. 2. 3. 6. 12. 22.	p. 99.
XIV. 10.	p. 99.
XV. 17. 18.	p. 99.
XVII. 1.	p. 99.
XVIII. 15.	p. 64.
XIX. 2. 15. 32. 33. 44. 47.	p. 69. 100.
XX. 6. 9.	p. 100.
XXI. 1. 7. 19.	p. 100.
XXII. 8. 16. 19. 20. 22. 24.	p. 100.
XXIII. 14.	p. 100.
XXIV. 1. 12. 19. 26. 27. 33.	p. 100.

J U D I C E S.

IV. 11. 15.	p. 69.
XX. 15.	p. 6.

I. S A M U E L I S.

I. 6.	p. 66.
II. 13.	p. 68.
IV. 18.	p. 6.
XI. 8.	p. 6.
XIII. 18.	p. 66.
XIV. 9.	p. 98.

I I. S A M U E L I S.

VI. 1.	p. 6.
XXI. 11.	p. 6.

I. R E G U M.

VI. 2. 26.	p. 92.
XII. 14.	p. 138.
XVI. 33. 34.	p. 135.
XX. 12.	p. 98.

I I. R E G U M.

VI. 10.	p. 100.
X. 30.	p. 131.
XI. 17.	p. 139.
XIV. 26. 27.	p. 131.
XV. 10.	p. 131.

XVI. 11.	p. 139.
XVII. 1. 6.	p. 103. 130.
XIX. 35.	p. 131.
XXV. 18.	p. 86.

I. C H R O N I C O R U M.

III. 19.	p. 86.
IV. 23.	p. 67.
VII. 21.	p. 126.

I I. C H R O N I C O R U M.

III. 10. 13.	p. 9. 92.
XXIV. 7. 21.	p. 139. 140.
XXVI. 6. 17.	p. 87. 140.
XXVII. 6.	p. 140.
XXVIII. 24.	p. 140.
XXIX. 3.	p. 140.
XXXIV. 18. 19.	p. 140.

E Z R A.

I. 2.	p. 138.
II. 65.	p. 82.
IV. 5. 7.	p. 83. 84.
VI. 14. 19.	p. 83.
VII. 1. 8. 9.	p. 84. 86.
X.	p. 84.

N E H E M I A S.

I.	p. 84.
VI. 15.	p. 84.
VII. 65.	p. 77.
VIII. 8.	p. 84.
XIII. 6. 7.	p. 86.

E S T H E R.

I. 3.	p. 82.
II. 16.	p. 82.

J O B U S.

I. 14.	p. 98.
II. 6. 13.	p. 33. 94.
XXXVIII. 7.	p. 124.

P S A L M I.

II. 12.	p. 131.
III.	p. 51.
XVIII. 50.	p. 32.
XXIV. 6.	p. 133.
XXV. 10.	p. 136.
XXXIV. 6.	p. 95.
XXXVI. 5.	p. 136.
XL. 12.	p. 136.
XLVIII.	

I N D E X.

XLVIII. 14. p. 9.
 LXXX. 14. p. 135.
 LXXXVII. 4. p. 131.
 LXXXIX. 43. p. 96.
 XCI. p. 51.
 CIV. 3. p. 110. 124.
 CV. 39. p. 133.
 CXXXVIII. 2. p. 136.

P R O V E R B I A.

XXVI. 3. p. 100.

E S A I A S.

I. 4. p. 133.
 II. 1. p. 79.
 IX. 1. p. 6.
 X. 34. p. 32. 132. 135.
 XI. 1. 6. p. 32. 132. 136.
 XVIII. 2. p. 127.
 XLIX. 22. p. 125.
 L. 1. p. 133.
 LI. 16. p. 79.
 LIII. 12. p. 94.
 LXV. 17. p. 79.

J E R E M I A S.

II. 2. p. 133.
 IV. 23. p. 27. 78.
 XXIV. 3. p. 130.
 LII. 12. p. 83.

T H R E N I.

III. 7. p. 134.

E Z E C H I E L.

XVI. 10. p. 93.
 XVIII. p. 94.
 XXIII. p. 132. 133.
 XXIX. 3. p. 90.

D A N I E L.

I. 3. 8. 11. 16. p. 19.
 II. 1. 24. 27. 32. 35. 37. 46. 49. p. 19.
 III. 1. 17. 21. 22. 24. 27. 30. p. 19. 137.
 IV. 14. 16. 27. 33. p. 19.
 V. 4. 5. 8. p. 9. 19. 84.
 VI. 18. p. 19.
 VII. 18. 24. p. 19.
 VIII. 2. 9. 11. 12. 16. 18. 24. 25. p. 20.
 IX. 8. 26. 27. p. 20.
 X. 1. 4. 9. 13. 15. 21. p. 20. 82. 102.
 XI. 1. 4. 6. 31. 38. p. 20. 82.
 XII. 1. 3. 4. 7. 13. p. 20. 97.

H O S E A S.

I. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. p. 20. 130. 131. 132.
 II. 1--21. p. 20. 132. 133. 134. 135. 136. 137.
 III. 1--5. p. 20. 79. 137. 138.
 IV. 1--15. p. 20. 133. 139.
 V. 2. 3. 7. 8. 12. 13. p. 20.
 VI. 8. p. 21.
 VII. 6. 8. 12. 16. p. 21.
 VIII. 1. 9. 10. 11. 13. p. 21.
 X. 11. 12. 14. 15. p. 21.
 XI. 1. 3. 4. 12. p. 21.
 XII. 1. 4. 5. p. 21.
 XIII. 2. 3. 4. 5. 8. 9. 13. 14. 15. p. 21.
 XIV. 2. p. 21.

J O E L.

I. 4. 5. 11. 15. 17. p. 21. 134. 135. 139.
 II. 6. 11. 13. 17. 21. 22. 23. 32. p. 21.
 III. 3. 4. 8. 11. 14. 18. 19. p. 21. 22.

A M O S.

I. 1. 3. 5. 6. 11. p. 22.
 II. 6. 7. 8. 11. 16. p. 22.
 III. 2. 3. 10. 11. 12. 15. p. 22.
 IV. 2. 3. 5. 8. 10. 13. p. 22.
 V. 2. 7. 8. 22. p. 22.
 VI. 1. 2. 3. 7. 12. 14. p. 22.
 VII. 1. 3. 4. 7. 9. 12. 16. 39. 40. p. 22. 93. 139.
 VIII. 1. 2. 3. 6. 11. 12. p. 22. 23. 133.
 IX. 1. 6. 7. 12. 13. p. 23.

O B A D I A S.

I. 7. 16. 18. 20. p. 23.

J O N A S.

I. 5. 8. 9. p. 23.
 II. 7. p. 23.
 III. 4. p. 23.

M I C H E A S.

I. 1. 8. 10. 11. 14. p. 23.
 II. 1. 3. 4. 8. 11. p. 23.
 III. 8. p. 23.
 V. 3. 4. 5. 6. 7. p. 23.
 VI. 3. 5. 9. 10. 11. 15. 16. p. 23.
 VII. 3. 12. 14. p. 23.

N A H U M.

I. 6. 7. 10. 12. p. 23. 24.
 II. 1. 5. 6. 7. 10. 12. p. 24.
 III. 3. 6. 8. 9. 12. 15. 17. p. 24.

I N D E X.

H A B A C U C.

I. 5. 8. p. 24.
 II. 11. 14. 15. 16. 19. p. 24.
 III. 1. 2. 3. 4. 9. 10. 12. 13. p. 24. 76.
 14. 16. 17. 18. 19.

Z E P H A N I A S.

I. 1. 3. 7. 9. 10. 11. 12. p. 24. 83.
 II. 2. 3. 5. 6. 7. 9. 14. p. 24.
 III. 3. 4. 5. 20. p. 24.

H A G G A E U S.

I. 1. 8. 13. 15. p. 24. 25. 76. 83.
 II. 1. 6. 10. 15. 20. p. 25. 79. 83.

Z A C H A R I A S.

I. 1. 7. 8. 12. 21. p. 25. 83.
 II. 13. p. 25.
 III. 1. 4. 8. p. 25. 32.
 V. p. 25.
 VI. 13. p. 25.
 VII. 1. 3. p. 25. 83.
 VIII. 2. 19. p. 25.
 X. 1. 2. 4. p. 25.
 XI. 2. 5. 7. 10. 13. p. 25.
 XII. 3. 5. 10. p. 25.
 XIII. 1. 4. 5. 6. 7. p. 25.
 XIV. 4. 5. 6. 10. 15. 17. p. 11. 25. 101. 139.

M A L A C H I A S.

I. 1. 4. 7. 9. 10. p. 26.
 II. 2. 11. 15. 16. p. 26.
 III. 9. 11. p. 26.

T O B I A S.

I. 5. p. 135.

M A T T H A E U S.

I. 20. p. 38.
 II. 2. 9. p. 32. 125.
 III. 9. p. 131.
 IV. 15. 16. p. 132.
 VI. 2. 5. p. 31. 34. 38. 41.
 X. 10. 29. p. 35. 46.
 XI. 29. 30. p. 138.
 XIII. p. 42.
 XIV. 34. p. 70.
 XV. 4. 8. 9. 39. p. 36. 70. 78.
 XVI. 28. p. 27. 79.
 XVIII. 17. p. 37.
 XIX. 28. p. 79.

XX. 1. 2. p. 32. 143.
 XXI. 1. 11. 17. 18. 19. 23. p. 101. 143.
 XXII. 32. 35. p. 32. 101.
 XXIII. 4. p. 40.
 XXIV. 3. 24. 29. 30. 35. p. 27. 32. 78. 79. 80.
 XXVI. 7. 20. 21. 29. p. 34. 35. 144.

M A R C U S.

V. 2. 3. p. 47.
 VI. 53. p. 70.
 VIII. 10. p. 70.
 XI. 1. 11. 12. — 19. p. 44. 143.
 XIII. p. 143.
 XIV. 1. 2. 17. 18. p. 143. 144.

L U C A S.

I. 70. p. 75.
 II. 30. 31. 46. p. 121. 132.
 III. 6. 15. p. 32. 121.
 X. 17. p. 108.
 XIII. 1. p. 139.
 XVI. 20. p. 130.
 XIX. 11. 29. 45. p. 32. 143.
 XX. 1. p. 143.
 XXI. p. 143.
 XXII. 3. 7. 8. 12. 13. 19. 20. 21. p. 142. 144.
 XXIII. 30. p. 79.
 XXIV. 2. p. 33.

J O H A N N E S.

I. 14. 17. p. 121.
 II. 1. p. 71.
 IV. 10. 21. 35. p. 137. 138.
 VI. 22. 24. 25. p. 70.
 XI. 50. 51. p. 49. 77.
 XII. 1. 12. p. 143.
 XIII. 27. 29. 30. p. 141. 144.
 XIV. p. 143.
 XV. p. 143.
 XVI. 8. p. 136. 143.
 XVII. p. 143.
 XVIII. 28. p. 142.
 XXI. 22. p. 79.

A C T A A P O S T O L O R U M.

II. 10. 20. 29. 30. p. 74. 79. 138.
 III. 24. p. 76.
 IV. 6. p. 88.
 VII. 2. p. 102.
 VIII. 7. p. 108.
 IX. p. 31.
 XIX. 36. p. 138.
 XXI. 12. p. 108.

EPIS-

I N D E X.

EPISTOLA ad ROMANOS.

I. 20. p. 123.
 IV. 11. p. 36.
 VIII. 19. 20. 22. 23. p. 80. 103.
 IX. 25. 26. p. 131.
 XI. 25. 26. 31. p. 103. 132. 136.
 XVI. 7. p. 74.

I. Ad CORINTHIOS.

VI. 3. p. 105.
 XVI. 2. p. 41.

II. Ad CORINTHIOS.

II. 16. p. 92.
 X. 4. 5. p. 109.

Ad GALATAS.

IV. 9. 26. p. 79. 133.

Ad COLOSSENSES.

II. 20. p. 79.

II. Ad THESSALONICENSES.

II. 2. 9. p. 32. 79.

I. Ad TIMOTHEUM.

I. 10. p. 119.
 III. 13. p. 39.
 IV. 1. p. 79.
 V. 17. p. 39. 72.

II. Ad TIMOTHEUM.

III. 1. p. 79.

Ad TITUM.

II. 11. p. 121.

Ad HEBRÆOS.

II. 3. 4. 5. p. 31. 91. 119. 121.
 VIII. 6. 8. 9. p. 119.
 IX. 2. 17. p. 37. 119.
 X. 37. p. 79.
 XI. 16. p. 119.
 XII. 26. p. 79.

JACOB I.

III. 6. p. 50.
 V. 9. 14. p. 31. 79.

I. PETRI.

I. 10. 11. 12. 20. p. 79. 114. 120.
 II. 2. p. 36.
 IV. 7. p. 79.
 V. 13. p. 131.

II. PETRI.

III. 2. 10. 15. p. 79.

I. JOHANNIS.

II. 18. p. 79.
 V. 9. p. 45.

APOCALYPSIS.

I. 7. p. 79.
 III. 17. p. 133.
 VI. 12. 13. p. 79.
 XV. 3. p. 136.
 XVI. 5. p. 64.
 XVII. 5. p. 74.
 XIX. 7. p. 136.
 XXI. 1. 19. p. 68. 80.
 XXII. 20. p. 79.

INDEX

I N D E X

Auctorum, qui in hoc Opere posthumo citantur, explicantur, & emendantur.

A.

Ben Esra R. pag. 125. 127.
Ammianus Marcellinus. p. 106.
Ammonius. p. 158.
Aristæas. p. 1. 3. 4.
Arrianus. p. 127.
Aruch. p. 70.
Augustinus. p. 116.
Avodah Zarah. p. 68. 70. 94.
Avoth R. Nathan. p. 64. 65. 81. 88.
Aurelius Victor. p. 154. 156. 162. 165.
167. 169.

B.

Baal-Turim. p. 129.
Baronius. p. 67. 80. 148. 149. 150.
159. 164. 165.
Bava Bathra. p. 6. 11. 66. 71. 92. 99.
Bava Kama. p. 67. 69.
Bava Megillah. p. 11. 27. 70. 72. 76. 77.
83. 84. 85. 90. 94. 100.
Bava Mezia. p. 67. 72. 73.
Becoroth. p. 100.
Bellarminus. p. 164. 166.
Bemidbar Rabba. p. 102.
Benjamin R. p. 87.
Beracoth. p. 88. 94. 102.
Berechith Rabba. p. 67. 68. 71. 72. 73.
101. 102.
Biccurim. p. 66. 72.
Binius. p. 166.
Borchardus. p. 71.

C.

Cassiodorus. p. 154. 155. 162.
Cedrenus. p. 164.
Centuriatores Magdeburgenses. p. 159.
Chagigah. p. 88. 92.
Chetuboth. p. 67.
Cholin. p. 95.

D.

Dion Cassius. p. 80. 81. 151. 152. 153.
154. 155. 156. 157.
Dionysius Alexandrinus. p. 145.
Dionysius Areopagita. p. 149.

E.

Euphianus. p. 10. 165. 166.
Erachin. p. 99.
Erubhim. p. 70.
Eusebius. p. 145. 148. 149. 154. 159. 161.
162. 163. 164. 166. 167.
Eutropius. p. 154. 157. 162. 163. 167.

F.

Fuencius. p. 164.

G.

Gemara. p. 2. 3. 33. 34. 35. 59. 92.
101. 103.
Gittin. p. 88.
Glossa. p. 7. 9. 33. 63. 65. 67. 68. 69. 85.
87. 89. 90. 91. 92. 94. 95. 99. 103. 104.

H.

Helvicus. p. 164.
Hieronymus. p. 127.
Hildephonius. p. 149.
Homerus. p. 157.
Horajoth. p. 72. 73.
Hottingerus. p. 64.

J.

Evamoth. p. 65. 66. 73. 87. 103.
Joma. p. 64. 76. 77. 102.
Josephus. p. 1. 3. 4. 5. 8. 17. 27. 64. 70. 71.
72. 77. 80. 81. 87. 88. 126. 151. 152.
Juchasin. p. 11. 30. 66. 67. 81. 86. 88. 89.
Justiniani Novellæ. p. 6. 7.
Justinus Martyr. p. 8.

K.

Elim. p. 67. 69.
Kidduschin. p. 66. 70. 104.
Kimchi R. p. 96. 97. 98. 99. 100. 127. 132.

L.

Evi R. p. 98.
Liber Pontificalium. p. 166.
Liturgia S. Jacobi. p. 147.
Ma-

I N D E X

rerum & vocum, quæ in hoc Opere posthumo
occurrunt.

A.

Bba & *Imma* de quibus non dicitur. pag. 62.
Ablutiones mulierum cur è medio tollere aggressi sunt quidam inter *Judaos*. p. 33.
Abon R. quare ab honorando parentes solutus. p. 36.
Absalom fuit *Nazireus*. p. 56.
Achan quoties peccavit. p. 97.
אחרית הימים quid denotat. p. 79. 80.
Achor quenam vallis. p. 136. Quis in ea primus *Evangelium* predicavit. ibid.
Acrabath quid. p. 72.
Adamus ubi creatus, & ubi vixerit. p. 66.
67. Quando *Propheta* fuit. p. 75. Credienti ipsi omnia in bonum cedunt. ibid.
Adhuc paulisper quid sibi vult. p. 130.
אדרת שנער quid. p. 97.
Adscendere fecerunt pro *Descendere fecerunt*. p. 97.
Adventus Christi in nubibus & gloria quid significat. p. 79.
Adullam quæ. p. 68.
Ægrotus quando visitandus. p. 37.
Ager quando serendus. p. 42. *Ager arborum* qui. p. 44. Quousque in illo liceat arare. ibid. *Ager frugum* qui. ibid. Quousque in eo arare permissum. ibid. *Agri stercoratio* quando facienda. ibid. Multa de agris serendis. p. 45.
Ajalon ubi, & quid in ea factum. p. 98.
אימא quæ. p. 62.
איש quid, & quibus dicendum. p. 45.
Albedo cur à viro. p. 43.
Almon quid. p. 100.
Altaria quando prohibita. p. 100.
Amatores mei quinam. p. 134.
Amen quando respondendum. p. 35. *Varia species Amen*. ibid.
Ammi quid significat, & quos respicit. p. 132.
אמת quid. p. 59.
Angeli quando creati, & quo nomine insigniuntur. p. 124. Cur apud *Mosen* non fit mentio de eorum creatione. ibid.
Augulus quid. p. 36. De illo multa. ibid.
אנטויריס quid. p. 50.
Ἀπαρχὴ τῶ πνεύματος quid. p. 103.
Aqueductus ad *Templum Hierosolymitanum* à fonte *Etam* quis. p. 64. *Aqueductus Pilati*. ibid.

Aquila quis. p. 9. *Ejus Versio* quæ. ibid.
Arbori fructus suos immaturos excutienti quid faciendum. p. 45. Multa de tempore protrusionis foliorum, &c. ibid.
Arca Mosis qualis. p. 92. 96. Quem locum obtinebat. p. 96. Quinam portabant eam. ibid.
Archipherecita unde denominati, & quinam fuerint. p. 7. Totis viribus contendunt, ne introducatur alia lingua præter *Hebraeam*. ibid.
Aromata quando non benedicenda. p. 35.
Artabanus mittit gemmam pretiosissimam ad *R. Judam*. p. 37.
Artaxerxes quomodo aliàs dictus. p. 82. Illius convivium magnum. ibid. *Judeis* favet. p. 83.
Atria Hierosolymis ubi edificata, & quid in eis gestum. p. 65.
Avei quinam. p. 99.

B.

Baalath quæ urbs. p. 100.
Baalis cultum quis primus in *Israële* introduxit. p. 135.
Baalzebub quis. p. 135.
Baalzephon quid erat. p. 127. 135.
באמת quid. p. 56.
בין השמשות quodnam tempus. p. 31.
ביער quid. p. 46.
בית סאה quid. p. 44.
בית צבועים quid. p. 66.
בכור שטן quis. p. 53.
בנות שוח quid. p. 45.
בר præpositum nominibus nonnullorum locorum. p. 73. *בר בית* idem volunt. ibid.
Barachiah R. quo tempore *Phylacteria* recitaverit. p. 33.
בראשית quid significat. p. 90.
ברכת מנים quando prodierit, à quo inventa, & quo alio nomine insignita. p. 89.
Bar-Selene quid. p. 72. 73.
בת צרת quid. p. 66.
בת קור quid. p. 51.
Beersheba eadem quæ *Sheba*. p. 100.
Benedictiones & *Maledictiones* in *Garizim* & *Ebal*. p. 54. *Benedictio Sacerdotis* quæ linguâ enuncianda. p. 95.
Berachoth, *Codex* primus *Talmudis Hierosolymitani*, cur in *Babylonico* ultimus. p. 30.
Berath

I N D E X.

Berath Hauran quid.	p. 72.	Cisterna Hierosolymis frequentes.	p. 65. Præcipua cisterna Jehu. ibid. Cisterna maris quid.	p. 99.
Bestia agri quid significat.	p. 135.	Classes Talmudicæ quot & quomodo appellata.	p. 30. Classis I quomodo dicta, de quo agit, & quot Tractatus habet. ibid. Classis II quomodo vocatur, de quibus rebus differit, & quot Tractatus comprehendit. p. 50. Classis III nomen, quid tractat, & quot Tractatus complectitur. p. 53. Classis IV quomodo appellata, de quibus rebus agit, & quot Tractatus continet.	p. 58.
Bethlehem unde dicitur.	p. 67.	Cælum & terra quando & quomodo creata.	p. 123.	
Bethphage quoniam locus, & unde sic dictus.	p. 101.	Cæna, in qua Judas accepit offulam, an fuerit Cæna Paschalis.	p. 141.-144.	
Bethsaida ubi, & quomodo aliter nuncupata.	p. 71.	Corona quot apud Rabbinos.	p. 92.	
Bethshan ob quid celebris, & qualis limes.	p. 67. 73.	Corus hordei quodnam pretium.	p. 137.	
Bitter urbs quando perierit.	p. 89.	Creatio opus Dei mirandum.	p. 123.	
Breve spatium quid denotat.	p. 131.	Cuthai secundum Judæos qui.	p. 27. 40. Ambiguitas illius vocis. ibid. Illorum Scriba.	p. 53.
C.		D.		
חבירים qui.	p. 29.	דאנא quid denotat.	p. 100.	
חבר quis, & ejus conditiones.	p. 40. 59.	ד"חיקי vox Græca Gemaristis familiaris.	p. 34. 58. Usquedum reponenda.	ibid.
קבר החום quid.	p. 57.	Dalmanutha ubi sita.	p. 70.	
Cabus quantum continet.	p. 47.	דאנא quid.	p. 40.	
Cadcoi quid.	p. 73.	Damam ben Nethina quis, & unde fuerit.	p. 68. Quid de eo dicitur.	ibid.
Cadcor quid.	p. 73.	Damascenus ager quis.	p. 67. Gleba illius agri quid.	ibid.
Cadus cinerum vaccæ rufæ ubi.	p. 65.	David, id est, Christus.	p. 138.	
Capæ quando comedendæ, terrâ abscondendæ, & quomodo eradicandæ.	p. 45.	Decima varii generis.	p. 102. Decimatio quæ, & de quibus rebus. p. 40. Multa de illa. ibid. & p. 41. Curiosissima quædam regula de illa. p. 42. 49. Quoto tempore fructus decimandi.	ibid.
חמא quid.	p. 91.	Dele me ex libro vitæ quid.	p. 94.	
Cabna R. mortem duobus prædicit, & quare.	p. 32.	Dens vulpis cur ad collum ligatus.	p. 51.	
קידושין qui.	p. 57.	Desponsationis forma.	p. 56. 57. Multa de desponsatione.	p. 57.
כל גוף quid.	p. 61.	Dies Domini quid significat.	p. 79.	
Cana Galilææ ubi.	p. 71.	Dii, quos ab Aarone petunt Israëlita.	p. 93. 94.	
Canaanæi quando perdendi.	p. 98. Quale fœdus cum iis inire prohibitum. ibid. Terra illorum quando subjugata ab Israëlitis.	Dios quanam urbs.	p. 70.	
Candelabri Templi Hierosolymitani mensura.	p. 92. Lapis ante illud. ibid. Quo expandebatur.	Dona Spiritus S. quando desierunt.	p. 76. Diabolus Pater deceptionum ea imitari conatus est.	p. 78.
Canones quidam Schammaei & Hilleliani inter se discrepantes.	p. 35.	Donatio quid.	p. 37.	
חסד שוטה qui.	p. 54.	Ductile quid.	p. 92.	
Capernaum ubi situm.	p. 70.	E.		
Caphar Chanan quid.	p. 73.	De ubi fuerit.	p. 67.	
כפ"ית חמא quid, & unde.	p. 33.	Editiones Hebræicæ in Octaplis Origenis quales.	p. 10.	
Captivitas decem Tribuum.	p. 133.	Ejaculationum variae formula.	p. 35.	
קרבן quid.	p. 55.	Elohim quid denotat.	p. 123.	
קרחת הכרם quid.	p. 42.	המאסר quid.	p. 97.	
חרם quid.	p. 97.	D d 2		
כרם ביבנה quid.	p. 87.	Esau		
כרם רבעי quid.	p. 38.			
חרפת מצרים quid.	p. 97.			
חרש qui.	p. 47.			
קרשים quales & quanta.	p. 93.			
כחב עכרית quid.	p. 85.			
Chammatha Gadara quæ, & ubi.	p. 70.			
Chanina R. quis, & quid fecerit.	p. 34.			
Charats quid.	p. 99.			
Cherubini quales.	p. 92. Discrimen inter Cherubinos super Arcam & Cherubinos Solomonæos.			
Circumcisio quando facta.	p. 51.			

I N D E X.

Esau unde ejiciendus. p. 55.
Etam qualis fons, & ubi fuit. p. 64.
Etiam quid, & ubi fuit. p. 126.
Eva quid significat, & cur sic ab Adamo vocata. p. 75.
Excidium Hierosolymitanum celeberrima Epocha. p. 78. *Quibus coloribus depingitur.* ibid. & p. 79.
Execrationis forma. p. 60.
Expiationis dies qui. p. 60. *Multa de expiatione.* ibid.
Exploratores in Canaan qui & cur missi. p. 96. *Quando redeunt.* ibid.
Ezra quis fuit, & cujus filius. p. 86. *Quando obiit.* ibid. *Quid ab eo praeistum.* ibid.
Cur à Judaeis per Mosi praeedicatur. ibid.
Multa ad illius gloriam dicuntur. ibid.
An scripserit libros Paralipomenon. ibid.

F.

F *Abula de duobus fratribus Judaeis ex Ascalone.* p. 37.
Fabula de Simeone Justo & Hyrcano. p. 77.
Facies abyssi quid. p. 90.
Familia quaedam Hierosolymitana. p. 66.
Famuli & famula Rabban Gamalielis quomodo dicuntur. p. 62.
Fatui vel lunatici signa. p. 47.
Festivitas quid denotat. p. 135.
Fides quid respicit. p. 137.
Filius tuus de quibus dicitur. p. 104.
Filii Israël qui. p. 131.
Filii scorti qui. p. 134.
Finis seculorum, & finis omnium, quid significant. p. 79.
Flagellandi modus. p. 60.
Fœdus cum bestiis agri ad quid alludit. p. 136.
Fœmina desponsata est uxor. p. 38. *Fœmina Hebraea quando non desponsanda.* p. 57.
Fragmenta quaedam Historiae Romanae & Christianae tota evolvenda, à p. 148. usque ad p. 169.
Fratres vestri quid sibi vult. p. 132.
Fructuum cura & cautio. p. 46. *De venditione & pretio illorum.* ibid. *De eorum separatione multa.* p. 47. *Quibus non liceat fructus separare.* ibid.

G.

G *Alba quando & à quo declaratus Imperator.* p. 80. *Quando periit.* ibid.
Galilea quae. p. 69. *De quibusdam Galilaeae familiis.* ibid. *Lenticula Galilaeae.* ibid.
De urbibus Galilaeae. ibid.
Galilaei quid curant. p. 55. *Distincti ab habitantibus Judaeam.* ibid. *Eorundem paupertas & festivitas.* p. 69.

ערים וומים qui. p. 60.
Gemaristarum confessio de Messia ante sua tempora nato. p. 32. *Eorum fabula de Urim & Thummim refellitur.* p. 76. 77.
Gennesaritis regio ubi. p. 70.
Gentiles ad Evangelium conversi valde aestimabant Auctores Hebraeos. p. 5. *Apud eosdem pretium & receptio Librorum Apocryphorum.* ibid. *Eorum infantes non revicturi.* p. 45. *Quousque cum iis pax.* p. 56. *Eorundem conversio.* p. 131. *Concionabuntur Judaeis.* p. 132. *Eorundem vocatio.* p. 133.
Gerizim quinam locus, & ubi. p. 68.
Gesta hebdomade I. p. 82. *Hebdomade II.* p. 83. *Hebdomade III.* ibid. *Hebdomade IV.* ibid. *Hebdomade V.* p. 84. *Hebdomade VI.* ibid. *Hebdomade VII.* ibid. *Hebdomade VIII.* p. 86. *Hebdomade IX.* ibi.

Getsemani quid. p. 101.
על מלכות שמים quid. p. 31.
עולם הבא quid. p. 80.
עונה quantum temporis. p. 61.
Gibeon ubi, & quid in ea actum. p. 98.
Gibeonite qui. p. 98.
Girgasei quò migrarunt. p. 46.
עיר של זהב quid. p. 51.
ערום רשע qui. p. 54.
ערים quid. p. 43.
Gomer Bath Diblajim quae, & cur sic appellata. p. 130.
Gosen quenam regio, & ubi sita. p. 126.
Gradus primus cognoscendi Deum qui. p. 123.
Gratiarum actionis formula varia. p. 34. *Quando, quoties, & quomodo gratiarum actio agenda.* ibid. *Gratiarum actio super vinum.* ibid.

H.

H *Abitatio Dei quid.* p. 92.
הריוטות quinam. p. 85.
Habiroth, Rakkath, quae. p. 100.
Helena regina quamdiu sub Naziratu. p. 56.
Hellenistas potius legisse in Synagogis suis Textum Hebraicum, quam Versionem LXX, probabile est. p. 8.
Heterogenea quae. p. 42. 43.
Hierosolymarum aquatio inter miracula reponeunda. p. 63. *Quo anno Vespasiani perierit illa urbs.* p. 80. 81. 87. *Compendium anni cladis Hierosolymitanae.* p. 81.
Ejusdem Templum quando flammis destructum. p. 87.
Hillel & Schammai de lotione manuum statuerunt. p. 50. *De puritate manuum.* p. 55.
Hillelis Discipuli quot. ibid.
Hippo ubi fuerit. p. 70.
Hi-

Historia de Versione LXX. apud Aristam, Josephum, & Talmudicos. p. 1. *Cur à Judais inventa.* p. 3. 4.
Historia varia. De Elisha. p. 31. De R. Bon. p. 34. De Simeone ben Shetab, Janneo rege, & trecentis Nazaraeis. p. 35. De Damah filio Nethinae. p. 36. De ejus jaspide. ibid. & p. 68. 77. De mira Terra Israëlita fertilitate. p. 38. De eleemosyna. p. 39. De horto Siferae. p. 40. De Eleemosynariis. p. 41. De veste quorundam Rabbiorum. p. 43. De vita & morte R. Juda. p. 43. 44. De R. Abba bar Zemina. p. 45. De R. Tarphon. ibid. De Lolino & Papo fratribus. ibid. De R. Simeon ben Jochai. p. 46. De R. Jannai ben R. Ismaelis. p. 48. De lanio quodam Zipporiensi. ibid. De Ulla bar Koshab. p. 49. De apparitionibus Eliae. ibid. De filiis R. Juda Nasi. ibid. De R. Issai. ibid. De Isaac bar Samuel. p. 50. De R. Abba & R. Jochanane. p. 52. De Alexandro Magno. p. 58. De Meroni quodam. p. 66. De Rabban Jochanane ben Zaccai. p. 88. De R. Akibah. p. 89. De Rabban Gamaliele. ibid. De vitulo aureo. p. 94. De Abrahamo & Teracho. p. 102.
Homicida quò aufugit, & quid in eum factum. p. 100.
Honor à filio parentibus debitus. p. 36.
Hordeum frumentum quid. p. 138.
Hosea quot. p. 130. *Hosea Prophetia quos respicit.* ibid. *Hec non est uniformis.* ibid.
Caput IV Evangelii Johannis divinus hujus Prophetia est commentarius. ibid. *Ille Propheta in qua Tribu vixit.* p. 131. 139. *Ejus prior & posterior Parabola quid denotent.* p. 137. 138.

I J.

J *Abneh ubi, & quomodo aliter vocata.* p. 87. *Synhedrium magnum in illa collocatum.* p. 88. *Cantus tubae in ea institutus.* ibid. *Multa de illa.* ibid. & p. 89.
Jaspis Benjamitica è Rationali perdita malis ominis. p. 36. 68. *Quid fuerit, quantiempta, & quo nomine insculpta.* p. 68. 77.
Idololatrae cur non solum Deos suos, sed etiam semetipsos ornant. p. 135. *Quid credebant colendo & adorando Idola sua.* p. 136.
Idolum designatur sub foetido nomine stercoreis. p. 36.
Jehova, id est, Christus. p. 138.
ידן quid. p. 97.
Jejunium quando prohibitum. p. 56.
Jephthe an filiam suam in sacrificium obtulit. p. 138.

Jerichuntis murus an totus corruerit. p. 97.
Jisreelis cades quid. p. 131.
ידן ד' quid significet. p. 127.
Incantationes Amorrhaeorum cavenda. p. 51.
Historiae quaedam de incantationibus. p. 60.
Infans egrotans quando circumcidendus. p. 54.
Inquisitio in Zipporienses. p. 54.
Integritatis status an fuerit status immortalitatis. p. 116. 117. 118.
Joab cur fingitur Praeceptorem suum occidisse. p. 6.
Jobus quando vixerit. p. 54.
Johannes Apostolus & Evangelista an Auditor sit Apocalypscos. p. 145.
Jonathan quis fuerit, & quando vixerit. p. 11.
Josi bar Chelpatha admonitio & praedictio cuidam. p. 33.
Josua permittit volentibus è Canaanitide migrare. p. 46. *Quando Jordanem transivit.* p. 96. *An duxerit Rahab in uxorem.* p. 97. *An scripserit totam Legem.* p. 98. *Pacis conditiones ab ipso Canaanais propositae.* ibid.
Iris quando non visa. p. 36.
Ishbah R. cur à Rabban Gamaliele reprehensus. p. 36.
Ismael R. cur à matre accusatus. p. 36.
Israëliitarum infantes cur revicturi. p. 45. *De Israëlitae occidendo.* p. 49. *Ipsi tenentur mancos suos pascere.* p. 55. *Quando iis connubium inire cum Nethinaeis non licitum.* p. 98. *Mores eorum.* p. 139. *Israëlitica Terra incolae divisi in Israëlitae, Cutheos, & Ethnicos.* p. 27.
Iturea qua, ubi sita, & unde derivata. p. 72.
Jubilaei quando desierint. p. 56.
Judaei circa Legem Moysi nimis superstitiosi. p. 4. *Agrè ferunt eam in manus Ethnicorum pervenisse.* ibid. *Zelotypia percipi circa sua sacra.* ibid. *Faustabundi.* ibid. *Cur & in quem finem aggrediuntur Versionem ipsorum Gracae.* p. 5. *Fallacissime eam edunt.* ibid. *Veritatem Textus Hebraici in infinitis locis corrumpunt.* ibid. *Eam Gentilibus abscondere moliantur.* ibid. *Miserrima & horrenda eorum eversio in excidio Hierosolymitano.* p. 27. *Restitit tamen innumera illorum multitudo.* ibid. *Imperio Romano pacatè se dedunt.* ibid. *Pace & sedibus suis quietè fruuntur.* ibid. *Quo tempore eorum Religionis facies comprior.* ibid. *Auditi sunt Casarea Phylacteria sua recitantes Hellenisticè.* ibid. *Accerrimam in Christianos persecutionem ante eversas Hierosolymas movent.* p. 28. *Quomodo dividuntur.* ibid. *Traditiones ritusque ceremoniales mordicus retinent.* ibid. *Apud eos ritus funebres.* p. 33. *Bene docti in*

I N D E X.

sua suorumque encomia. p. 34. Quando ad
convivia veniebant. p. 41. In Terra Israë-
lis mori, aut mortui eo deferri cupiunt. p.
44. Quid curæ habent. p. 55. Eorum
numerus post reditum è Captivitate. p. 82.
Cur in creta non circumcisi. p. 96. An
ipsis sedes decem Tribuum ignota fuerunt. p.
104. Quando convertendi. p. 132. Cur
mentio eorum triplicis desponsationis. p. 136.
Eorum impietas. p. 138.
Judah R. in quibus locis vocatur Rabbothenu.
p. 50. Ipsius stultitia. p. 55.
Judicia capitalia quando habita. p. 55. Mul-
ta de judiciis. p. 59.
Jugum regni cælorum, & jugum carnis &
sanguinis. p. 57.
Juramentum falsum & vanum. p. 60. Mul-
ta de juramentis. ibid.
Justinianus per Hebræos intelligit Judæos. p.
6. Ipsi permittit lectionem alicujus Ver-
sionis Græcæ. ibid.
Justitia & benignitas quid respiciunt. p. 136.
Quid sunt. ibid.

K.

K Irjath-Arba quomodo aliàs nuncupata.
p. 68.
Kitron quid, & ubi. p. 69. 70. 71.

L.

L Abores Sabbato non suscipiendi qui &
quot. p. 52. R. Fochanan, R. Si-
meon, & filii R. Chaijah Rubbah
quamdiu operam dederunt in hoc caput
de Laboribus. ibid.
Lagena vini quid denotant. p. 137.
Laudes egregia trium Rabbiorum. p. 32. Lau-
des summa R. Simeonis ben Fochai. p. 36.
Laudes eximia R. Houna & R. Chaija
Rubba. p. 44.
Lazarus quid significat, & cur introducitur
in Parabola Christi. p. 130.
Leshem quid. p. 100.
Levita suppellectile. p. 54. Quando mini-
strabat. p. 95.
Lex Mosis à quibus & ubi Ptolomeo regi
exscripta. p. 4. Ejus tria exemplaria in
Atrio Templi reperta. ibid. Quâ lin-
guâ scripta. p. 85. Quâ linguâ exara-
ta sub Ezra. ibid. Ab illa non receden-
dum. p. 95.
Libatio aquæ ad Festum Scenopegia à quo &
ubi præscripta. p. 44.
Liber Fasher quis. p. 99.
Libra quantum capiat. p. 49.

Libri sacri non pauci quando & quâ linguâ
scripti. p. 76.
Libya eadem cum Egypto. p. 43.
Lingua tres vel quatuor nobiles. p. 27. 84.
Liturgia, quæ adscribitur Jacobo Apostolo,
an genuina sit. p. 147.
Loammi quid significat, & quos respicit. p.
131.
Loca in Scriptura immutata, vel addita, vel
male versa à LXX. p. 90. 91. 92.
Log quantum continet. p. 49. 53.
לוג"נוס מלכא quis. p. 55.
Loruchama quid denotat, & quos respicit.
p. 131.
לפנוי quid, & ad quid referendum. p. 94.
Lucernæ Templi quò inclinabant. p. 95.
Lux quo tempore & ubi creata. p. 124.

M.

M Acpelah quid. p. 67.
מכר צכ"א quid. p. 66.
Magdala ubi fuerit. p. 70.
מגדל quid. p. 34.
Mahala quæ. p. 68.
Manah quid. p. 57.
Manipulus quando relictus pauperibus. p. 38.
Mara quinam locus, & unde sic appella-
tus. p. 127. 128.
Margaritarum in Rationali numerus, nomi-
na, & ordo. p. 93.
Maria ad ambitum Terra Israëlitica quot.
p. 44.
Mater vestra quid sibi vult. p. 133.
Matres Pontificum quid agunt. p. 60.
Michael quis. p. 97.
מי"ן qui. p. 35.
Modius Arbelitanus qualis. p. 38.
מכונים qui & quot. p. 64.
Monobazes rex cur à suis arguitur. p. 36.
Quomodo se defendit. ibid.
Mons nivosus quis. p. 60.
Mons olivarum unde sic denominatus. p. 101.
Cedri & ficus in illo. ibid. Messiam
in illum versaturum crediderunt Talmudi-
ci. ibid.
מעבור הארץ quid. p. 97.
מפקר quid. p. 46.
Morbi & dolores quinam periculosi. p. 61.
Moria varia etymologia. p. 34.
מרו"ן quæ vox. p. 66.
Mortuus quantum polluit. p. 43.
Moses an Librum Jobi scripserit. p. 54. Quot
dies nuptiales & quot lugubres instituit. p.
55. Præter donum Prophetiæ habuit do-
num miraculorum. p. 75. Quando mor-
tuus. p. 96.
Mundus futurus & Dies Messia idem de-
notant.

I N D E X.

notant. p. 31. Quando & quomodo creatus. p. 60. 124. Non potest consistere absque triginta iustis. p. 61. Mundi initium ejus finem indicat. p. 123.

N.

נאמן qui. p. 41.
 Navigandum non est inter Festum Tabernaculorum & Dedicationis. p. 51.
 Nazireus quis. p. 95. Multa de modo assumendi Nazireatus. ibid.
 נ"ב cur à Chaldaeo Paraphrasae per נפרס redditus. p. 77.
 Nero quando extinctus. p. 80.
 Νομοι qui. p. 101. 102.
 Nomina Tribuum quomodo in Rationali. p. 54.
 Nova creatio, novi coeli & nova terra quid. p. 79.
 Nubes Domini ubi. p. 95. Nubes quid, & quando creata. p. 124.
 Nutrici quando nuptiae secundae licita. p. 54.

O.

Oilum aromaticum quando & in quo fundi solitum. p. 35. Oleum unctionis. p. 54.
 Onkelos quis, & quando vixerit. p. 11.
 Orationum tempus quando. p. 33. Quot orationes unoquoque die recitanda. ibid.
 Quo situ orandum. ibid. & p. 34. Cur orationes quotidianae fuerint octodecim. p. 33. 34. Formula orationis post eadem. ibid.
 Ornamenta muliebria. p. 51.
 Othniel quis, & quot Traditiones restituit. p. 99.
 Otho quot dies regnavit. p. 90. Quomodo & quando mortuus. ibid.
 Ova locustarum ad quid auribus appensa. p. 51.

P.

Paran quodnam desertum. p. 128.
 Pascha in Thermis Tiberiadis coctum. p. 52.
 Paulus Apostolus à qua Tribu. p. 68.
 Pauperes possunt decimam suam Sacerdotibus vendere. p. 49.

Pelles hyacinthinae quanam. p. 93.
 Pentecoste quodnam tempus. p. 44.
 Petrus an fuerit Roma. p. 74. An ibi sedem, martyrium, sepulchrum habuerit. ibid. Ubi scripserit Epistolam ad Romanos. ibid. Ubi martyrio mortem subierit. ibid.
 Phariseorum quot genera, & in quot classes distincti. p. 19. Quibus principiis amplectuntur Pharisaismus. ibid.
 Pharisaismus stata Religio gentis Judaica. p. 28. In illo observanda ingens dissensio Scholarum Schammaeana & Hilleliana. ibid.
 Philistaei quamdiu à Samfone metuerunt. p. 54.
 Phylacteria precesque illis adjunctae quando recitanda. p. 31. Cur dicta φυλακτήρια. ibid.
 Pi non praefigitur nominibus propriis urbium. p. 127.
 Πλήρωμα & εὐαγγ. quid. p. 103.
 Poculorum mensura quanta. p. 52. 53.
 Pœnitentiae prima doctrina ubi contenta. p. 91.
 Pons supra Jordanem. p. 70.
 Pontificatus summus quomodo, quamdiu, à quo, & in quem derivatus. p. 76.
 Portiones decimationis quae. p. 102.
 Praceptor praeponendus patri. p. 58.
 Praefectus aquis qui. p. 64.
 Promissiones Ecclesiae Judaicae factae. p. 146.
 Propheta ab initio mundi. p. 75. Patriarcha ab Adamo usque ad Moysen fuerunt Prophetæ. p. 76. Ezechiel, Daniel, & Habacucus in Captivitate Babylonica. ibid. Samuel primipilaris eorum. ibid. Post reditum à Captivitate multi Prophetæ fuerunt. ibid. Qui & Ammannenses Spiritui facti. ibid. Josua Josedechi, & Cajaphas. p. 77. Prophetarum titulum multi assumunt, cum appropinquaret adventus Messia. p. 78. Cur inde probetur adventus veri Messia Servatoris nostri. ibid.
 Prophetia quando cessavit, & quid ei successit. p. 76. 78. Rediviva exoriente Evangelio. p. 78.
 פרוכור quid. p. 46.
 פרוש שכם quis. p. 29.
 פרנסין qui. p. 39. Multa de illis. ibid.
 פרפרת quid. p. 34.
 Profelytus circumcidendus & baptizandus. p. 57.
 Prunae ardentes relictæ ad Festum Scenopegia inextinctæ repertæ ad Festum Paschatis. p. 37.
 Psalmus contra occursum insausos quis. p. 51.
 פס quid. p. 56.
 פתח

פֶּתַח quid significat. p. 102.
 Ptolomeus rex studio instauranda ornandaque
 Bibliotheca Alexandrina corripitur. p. 3.
 Epistolam & donaria ad Eleazarum Ju-
 daeorum Pontificem mittit. ibid. Illum o-
 rat, ut sex viros doctos ex unaquaque Tri-
 bu ableget. ibid. & p. 8. Volumen Le-
 gis immenso sumptu emit. ibid. Cur il-
 lud tanti emerit. ibid. An Interpretes
 ab Hierosolymis accersiverit. p. 8. An ob-
 tinuerit sex illos viros doctos. ibid. An
 collocaverit LXXII Interpretes in 72 cel-
 lulas. ibid.
 Pulvis albus quis, & ubi repertus. p. 67.
 Purificatio quando habenda. p. 62.

Q.

Q UADRATURA fluens lacte & melle. p. 72.
 QUINDECIM sicti quod pretium. p. 137.
 138.
 Quinque res defuerunt in Templo secundo Hie-
 rosolymitano. p. 76. 83.

R.

R Abbi quale nomen. p. 60.
 Rabboth quid. p. 102.
 רַבִּיִּין qui. p. 29.
 Racemi olivarum & vitium quales. p. 38.
 Ragab quid, & ubi. p. 68.
 Rahab an habuerit spiritum prophetiae. p. 96.
 Quà & quo instrumento demisit explorato-
 res. ibid.
 Rameses quanam urbs, & quantum se ex-
 tendebat. p. 125.
 Regula de portione hereditatis. p. 41.
 Rejectione Jude. p. 133.
 Relaxatio anno septimo de quibus rebus. p.
 46.
 Resurrectio an possit concludi ex creatione. p.
 123.
 Repudium quando licitum. p. 54. Forma il-
 lius. p. 59.
 רֵם quanti sit spatii. p. 58.
 Ritus circa cineres vaccae rufae. p. 65.
 Roma nomen & numen. p. 73. Spiritui S.
 est Babylon. p. 74. Non ignotum Scho-
 lis Judaeorum. ibid. Romana Ecclesia pri-
 mi fundatores qui. ibid. Roma diripitur.
 p. 90. Ipsius Capitolium incendio perit.
 ibid.
 רְשׁוּיָה quid, & quot. p. 50.
 Rubedo cur à femina. p. 43.
 Ruchama quid significat, & quos respicit. p.
 132.
 Ruina domus Jehu. p. 133.

S.

S Abbatum quando incipit. p. 44. Illud vio-
 lans quo reatu teneatur. p. 55. De
 Sabbato multa. ibid.
 Sacerdotes laici qui. p. 28. Quid eos consti-
 tuit. ibid. & p. 48. Plurimi pauperes &
 indocti. p. 48. Quamdiu officio suo ritè
 functi. p. 140.
 Sadducei easdem ceremonias ut plurimum cum
 Phariseis observant. p. 28.
 Samaritanorum in Judaeos odium insensissimum.
 p. 27. Samaritanicus Textus quomodo diffe-
 rat ab Hebraeo. p. 28.
 Sandalia, calcei, & clavi calceis infixi, qui-
 bus Sabbato uti licet. p. 51.
 Satan quando accusat. p. 51.
 Satio diversorum generum. p. 42.
 Scala quaedam spiritualis. p. 50.
 Schola Judaica & Babylonica. p. 48. Plu-
 rimae in variis locis. p. 71.
 Scortationes & adulteria quid. p. 133.
 Seah quantum capit. p. 47. 49.
 Sedere sub sua vite & ficu quid. p. 135.
 Seminans Terumah ex ignorantia ad quid te-
 netur. p. 49.
 Seniores LXXII Versionem Graecam aggrediun-
 tur. p. 3. Eam perficiunt 72 diebus. ibid.
 Ptolomeus tria talenta singulis donat, &
 remittit ad suos. ibid. Cur non creditur
 ipsos composuisse illam Versionem. ibid.
 An illam constarunt divino afflatu docti &
 ducti. p. 76.
 Sepulchrum Davidis & Hulda ubi. p. 57.
 Severus Imperator Judaeis minimè amicus. p.
 8. Ipsi permittit lectionem Scripturarum
 sub vectigali. ibid.
 Shimron qua. p. 69.
 Shur quid. p. 127.
 Sichem quid. p. 72.
 Siclorum nomina & species. p. 57.
 Sinai ubi. p. 128.
 שִׁיחור quid. p. 99.
 שִׁיכור quis. p. 47.
 שׁוּטָה qui. p. 47.
 שׁוּמְפִין qui. p. 57.
 שְׁמור quid. p. 46.
 שְׁמוּתִי qua vox. p. 29. 47.
 שְׁמִיטָה quid, & quando defierit. p. 56.
 סְלוֹנִי & סְלוֹנִי idem. p. 73.
 סְנַרל in partu quid. p. 62.
 שַׁעַר הַמֵּים quanam porta, & cur sic no-
 minata. p. 64.
 Sors Manassa. p. 99.
 סַפֵּר quid. p. 68.
 Spu-

Spurius quamdiu vivit. p. 57.
 שחוי qui. p. 47.
Succoth quinam locus, & unde sic dictus. p. 126.
Synagoga magna Ezra claruit Vatibus. p. 76. *E quot Senioribus constitit.* ibid. 80.
 p. 83. *Quamdiu non approbarunt institutionem Purim.* ibid. *Quando instituta.* p. 85. 86. *Synagoga superior quid.* p. 50. *In ipsa Synagoga edere aut bibere non licitum.* ibid. *Quot Hierosolymis.* p. 55.
Synhedrium in Fabneh quale, & qui ei prae fuerunt. p. 87. *Synhedrium unum quando potest dissolvere decreta alterius.* p. 44. *Synhedrium solvens quid.* p. 50. *Synhedrium magnum e quot Senioribus constitit.* p. 59. *An statim restitutum post reditum e Captivitate.* p. 85.

T.

T *Aberna filiorum Hanum quando vastata.* p. 37.
Tabi vel Tebi quis. p. 31.
Tabitha quae. p. 31.
Tabularum Legis mensura & sculptura. p. 54.
Targum Jobi existit in temporibus Gamalielis, Magistri Pauli. p. 7. *Terra & luto eum obvolvitur.* ibid. *Fuit in lingua Chaldaica.* ibid. *Non legebatur in Synagogis.* ibid.
Targumiste quando orti, & quinam praecipui. p. 11.
Tekoa quae. p. 68.
 תלמידי חכמים quinam, & quomodo dividuntur. p. 29.
 תלמידי חכמים & αἱωνοὶ quid. p. 80.
Templi secundi fundamenta quando & sub quo jaciuntur. p. 82. *Quando & a quibus illud opus impeditur.* ibid.
Tempora inter obitum Neronis & imperium Vespasiani turbida. p. 80.
 תננים הגרולים quid. p. 90.
Terra sancta spatium. p. 63.
Terumah quid. p. 48. *Multa de illa.* ibid.
Testamentum N. quando & quomodo in linguam Gracam versum. p. 5.
Tiberias quae urbs, & ubi sita. p. 70. 71. 72. *Illius thermae.* p. 50. *Schola celebris in illa.* p. 71. *Multa de illa.* ibid. & p. 72. *Pocula Tiberiensia.* p. 72.
Traditiones Talmudicorum de LXX Versione. p. 1. *Traditiones laudibus eveſta*

ad blasphemiam usque. p. 31. 37. *Verbo scripto praelata.* p. 61. *Quomodo & cur introducta.* p. 77. *Pro oraculis venditata.* ibid. *Quando increbuerunt.* p. 78.
 צרה quid. p. 95.
 צמר גפן quid. p. 43.
 צנוע qui. p. 41.
 צרעה quid. p. 100.
Tsur quoddam oppidum. p. 44. 68.

V.

V *Acca rufa cineres si quis tangebatur, erat immundus.* p. 65. *Quot vacca combusta.* p. 66.
Vallis Siddim quae, & quomodo aliter dicta. p. 68.
Venditio an licita Sabbato. p. 58. *Multa de illa.* ibid.
Verba adhibita dum circumciderent infantem. p. 36.
Versio LXX an Ptolomaeo regi a Senioribus Judaeorum exarata fuerit. p. 4. *Ad quid ejusdem sanctio.* p. 5. *An lecta fuerit in conventibus sacris Hellenistarum.* p. 6. 7. *Ejus usus petiit retrò ab aeo Justiniani.* p. 7. *Quare lecta tempore Tertulliani & Justin Martyris.* p. 8. *An in illa occurrant tredecim immutationes a V Senioribus factae.* ibid. *Sancita contra omnes alias Versiones.* p. 9. *Grata imprimis genti Judaica.* ibid. *Ejusdem varia sphalmata.* p. 12-15. *Multa conjecturae super illam.* p. 16. *Ejus sanctionis discussio.* p. 17.
Versiones Aquila, Symmachi, & Theodotionis cur factae. p. 6.
Versiones Prophetarum minorum Graca, Vulgata, & Targum. p. 19-26.
Vespasianus quando, a quo, & ubi declaratur Imperator. p. 90.
Vinea conditiones quae. p. 43. *Multa de vineis & vitibus.* ibid.
Vinum quale in sacris. p. 52.
 ὁμοῖα σώματα quid. p. 103.
Vir binomius ubi. p. 56.
Vita aeterna an promissa sub V. Testamento. p. 118-122.
Vitellius Imperator quando periit. p. 90.
Unctio egrotorum quando licita. p. 31. 53. *Apud Judaeos plurimum usitata.* ibid. *De pedum unctione.* p. 51. *De Regum & Sacerdotum unctione.* p. 54.
Vocatio Israëlis & Juda renovata. p. 133.
Urija qualis Sacerdos. p. 139. 140.
Urim & Thummim quid, quando & cur
 E e cessa-

I N D E X.

cessaverint. p. 77. Zalmon quæ urbs. p. 71.
 Usha ubi sita. p. 73. Zepharaama ubi sita. p. 73.
 Urres Lyddenses & Bethlehemitici quid. p. 67. Zippor quæ, & ubi. p. 69. Valdè ferax. ibid. & p. 70. 72.
 Z. זנב הדוס quid. p. 42.

Z Abulon ubi. p. 69. Oppida in confinio
 ejus. ibid.

F I N I S.

Lightfoot, John,

Opera posthuma antehac inedita

Ultrajectum 1699

2 Exeg. 310-2#Beibd.1

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10327007-6